

T.C

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
COĞRAFYA ANABİLİM DALI

Yüksek Lisans Tezi

SİYASİ COĞRAFYA AÇISINDAN FİLİSTİN SORUNU

Besime YÜCEL

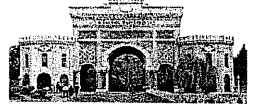
2501090053

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Orhan GÜRBÜZ

Bu tez, İstanbul Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Yürütücü Sekreterliği tarafından 10107 sayılı proje olarak desteklenmiştir.

İstanbul, 2012

Y Ü K S E K L İ S A N S
T E Z O N A Y I

Adı ve Soyadı : Besime YÜCEL

Numarası : 2501090053

Anabilim/Bilim Dalı: COĞRAFYA

Danışman : Doç.Dr. Orhan GÜRBÜZ

Tez Savunma Tarihi : 06.08.2012

Tez Savunma Saati : 13:30

Tez Başlığı : Siyasi Coğrafya Açısından Filistin Sorunu.

TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin 15. Maddesi uyarınca yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABULÜ'NE OYBİRLİĞİ / ~~OYÇOKLUĞUYLA~~ karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATI (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- Prof.Dr. Ramazan ÖZEY		Kabul
2- Prof.Dr. Süheyla BALCI AKOVA		KABUL
3- Doç.Dr. Orhan GÜRBÜZ		Kabul
4- Doç.Dr. Özlem SERTKAYA DOĞAN		Kabul
5- Yrd.Doç.Dr. Muzaffer BAKIRCI		Kabul

ÖZ

Ortadoğu coğrafyasında sahip olduğu önemli jeopolitik, jeostratejik ve jeokültürel konumu itibariyle tarihî devirlerden itibaren çeşitli kavimlerin istilasına uğrayan Filistin, M.Ö. 12. yüzyılda bölgenin kıyı kesimlerine yerleşen Filistinlilerden adını almıştır. Bölgenin adının uluslararası bir sorunun başlığı haline gelmesi ise 1948 yılında İsrail'in, Filistinlilerin yarısından fazlasını topraklarından sürerek kuruluşunu ilan etmesiyle gerçekleşmiştir. Bununla birlikte İsrail'in bir devlet olarak dünya sahnesindeki yerini almasına kadar geçen süre zarfındaki olaylar zincirini de göz önünde bulundurduğumuzda sorunun temelini çok daha öncelere dayandırmak mümkündür. Genel itibariyle sorunun bugünkü şeklini almasında 20. yüzyılda değişen güç dengeleri önemli rol oynamıştır. Bu çalışmada yerel ve küresel ölçekli etkileri ile uluslararası sorunların en komplikesi olma özelliği taşıyan Filistin sorununa siyasî coğrafya açısından yaklaşılarak, sorunun ortaya çıkmasında etkili olan parametreler ve zaman içerisinde geçirdiği yapısal dönüşüm ana hatları ile anlatılmaya çalışılmıştır.

ABSTRACT

Palestine which invaded by various tribes because of its geostrategic, geopolitic, geocultural location in the geography of the middle east, received its name from the Palestinians who settled on the coastal areas of the region in the 12th century B.C. Palestine's name becoming a head of international problem resulted from the declaration of Israel's foundation by casting out more than half of the Palestians from their territories in 1948. However, considering the sequence of events until Israel appeared as a state on the world scene, it is possible to trace the origin of the problem to the much earlier periods of time. In general terms, the balance of powers changed in the 20th century played an important role in the current shape the problem has taken. In this study, We have tried to explain the parameters which were effective in the emerging of the problem and its structural changes with their main features throughout the time, approaching the Palestinian problem in terms of political geography, which has the characteristics of being the most complicated international problem with its effects in local and global scale.

ÖNSÖZ

“Coğrafya mekân içinde tarihten başka bir şey değildir, aynı şekilde tarih de zaman içinde coğrafyadan başka bir şey değildir.”¹ Bu sözler Fransız Coğrafya Ekolü’nün önemli temsilcilerinden kabul edilen Jean Jacques Élisée Reclus’a aittir. Kant’ın coğrafya ve tarih’e ilişkin yorumlarıyla paralellik gösteren bu görüşe göre, coğrafya ve tarih birbiri ile karşılıklı etkileşim içerisinde olan iki bilim dalıdır. Gerçekten de yeryüzünde gerçekleşen tarihî olayların, bir zaman diliminde, bir coğrafi mekân üzerinde gerçekleştiği gerçeğini göz önünde bulundurursak, tarihe yön veren önemli olayların üzerinde vuku bulduğu mekânı hiçbir tarihçinin veya muayyen bir mekân üzerinde gerçekleşen mücadeleleri, savaşları, siyasî olayları hiçbir coğrafyacının çalışmasını yürütürken göz ardı etmesi mümkün değildir.

Bu bağlamda Filistin-İsrail arasında altmış dört yıldır süregelen anlaşmazlığı siyasî coğrafya açısından incelemeyi amaçlayan ve bir giriş, dört bölüm ile bir sonuçtan oluşan tezin birinci bölümünde, anlaşmazlık konusu olan sahamızın coğrafi özellikleri üzerinde durularak, söz konusu saha yakından tanınmaya çalışılmıştır. Tezin ikinci bölümünde, çalışma sahamızın adının uluslararası bir sorunun başlığı haline nasıl geldiği ve sorunun kemikleşmesinde etkili olan olaylar dizisi incelenmiştir. Tezin üçüncü bölümünde, soğuk savaş sonrası dönemin getirdiği siyasî atmosfer ile başlatılan barış sürecine ve bu sürecin Filistinlileri nasıl bir coğrafi parçalanmışlığın eşiğine getirdiği üzerinde durulmuştur. Tezin son bölümünde ise, Filistin-İsrail ihtilafında çözüm bekleyen sorunlar, barış sürecinin nihaî statü konuları kapsamında temel sorunlar başlığı altında maddelenerek incelenmiş ve soruna çözüm olması açısından uluslararası hukukun konuya yaklaşımı mütalâa edilmiştir.

Tez çalışmasında bana rehberlik ettiği için danışman hocam Doç. Dr. Orhan Gürbüz’e teşekkür ederim. Çalışma boyunca yardımlarını benden esirgemediği için Doç. Dr. Deniz Ekinci’ye teşekkür ederim. Çalışma sırasında görüşlerini ve kütüphanelerini benimle paylaştıkları için Prof. Dr. Suna Doğaner ve Doç. Dr. İsmet

---

¹ Nazmiye Özgüç ve Erol Tümertekin, **Coğrafya: Geçmiş-Kavramlar-Coğrafyacılar**, İstanbul: Çantay Kitabevi, 2000, s.186.

Akova'ya teŖekkür ederim. Tez alıŖması safhasında deneyimlerini benden esirgemediği için AraŖ. Gör. Ebru Akköprü'ye teŖekkür ederim. alıŖma için gerekli olan bazı İngilizce metinlerin çevrilmesindeki katkılarında dolayı yüksek lisans'tan arkadaşım etin Elmas'a teŖekkür ederim. Burada adlarını telaffuz etmediğim İstanbul Üniversitesi ve Sakarya Üniversitesi Coğrafya Bölümü hocalarıma ve arkadaşlarıma yardımlarından ötürü teŖekkür ederim. Son olarak varlıkları ve manevi destekleri ile güç bulduğum arkadaşım Türkan Yağız'a, kızkardeŖim Aysun'a ve anneme teŖekkür ederim.

Besime YÜCEL

Bağcılar, 2012

İÇİNDEKİLER

ÖZ	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ	v
İÇİNDEKİLER	vii
ŞEKİLLER LİSTESİ	x
TABLolar LİSTESİ	xi
FOTOĞRAFLAR LİSTESİ	xii
KISALTMALAR	xiii
GİRİŞ	1
1. FİLİSTİN'İN COĞRAFİ ÖZELLİKLERİ	8
1.2. Fiziki Özellikleri.....	8
1.2. Nüfus Özellikleri	13
1.3. Ekonomik Özellikleri	17
2. FİLİSTİN SORUNUNUN TEMELLERİ	24
2.1. Siyonist Hareket ve Politikası	24
2.2. İngiliz Mandası Altında Filistin	28
2.3. İsrail'in Kuruluşu ve Arap-İsrail Savaşları.....	32
2.3.1. 1948 Arap-İsrail Savaşı	34
2.3.2. 1956 Süveyş Savaşı	36
2.3.3. 1967 Altı Gün Savaşı.....	37
2.3.4. 1973 Yom Kippur Savaşı.....	41
2.4. Camp David Anlaşmaları (Mısır-İsrail Barışı).....	42
2.5. Lübnan'ın İşgali	43

2.6. Birinci İntifada	45
3. BARIŞ SÜRECİNDEN GÜNÜMÜZE İŞGAL ALTINDAKİ TOPRAKLARDAKİ GELİŞMELER.....	49
3.1. Madrid Barış Konferansı	51
3.2. Oslo Barış Süreci (1993-2000).....	52
3.3. Camp David Zirvesi	60
3.4. İkinci İntifada ve Yol Haritası.....	61
3.5. İsrail'in Gazze'den Çekilmesi	71
3.6. Hamas'ın İktidara Gelmesi.....	74
3.7. Annapolis Barış Zirvesi	77
3.8. Dökme Kurşun Operasyonu	78
3.9. Gazze Ablukası.....	82
4. FİLİSTİN-İSRAİL İHTİLAFINDA TEMEL SORUN ALANLARI	86
4.1. Kudüs Sorunu	86
4.1.1. Tarihî Süreç.....	90
4.1.2. İsrail'in Kudüs'teki Politika ve Uygulamaları.....	95
4.1.3. Uluslararası Hukuk Boyutu	108
4.2. Mülteciler Sorunu.....	110
4.2.1. Tarihî Süreç.....	113
4.2.2. Geri Dönüş Hakkı ve İsrail'in Tutumu	122
4.2.3. Uluslararası Hukuk Boyutu	125
4.3. Yahudi Yerleşimleri Sorunu.....	127
4.3.1. Tarihî Süreç.....	129
4.3.2. Uluslararası Hukuk Boyutu	134
4.4. Su sorunu	135
4.4.1. Tarihî Süreç.....	137

4.4.2. Filistin-İsrail Su Kaynaklarına Toplu Bakış	140
4.4.3. Su Kullanımındaki Eşitsizlikler	143
4.4.4. Uluslararası Hukuk Boyutu	145
4.5. Sınır Sorunu.....	147
4.5.1. Tarihî Süreç.....	150
4.5.2. Uluslararası Hukuk Boyutu	155
SONUÇ.....	157
KAYNAKÇA	168

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Filistin'in Topografya Haritası	10
Şekil 2: Filistin'in Su Kaynakları	12
Şekil 3: 1946 Yılında Filistin Şehirlerinde Yüzdelik Oranına Göre Arap ve Yahudi Nüfus Dağılımı.....	14
Şekil 4: 1914-2005 Yılları Arası Filistin'deki Yahudi Nüfusunun Toplam Nüfusa Oranı.....	15
Şekil 5: 1991-2009 Yılları Arası İsrail'e Gelen Yahudi Göçmen Sayısı.....	16
Şekil 6: 1947 Paylaşım Planı ve 1949 Ateşkes Hattı	35
Şekil 7: İsrail'in 1967 Savaşı'nda İşgal Ettiği Topraklar	40
Şekil 8: Oslo II Anlaşması, 1995	55
Şekil 9: El-Halil Anlaşması.....	58
Şekil 10: İsrail'in Gazze'den Çektiği Yahudi Yerleşimleri	73
Şekil 11: Eski Şehir ve Kutsal Yerler/ Tarihi Havza Alanı	88
Şekil 12: Doğu Kudüs'te Yıkılan Ev ve Yerinden Edilen Kişi Sayısı (2009-2011) ..	98
Şekil 13: Dünyadaki Filistinli Nüfusun Mülteci Olma Durumu	111
Şekil 14: 1948 Filistinli Mültecilerin Göç Yolları	118
Şekil 15: 1948 ve 1967 Yılında İsrail Tarafından Boşaltılan ve Yok Edilen Filistin Köyleri.....	121
Şekil 16: Kurulmuş ve Tahliye Edilmiş Yahudi Yerleşimleri, 1967-2008.....	132
Şekil 17: Filistin Topraklarındaki İsrail Kolonizasyonu ve Yayılması.....	149
Şekil 18: Batı Şeria Ayrım Duvarı Güzergâhı	154

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1: Kudüs Belediye Sınırlarındaki Değişim, 1952-1993.....	93
Tablo 2: Doğu Kudüs'te Yoksulluk Sınırının Altında Yaşayan Arap Nüfus Miktarı	100
Tablo 3: Yıllara Göre Doğu Kudüs'teki Yahudi Yerleşimci Sayısı, 1972-2008.....	101
Tablo 4: Doğu Kudüs'te İkamet Hakkı İptal Edilen Filistinli Sayısı, 2003-2010....	106
Tablo 5: 2009 Sonu Verilerine Göre Dünyadaki Filistinli Mültecilerin Dağılımı...	112
Tablo 6: İsrail ve Filistin Su Kaynaklarına Toplu Bakış.....	142

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ

Foto 11: Mescid-i Aksa.....	89
Foto 12: Ağlama Duvarı.....	89
Foto 13: Doğu Kudüs Har Homa'da Yahudi Yerleşim İnşası	101
Foto 14: 1969 Mescid-i Aksa'yı Kundaklama Girişimi	102
Foto 15: Kazı Çalışmalarında Yıkılan Babür Rahme Mezarlığı.....	103
Foto 16: Mescid-i Aksa Civarındaki Kazı Çalışmaları	104
Foto 17: Kudüs'te Ayrım Duvarı.....	107
Foto 18: Deyr Yasin Katliamından Bir Görüntü.....	116
Foto 19: Doğu Kudüs'teki Bir Filistin Köyünden Yıkım Görüntüleri	116
Foto 20: 1948 Filistinli Mültecileri	117
Foto 21: Ürdün'deki El-Bak'a Mülteci Kampından Bir Görüntü	120
Foto 22: Yahudi Yerleşimleri Gölgesinde Evi Yıkılan Bir Filistinli	128
Foto 23: Gazze'de Dökme Kurşun Operasyonu'nda Zarar Gören Su Altyapısı.....	145

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
BADIL	Filistin İkamet ve Mülteci Hakları Kaynak Merkezi
BM	Birleşmiş Milletler
BMMYK	Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
B'TSELEM	İşgal Altındaki Topraklarda İsrail İnsan Hakları Enformasyon Merkezi
DOP	İlkeler Deklarasyonu
FKÖ	Filistin Kurtuluş Örgütü
HAMAS	İslami Direniş Hareketi
İKÖ	İslam Konferansı Örgütü
PASSIA	Uluslararası İlişkiler Çalışmaları Filistin Akademik Topluluğu
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
UNCTAD	Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı
UNHCR	Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
UNRWA	Birleşmiş Milletler Filistinli Mültecilere Yardım Ajansı
UNSCOP	Birleşmiş Milletler Filistin Özel Komitesi

GİRİŞ

XX. ve XXI. Yüzyıla damgasına vuran Filistin sorununun, Filistinliler ile İsrailileri aşan bölgesel ve küresel ölçekli bir boyutu vardır. Siyonizm², anti-Siyonizm³, Semitizm⁴, anti-Semitizm⁵, Arap Devletleri, Süper Güçler, Bağlantısızlar Hareketi ve benzerleri gibi birçok unsur tarihî seyir içinde sorunun doğrudan ya da dolaylı müdahili olarak gösterilebilir.⁶ Bununla birlikte sorunu bütün boyutlarıyla kavrayabilmemiz için jeopolitik, jeostratejik, jeoekonomik ve jeokültürel konumu ile her zaman küresel güçlerin ilgi odağı olmuş olan ve Filistin sorunun neşet ettiği bölgeyi sınırları içerisinde ihtiva eden Ortadoğu'yu iyi okumamız gereklidir. Öncelikli olarak Ortadoğu tabirinin, Orta Asya, Batı Avrupa ve Doğu Afrika gibi objektif bir coğrafi kavram olmadığını belirtmeliyiz.⁷ Bir mefhum olarak Ortadoğu, ilk kez İngilizler tarafından Osmanlı Devleti'nin egemenliği altında bulunan toprakları tanımlamak için kullanılan Yakındoğu kavramının öncülüdür. Daha sonra İngiltere, 19. yüzyıldan itibaren Hindistan ve Çin'in zenginliklerini keşfetmiş ve buraları tanımlamak için Uzakdoğu kavramını kullanmıştır. Bu iki kavram batılı devletler için yeni bir bölgesel tanımlama ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Bu doğrultuda İngilizler, Yakın Doğu terimine karşılık, Osmanlı Devleti toprakları içerisinde kalan

---

² Dünyadaki tüm Yahudileri Filistin'de toplayarak bir Yahudi devleti çatısı altında birleştirme amacı taşıyan milliyetçi akım. 10 Kasım 1975'te Birleşmiş Milletler Genel Kurul'u tarafından kabul edilen bir kararla, siyonizm ırkçılık ve ırk ayrımcılığının bir çeşidi olarak kabul edilmiştir. Ahmet Emin Dağ, **Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi Sözlüğü**, İstanbul: Anka Yayınları, 2005, s. 485.

³ Siyonizm karşıtlığı. Anti siyonizm, ilk defa 1980 yılında gündeme gelen ve Yahudilere bir yurt kazandırmayı amaçlayan Siyonist siyasal harekete muhalif olma durumudur. Anti semitizmden farklı olarak, siyonizmin muhalifleri arasında Yahudiler de bulunmaktadır. Siyonizme karşı gelen Yahudilerin bir kısmının gerekçesi dinî nedenlere dayanırken, bir kısmınınki ideolojik nedenler taşımaktadır. Diğer kesimlerin muhalefeti ise, Orta Doğu'daki işgal politikalarının başlıca sorumlusu olarak siyonizmi görmelerinden kaynaklıdır. Dağ, a.g.e., s. 36.

⁴ Siyasette Yahudi taraftarlığı. Dağ a.g.e., s. 414.

⁵ Yahudi düşmanlığı. Önceleri din temelli olarak Museviliğe duyulan düşmanlığın XIX. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren ulusal ve ırkçı bir boyut kazanarak siyasal bir tavra dönüşmesidir. Yahudi düşmanlığı ve anti-siyonizm birbiri ile karıştırılmaması gereken kavramlardır. (Dağ, a.g.e., s. 36) Bugün İsrail, siyonizme yapılan her türlü eleştiriye anti-semitizm olarak addederek işlediği sayısız insan hakları suçunun üstünü örtmeye çalışmaktadır. Nazizm ile özdeşleştirilen anti-semitizme duyulan tepki İsrail'in işlediği insan hakları suçlarını dile getirmeyi bile engellemektedir. Anti-semitizm ile anti-siyonizm arasındaki fark ortaya konamadığı için, hiçbir zaman anti-semitik bir tavra sahip olmadığı halde İslam dünyası ve Filistin halkı Avrupa'nın anti-semitizm günahının bedelini ödemek zorunda bırakılmıştır. Ahmet Davutoğlu, **Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu**, İstanbul: Küre Yayınları, 2009, s. 382.

⁶ Bülent Aras, **Filistin-İsrail Barış Süreci ve Türkiye**, İstanbul: Bağlam Yayınları, 1997, s. 11.

⁷ Davutoğlu, a.g.e., s. 129.

ve Uzak Doğu'ya geçişte önemli bir atlama taşı olan bölge için "Ortadoğu" terimini kullanmaya başlamıştır.⁸

Bugün Ortadoğu kavramının üzerinden neredeyse yüz küsur yıl geçmiş olmasına karşın, bölge sınırlarının nerede başlayıp, nerede bittiği konusunda ihtilaflar söz konusudur. Bunun nedeni sömürü devletlerinin bölgesel çıkarlarına göre bölgeyi farklı sınırlar dâhilinde tanımlamalarından kaynaklıdır. Örneğin dünya hâkimiyetine soyunmuş olan ve kendini küresel dünyanın tek süper gücü olarak gören ABD, bölgenin sınırlarını Kuzeybatı Afrika kıyılarından Pakistan'a kadar geniş tutar. Rusya, bölgenin sınırlarını daha dar alanlı olarak tanımlarken, İngiltere ise bugün de genel olarak kabul gören sınırları benimseme eğilimindedir.⁹

Ortadoğu'nun sınırları konusunda bu farklı yaklaşımlara karşın, coğrafyacılar genel olarak bölgenin sınırlarını şu şekilde çizmektedir; kuzeyde Türkiye, batıda Mısır, doğuda İran ve güneyde Yemen ülkelerinin çerçevelediği, 13-42 kuzey enlemleri ile 24-62 doğu boylamları arasındaki sahayı kapsayan ve kabaca dikdörtgen biçimini andıran bölge.¹⁰ Ancak şunu da belirtmeliyiz ki coğrafyacılar, coğrafi görüş açısı altında konuya bölgesel coğrafya yönünden bakarak, Asya kıtasının bütününe göre bu sahaya Güneybatı Asya demeyi daha uygun görmüşlerdir. Bununla beraber coğrafi olarak dikkati çeken bu tabire karşılık olarak, bölgeye daha çok jeopolitik açıdan yaklaşılması Ortadoğu kavramının da bu saha için yanlış bir kullanım olmayacağını göstermektedir.¹¹

Nitekim Ortadoğu'nun jeopolitik açıdan haiz olduğu önem, Siyasî Coğrafya'nın da üzerinde durduğu bir konu olmuştur. Bu noktada tarihi oldukça eskiye dayanan, ancak son birkaç asırdır emperyalizme ve modern dünyadaki gelişmelere paralel olarak büyük gelişme kaydeden siyasî coğrafya alanındaki bir takım görüşleri bilmemiz çalışmamız için de faydalı olacaktır. Bu konuda beşeri coğrafyanın kurucularından kabul edilen, Siyasî Coğrafya (Politische Geographies)

---

⁸ Serdar Sakin ve Can Deveci, "Ortadoğu Kavramı ve Sınırları Üzerine Bir Değerlendirme", **History Studies**, ABD ve Büyük Ortadoğu İlişkileri Özel Sayısı/ Relationships of the USA and The Great Middle East Special Issue 2011, s. 283-284.

⁹ Ramazan Özey, **Dünya Denklemine Ortadoğu Coğrafyası**, İstanbul: Akif Yayınevi, 2009, s. 4.

¹⁰ Özey, a.g.e., s. 4.

¹¹ Selami Gözenç, **Güneybatı Asya "Ortadoğu" Ülkeler Coğrafyası**, İstanbul: Çantay Kitabevi, 1990, s. 5.

kitabının müellifi Friedrich Ratzel'e (1844-1904) başta yer vermek gerekir. Ratzel'in temellerini attığı siyasî coğrafya ekolüne göre, devlet yaşayan bir hücreden meydana gelen ve kendi gelişim kanunlarına sahip olan bir organizmadır. Devletler daha küçük üniteleri kendi bünyesi içine katmak sureti ile gelişmektedir. Bu gelişmede, küçük siyasî üniteler kendi istekleriyle ya da cebir kullanılarak saha kazanma siyaseti güden devlete katılmakta veya bu devlet tarafından kapılmaktadır. Darwin'in doğal seleksiyon kavramıyla benzeşim gösteren bu teoriye göre, her iki durumda da büyük devlete sonradan eklenen küçük siyasî ünite, büyük devletin potası içinde yok olmaya mahkûmdur.¹² Hatta Ratzel bu fikrini daha sonra daha da ileriye götürerek şöyle demiştir: "Bu küçük gezegende, sadece bir büyük devlet için gerekli yer mevcuttur."¹³ Temelde kara hâkimiyetine dayanan Ratzel'in bu görüşleri, emperyalizmin ana hatlarını da teşkil etmiş ve başta Almanya olmak üzere dönemin büyük güçleri tarafından benimsenmiştir.

Ratzel'in siyasî coğrafya hakkındaki fikir ve görüşleri, kendisinden sonra gelen jeopolitik terimini ilk kez kullanan R. Kjellen, Lebensraum (Hayat Sahası) teorisini ortaya atan Karl Haushofer gibi araştırmacıları da büyük ölçüde etkilemiş ve bu görüşler Alman jeopolitik ekolünün şekillenmesinde önemli rol oynamıştır. Ancak burada Haushofer'in çağdaşı ve Londra Üniversitesi'nde Coğrafya profesörlüğü yapmış olan Halfrod Mackinder'in (1861-1947) görüşlerine ayrıca yer vermek gerekir. Kara Hâkimiyet Teorisi'nin öncüsü kabul edilen Mackinder'e göre Doğu Avrupa ile Sibiryâ bölgesi, dünyanın Heartland'ını (Kalp Sahası) oluşturur. Heartland'ı çevreleyen, Ortadoğu'yu da içinde alan, Balkanlar'dan Çin'e kadar uzanan saha ise İç-Kenar Hilâl olarak da tanımlanan Rimland kuşağıdır. Bunun dışında kalan saha ise Dış-Kenar Hilal ya da Dünya Adasının Peyklerinin yer aldığı kuşak olarak tanımlanmıştır. Bu teoriye göre dünya hâkimiyeti Heartland'a hükmeden devletin elindedir. Heartland'a hükmeden Rimland'a hükmeder ve bundan sonra da tedricen Dış-Kenar Hilal üzerinde hükümranlığını kurarak tüm dünyaya hâkim olur.¹⁴

---

¹² Süha Göney, **Siyasî Coğrafya Cilt II**, İstanbul: İ.Ü. Basımevi ve Film Merkezi, 1993, s. 13-15.

¹³ Özey, a.g.e., s. 15.

¹⁴ Özey, a.g.e., s. 16.

Kara Hâkimiyet Teorisi'nin aksine, Amerikalı Uluslararası İlişkiler Profesörü Nicholas Spykman (1893-1943), Kenar Saha'nın (Rimland) Heartland'tan daha önemli olduğunu ifade etmiştir. Bu Kenar Kuşak Teorisine göre, Ortadoğu, Hindistan, Güneydoğu Asya ve Çin'in içinde yer aldığı Rimland'ı hâkimiyeti altına alan devlet, Avrasya'ya hâkim olur, Avrasya'ya hâkim olan ise dünyanın geri kalan kısmına da hükümranlık kurar. ABD'nin dış siyasetinin şekillenmesinde önemli yeri olan bu teori, Avrasya'nın bir kuvvet altında toplanmasının engellenmesi amacı ile Sovyet Rusya'nın çepeçevre kuşatılması (containment) esasına dayanmaktaydı.¹⁵

Bir başka teori de Deniz Harp Akademisinde başkan yardımcılığı yapmış ve Ortadoğu kavramını ilk kullanmış kişi olan Amerikalı Alfred T. Mahan'ın (1840-1914) Deniz Hâkimiyet Teorisi'dir. ABD, İngiltere, SSCB, Çin ve Japonya gibi güçlerin desteklediği bu teoriye göre, dünya siyasetinde aktif rol almak isteyen bir devlet, denizlere hâkim olmak zorundadır. Mahan teorisinde, kuzey yarımkürenin dünya hâkimiyetinin esas unsuru teşkil ettiğini ve bu hâkimiyette Panama ve Süveyş kanallarının en aktif ticaret ve siyaset faaliyetlerinin güney sınırına tekabül ettiğini belirtmiştir.¹⁶ Bu çerçevede Rusya'nın sıcak denizlere doğru genişlemesini önlemenin yolu olarak, ABD'nin denizaşırı genişlemesi gerekliliği üzerinde durmuştur. Özellikle II. Dünya savaşı ve müteakip süreçte bu teoriyi referans alan süper devletler, Avrasya'yı çevreleyen yarımadalardan oluşan Rimland kuşağının Ortadoğu'dan Çin'e kadar uzanan merkezi hattı üzerinde egemenlik kurmaya çalışmış ve bu saha süper güçlerin taktik manevralarına dayalı temel rekabet sahası haline gelmiştir.¹⁷

Gelişen teknoloji ile hava ulaşımında önemli icatların gerçekleşmesi ve bunların askeri amaçla kullanımının sağlayacağı stratejik avantajların fark edilmesi hava hâkimiyetinin ön planda olduğu teorilerin ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Dünya Hava Hâkimiyet Teorisi'ne dayanan önemli bir görüş Alexander P.de Seversky'e (1894-1974) aittir. Kuzey Kutbunu merkez alan Seversky'e göre, Güney Amerika ABD'nin, Asya ve Afrika'nın yer aldığı saha da Sovyetler Birliği'nin hava

---

¹⁵ Göney, a.g.e., s. 40-41.

¹⁶ Göney, a.g.e., s. 38.

¹⁷ Davutoğlu, a.g.e., s. 106.

hâkimiyet sahasıdır. Bu iki devletin hava hâkimiyet bölgelerinin birbiri ile çakıştığı zon ise Anglo-Amerika ile Avrasya sahası, Avrupa'nın kıyı bölgeleri, kuzey Afrika ve Ortadoğu'dur. Bu çakışma zonunu Severksy, bir karar sahası olarak nitelendirmekte ve burada hava hâkimiyeti elde eden kuvvetin, dünya hâkimiyetini de sağlayacağını iddia etmektedir.¹⁸

Buraya kadar kısaca özetlemeye çalıştığımız bu teorileri çalışmamıza uyarlıyorsak; dünya hâkimiyetini elinde bulundurmak isteyen bir devlet, tüm bu teorilerin merkezinde yer alan ve çalışmamızın odak noktası olan Filistin'i sınırları içerisinde barındıran Ortadoğu'yu muhakkak denetimi altında tutmalıdır. Ortadoğu'yu evvela kara jeopolitiği açısından değerlendirecek olursak, bölge Avrasya'nın kalbinde bulunan Heartland'ı merkez alan bir stratejinin Afroavrasya dünya anakitasına yönelecek açılımın kilit bölgesi konumundadır. Kara Hâkimiyet Teorisinin Rimland hattına dayalı güçleri açısından bakıldığında da bu bölge Avrasya'yı kuşatan hattın merkezini oluşturmakta ve Avrasya'ya yönelik her türlü müdahalenin üst potansiyellerini kapsamaktadır. Kenar kuşak hassasiyetini de gözetilen Deniz Hâkimiyeti Teorisi açısından ele alındığında da bölge, deniz eksenli güçlerin Afroavrasya stratejisinin merkezinde bulunmaktadır.¹⁹ Dünyanın önemli suyollarından olan Türk Boğazları (İstanbul Boğazı ve Çanakkale Boğazı), Süveyş Kanalı, Kızıl Deniz, Bab-el Mendeb Boğazı, Hürmüz Boğazı ve Basra Körfezi'nin bölgede bulunması hidropolitik açısından bölgeyi önemli kılmaktadır.²⁰ Hava Hâkimiyet Teorisi temel alındığında da bölge yine Afroavrasya dünya anakitasının²¹ kesişim noktasında bulunmasından dolayı, denizden ve karadan gelecek tehdit unsurlarına karşı önemli bir stratejik güvenlik zonu oluşturmaktadır.

Bölgenin jeopolitik açıdan sahip olduğu üstünlüğün 19. yüzyıldan itibaren adı geçen teorilerle pekiştirilmesi büyük devletlerin Ortadoğu'ya olan ilgisini arttırmıştır. Bunun yanında Ortadoğu, sadece Avrupa, Asya ve Afrika kıtalarının kesişim noktasında bulunmasının kendisine sağladığı jeopolitik üstünlükle değil, 'berekatli

---

¹⁸ Göney, a.g.e., s. 50.

¹⁹ Davutoğlu, a.g.e., s. 324-326.

²⁰ Oral Sander, **Siyasi Tarih: Birinci Dünya Savaşının Sonundan 1980'e kadar**, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 1989, s. 48.

²¹ Davutoğlu, a.g.e., s. 326.

topraklar’’ olarak adlandırılacak derecede tarıma elverişli mmbit topraklara sahip olması, semavi dinlerin buradan doğarak dünya sathına yayılması ve önemli yer altı zenginliklerine sahip olması ile de sömürgeci gçlerin öteden beri odak noktası olagelmıştır.²² Ancak bölgede ilk kez yirminci yüzyılın başlarında ‘‘kara altın’’ olarak da adlandırılan zengin petrol rezervlerinin keşfedilmesi, bilhassa bu yüzyıldan sonra bölgeyi büyük gçlerin mücadele alanına çevirmiştir. Birinci Dünya Savaşında Osmanlı Devleti’nin dağılması ile sömürgeci gçler arasında paylaştırılan bölge, İkinci Dünya savaşında klasik sömürge anlayışının yerini yeni bir model anlayışa bırakması ile büyük bir dönüşüm geçirmiştir. İki savaş arası dönemde İngiltere ve Fransız sömürü gçleri bölgede başat rol oynarken, çok sayıda ulus-devletin doğuşuna sahne olan II. Dünya savaşı sonrası Pax Americana’nın yükselmesi ve Soğuk Savaş akabinde çift kutuplu sistemin yerini tek kutuplu egemen güce bırakması ile bu rolü ABD üstlenmeye başlamıştır.

1948’de İsrail’in kuruluşunu ilan etmesi ile tebarüz eden Filistin sorunu ve okyanus ötesindeki ABD’nin kendisinden kilometrelerce uzaklıktaki Ortadoğu’da dışarıdan bir unsur olarak önemli bir manevra alanı elde etmiş olması arasında yadsınamaz bir ilişki mevcuttur. Osmanlı Devleti’nin dağılmasından sonra bölgede doğan boşluktan istifade etmek isteyen dönemin büyük gçleri, kendi emperyal çıkarlarına bir garantör olması için Filistin’de ikame edecek bir Yahudi Devletini desteklemişlerdir. Ortadoğu’nun jeokültürel yapısına ve i dinamiklerine yabancı olan Yahudi halkının, bölge toprakları ile bağı Avrupa orijinli anti-semitizmden doğan mağduriyet ve bu bağlamda mağduriyetin giderilmesi için vaat edilmiş topraklara geri dönüş efsanesi ile kurulmaya çalışılmıştır. I. Dünya Savaşı sonrası sömürü imparatorluğu İngiltere’nin bölgedeki gücünü kırmak isteyen ABD, self-determinasyon²³ hakkını gündeme getirerek çok sayıda ulus-devletin doğmasının önünü açarken, Avrupalıların Yahudilere karşı işlediği günahın diyetini ödemek zorunda bırakılan Filistinliler için söz konusu hakkı görmezden gelmiştir. Buna karşın bilhassa 1950’li yılların sonlarından itibaren ABD yönetimi, bölgedeki

²² mer Turan, **Medeniyetlerin atıştığı Nokta Ortadoğu**, İstanbul: Acar Matbaacılık, 2003, s. 16.

²³ Kendi kaderini tayin. Bir toplumun içinde yer aldığı devleti ve hükümetin biçimini belirleyebilmesi. BM anlaşması tarafından yasal bir ilke olarak tanınan kendi kaderini tayin, bir devlet haline gelme şeklinde gerçekleşeceği gibi, bir topluluğun dilediği ve tercih ettiği bir devlete katılması şeklinde de olabilir. Dağ, a.g.e., s. 413.

çıkarlarını muhafaza etmesi için İsrail'e olan maddî ve askerî her türlü desteğini üst düzeye çıkararak İsrail'in en yakın müttefiki haline gelmiştir. Bu karşılıklı çıkarlarla örölmüş stratejik ortaklıkta İsrail, bir yandan Siyonizm ideolojisi doğrultusunda sınırlarını genişletmeye çalışırken, diğeryandan ABD yönetimi ile birlikte çıkarlarına parazit olabilecek otoriter Arap rejimlerinin demokratikleşmesini engellemeye ve direnişçi Arap gruplarını tasfiye etmeye çalışmıştır.

Ancak sorunu bütünüyle dış etkiler üzerinden açıklamaya çalışmak, içeriden kaynaklanan dönüşümleri, yerel ve bölgesel dinamikleri görmezlikten gelme hatasına düşölmesine yol açabilir. Sorun, ortaya çıktığı günden beri yerel ve bölgesel etkileriyle Arap-İsrail çatışmasının merkezi unsurunu oluşturmuştur.²⁴ Sorun, ayrıca İsrail'in üç inançta da kutsal sayılan Kudüs üzerinde hak iddia etmesi ve Siyonist ideoloji doğrultusunda sınırlarını genişletme siyaseti izlemesi dolayısıyla küresel bir karaktere sahiptir. Bununla beraber sorun her şeyden önce toprakları işgal edilen bir halkın kendi kaderini tayin etme ve egemenlik hakkıyla da doğrudan ilgilidir.

---

²⁴ Aras, a.g.e., s. 11.

1. FİLİSTİN'İN COĞRAFİ ÖZELLİKLERİ

1.2. Fiziki Özellikleri

Geçmişte Filistin adı şimdiki Suriye, Ürdün, Lübnan ve Filistin'i kapsayan topraklar için kullanılırken, 1920'li yıllardaki İngiliz sömürgeciliğinin bir dayatması olarak günümüzde; kuzeyde Suriye ve Lübnan, güneyde Mısır, batıda Akdeniz ve doğuda Ürdün nehri arasında sınırlandırılmış 26.350 km²'lik bir sahayı içine alan coğrafi bölgeyi ifade ederken kullanılmaktadır.

Suriye ve Lübnan ile olan sınırı 1920'de İngiliz-Fransız sözleşmeleriyle tespit edilmiştir. Bu sınır kuzeydoğuda Hule gölünün 15 kilometre ötesinde Ürdün sınırına yakın Han-üd- Düveyir köyünün civarından başlayarak kuzeybatıya doğru Metula köyünü içine alacak şekilde uzandıktan sonra gölün 10 kilometre kadar güneybatısında bir noktadan denize dönmekte ve kıvrıntılı bir çizgi ile Nakura burnundan sahile varmaktadır.²⁵

Ürdün ile olan sınır 1 Eylül 1922 tarihinde belirlenmiş olup, bu sınır güneyde Akabe limanının 3 kilometre kadar batısındaki bir noktada deniz kıyısından başlayarak Araba vadisini talveg hattını takriben kuzeye doğru takip etmekte, Lut denizini ikiye ayırıp Ürdün nehrinin bu büyük tuzlu göle döküldüğü yere varmakta, bu nehri takip ederek Bisan kasabasının hizalarında kuzeydoğuya doğru sapmakta ve El-Hamma köyünden itibaren Taberiye gölünü bütünüyle Filistin toprakları içinde bırakan eğrice bir kavis yapıp daha kuzeyde Hule gölünün doğusunda Filistin-Suriye sınırının bittiği noktaya erişmektedir.²⁶

Filistin'in Mısır topraklarının bir parçası olan Sina çölü ile sınırı ise, güneyde Akabenin batısındaki malum noktadan güney batısına doğru bir hat çizerek Bir-üs Sebi'in güneybatısında Avc-al Hafir köyünü içine alıp daha kuzeybatısından Han-Yunus'un 10 kilometre kadar güneyinde Akdeniz kıyısına erişmektedir.²⁷

---

²⁵ Celâl Tevfik Karasapan, **Filistin ve Şark-ül Ürdün**, Cilt: I, İstanbul: Ahmed İhsan Matbası, 1942, s. 3.

²⁶ Karasapan, a.g.e., s. 3-4.

²⁷ Karasapan, a.g.e., s. 4.

Dünyanın en eski yerleşim bölgelerinden biri olan Filistin, kuzeyden güneye 240 km doğudan batıya 130 km boyunca uzanan dar alanda coğrafi bakımdan çok çeşitli bölgeleri içine alır.²⁸ Ürdün nehrinin döküldüğü Ölü Deniz'i (Lut Gölü) de kapsayan günümüz sınırları dâhilinde Filistin toprakları üç tabii bölüme ayrılmaktadır:²⁹

- 1- Akdeniz kıyı şeridi,
- 2- Kuzeyden güneye dağ silsilesinin bulunduğu ortadaki platolar bölümü,
- 3- En doğuda yer alan Ürdün vadisi.

Akdeniz kıyı şeridinden güneye doğru gidildikçe birçok tepe ile çakıl taşlarıyla dolu sel yataklarının karşımıza çıktığı alçak bir ova uzanır ve bu ova Karmel dağı tarafından Vazrael ve Saron adlarıyla ikiye ayrılır.³⁰ Ortadaki dağlık kesim veya yüksek platolar kısmını meydana getiren bölümse, kendi içerisinde dört kısma ayrılır. Kuzeyden güneye olmak üzere, Safed ve Nâsıra şehirleri ile Tabor dağının bulunduğu Galile bölgesi; ortada Nablus şehrinin bulunduğu ve Batıda Carmel dağına kadar uzanan bölge; daha güneyde, Ürdün nehrinin Ölü Denize döküldüğü yerde Kudüs, Beytül Lahim ve El-Halil şehirlerinin bulunduğu bölge ve daha güneyde de Bir-üs-Sebî şehrinin bulunduğu Negev çölü.³¹ Ürdün vadisinin oluşturduğu son bölümse Filistin'in en önemli coğrafi karakteristiğini meydana getirir. Bu vadinin derin yarığı, Filistin'i Mavera-i-Ürdün denilen ve kendi istikametine muvazi olarak uzanan araziden ayırır. Ürdün vadisi, Akdeniz seviyesinden 210 metre aşağı olduğu halde Akdeniz kıyılarına kıyasla, denizden hafifçe yüksektir. Şeria'nın doğusundaki arazi yer yer 1500 metrelik bir yüksekliğe çıktığı halde, Kudüs ve Hermon çevrelerindeki dağlık bölgede 800-8500 metreden fazla yüksekliğe rastlanmaz.³²

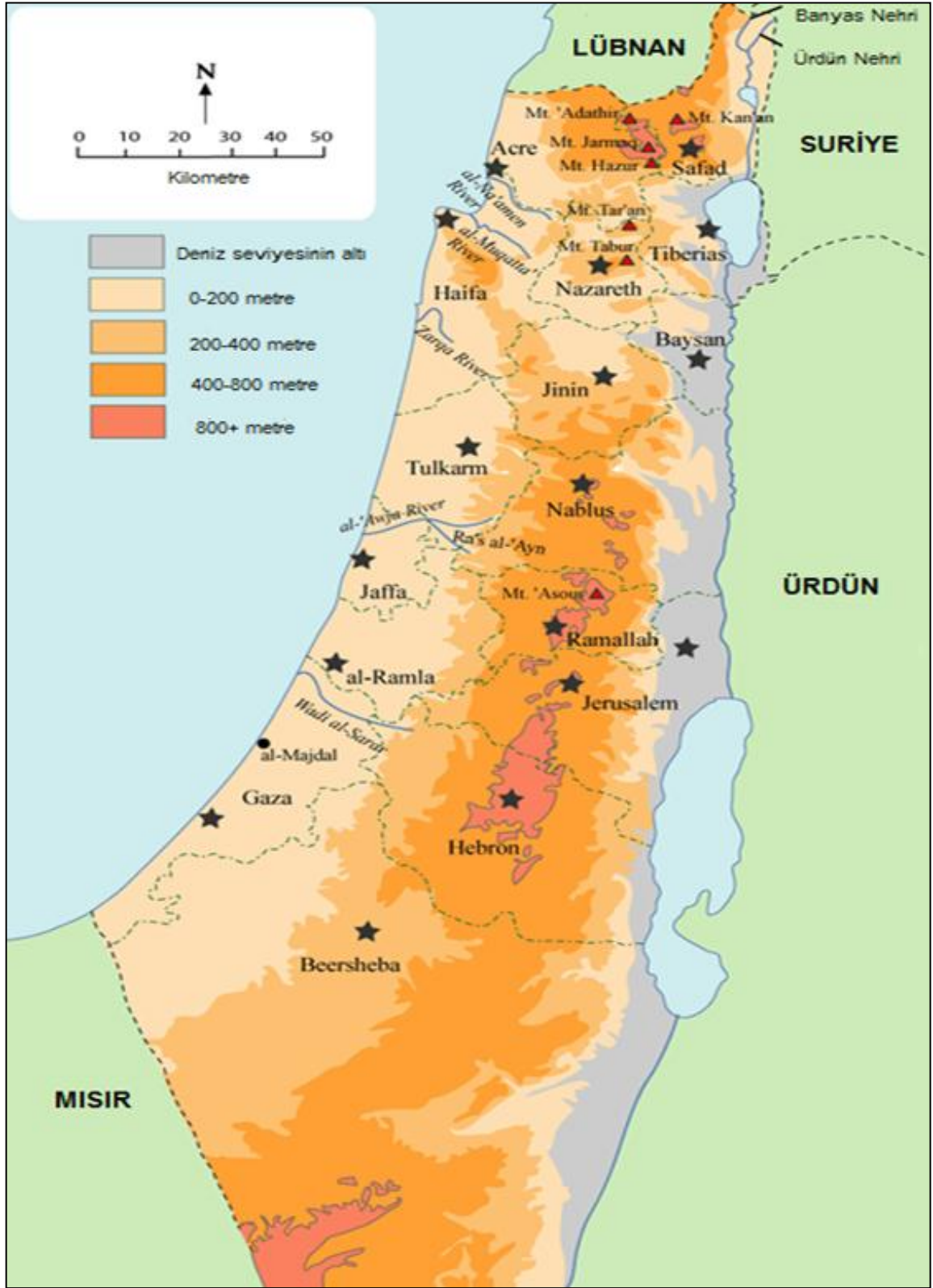
²⁸ "Filistin" **Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi**, 1998, cilt 13, s. 133.

²⁹ Fahir Armaoğlu, **Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988)**, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1991, s. 4.

³⁰ Şemseddin Günaltay, **Yakın Şark III Suriye ve Filistin**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1987, s.7.

³¹ Armaoğlu, a.g.e., s. 4.

³² Günaltay, a.g.e., s. 8.

Şekil 1: Filistin'in Topografya Haritası

(www.palestineremembered.com)

Filistin'in kuzey sınırı boyunca uzanan Ürdün nehri istisna olmak üzere bu bölgedeki ırmak ve dereler daha ziyade birer sel yatağından ibarettir. Bunlardan en önemlileri başta Yarmuk ve Avca ırmakları ve sonra Zerka ve Mukattaa dereleridir. Ürdün nehrinin yataklığını yapan Jordan-Ürdün-El-Gor vadisi dünyada müstesna bir coğrafyaya sahiptir.³³ Ürdün nehri Hermon dağı eteklerinden çıkar, Suriye çölüne doğru uzayan ve gittikçe alçalın vadi den inerek Filistin'i kuzeyden güneye doğru ikiye ayırır. Nehir, sağdan soldan bir takım kollar aldıktan sonra, deniz yüzeyinden iki metre yüksekte olan Hermon gölüne akar. Tekrar bu gölden çıkan nehir, latif bir mecrâ ile süratli bir akıştan sonra güneye doğru ilerleyerek vaktiyle Genesaret de denilen Taberiye (Galile) gölüne inkişap eder. Aşağı yukarı 21 kilometre uzunluğunda olan Taberiye gölü ile Ürdün nehri arasındaki seviye farkı 207 metredir. Ürdün nehri Taberiye gölünden çıktıktan sonra, Havran dağından gelen Yarmuk ırmağı ve İclun dağından inen Vadi-i Zerka'yı da alarak, 110 kilometrelik dolaşık bir mecrâdan sonra hiçbir hayvan ve nebatın yaşamasına elverişli olmayan, deniz seviyesinden 395 metre aşağıda bulunan ve bir kripto depresyonu olan Lut gölüne (Ölü Deniz) dökülür. Bu büyük tuzlu gölün kuzeyden güneye uzunluğu 77 km, doğudan-batıya genişliği 16 km kadardır.³⁴

Söz konusu sınırlar içinde Filistin tabiat koşulları bakımından, oldukça ilgi çekici bir çeşitliliğe sahiptir. Akdeniz kıyı şeridinde yeterince yağış alan yarı tropikal bir iklim görülürken, orta kısımda bol yağış alan kuzeyden güneye, Necef çölüne doğru yağışların giderek sifıra yaklaştığı ve kışın soğuk geçen birkaç ayın dışında yılın büyük bir bölümünde gündüzlerin sıcak, gecelerin serin olduğu bir karasal iklimi hâkimdir. Ürdün vadisinde ise kış aylarında ılık bir havanın yaşandığı, yılın geri kalan kısmında ısının hayli yükseğe çıktığı daha sıcak iklim koşulları dikkati çeker.³⁵ Bu iklim koşullarına bağlı olarak bölgenin toprağı da çeşitlilik gösterir. Sahildeki kumluk arazide hurma ağaçları, Esavelon vadisinde buğday yetişir. Aşağı Galile'de çınar ağaçları her tarafı yeşillik ve güzellikle örterken yukarı Galile'de tepeler çiril çiplaktır. Bir tarafta boz kalkerli ve boz renkli çalılıklarla örtülü uzun

---

³³ Karasapan, a.g.e., s. 5.

³⁴ Günaltay, a.g.e., s. 3.

³⁵ 'Filistin', **TDV İslam Ansiklopedisi**, 1996, cilt 13, s. 89.

dağ zincirleri görüldüğü halde, diğer tarafta koyu gölgeliklere ve ekvator iklimine mahsus yeşilliklere bürünmüş sıra tepeler göze çarpar.³⁶

Şekil 2: Filistin'in Su Kaynakları

(PASSIA, 2002)

³⁶ Günaltay, a.g.e., s. 8.

1.2. Nüfus Özellikleri

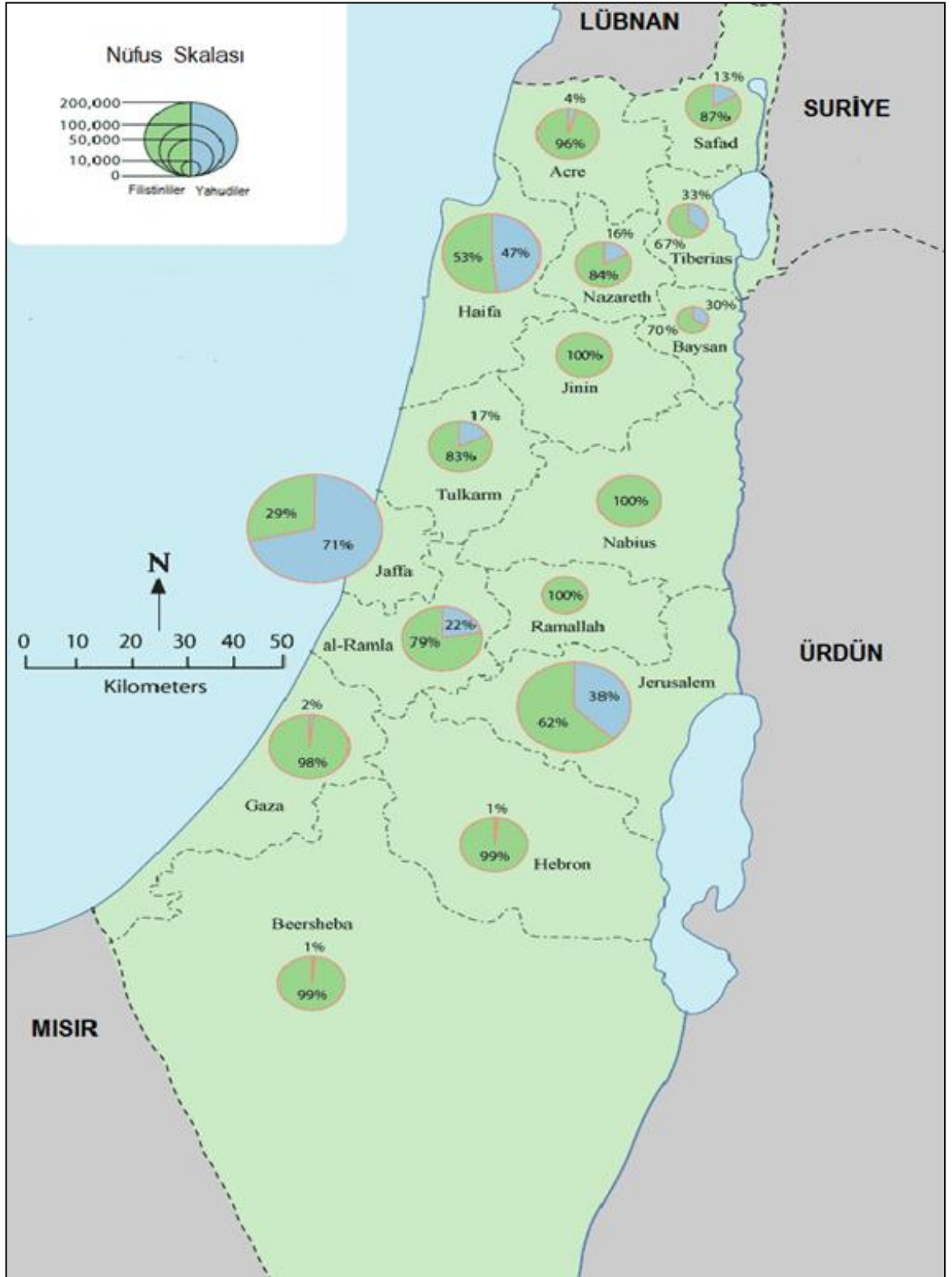
Filistin’de geçmişten bugüne nüfus özelliklerine baktığımızda Arap nüfusunun genel nüfus içerisinde çok uzun dönem çoğunluğu oluşturduğunu görmekteyiz. Siyonizmin doğduğu 19. yüzyılda Filistin topraklarının ancak %0,5’ine hâkim olan Yahudiler, genel nüfus içerisinde çok az bir orana sahipti.³⁷ Buna karşın Arap nüfusu genel nüfus içerisinde %90’nı bulmaktaydı. Sonraları siyonizmin hedefleri doğrultusunda bölgeye kitleler halinde Yahudi göçünün gerçekleştirilmesi ve İsrail’in kuruluş aşamasında, Yahudi terör örgütlerinin Arap nüfusunun büyük çoğunluğunu topraklarından tedhiş yoluyla sürmesiyle bu oran Araplar aleyhine dönmeye başlamıştır.

1882 yılında Filistin’in 500.000 olan nüfusunun, sadece 24.000’ini küçük, yerli, göçmen dindar Yahudiler oluştururken, 1882 ve 1903 yılları arasında bölgeye 25.000 Yahudi göçmenin getirilmesiyle bu oran nispeten artış göstermiştir. Daha sonra 1904 ve 1914 yılları arasında bölgeye gerçekleşen 35.000’lik ikinci göç dalgasıyla, Yahudi nüfusu toplamda 85.000’e ulaşmıştır. Üçüncü göç dalgasının yaşandığı 1919 ve 1923 yılları arasında bölgeye, çoğunluğunu Polonya ve başka orta sınıfın oluşturduğu 85.000 yeni Yahudi göçmen gelmiştir. İngiliz sayımına göre Aralık 1931’e gelindiğinde Filistin’deki 1.04 milyon nüfusun %84’ünü Araplar oluştururken, %16’sını Yahudiler oluşturmaktaydı. 1932 ve 1936 yılları arasında Nazizim’den kaçan 174.000 Yahudi’nin de Filistin’e göç etmesiyle, Yahudilerin genel nüfus içerisindeki oranı artış göstererek %28’e yükselmiştir. II. Dünya savaşı ve sonrasında bölgeye yasadışı göçlerin artması ile bu oran 1947’ye gelindiğinde %31’e ulaşmış bulunurken, Arapların genel nüfus içerisindeki %90’a varan oranı böylece %70’lere gerilemiş oluyordu.³⁸ Ancak Yahudiler, İngiliz Mandası altındaki bölgede genel nüfus içerisinde gözle görülür bir artış göstermelerine karşın, İsrail orduları 1948’de Arapların büyük çoğunluğu topraklarından sürene kadar Jaffa hariç tüm Filistin şehirlerinde yüzdeler oranıyla Arap nüfus miktarının epeyce altında kalmayı sürdürmüştür.

---

³⁷ Özey, a.g.e., s. 139.

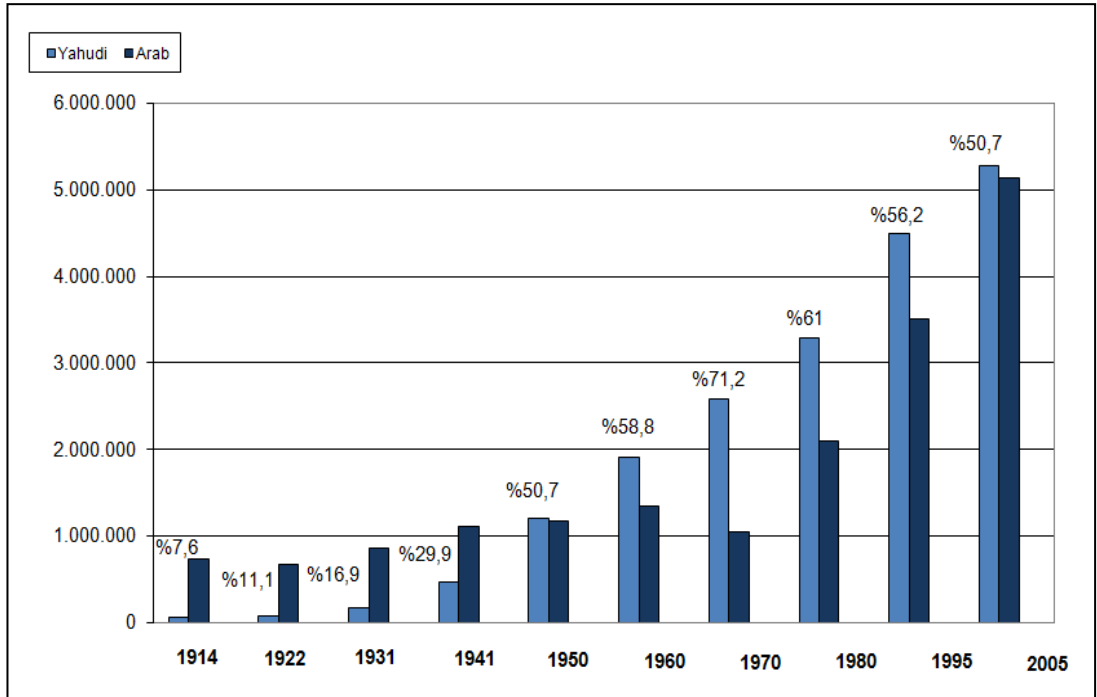
³⁸ Samih K. Farsoun & Christina Zacharia, ‘‘1920-1947: The British Mandate Period’’, <http://www.thejerusalemfund.org/ht/d/ContentDetails/i/2963>, (erşim 12.08.2011).

Şekil 3: 1946 Yılında Filistin Şehirlerinde Yüzdelik Oranına Göre Arap ve Yahudi Nüfus Dağılımı

(PASSIA, 1984)

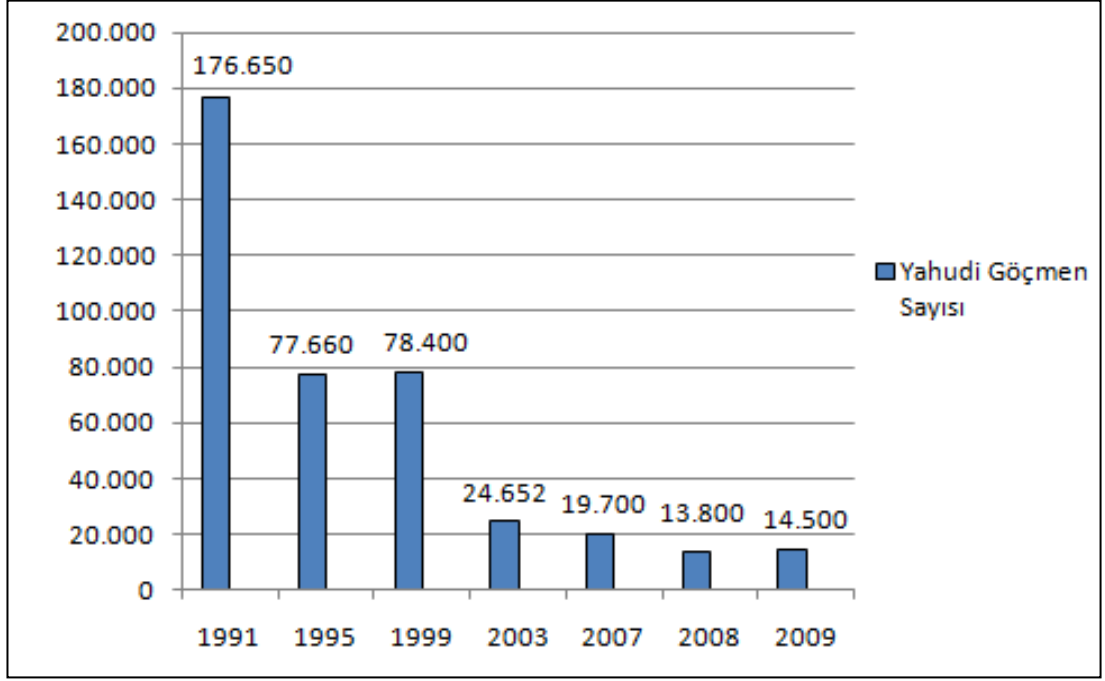
İsrail'in 1948 yılında kuruluşunu ilan etmesinden sonra Arapların büyük çoğunluğunun mülteci konumuna düşmesi ile Filistin'deki Yahudilerin oranı artış göstererek, Arap nüfus oranını geçmiştir. Fakat günümüzde Arap nüfus oranındaki artışa bağlı olarak, Filistin'deki Yahudiler ve Araplar arasındaki nüfus projeksiyonu birbirine çok yakın duruma gelmiştir. (bkz: Şekil 4)

Şekil 4: 1914-2005 Yılları Arası Filistin'deki Yahudi Nüfusunun Toplam Nüfusa Oranı

İsrail Merkezi İstatistik Bürosu'nun (CBS) 2009 Genel Nüfus Sayımı sonuçlarına göre, kuruluş yıllarında 806 bin olan İsrail toplam nüfusu, 2009 sonu itibariyle 7.6 milyona ulaşmıştır. Kuruluşundan 2000'lere kadar nüfusun artmasındaki en önemli faktörü dışarıdan gelen göçler oluşturmuşken, son dönemde göçe bağlı nüfus artış oranındaki düşme dikkati çekmektedir. 1990-1995 yılları

arasında nüfusun artmasında %65'lik oranıyla dışarıdan gelen göçler en büyük paya sahipken, 2006-2009 yılında bu oran %13'e düşmüştür.³⁹

Şekil 5: 1991-2009 Yılları Arası İsrail'e Gelen Yahudi Göçmen Sayısı

(Al-Zaytouna Centre For Studies & Consultations, 2009)

Kilometrekareye 329 kişinin düştüğü İsrail'de, toplam nüfusun yaklaşık 5.387 binini (%75.3) Yahudiler, 1.587 binini (%20.5) Araplar oluşturmaktadır. Diğer kalan 322 binlik (%4.2) nüfusu da Sovyetler Birliğinden göç edenler ve onların çocukları oluşturmaktadır. Nüfusun %20.5'ini oluşturan Arap nüfusunun %82'si Müslüman, %9.5'i Hıristiyan ve %8.5'i Dürzi'dir.⁴⁰

Filistin Merkezi İstatistik Bürosu'nun (PCBS) 2009 sonu verilerine göre dünyada sayıları 10.9 milyonu bulan Filistinli nüfusun yaklaşık 3 milyon 992 bini (%36.7) Filistin Özerk Yönetimine bağlı Batı Şeria ve Gazze Şeridi'nde yaşamaktadır. Geri kalan 7 milyonunu (% 69.5) ise, 1948'de İsrail'in kurulması ile mülteci konumuna düşerek başta komşu Arap ülkelere olmak üzere dünyanın dört bir

³⁹ "The Population of Israel 1990-2009 Demographic characteristics", **The Central Bureau of Statistics (Israel)**, 20.10.2010, s. 1-2.

⁴⁰ "Inequality Report: The Palestinian Arab Minority in Israel", **Adalah – The Legal Center for Arab Minority Rights in Israel**, February 2011, s. 1.

yanına dağılmış mülteciler oluşturmaktadır. Bugün 2.4 milyon nüfusa sahip Batı Şeria'da nüfusun %30.2'si mültecilerden meydana gelirken, 1.5 milyon nüfusa sahip Gazze Şeridi'nde nüfusun %69.2'si mülteci konumundadır.⁴¹ Batı Şeria'da kilometrekareye 433 kişi düşerken, daha düşük nüfusa sahip Gazze Şeridi'nde ise kilometrekareye 4.073 kişi düşebilmektedir ve bu da Gazze Şeridi'ni dünyanın nüfus yoğunluğu en fazla yerlerinden biri yapmaktadır. Batı Şeria'da 600 binlik nüfusu ile Hebron valiliği nüfusun en yoğun olduğu yer olurken, 45 binlik nüfusu ile Eriha valiliği en düşük yerdir. Gazze Şeridi'nde ise, Gazze valiliği 535 bin ile en yüksek nüfusa sahip yer iken, Rafah valiliği 189 binlik nüfusu ile en düşük nüfusa sahip yerdir.⁴²

Batı Şeria ve Gazze Şeridi'nde nüfus yapısı birbirinden kısmen farklıdır. Batı Şeria'da toplumun etnik olarak %83'ünü Filistinli Araplar oluştururken, geri kalan %17'lik kısmı Yahudi'dir. Dini açıdan nüfusun %75'i Müslüman, %17'si Yahudi ve %8'i de Hıristiyan ve diğer din mensuplarından oluşmaktadır. Gazze Şeridi'nde ise, İsrail'in 2005 yılında çekilmesinden önce etnik olarak nüfusun %99.4'ünü Araplar, %0,6'sını Yahudiler oluşturmaktaydı. Bölgede yaşayan halkın %98,7'si Müslüman, %0,7'si Hıristiyan ve %0,6'sı Yahudi idi. 2005'ten sonra İsrail'in bölgeden çekilmesinden sonra bölgede hiç Yahudi kalmamıştır.⁴³

1.3. Ekonomik Özellikleri

Filistin, verimli ovaları ve ekip-biçmeye elverişli arazisiyle eski çağlardan beri dünyanın en verimli sahaları arasında yer almaktadır. Buna bağlı olarak tarımsal faaliyetler daha ilk dönemlerden itibaren bölgede önemli bir ekonomik uğraş olmuştur. Genel olarak yağış durumuna göre değişmek ve daha ziyade kuzey ile kıyı kesimlerde verimliliği artmak üzere daima bölgede işlenmeye ve ihracata açık çeşitli tahıllarla hemen hemen her tür meyve ve sebze yetiştirilmektedir. Belki de bu yüzden Kitâb-ı Mukaddes'in birçok yerinde Filistin için "süt ve bal akan diyar"

---

⁴¹ "On the 62nd anniversary of the Palestinian Nakba", **Palestinian Central Bureau of Statistics**, May 2010, s. 3.

⁴² "On the Eve of International Population Day11/7/2009", **Palestinian Central Bureau of Statistics**, s. 1.

⁴³ F. Tunç Yaşar, S. Alkan Özcan ve Z. Tuba Kor, **Siyonizm Düşünden İşgal Gerçeğine Filistin**, İstanbul: İHH Yayınları, 2009, s. 29-30.

denilmiştir.⁴⁴ Filistin aynı zamanda doğal kaynaklar bakımından sahip olduğu çeşitli yer altı zenginlikleriyle de ekonomik bir cevhere sahiptir. Bunlar Lut gölü bölgesi civarından çıkarılan potas tuzları ile bakır, manganez, demir cevheri, petrol ve doğal gazdır.⁴⁵ Bunun yanı sıra Filistin, Kudüs, Beytullahim ve Eriha gibi önemli dinî ve tarihî yerleri sınırları içerisinde barındırması itibariyle de çok sayıda turisti kendine çeken bir sit alanıdır.

2005 yılı rakamlarına göre Filistin Ulusal Yönetimi'nin kontrolü altındaki Batı Şeria ve Gazze topraklarında sektörlerin GSMH içindeki oranları şöyledir: Tarım %8, sanayi %18,2, hizmet %73,5. Buna karşın bölgede bir gelir kaynağı olarak ihracat malları arasında tarımsal mallar ön plana çıkmaktadır. Gazze'nin ihracat mallarını ağırlıklı olarak; turunçgiller, çiçekler ve tekstil ürünleri oluştururken, Batı Şeria'nın ihracat mallarını; zeytin, meyve ve sebze, yağlar ve kireçtaşı oluşturmaktadır. Her iki bölgenin de ithalat malları ağırlıklı olarak; gıda, tüketim eşyaları ve inşaat malzemeleridir. İhracat ve İthalat yapılan ülkeler ise; çok büyük bir kısmı İsrail'e olmak üzere, Ürdün ve Mısır'dır.⁴⁶

İsrail'de sektörlerin GSMH içindeki oranları 2006 rakamlarına göre şöyledir: Tarım %2,6, sanayi %30,8, hizmet %66,6. Ülkenin ihracat mallarının başında ise; makine ve ekipmanları, yazılım, işlenmiş elmas, tarımsal üretim, kimyasallar, tekstil ve giyim kuşam gelmektedir. Bu malların ihraç edildiği ilk üç ülke ise; %34,4 ile ABD , %6,5 ile Belçika, %5,9 ile Hong Kong'dur. İsrail'in ithalat mallarını ise daha çok; askerî ekipmanlar, işlenmemiş materyaller, yatırım eşyaları, işlenmemiş elmas, yakıtlar ve tahıl oluşturmaktadır. İthalatı yapılan ülkelerin başında ise; %12,4 ile ABD, %8,2 ile Belçika, %6,7 ile Almanya, %5,9 ile İsviçre, %5,1 ile İngiltere ve %5,1 ile Çin gelmektedir.⁴⁷

Altı Gün Savaşı'na kadar İsrail ile aralarında hiçbir ekonomik bağı bulunmayan Batı Şeria ve Gazze'nin, işgalden sonra İsrail ile asimetric ekonomik

---

⁴⁴ 'Filistin', **TDV İslam Ansiklopedisi**, s. 89.

⁴⁵ Özey, a.g.e., s. 185.

⁴⁶ Özey, a.g.e., s. 162-164.

⁴⁷ Özey, a.g.e., s. 186-189.

ilişkiler kurmak zorunda bırakılarak istikrarsız bir sürecin içine çekilmesi,⁴⁸ Filistin Otoritesi'nin yetkisi altındaki toprakların ekonomik gelişim sürecine dair hususî bir incelemeyi zarurî kılmaktadır. Daha 1948'de kuruluşunu ilan eder etmez Filistin topraklarının %80'indeki tesislere el koyan İsrail, 1967'de Batı Şeria ve Gazze'yi işgal ettikten sonra, ekonomik entegrasyon kapsamında Filistinli iş gücüne açılmıştır. Bu dönemde İsrail'de işçi ücretlerinin Filistin'e kıyasla daha yüksek oluşu, Filistin'deki iş gücünün yaklaşık 4'te birinden fazlasının İsrail'de çalışmasını doğurmuştur.⁴⁹ Daha çok inşaat ve hizmet sektöründe çalışan bu ucuz işçi gücü İsrail'de yeni ticari ve teknolojik fırsatlarla birlikte, yerel üretimde de önemli bir artışa neden olmuştur. Bunun yansıması olarak İsrail'de, 1970'lerde gayri safi milli hasıla büyüme oranı, İsrail'in büyüme oranının 2 katından daha fazla duruma ulaşmıştır.⁵⁰ Buna karşın Körfez ülkelerinde de çalışma imkânı bulan Filistinli iş gücü, 80'li yıllara kadar istihdam oranının artmasına rağmen bir çıkmaza girmiştir. Özellikle 1980'lerde İsrail'in Reagan-Thatcher ideolojisi doğrultusunda "sinsice ilerleyen ilhak" sürecinin bir takım ekonomik boyutlarını devreye koyması, Filistin ekonomisini İsrail'e bağımlı hale getirmiştir. Bu süreci Ilan Pappé şöyle izhar etmektedir:⁵¹

"Sinsice ilerleyen ekonomik ilhak, iki yönlü bir ekonomik akış sağladı: İşgal altındaki bölgelerden ucuz iş gücü ile öncelikle üretimlerinde harcanan emeğe dayalı olarak değerlendirilen kapitalist süreç öncesi metalar geliyordu. Diğer yönden ise, emek yoğun olmaktan çok, sermaye yatırımı gerektiren metalar geliyordu. Bir tahmine göre bu işgal altındaki bölgelerde üretilen yaklaşık 2 milyar dolar tutarındaki kâr fazlasının İsrail ekonomisi tarafından gasp edildiği anlamına geliyordu. Her gün çalışmak üzere Tel-Aviv'den gelen işçiler marketlerden İsrail sütü satın alan ev kadınları ve pazarlara sebze taşıyan çiftçiler, bu dengesizliğin farkında değildiler. Ancak günlük

---

⁴⁸ Fatma Tunç ve diğerleri, a.g.e., s. 37.

⁴⁹ Tayanç Ahmet Gündüz, "Filistin-İsrail Meselesi'nin Ekonomik Arkaplanı Üzerine Bir Değerlendirme", **Filistin Çıkmazından Çözümüne**, M. İbrahim Turhan (der.), İstanbul: Küre Yayınları, 2003, s. 386.

⁵⁰ Gündüz, a.g.m., s. 387.

⁵¹ Ilan Pappé, **Modern Filistin Tarihi**, Ankara: Phonix Yayınları, 2007, s. 331-332.

bütçelerinde ve ellerine geçen net kârda bu neo-kolonyalizm belirleyici bir etkiye sahipti.”

Bu sosyal ve ekonomik koşullar altında infilak eden 1987 İntifada hareketi sonrasında ise, İsrail’in devreye koyduğu bir dizi yaptırım zaten sömürülmekte olan Batı Şeria ve Gazze’deki ekonomik şartları yerle yeksan etmiştir. İntifada hareketi sonrası, Filistinlilerin İsrail’de çalışma sürelerine kısıtlamalar getiren İsrail hükümeti, uyguladığı sokağa çıkma yasakları ve ablukalarla Filistin’de ekonomik koşulların hızla gerilemesine yol açmıştır. İsrail Merkezi İstatistik Bürosu’na göre 1987-1991 yılları arasında Filistin’de kişi başına düşen gayri safi millî hâsıla yıllık %1,8 gibi bir miktarla tedricî bir şekilde gerilerken, konuya ilişkin BM’nin verileri bu oranın %26’yı bulduğunu gösteriyor.⁵² Bu dönemde İsrail’in getirdiği sınırlamalarla artan işsizlik oranlarına ek olarak, 1990’da FKÖ’nün Körfez Savaşı’nda Saddam Hüseyin’i destekler nitelikteki pozisyonu, Körfez ülkelerinde istihdam edilen çok sayıda Filistinlinin de işlerinden olmasına neden olmuştur.

1993’te statükonun devamı niteliğinde olan Oslo sürecinin startının verilmesiyle, Filistinlilerde ekonomik refaha kavuşacaklarına dair bir beklenti oluşmuştur. 1994’te FKÖ ile İsrail arasında ekonomik ilişkileri düzenlemek üzere imzalanan Paris Protokolü, İsrail üzerinden ithal edilen mallara ilişkin katma değer ve gümrük vergilerinin İsrail tarafından toplanması ve daha sonra Filistin Yönetimi’ne bunların aktarılması şeklinde düzenlenmişti. Sıkça ortaya çıkan siyasi ve güvenlikle ilgili gerilimlerle şekillenmiş olan ve İsrail tarafına Filistin kamu gelirlerini denetleme imkânı sunan bu zayıf düzenleme, İsrail’in sıklıkla bu gelirleri Filistin Yönetimine bilinçli bir şekilde aktarmayı geciktirmesiyle sonuçlanmıştır.⁵³ İsrail’e işgal altındaki Filistin toprakları üzerinde ekonomik baskı uygulama imkânı sağlayan Oslo Anlaşmalarının yedi yıllık dönemi boyunca, dış yardımlar da yapılmasına rağmen Filistin ekonomisinde gözle görülür hiçbir aşama kaydedilmemiştir. Bu süreçte Filistin Otoritesi’nin kontrolü altında olması gereken Batı Şeria ve Gazze toprakları, İsrail tarafından birbirinden kopuk coğrafi parçalara

---

⁵² Gündüz, a.g.m., s. 387-388.

⁵³ Report on UNCTAD assistance to the Palestinian people: Developments in the economy of the occupied Palestinian territory”, **United Nations Conference on Trade and Development** , ‘Genève, 12–23 September 2011, s. 2.

ayrılarak ticaretin ana unsurlarından biri olan alış-verişin gerçekleşmesini sağlayacak ulaşım mekanizmasının işlerliliği çeşitli düzenlemelerle önemli ölçüde engellenmiştir.

Ekonomik sefalet ve gerçek anlamda bir ilerlemenin bulunmayışının Filistin cephesi üzerinde yarattığı çifte yük, işsizlik oranlarının %50'lere varmasıyla Filistinlileri son aşamada Oslo durumuna karşı bir ayaklanmaya zorlamıştır.⁵⁴ Fakat aynı zamanda İsrail kapitalizmine karşı bir başkaldırı olan 2000 İntifada'sı, Filistinlileri dar boğazdan kurtaramamış, bilakis İsrail'in İntifada'dan günümüze ardi arkası kesilmeyen hukuksuz yaptırımları Filistin ekonomisini bugün daha dramatik bir hale getirmiştir. Bugün Filistin ekonomisinin en önemli sorunları; keyfi abluka, uluslararası hukuka aykırı olarak kitlesel cezalandırma amacıyla mal-giriş çıkışlarının engellenmesi, ayırım duvarı, kapatma politikaları, yakıt girişine izin verilmemesi, askeri operasyonlarla ekonomik hedeflerin bombalaması gibi uygulamalardır. Sadece İkinci intifada'dan 2008 yılına kadar geçen süre zarfında İsrail tarafından yürütülen askeri operasyonların Filistin'de yol açtığı ekonomik yıkımın maliyeti 10 milyar doları bulmuştur.⁵⁵ Uluslararası Af Örgütüne göre 2009'da İsrail'in Gazze'ye gerçekleştirdiği Dökme Kurşun Operasyonu'nda da, sadece iş sahalarında kaybedilen malzeme ve binaların toplam hasarı, Filistin ekonomisine toplamda 139 milyon dolarlık bir fatura çıkarmıştır. Uluslararası sigorta şirketlerine göre ise operasyonun doğrudan zararı 659.3 ila 891.9 milyon dolar arasındadır.⁵⁶

Küresel pazarlara normal maliyette devamlı erişim Filistin'in ekonomik gelişimi için kritik bir öneme haizken, Batı Şeria ve Gazze'de ticari malların hareketine getirilen kısıtlamalar ekonomik gelişmeye katkı sağlayacak bir ihracat sektörünün gelişmesini engellemektedir. BM Ticaret ve Kalkınma Konferansı'na (UNCTAD) göre sadece Batı Şeria'da Filistin halkı ve mallarının hareketini kısıtlayarak, ciddi bir malî zarara yol açan 500 engel (askeri kontrol noktaları, yol

---

⁵⁴ Pappé, s. 397.

⁵⁵ Ahmet Emin Dağ, "İşgalin Görünmeyen Mağduru: Filistin Ekonomisi", **Çerçeve**, 2008, s. 134-135.

⁵⁶ "Çöken Gazze: Dökme Kurşun Operasyonu'nun Bir Yıl Sorusu", **Uluslararası Af Örgütü**, 31 Mayıs 2010, s. 11.

barikatları ve demir kapılar) vardır.⁵⁷ Bu iyi planlanmış sömürü, bazı son derece sınırlı işlemler haricinde, Filistin ekonomisinin hem fiziki bağlarının bulunduğu Arap ülkelerinden, hem de global bazda dış dünyadan neredeyse tamamıyla soyutlanması üzerine inşa edilmiştir. Bu yüzden, Filistin ekonomisi için geriye kalan tek seçenek, İsrail ekonomisine doğrudan ve köle gibi bağımlı olmaktır. Örneğin, son yıllarda Filistin Yönetimi ihracatın üçte ikisini İsrail'e gerçekleştirirken, ithalatın neredeyse %80'ini İsrail'den yapmak zorunda kalmıştır.⁵⁸ Bu işgalin getirdiği kötü ekonomik koşullar özellikle 2006'da Hamas'ın iktidara gelmesiyle dozu arttırılan ekonomik ambargonun 2007 yılı Haziran ayından itibaren intikam siyasetine dönüştürüldüğü Gazze'de daha vahim bir hâl almıştır. Gazze halkını doğrudan cezalandırma amacı güden sosyo-ekonomik abluka uygulaması, temel geçim kaynağı, tarım, küçük imalat ve balıkçılığa dayalı binlerce insanın işini kaybetmesine yol açmış ve bölgede sistemli bir fakirleştirme siyasetinin yansıması olarak 10 yıl önceki üretimin yarısı bile yapılamaz hale gelmiştir.⁵⁹

Gazze'ye uygulanan ekonomik yaptırım, Batı Şeria ekonomisini de olumsuz etkilemekte, bölge abluka altındaki Gazze'nin yükünü paylaşmak zorunda kalmaktadır. Örneğin Gazze'ye uygulanan ambargo sebebiyle bölgede görevli memurlar işlerini yapamadıkları halde, merkezi yönetim onların maaşlarını ödemek zorundadır. Ancak mevcut şartlarda Filistin'in en önemli gelir kaynağı olan ve hükümet personelinin maaşlarının ödenmesi gibi işlerini yürütmek için bağımlı olunan mali yardımı, 2009 yılında donörlerin Filistin Ulusal yönetimine transfer edememeleri yüzünden Filistin Yönetimi boğucu bir ekonomik kriz yaşamıştır. Her ne kadar 2010 yılında bölgeye olan dış yardımların artmasıyla bölgede ekonomik performans % 9,4'lük kısmî bir artış göstermiş olsa da, bu sürdürülebilir bir iyeleşmenin bir göstergesi olmaktan ziyade, son on yıldaki ekonomik gerileme ve hüküm süren sanayisizleşme dikkate alındığında düşük tabanda çalışan bir ekonomiye işaret etmektedir. İsrail'in süregelen kapatma politikası ve Filistin topraklarına ve doğal kaynaklarına el koyması 2010'da görülen kısmi büyümenin

---

⁵⁷ "Report on UNCTAD assistance to the Palestinian people: Developments in the economy of the occupied Palestinian territory", **United Nations Conference on Trade and Development**, s. 6-9.

⁵⁸ "Executive of The Palestinian Strategic Report 2009", **Al-Zaytouna Centre For Studies& Consultations**, Mohsen Moh'd Saleh (ed.), Beirut, s. 26.

⁵⁹ Dağ, a.g.m., s. 135-136.

sürdürülebilirliği ve Filistin ekonomisinin gelişim beklentileri ile ilgili endişe uyandırmaktadır.⁶⁰

Filistin Ulusal Ekonomi Bakanlığı ve Kudüs Uygulamalı Araştırma Enstitüsü'nün 2011 yılında hazırladığı bir rapor, İsrail'in, Filistin topraklarını işgalinin ve kaynaklarını sömürmesinin Filistin ekonomisine çok pahalıya mal olduğunu ortaya koymuştur. Filistinlilerin, güvenlikle ilgisi olmayan kısıtlamalar yüzünden su kaynaklarını, Ölü Deniz'deki mineral yataklarını, tarım alanlarını kullanamadıklarına dikkat çeken rapora göre, işgalin Filistin ekonomisine yıllık maliyeti 6.8 milyar dolardır. Rapora göre Gazze'ye uygulanan abluka 1.9 milyar dolar, su kaynaklarına getirilen sınırlamalar 1.9 milyar dolar, doğal kaynaklara yönelik kısıtlamalar 1.8 milyar dolar, ithalat ve ihracata getirilen kısıtlamalar 288 milyon dolar, harekete yönelik kısıtlamalar 184 milyon dolar, turizme getirilen kısıtlamalar da 143 milyon dolar Filistin ekonomisinde yıllık kayba yol açıyor.⁶¹ Bu veriler Filistin ekonomisinin kendi ayakları üzerinde durabilmesi, sağlıklı bir ekonomik büyüme sağlayabilmesi ve bunu sürdürebilmesi için İsrail işgalinin mutlak suretle ortadan kaldırılması gerektiğini gözler önüne sermektedir.

---

⁶⁰ "Report on UNCTAD assistance to the Palestinian people: Developments in the economy of the occupied Palestinian territory", **United Nations Conference on Trade and Development**, s. 2.

⁶¹ "Dünyanın en ucuz işgali", **Radikal**, 1.10.2011.

2. FİLİSTİN SORUNUNUN TEMELLERİ

2.1. Siyonist Hareket ve Politikası

Filistin toprakları üzerinde, bağımsız bir Yahudi devletinin kurulmasını amaç edinen Siyonist hareketi, dini ve politik siyonizm olarak ikiye ayırmak yanlış olmayacaktır. Yahudi teolojisine göre vaat edilmiş topraklara, Musevilerin Siyon dedikleri Kudüs dolaylarına dönme ve kutsal topraklarda Süleyman Mabedi'ni yeniden inşa etme arzusunu yerine getirmeyi hedefleyen Siyonizm, diyebiliriz ki 19. yüzyıldan itibaren artan milliyetçilik akımlarının da etkisiyle tam anlamıyla siyasî bir boyut kazanmıştır. Rusya'da pogromların ortaya çıkması, Paris'te Fransız subayı Dreyfus'e karşı yürütülen anti-semitik kışkırtma kampanyası, Almanya'da Hitler tarafından kurulan Nazizm'in sistematik bir şekilde anti-semitizmi egemenlik aracı olarak kullanmaya başlaması gibi faktörler siyasî siyonizmin gelişmesinde önemli rol oynamıştır.

Budapeşte doğumlu asimile olmuş bir Avusturya Yahudisi olan Theodor Herzl, siyasî siyonizmin örgütlenmiş bir hareket olarak vücut bulmasına öncülük eden kişidir. Viyana Üniversitesi'nde hukuk öğrenimi gördükten sonra hayatına gazeteci sıfatı ile devam eden Herzl, "Der Judenstaat" (Yahudi Devleti-1876) adlı kitabında "eğer inanıyorsan o masal değildir" diyerek, o dönemde batılı güçlerin diasporası altında bulunan Yahudilerin kurtuluşunun bir Yahudi yurdu kurmakla mümkün olacağını söylemiştir. Bunun gerçekleşmesi için kitabında iki siyasî örgütlenmeyi ön koşul olarak sunmuştur. Yahudi Cemiyeti adını verdiği birinci siyasî örgütün amacını, Avrupa hükümetleriyle temasa geçip Siyonistlere Filistin'de devlet kurma hakkının tanınabilmesi için diplomatik alanda mücadele etmek olarak açıklamıştır. Batı ülkeleri bu konuda ikna oluncaya kadar Yahudi Cemiyetinin, Musevilik âlemi adına bir hükümet gibi yürütme yetkisini kullanması gerektiğini de belirten Herzl'in düşlediği ikinci örgütlenmeye, Yahudilerin Filistin'e göçlerini ve orada yerleşmelerini sağlaması için kurulması gerektiğine inandığı ticari bir şirketti. İngiliz ticari yasalarının esnekliği nedeniyle bu şirketi Londra'da kaydettirmek isteyen Herzl, bu şirketin sermayesi elverdiği sürece, göçmenlerin terk ettikleri ülkelerdeki öz varlıklarını likide etmesini ve karşılığında göçmenlere Filistin'de

toprak ve konut satmasını tasarlamıştı.⁶² Esasında Herzl, kurulması düşünülen Yahudi yurdunun Filistin topraklarında olması şartı da aramamış, Arjantin de olabileceği o zamanki ihtimaller arasında yer almıştı. “Şu halde politik Siyonizm, ilk dönemlerinde esas itibariyle seküler bir hareketti ve temel karakteri daima seküler olarak kaldı. Romantik ‘geri dönüş’ fikrinde Yahudilerin daha sonraki imaları büyük ölçüde duygusal cazibesinden dolayı harekete dâhil edildi.”⁶³

Theodor Herzl, planları doğrultusunda Birinci Siyonist Kongresini 1897 Şubat’ında İsviçre’nin Basel kentinde 204 delegenin katılımıyla gerçekleştirmiştir. Dindar, reformcu ve asimilasyon yanlısı üç farklı eğilimin bir çatı altında toplandığı kongrede “Dünya Siyonist Teşkilatı” kurulmuş ve başkanlığına Herzl getirilmiştir. Kongrenin açılış konuşmasında ‘Biz Yahudi ulusunu barındıracak olan evin temelini atmak için buradayız ‘ diyen Herzl, kongrenin sonunda şöyle bir kehanette bulunmuştur:⁶⁴

“Basel’de Yahudi Devleti’ni kurdum. Eğer bugün bunu açıklarsam herkes beni alaya alır. Oysa belki 5 fakat hiç şüphesiz ki 50 yıl içinde herkes bu gerçeği görecektir. Yahudi Devleti’nin varlığı manevi temellere oturtulmuştur, bu devlet Yahudi halkının bu konudaki istek ve azmi ile kurulmuştur.”

Filistin’i kolonileştirmenin ancak uluslararası platformların da desteğini arkaya almakla mümkün olacağına inanan Herzl, bu doğrultuda Osmanlı Devleti’nin egemenliği altında bulunan Filistin Topraklarına Yahudilerin yerleşmesini öngören bir teklifi, 1901’de Sultan II. Abdülhamid’e sunmuştur. Siyonizm hareketine karşı her zaman ihtiyatlı olan Abdülhamid bu teklifi kabul etmemiş ve Osmanlı topraklarında bir “Yahudi Sorunu” doğması tehlikesini de göz önünde bulundurarak, Filistin toprakları da dâhil olmak üzere bütün Osmanlı topraklarına Yahudilerin göç etmelerini ve bu topraklardan mülk-toprak satın almalarını

---

⁶² Mim Kemal Öke, **Siyonizmden Uygarlıklar Çatışmasına Filistin Sorunu**, İzmir: Ufuk Yayınları, 2002, s. 34.

⁶³ Alan R. Taylor, **İsrail’in Doğuşu**, İstanbul: Pınar Yayınları, 2001, s. 16.

⁶⁴ Turan, a.g.e., s. 148.

yasaklamıştır.⁶⁵ Ancak 1908’de II. Meşrutiyetin ilanı ile birlikte Jöntürkler, Filistin’e Yahudi göçlerini yasaklayan Abdülhamid’in bütün kararlarını kaldırmıştır. Bu dönemde Yahudilere satılan 40.000 dönüm toprak arazide, 33 yerleşim merkezi kurulmuş ve dışarıdan getirilen göçmenler bu topraklara yerleştirilmiştir.⁶⁶ Filistin’deki Yahudi göçmenlerin karakteri, bu Rusya’dan gelen yeni tip göçmenlerle birlikte bir dönüşüme uğramıştır. Filistin’e siyonist sosyalizmi getiren bu göçmenler, Filistin’de zanaatkâr kooperatifleri ve kolektif köylü Kibbutz’ları kurmuşlardır. Amaçları Yahudi işçi ve ziraatçı sınıfına dayanan bir ekonomi meydana getirmek olan bu yeni tip yerleşmelerle, klasik tip İngiliz veya Fransız sömürgeciliğinden bir tür muhaceret edilerek, iskân sömürgeciliğine geçilmiştir.⁶⁷ Siyonistlerin emellerinin anlaşılmasını sağlayan söz konusu sömürü yerleşimleri sonrası, Jöntürkler geri adım atarak, Abdülhamid gibi Yahudilerin bölge topraklarına göç etmelerini ve bölge topraklarından mülk satın almalarını yasaklamıştır.⁶⁸

Diğer taraftan 1904 yılında Theodor Herzl’in ölmesi ile Siyonist hareket pratikler ve politikler olarak iki guruba bölünmüştür. Yahudi Sorununa ivedilikle çözüm bulunması gerekliliğine inanan ve bunun için Filistin ya da herhangi bir yerin yurt olarak seçilmesi gerektiği görüşünü savunan grubu teşkil eden kişiler politikler olarak adlandırılırken, Yahudi vatanının ve ulusunun Filistin’den başka bir yerde kurulmasına şiddetle karşı çıkan grup pratikler olarak adlandırılmıştır. Siyonist hareket içindeki bu bölünme Rusyalı Kimyager olan Chaim Weizmann’ın örgütün başına geçmesiyle son bulmuştur ve hareket içerisindeki bu gruplanma büyük ölçüde pratik görüş etrafında toplanarak, bir Yahudi yurdunun Filistin toprakları üzerinde kurulması yönünde karara varılmıştır.⁶⁹

Chaim Weizmann da tıpkı Herzl gibi, bir Yahudi devletinin kurulması için batılı güçlerin desteğinin alınması gerekliliğine inanmış ve bu amaç doğrultusunda 1904’de İngiltere’ye giderek diplomatik temaslarda bulunmuştur. Birinci Dünya Savaşı’nda da tavrını açıkça İngilizlerden yana koyan Weizmann, Kasım 1914’te

---

⁶⁵ Turan, a.g.e., s. 67.

⁶⁶ Ömer Osman Umar, ‘‘Osmanlı Döneminde Yahudilerin Yerleşme Faaliyetleri’’, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 12, Sayı: 2, s. 426-427.

⁶⁷ Roger Garaudy, **Siyonizm Dosyası**, İstanbul: Pınar Yayınları, 2009, s. 118.

⁶⁸ Umar, a.g.m., s. 427.

⁶⁹ Taylor, a.g.e., s. 20.

İngiliz hükümetine arz ettiği mektupta Siyonist hareketin düşüncesini şöyle özetlemiştir:

“...Biz makul bir şekilde diyebiliriz ki, Filistin İngilizlerin nüfusu alanına girmelidir ve bir İngiliz sömürgesi olarak orada İngiltere, Yahudi yerleşimini teşvik etmelidir; ta ki, yirmi ya da otuz yıl içinde bu bölgede bir milyon, belki daha da fazla bir Yahudi nüfusuna sahip olalım. Bu Yahudiler orayı kalkındıracak, medeniyeti geri getirecek ve Süveyş Kanalı için etkili bir koruma sağlayacaklardır.”⁷⁰

Weizmann'ın İngiliz hükümetine sunduğu bu düşünceler ilk öncelikle Birinci Dünya Savaşı döneminde İngiliz Savaş Kabinesi'nin bir üyesi ve İngiliz hükümeti bakanı olan Musevi bir aileden gelen Herbert Samuel tarafından desteklenmiştir. Daha sonra Chaim Weizmann'ın, savaşta kullanılan patlayıcı madde ve aseton üretimindeki ileri bilgilerini İngiliz hükümetiyle paylaşması, başta gelen hükümet yetkililerinin de desteğini almasını sağlamıştır.⁷¹ İngiliz Dışişleri Bakanı Arthur James Balfour, 2 Kasım 1917 tarihinde Dünya Siyonist Hareketinin liderlerinden olan Yahudi sermayedar Lord Rothschild'e gönderdiği mektupta Filistin'de Ulusal Yahudi Yurdu'na olan desteklerini açıklamıştır. Balfour Deklarasyonu adıyla ün kazanan bu belge-mektubun muhtevası aşağıdaki satırlarından müteşekkildir.⁷²

“Majestelerinin hükümeti adına Kabineye sunulmuş ve kabul edilmiş olan, Yahudi Siyonistlerinin emellerine sempati mahiyetindeki aşağıdaki deklarasyonu size nakletmekten derin mutluluk duymaktayım.

Majestelerinin hükümeti Filistin'de Yahudi halkı için bir Ulusal Yurt kurulmasını olumlu görmekte ve açıkça anlaşılmasını istemektedir ki, iç savaşa ve Filistin'de yaşayan Yahudi olmayan toplulukların dini haklarını ya da başka herhangi bir ülkede Yahudilerin yararlandıkları hakları ve siyasi statüyü ihlal etmeyecek bir biçimde amacın gerçekleşmesini kolaylaştırmak için elinden gelen gayretleri gösterecektir.

---

⁷⁰ Taylor, a.g.e., s. 26-27.

⁷¹ M. Lutfullah Karaman, **Uluslararası İlişkiler Çıkmazında Filistin Sorunu**, İstanbul: İz Yayıncılık, 1991, s. 25.

⁷² Cengiz Çandar, **Direnen Filistin**, İstanbul: May Yayınları, 1976, s. 25.

Eğer bu deklarasyonu Siyonist Federasyonunun bilgisine arz ederseniz müteşekkir kalacağım.”

Siyonist Örgütler tarafından oldukça olumlu karşılanan Balfour Deklarasyonu, çok geçmeden ABD, Fransa ve İtalya'nın da açık desteğini almıştır. Batılı güçler böylece bir zamanlar Yahudilere yaptıkları ırk ayrımcılığının üstünü örtmeyi umuyor ve her şeyden önemlisi, coğrafi konumuyla yadsınmayacak bir öneme sahip Ortadoğu'nun tam göbeğinde, batının tüm çıkarlarını koruyacak sadık bir bekçiyi yerleştirmeyi amaçlıyordu.⁷³ Yahudi devletinin kurulmasında önemli kilometre taşlarından biri olarak kabul edilen söz konusu deklarasyonun en dikkat çeken yönü ise, bildirinin bir Avrupalı güç tarafından Avrupa'da olmayan bir toprak parçası hakkında, o toprak parçasında yaşayan yerli halkın çoğunluğunun varlığı ve istemleri tamamen kulak arkası edilerek, yabancı bir gurubun bu toprak parçasını Yahudiler için bir ulusal vatan yapmasını mümkün kılacak bir vaat biçiminde olmasıdır.⁷⁴

2.2. İngiliz Mandası Altında Filistin

Osmanlı Devletinin zayıflamaya ve topraklarını kaybetmeye başlaması Birinci Dünya Savaşı'nda, öteden beri Osmanlı topraklarına göz dikmiş olan emperyalist tabiatlı batı ülkelerini harekete geçirmiştir. Osmanlı Devleti'nin Almanya-Avusturya-Macaristan ve Bulgaristan safında girdiği savaşta, İtilaf devletlerinden olan İngiltere-Fransa ve Rusya Ortadoğu'daki çıkarları doğrultusunda birlikte hareket etmişlerdir. Osmanlı'yı, Ortadoğu'dan tasfiye etmeyi amaçlayan itilaf devletleri bu amaçlarına ulaşmak için Birinci Dünya Savaşı'nda Arap halkını Osmanlı'ya karşı kışkırtmıştır. Bu dönemde İngiltere'nin girişimiyle Avrupa'da artan milliyetçilik ve bağımsızlık hareketlerinden etkilenen Araplara, Osmanlıya karşı ayaklanmaları için bağımsızlık vaadinde bulunulmuştur. 1915–1916 yılları arasında Mekke Emir-i Şerif Hüseyin ile İngiltere'nin Mısır'daki Yüksek Komiseri Henry McMchon arasındaki yazışmalarla ortaya çıkan bu gizli vaat tarihe ‘‘Şerif Hüseyin-McMahon Yazışması’’ olarak geçmiştir. Bu gizli yazışmalarda Araplara bağımsızlık vaadinin yanı sıra, Mekke Şerifi Hüseyin'e de Arap vilayetlerinde halifelik vaadinde

⁷³ Raşid El Gannuşi, **Filistin Sorunu ve FKÖ**, İstanbul: Bir Yayıncılık, 1988, s. 8.

⁷⁴ Edward Said, **Filistin Sorunu**, İstanbul: Pınar Yayınları, 1985, s. 41-42.

bulunulmuştur. Neticede Birinci Dünya Savaşı'nda, Mekke Şerifi Hüseyin ihtiraslarına yenilerek İngiltere ile dayanışma yoluna gitmiştir. Savaşın sonunda, Filistin topraklarında İngiliz mandası hâkimiyeti başlamış ama Mekke Şerifi Hüseyin'e verilen sözlerin hiçbiri tutulmamıştır.

Filistin'in İngiliz hâkimiyeti altına girmesi, Siyonist yapılanmanın çıkarlarına ulaşmasını hızlandırmıştır. 1919 yılının Ocak ayında başlatılan Paris Barış Konferansında Siyonistler İngiliz hükümetine, İngiliz mandası altında Filistin'de kurulacak Yahudi devleti oluşumunu öngören bir taslak sunmuştur. 24 Nisan 1920'de İtalya'da gerçekleştirilen San Remo Konferansı ile Filistin toprakları üzerinde İngiliz mandası yönetiminin resmen kurulması ve Milletler Cemiyeti Konseyi'nin 16 Eylül 1922 tarihinde İngiliz Mandası Yönetiminin kabulünü içeren kararı onaylaması, Yahudilere İngiliz hükümetine sundukları taslağın hayata geçirilmesi için önemli bir zemin hazırlamıştır. Nitekim daha sonra bu karara, İngiliz Devleti'nin Filistin toprakları üzerinde bir Yahudi Devletinin kurulmasını desteklediğini açıkladığı Balfour Deklarasyonu da eklenmiştir.⁷⁵ Böylelikle Arapların kendi geleceklerini tayin etme konusundaki temel iradeleri görmezden gelinmiştir.

Mandater devlet İngiltere'nin Siyonistlere verdiği bu açık destek, Filistin yönetiminin kilit noktalarına Siyonizme sempati duyan Yahudi asıllı kişilerin atanması ile devam etmiştir. İngiltere bu dönemde, Filistin Mandası yüksek Komiserliği'ne Balfour Deklarasyonu'nun hazırlanmasında katkıları olan Herbert Samuel'i, Göçmen Dairesi Başkanlığına Albert Hyamson'u, Hükümet Genel Sekreter Yardımcılığı'na Nax Nurock'u atamıştır.⁷⁶ Siyonistlere verilen bu imtiyaza karşın manda anlaşmasının 3. maddesi gereğince mandater devletin yerli halkın bölgesel özerkliğini koruması yönündeki şart görmezden gelinerek Filistinlilerin ülkenin yönetim kadrolarının başında yer almasına izin verilmemiştir. Hatta mahalli düzeyde bile, yerli halk için özerklik ve öz yönetim kadroları pratik olarak yok sayılmıştır.⁷⁷

---

⁷⁵ Taylor, a.g.e., s. 45.

⁷⁶ Turan, a.g.e., s. 164.

⁷⁷ Walter Hollstein, **Filistin Sorunu: Filistin Çatışmasının Sosyal Tarihi**, İstanbul: Yücel Yayınları, 1975, s. 125.

Siyonist hareket Yahudi unsurlarının bu denli ağır bastığı Filistin İngiliz yönetimi altında çok hızlı bir şekilde örgütlenme imkânı bulmuştur. Bu dönemde 1918'de Kudüs'te temeli atılan İbrani Üniversitesi kısa sürede tamamlanmış, meslek örgütleri açılmış, Haşomer adlı milis kuvveti kurulmuş, askeri ve işçi birlikleri oluşturulmuştur. Tüm bu yapılanmaları tek bir bünyede toplayan ve İsrail'in kurulacağı 1948 yılına kadar askeri yapılanmanın omurgasını oluşturacak olan Haganah da 1921 Haziran'ında kurulmuştur. İsrail'in kuruluş aşamasındaki kanlı eylemlerde imzası bulunan Irgun Zvei Levmi (Ulusal Askeri Örgüt) ve Avraham Stern'in kurduğu Lehni (İsrail'in Özgürlüğü Savaşçıları) ya da kısa adıyla Stern gibi tedhiş örgütlerinin temeli de yine bu yıllarda atılmıştır. Kısacası asırlardır özlemi duyulan Yahudi devleti ordusu üniversitesi meslek örgütleri ve hükümet işlevi gören Yahudi Ajansı ile fiili olarak, 1948'den yıllar önce Batılı güçlerin desteğiyle kurulmuştur.⁷⁸

Bu dönemde Yahudi nüfusu da büyük bir artış göstererek, 1912'te 85.000'den, 1931'de 174.000'e yükselmiştir. İngiliz yönetiminin sistematik bir şekilde teşvik ettiği bu Yahudi göçleri karşısında, Filistin'in demografik yapısı her geçen gün aleyhlerine seyir eden Arapların tepkisi büyük olmuştur.⁷⁹ İlk olarak Arap ayaklanmaları ile başlayan bu tepkiler, Arap liderlerinden oluşan bir kurulun 21 Şubat 1922 tarihinde Londra'da bulunan İngiliz Koloni Bakanlığı'na giderek Balfour Deklarasyonu'nu ve İngiltere'nin manda yönetimini kabul etmediğini bildirmesiyle resmi makamlara taşınmıştır. Bu gelişmeler üzerine bölgesel çıkarlarını korumak isteyen İngiltere, bölgedeki Arap ayaklanmalarını ve muhalefetini azaltır düşüncesiyle 1 Temmuz 1922'de Churchill Beyaz Bildirisi olarak bilinen bildiri yayınlamıştır. Bu bildiriyle İngiliz hükümeti, Filistin topraklarında bütünüyle bir Yahudi Devleti yaratmak niyetinde olmadığı vurgusunu yapıyor idiyse de, Yahudilerin Filistin toprakları üzerinde yayılcı politikalarını kısıtlayıcı hiçbir çözüm sunmamıştır. Bu bildiri sonrasında da Yahudi göçü artan bir şekilde İngiliz mandası altındaki Filistin topraklarına akın etmeye devam etmiştir.

Her geçen gün artan Siyonist nüfusunu önlemek isteyen 22 Arap ülkesinin temsilcisi Aralık 1931'de Müslüman Ülkeler Kongresi'nde bir araya gelerek, İstiklal

---

⁷⁸ Turan, a.g.e., s. 166.

⁷⁹ Turan, a.g.e., s. 164.

Partisi ve Milliyetçi Arap Gençliğini Yürütme Konseyi'ni kurmuştur. 25 Nisan 1936 tarihinde de "Yüksek Arap Komitesi" oluşturulmuştur. Böylelikle daha önceden ulusal bilinçten yoksun bulunan ve bugüne kadar birbirlerinden bağımsız hareket eden Araplar arasında dayanışma ve işbirliği için önemli bir adım atılmıştır. Bundan sonra Mandater yönetim İngiltere'ye tepkilerini bir birlik halinde sunan Arap Devletlerindeki ayaklanmaların ulusal bir boyuta dönmesi üzerine Lord Peel başkanlığında bir komisyon oluşturulmuştur ve komisyon Filistin'in Yahudiler ve Araplar arasında ikiye bölünmesini önermiştir. Mayıs 1939'da Ortadoğu'daki dengelerini korumak isteyen İngiltere, bu komisyonun önerileriyle kısmen aynı istikamette olan Beyaz Belge'yi yayınlamıştır. Belgede Filistin'in Yahudiler ve Araplar arasında ikiye bölünmesi ve Yahudi göçmen sayısının beş yıl içinde toplamda 75.000 olarak dondurulması önerilmiştir.⁸⁰ Bu belgeye ilk tepkiyi ABD başkanı Herry Truman göstermiştir ve derhal 100.000 Yahudi'nin Filistin'e kabul edilmesini istemiştir. Belge karşısında şok olan Siyonist hareket ise belgeyi şiddetle reddederek "Kara Belge" olarak adlandırmıştır.⁸¹ Siyonist hareket, Filistin toprakları üzerinde nüfuslanmalarına kota getiren bu belge sonrasında İngiltere'ye karşı tavır alarak ikinci dünya savaşı arifesinde politikalarına ikinci bir müttefik arayışına gitmiştir. Bu doğrultuda Filistin'de kurulacak bir Yahudi devleti için Amerika'nın desteğini arkasına almaya çalışmıştır. Amerika'da çeşitli konferanslar düzenleyen ve bildirimler yayınlayan Siyonist hareketin bu çabası çok geçmeden meyvelerini vermiştir. 7 Eylül 1941 gibi erken bir tarihte Amerika Siyonist Örgütü, Filistin'in tarihi sınırları dâhilinde bir Yahudi Cumhuriyeti kurulmasını destekleme kararı almıştır.⁸² Mayıs 1942'de New York'ta Dünya Siyonist Teşkilatı Yahudi Ajansı Başkanı David Ben Gurion, Yahudilere sınırsız göç, Yahudi ordusu ve Filistin'in Yahudi Devleti olmasını talep eden "Biltmore Programı" adlı bir belgeyi Amerikan Komitesi'ne sunmuş ve komite de bunu desteklediklerini açıklamıştır.

Filistin'de manda yönetimi altında bu gelişmeler olurken, Eylül 1939'da Almanya'nın Polonya'ya saldırması ve buna karşılık olarak İngiltere ile Fransa'nın da 3 Eylül 1939'da Almanya'ya karşı taarruzda bulunmasıyla II. Dünya savaşı patlak

---

⁸⁰ Turan, a.g.e., s. 165.

⁸¹ Karaman, a.g.e., s. 37.

⁸² Taylor, a.g.e., s. 81.

vermiştir. II. Dünya savaşında Yahudiler, İngiltere'nin Nazilere sempatiyle bakan Arap kamuoyunu Almanların yanına çekmek istemesi nedeniyle İngiltere'ye karşı hareket planları geliştirmiştir. Savaş boyunca İngiltere'yi zor durumda bırakacak hareketlerden kaçınan Yahudiler, savaş sonrasında Haganah, Irgun ve Stern gibi tedhiş örgütleriyle çok sayıda kanlı eylemler gerçekleştirerek, onlarca kişinin ölmesine ve bir o kadar da kişinin yaralanmasına neden olmuştur.⁸³ Mayıs 1946'da ABD ve İngiltere, Siyonistlerin gerçekleştirdiği terör saldırılarını önlemek için bir takım önlemler alma yoluna gitmiştir. Bunlardan biri İsrail'in yeraltı örgütlerinden Haganah ve Irgun'un silahsızlandırılması kararıdır. Bu karara tepki olarak liderliğini o dönemde Menahem Begin'in yaptığı Irgun terör örgütü, 2 Temmuz 1946'da Kudüs'teki Kral Davud Otelini bombalamıştır. Aralarında çoğu Arap olan 91 kişinin ölümüyle sonuçlanan saldırı sonrası İngiltere sorunu ilk önce bir soruşturma komisyonuna yönlendirmiş, ancak sorunun güç geçtikçe daha karmaşık bir hal alması üzerine Şubat 1947'de manda yönetimine son verme kararı alarak, sorunu Birleşmiş Milletlere götürmüştür.⁸⁴

2.3. İsrail'in Kuruluşu ve Arap-İsrail Savaşları

İngiltere'nin Araplar ve Yahudiler arasındaki anlaşmazlığı BM'e devretmesi soruna uluslararası bir boyut kazandırmıştır. Birleşmiş Milletler, soruna çözüm bulması için bir Filistin Özel Komisyonu kurmuş ve komisyon Filistin topraklarında Araplar ile Yahudiler olmak üzere iki ayrı devletin kurulması ve Kudüs'e uluslararası bir statü verilmesini önermiştir. 29 Kasım 1947 tarihinde BM Genel Kurulu'nda yapılan oylamada aralarında Arap devletlerinin ve Türkiye'nin bulunduğu 13 ret, 10 çekimser oya rağmen Kurul 33 oyla BM Özel Komitesi'nin (UNSCOP) 181 sayılı tavsiye kararını kabul etmiştir. Bu tavsiye niteliği taşıyan kararlar Filistin nüfusunun ancak üçte birini oluşturan ve toprağın sadece %5.6'sına sahip olan Yahudilere, Filistin topraklarının en verimli sahalarını oluşturan %56.42'lik (14.942 km²) kısmı verilirken; Araplara, nüfusun %70'ini oluşturmalarına ve toprağın %94'üne sahip olmalarına rağmen en dağlık ve verimsiz sahalarından oluşan %43.58'lik (11.203 km²) kısmı bırakılmıştır.

---

⁸³ Öke a.g.e, s. 416.

⁸⁴ Turan, a.g.e., s. 169.

Siyonistlerin büyük çoğunluğu tarafından kabul gören ve Arapların tamamı tarafından ret edilen Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun almış olduğu taksim kararı, Yahudiler ve Araplar arasındaki çatışmanın boyutunu da değiştirmiştir. Bu karar sonrası dışarıdan getirdiği göçlerle yayılmacı politikasına ivme kazandıran Siyonist yapılanma, yerleştikleri toprakların gerçek sahibi olan Arapların ilerde kendilerine sorun çıkaracağını düşünerek, bölgeden tedhiş yoluyla Arapları ihraç etmeye çalışmıştır. Nitekim Siyonist örgütlerin yaptığı sayısız katliam sonrasında Filistin halkının büyük çoğunluğu korkuya kapılarak doğup büyüdüğü toprakları terk etmek zorunda kalmıştır.

Bu katliamlardan en çok ses getireni 9 Nisan 1948'de Yahudilerin Irgun ve Stern adlı terör örgütlerinin 400 kişinin yaşadığı Deir Yasin köyünde gerçekleştirdiği katliamdır. Siyonist terör örgütleri Deir Yasin köyünü yerle bir ederek, aralarında kadın ve çocukların da bulunduğu 254 kişiyi gözünü kırpmadan öldürmüştür. Filistinli mülteciler sorununun tetikleyicisi de kabul edilen bu katliam sonrası, yüz binlerce Filistinli evlerini terk etmiştir. Katliamdan sonra dönemin Herut partisinin lideri, daha sonra İsrail başbakanı olmuş Nobel Barış ödüllü Menahem Begin, olayın faili askerlerini aşağıdaki satırlardan oluşan bir mektupla kutlamıştır:⁸⁵

“Bu görkemli fetih eyleminden ötürü kutlamalarımı kabul edin. Bütün komutan ve erlere selamlarımı iletiyorum. Onların ellerini sıkıyorum. Hepimiz, bu büyük saldırıda ortaya konan kusursuz liderlik ve savaşım ruhundan gurur duyuyoruz... Askerlere şunu söyleyin: Saldırınız ve fethinizle İsrail'de tarih yazdınız. Bunu zafere kadar sürdürün. Deir Yasin'de olduğu gibi, her yerde düşmana saldırarak ve onuz ezeceğiz. Tanrım, Tanrım, sen bizi zafer nasip etmek için seçti.”

Bölgede bu gelişmeler olurken İngiltere'nin manda yönetiminden çekildiği 14 Mayıs günü, Yahudi Ajansı İsrail Devleti olarak bilinecek Yahudi Devleti'nin kuruluşunu bir deklarasyonla ilan etmiştir. Ortadoğu sorunlarının anası olarak kabul edilen Filistin sorununun da tarih sahnesinde yerini aldığı tarihi ifade eden İsrail'in

---

⁸⁵ İsrail Şamir, “Nisan Ayların En Acımasızdır”, Garbis Altınoğlu (der.), **Filistin-İsrail Dosyası**, İstanbul: Pozitif Yayıncılık, 2005, s. 43.

kuruluşu, Arap-İsrail Savaşları olarak anılan ve Ortadoğu'da dengeleri alt üst eden dört önemli savaşa yol açmıştır. İsrail, Arap ülkeleriyle yaptığı savaşların tümünden en karlı ülke olarak çıkarken, Ortadoğu'nun mütemadi bir şiddet bölgesine dönüşmesine yol açmıştır.

2.3.1. 1948 Arap-İsrail Savaşı

İsrail'in kuruluşunu ilan etmesinden bir gün sonra Mısır, Ürdün, Suriye, Lübnan ve Irak orduları ile İsrail arasında ilk savaş patlak vermiştir. Başlangıçta Arap ülkeleri önemli ilerlemeler kaydetse de, batılı güçlerin ve paradoksal bir şekilde pogromların en yoğun yaşandığı SSCB'nin uçak dâhil her türlü askerî desteğini arkaya almış olan İsrail, savaşı kısa sürede lehine çevirmeyi başarmıştır. BM'nin araya girmesiyle Şubat-Temmuz 1949 arasında İsrail, savaştığı her Arap ülkesi ile ayrı ayrı ateşkes anlaşması imzalamıştır. Filistin'i kurtarma amacıyla savaşa giren Ürdün Batı Şeria'ya, Mısır da Gazze Şeridi'ne asker yığmıştır. Kudüs ise batıda İsrail, doğuda Ürdün arasında bölünmüştür.⁸⁶

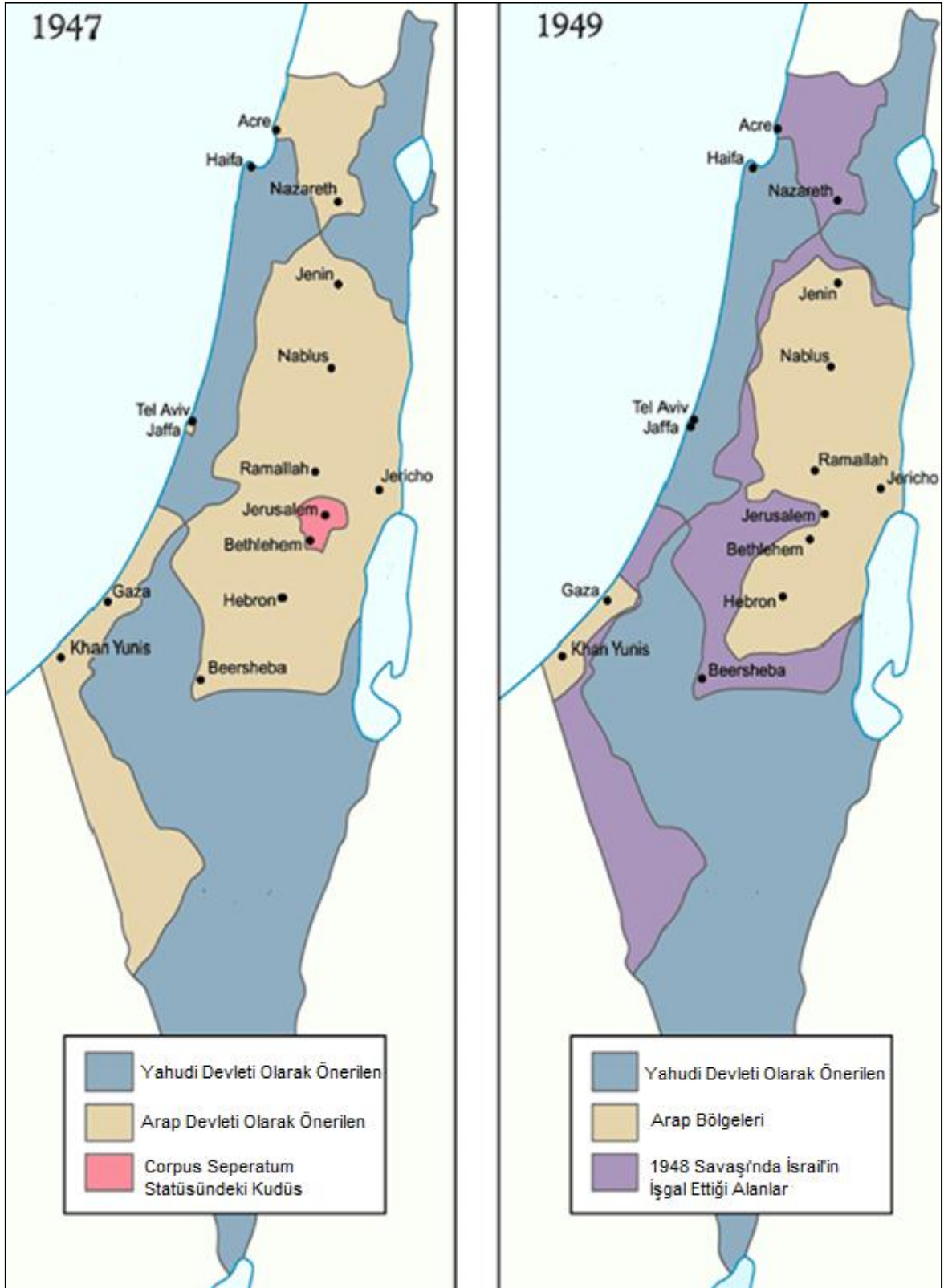
Filistinlilerin el-Nakba/Büyük Felaket olarak adlandırdıkları ve Arap nüfusun %70'inin topraklarını terk etmek zorunda kaldığı savaş sonrasında İsrail, 26.350 kilometrekarelik Filistin toprağının 20.700 kilometrekaresini, bir başka deyişle 4/5'ini işgal eder duruma gelmiştir.⁸⁷ Böylelikle taksim kararıyla kendisine bırakılan toprağın çok ötesinde bir toprağı ele geçiren İsrail, kuruluş bildirgesindeki Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'nin prensiplerine tam bağlılık ilkesi sözünün arkasında durmamıştır. Ancak İsrail'in bu hukuk tanımazlığı, BM üyeliğine kabulüyle taçlandırılmıştır. 11 Mayıs 1949'da İsrail, BM'nin Kudüs'e uluslararası bir statü verilmek istisnasıyla Filistin'de iki devletli çözüme ve mültecilerin geri dönüşünün sağlanmasına işaret eden 181 ve 194 sayılı kararlarını koşulsuz kabul etme şartıyla BM üyeliğine kabul edilmiştir.⁸⁸

---

⁸⁶ Fatma Tunç ve diğerleri, a.g.e., s. 70-71.

⁸⁷ Arsev Bektaş, "Ortadoğu'da Barışın Ayak Sesleri ve Filistin Sorununa Tarihsel Bir Bakış", Sabahattin Şen (der.), **Su Sorunu ve Ortadoğu**, İstanbul: Bağlam Yayınları, 1993, s. 274.

⁸⁸ Aras, a.g.e., s. 23.

Şekil 6: 1947 Paylaşım Planı ve 1949 Ateşkes Hattı

(PASSIA)

Öte yandan savaş sonrası kendi içinde hesaplaşmaya giden Arap dünyasında siyasi değişiklikler gerçekleşmiştir. 1952’de Mısır Kralı Faruk, Nasır önderliğindeki Hür Subaylar darbesiyle bir daha dönmek üzere ülkesini terk etmek zorunda kalmıştır. Irak başbakanı Nuri Sait ise, General Kasım’ın yaptığı darbe sonucunda 1958’de öldürülmüştür. Arap dünyasında bu karışıklıklar yaşanırken, Araplara karşı verdiği ilk savaşı kazanan İsrail kurumsallaşmaya giderek, cumhurbaşkanlığına Dünya Siyonist Örgütü’nün tarihi liderlerinden Chaim Weizmann’ı, başbakanlığı da David Ben Gurion’u getirmiştir.⁸⁹

2.3.2. 1956 Süveyş Savaşı

28 Temmuz 1956’da Mısır Devlet Başkanı Cemal Abdül’Nasr’ın, batılıların bölge toprakları üzerindeki çıkarlarına ciddi bir darbe olan Süveyş Kanalı’nın millileştirilmesi kararı yeni bir savaşın başlangıcı olmuştur. Nasr’ı böyle bir karar almaya iten temel neden, Mısır’ın susuzluk sorununu gidermek ve ekonomik kalkınmayı sağlamak için yapımını düşündüğü Aswan barajı için başta İngiltere ve ABD’nin kredi taahhüdünde bulunmasına karşın, sonradan Mısır’ın Sovyetler Birliği’nden silah alarak İsrail’e tehdit oluşturduğunu düşündükleri için bu krediyi vermekten vazgeçmeleri olmuştur. Gerçekte Nasr’ın bu davranışına en son tepkiyi göstermesi gereken ülkeler, I. ve II. Dünya Savaşı’nda İstanbul Sözleşmesini ihlal edip, kanalı öteki devletlerin savaş ve ticaret gemilerine kapatan İngiltere ve Fransa olması gerekirken durum hiç de böyle olmamıştır. Batı Avrupa’nın petrol yolu olan Süveyş Kanalı’nın millileştirilmesiyle, kendileri için çok önemli bir sömürü kaynağı olan Kanal Şirketini kaybetme korkusu taşıyan İngiltere ve Fransa, yanlarına İsrail’i de alarak Mısır’a hava saldırısı gerçekleştirmişlerdir.⁹⁰ ABD ve Sovyetler Birliği’nin nükleer tehdidi ile İngiltere ve Fransa bölgeyi terk etmek zorunda kalırken, 29 Ekim’de Gazze ve Sina yarımadasını işgal eden İsrail’in işgali BM Barış gücünün Sina yarımadasına asker konuşlandırdığı Mart 1957 tarihine kadar sürdürmüştür.

Nasr’ı, Arap dünyasında lider konumuna yükselten Süveyş Savaşı sonrasında, 1881 yılından beri kanalın denetimini elinde bulunduran sömürgeci devletler

---

⁸⁹ Turan, a.g.e., s. 190.

⁹⁰ Sander, a.g.e., s. 240.

İngiltere ve Fransa'nın bölgedeki otoritesi ortadan kalkmıştır. Bu otorite yerini 5 Ocak 1957 yılında imzalanan "Eisenhower Doktrini" ile Amerika'ya bırakmıştır. Süveyş Savaşı öncesi Mısır'a silah yardımıyla bulunan Sovyetler Birliği'nin bölgedeki prestijinin artmasından rahatsız olan Amerika, bu doktrinle Komünizm tehlikesine karşı Ortadoğu ülkelerine askerî ve ekonomik yardımda bulunmaya hazır olduğunu vaat etmiştir. Eisenhower Doktrini'ne, Sovyet hükümeti "Orta Doğu ülkelerini esaret altına amacı güden bir tedbir"⁹¹ olarak nitelendirip tepki gösterirken, Arap ülkelerinden doktrine ilk tepki Lübnan'dan gelmiş ve Lübnan doktrini kabul ettiğini açıklamıştır. Türkiye'nin de kabul ettiği bu doktrin, Mısır, Suriye ve Ürdün tarafından büyük tepkiyle karşılanarak, ABD'nin veya herhangi bir blokun uydusu olmayacaklarını açıklamışlardır. Fakat en başından beri Eisenhower Doktrinine karşı çıkan Ürdün, ülke içinde Kral Hüseyin karşıtı ayaklanmalar artınca bu yardımı alan ilk devlet olmuştur.

1956 Süveyş Savaşı, Filistin'in kurtuluşu davasını omuzlayacak güçte Filistinli bir örgütün doğuşuna da ebelik etmiştir. Yaser Arafat tarafından 1959 yılında kurulan El-Fetih örgütü, Arapların ve Birleşmiş Milletlerin, Filistin halkının uzun dönem tek temsilcisi olarak tanıdığı Filistin Kurtuluş Örgütü'nün belkemiğini oluşturmuştur.⁹² 1929'da Kudüs'te doğan ve gençlik yıllarını Gazze'de mülteci kampında geçiren Arafat'ın önderliğinde 1964 yılında kurulan Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ), aynı zamanda İsrail karşısında somut adımlar atamayan Arap devletlerine alternatif olarak görülecek ve özellikle sürgündeki Filistinliler için bir umut kaynağı olacaktır.

2.3.3. 1967 Altı Gün Savaşı

İsrail ve Arap Devletleri yeni bir savaşa doğru giderken, İsrail iç siyasetinde bir takım değişiklikler yaşanmıştır. İsrail'in kuruluşundan beri İsrail Devleti'nin başbakanı olarak görev yapan İşçi Partisinin lideri Ben Gurion, 15 Kasım 1965'te istifa ederek, Moşe Dayan ve Şimon Peres'le beraber Yahudi İşçiler Birliği anlamına gelen Rafi Partisini kurmuştur. Ancak Ben Gurion seçimlerde istediği sonucu

---

⁹¹ Armaoğlu, a.g.e., s. 204.

⁹² Çandar, a.g.e., s. 72.

alamamış ve başbakanlık koltuğunu Levi Eşkol'a devretmek zorunda kalmıştır. Eşkol ise, siyasi gerilimin doruğa ulaştığı bir zamanda risk altına girmek istemeyerek muhalefetle müzakerelerde bulunmuş ve müzakereler sonucunda Savunma bakanlığına Haziran 1967'de Moşe Dayan'ı getirmiştir. Dayan, göreve gelmesinden çok kısa bir süre sonra Tiran boğazının ulaşımını İsrail'e kapattığı gerekçesiyle Mısır'a savaş açmıştır. Daha sonra saldırılarının yönünü Suriye ve Ürdün topraklarına da kaydıran İsrail sadece 6 gün sonra zaferini ilan etmiştir. Savaş bittiğinde, Filistin'in son parçalarını oluşturan Batı Yakası ve Gazze Şeridi ile Kudüs'ün bütünü, Süveyş'e dek uzanan Sina ve Golan Tepeleri İsrail'in işgali altına girmiştir.⁹³ Böylece İsrail 1947'de taksim kararı ile kendisine verilen toprakları dört katına çıkartarak, Filistin toprakları üzerindeki işgal politikasını sürdürmüştür.⁹⁴

BM Güvenlik Konseyi 22 Kasım 1967'de aldığı 242 sayılı kararla; savaş yoluyla toprak elde edilmesinin kabul edilemeyeceğini ve bölgedeki her devletin güvenlik içinde yaşayabilmesi için kalıcı ve adil bir barış yolunda çalışmanın gerekliliğini vurguladıktan sonra, BM Sözleşmesinin 2. maddesine tüm üye devletlerin uyması çağrısında bulunarak, İsrail'i son çatışmada işgal ettiği topraklardan çekilmeye çağırmıştır.⁹⁵ Söz konusu karar, Konseyden geçtiği günden beri, tüm barış görüşmelerinde Filistin topraklarının paylaşımı ile ilgili müzakerelerde esas olarak kabul edilmiştir.⁹⁶

1967 savaşı ile 400 binin üzerinde Filistinli, Ürdün Nehri'nin doğu yakasına göç etmek zorunda kalarak, bu ülkeyi en büyük mülteci kamplarını barındıran ülke haline getirmiştir.⁹⁷ Evlerinden ve topraklarından koparılan bu insanların birçoğu, savaş sonrasında Arap ülkelerine güvenin de azalmasıyla Filistin direnişi etrafında toplanmışlar ve İsrail'e karşı bir siyasi güç olarak Ortadoğu sahnesindeki yerlerini almışlardır. Bu bağlamda Filistin Direniş Hareketi için, doğduğu topraklardan koparılıp sürgün hayatı yaşamaya mahkûm edilmiş nispeten genç bir kuşağın, İsrail'in uluslararası hukuk ve insan haklarını ihlal eden politikaları karşısında pasif kalan, Arap Devletlerine ve Batıya bir tepki olarak doğduğunu söylemek yanlış

---

⁹³ Karaman, a.g.e., s. 92.

⁹⁴ Bektaş a.g.m., s. 277.

⁹⁵ Ribhi Halloum, **Belgelerle Filistin**, İstanbul: Alan Yayıncılık, 1989, s. 287.

⁹⁶ Aras, a.g.e., s. 26.

⁹⁷ Karaman, a.g.e.,s. 93.

olmayacaktır.

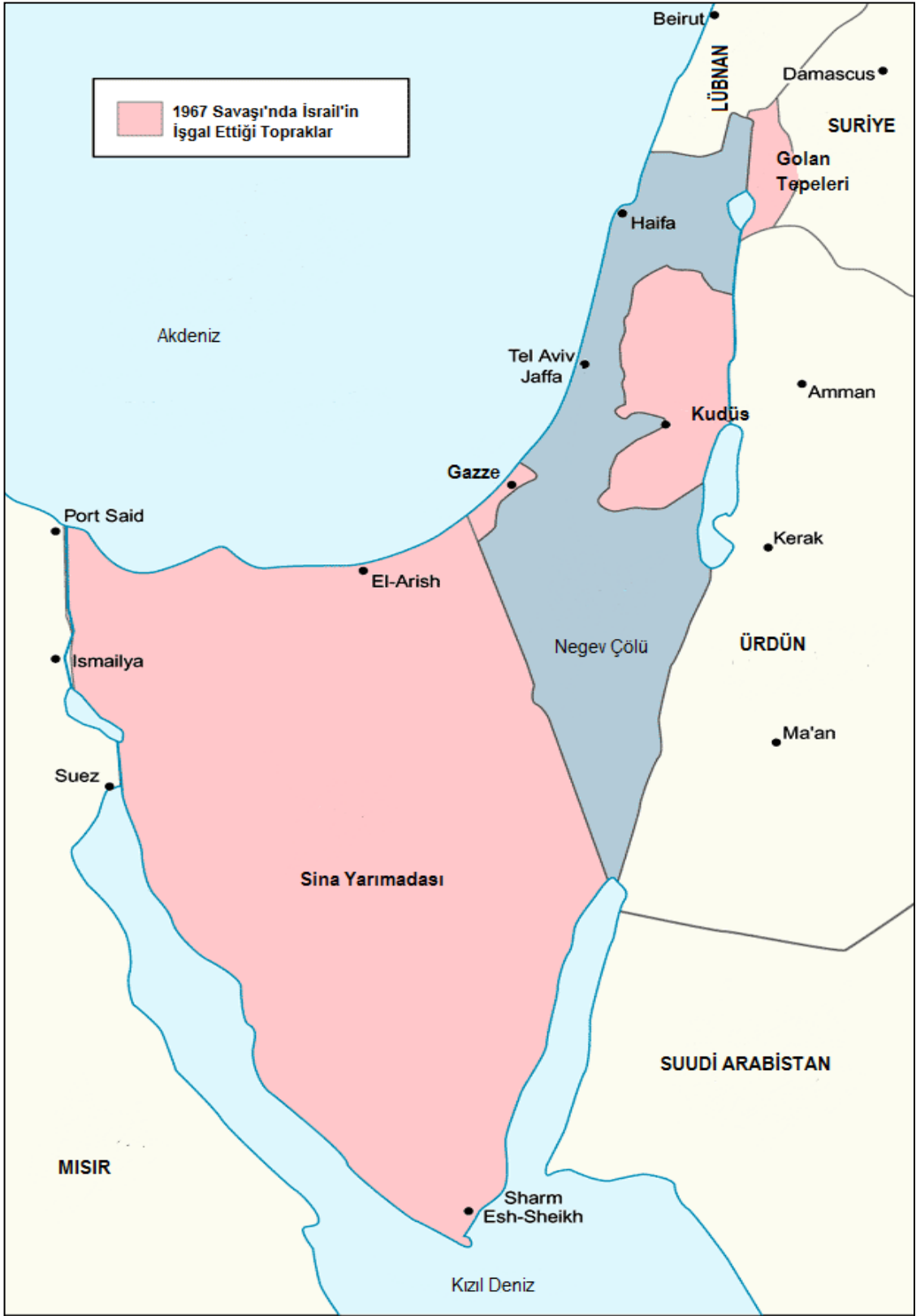
Diğer taraftan Filistin direniş hareketinin her geçen gün güçlenmesi karşında büyük tedirginlik yaşayan İsrail, FKÖ'nün Ürdün ırmağının doğu yakasındaki karargâhı konumundaki El-Karame Mülteci kampına saldırı düzenlemiştir. FKÖ, bilinen tarzıyla gerilla savaşına ters düşmekle birlikte, Karame'de düzenli bir savaş sergileyerek, İsrail zırhlı araçlarını bölgeden çıkartmayı başarmıştır. İsrail ile FKÖ arasında yapılan ilk düzenli savaş olan bu savaş sonrası, Fetih örgütünün Arap dünyasında prestiji artmıştır.⁹⁸ Ancak FKÖ'nün Arap Dünyasındaki bu artan prestiji, karargahları için üs olarak seçtiği Ürdün'deki Kral Hüseyin'i, ülkedeki otoritesini zayıflatacağını düşündüğü için oldukça rahatsız etmiştir. Nihayetinde bu rahatsızlık Ekim 1968'de Amman hükümetinin FKÖ üyelerine üniforma ve silahlarıyla Ürdün'e girmeyi yasaklayan ve Ürdün güvenlik güçlerine boyun eğmelerini zorla kabul ettiren 14 talimatıyla gün yüzüne çıkmıştır. 1970'de FKÖ'nün art arda uçak kaçırma eylemlerini gerçekleştirmesi ve kaçırdığı uçakları Ürdün'de alıkoyması ise, Kral Hüseyin cephesinde bardağı taşıran son damla olmuştur. Kral Hüseyin 16 Eylül'de olağan üstü hal ilan ederek, FKÖ ile 10 gün sürecek bir çatışmaya girmiştir. 25 Eylül'de imzalanan ateşkes anlaşmasıyla son bulan ve tarihe Kara Eylül olarak geçen çatışmalar sonunda 3.500 kişi hayatını kaybetmiş ve Arafat ile fedaileri Kral Hüseyin tarafından Lübnan'a sürülmüştür.⁹⁹

Bu yaşananlardan sonra Arap ülkeleri, Ürdün hükümetini Filistin direnişini ortadan kaldırmak ve Filistin davasına ihanet etmekle itham ederek, Ürdün'le olan diplomatik ilişkilerini tamamen kesmiştir. Arafat ise, bu olanlar karşısında yeterli tepkiyi ortaya koymadıkları için tüm Arap ülkelerini sorumlu tutmuş ve onları İsrail'in çıkarlarına hizmet etmekle suçlamıştır. Gerçekten de kanlı kara Eylül olayları Filistin direniş hareketinin Ürdün'deki ağırlığını kırdığı için, en çok İsrail'in elini güçlendirmiştir.

---

⁹⁸ Candar, a.g.e., s. 117-118.

⁹⁹ Candar, a.g.e., s. 158-163.

Şekil 7: İsrail'in 1967 Savaşı'nda İşgal Ettiği Topraklar

(PASSIA)

2.3.4. 1973 Yom Kippur Savaşı

1967 savaşı ile topraklarının bir kısmını kaybeden Mısır, Suriye ve Ürdün, BM'nin 252 sayılı kararı çerçevesinde İsrail'in işgal ettiği topraklardan çekilmesini istemiş, fakat İsrail çekilmenin söz konusu olamayacağını söyleyerek işgalini sürdürmüştür. Bunun üzerine Nasr'ın ölümü sonrasında yerine geçen Mısır'ın yeni devlet başkanı Enver Sedat, kendi deyimle İsrail'in yenilmezlik efsanesine son vermek ve 1967 savaşıyla kaybedilen toprakları geri almak için İsrail'e karşı savaş planları üzerinde durmuştur. Bu planlar doğrultusunda, Yahudilerin Yom Kippur bayramına ve Müslümanların kutsal ayı Ramazan'a denk gelen 6 Ekim 1973'te Mısır ve Suriye askeri birlikleri sürpriz bir atakla Golan tepelerinde ve Sina yarımadasında mevzilenmiş olan İsrail ordularına savaş açmıştır. Araplar başlangıçta önemli ilerlemeler kaydetse de, ABD'nin maddi ve manevi her türlü desteğini arkasına alan İsrail, bu savaşı da lehine çevirmeyi başarmıştır. BM Güvenlik Konseyi 22 Ekim 1973 aldığı 338 sayılı karar ile tarafları ateşkese çağırması ve İsrail'i 242 sayılı kararı "bütün unsurları ile" tatbik etmeye davet etmiştir. Ancak ateşkes çağrısının İsrail tarafından uygulanmaması üzerine, BM bu kez 338 sayılı karara atıfta bulunan 339 sayılı kararla taraflara bir kez daha ateşkes çağrısında bulunmuştur. 27 Ekim 1973'de taraflar BM'nin ateşkes çağrısına sonunda olumlu karşılık vererek, savaşı sonlandırmışlardır.¹⁰⁰

Söz konusu savaşta Arapların, ateşkes çağrısına kısa sürede olumlu karşılık vermesinin ardında yatan neden olarak, İsrail'in ABD'den askeri ve lojistik her türlü desteği görmesine karşın, Arapların ihtiyaç duyduğu gelişmiş teknolojik teçhizatı Sovyetler Birliği'nden tedarik edememesi ve ABD'yi karşılarına almak istememesi olarak açıklayabiliriz. Enver Sedat'ın 1 Kasım 1973 tarihli basın toplantısındaki, "..." Ateşkesi kabul etmemin ikinci nedeni... açıkçası Amerika ile savaşamayacağımdan ötürüdür... On bir gün İsrail'le savaştım ve Savunma Bakanlarının dün söylediği gibi üç gün zarfında cephaneleri tükenecekti... ama ben Amerika'ya karşı savaşmaya hazır değilim." yönündeki sözleri bu görüşü destekler niteliktedir.¹⁰¹

¹⁰⁰ Armaoğlu, a.g.e, s. 333-336.

¹⁰¹ Çandar, a.g.e., s. 295.

Ekim 1974'te Fas'ın başkenti Rabat'ta gerçekleştirilen 7. Arap Zirvesi'nde FKÖ, İsrail işgali altındaki topraklarda ve bu toprakların dışında yaşayan Filistinlilerin tek meşru temsilcisi seçilmiştir. Zirve sonunda Filistin'in milli birliğini desteklediklerini ifade eden bir bildiri yayınlayan Arap ülkeleri, ayrıca BM Genel Kuruluna Filistin Sorunu'nun ayrı bir madde olması talebinde bulunmuşlardır. Genel Kurul Arap ülkelerinin bu talebine, FKÖ'yü BM'e davet ederek karşılık vermiştir. 3 Kasım 1974'te bu davete icabet eden FKÖ lideri Arafat, Genel Kurul önünde yaptığı tarihi konuşmada Filistin halkının gasp edilmiş haklarının geri verilmesini talep etmiştir. Bu toplantıdan bir hafta sonra Genel Kurul 3236 sayılı "Filistin Sorunu" isimli kararla o güne kadar parça parça belirlenen Filistinlilerin elinden alınmaz haklarını şüpheye yer bırakmayacak şekilde tanımış ve Filistin halkının Ortadoğu'da adil ve kalıcı bir barış düzenin başlıca aktörü olduğunu kabul etmiştir. Genel Kurul bu kararın hemen ardından aldığı 3237 sayılı kararla da FKÖ'ye, BM'ler gözetiminde gerçekleştirilen tüm konferans ve çalışmalara gözlemci statüsüyle katılma hakkı tanımıştır.¹⁰²

2.4. Camp David Anlaşmaları (Mısır-İsrail Barışı)

Eylül 1978'de ABD Dışişleri Bakanı Henry Kissinger'ın mekik diplomasisinin meyveleri olarak, ABD başkanı Jimmy Carter'in önderliğinde Mısır Devlet Başkanı Enver Sedat ile İsrail Devlet Başkanı Menahem Begin arasında muhtemel barışın çerçevesini çizen Camp David Anlaşmaları imzalanmıştır. Anlaşmalar BM'nin 242 kararı çerçevesinde İsrail'in Sina yarımadası da dâhil olmak üzere 1967'de işgal ettiği tüm topraklardan çekilmesini ve Filistinlilerin haklarını tanımalarını öngörmekteydi. Bununla beraber anlaşmalar Filistin Devleti'nin kurulmasını hiçbir zaman amaçlamamış, bunun yerine federal veya konfederal bir sistem içinde Ürdün'e bağlı yarı bağımsız bir özerklik öngörmüştür.¹⁰³ Anlaşmaların öngördüğü şekilde taraflar arasında 26 Mart 1979'da Mısır-İsrail Barış Anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşmayla, İsrail'in silahtan arındırılmış ve BM Barış Gücü gözetimindeki Sina ve Mısır topraklarındaki yerleşim yerlerini boşaltması, taraflar arasındaki diplomatik ilişkilerin iyileştirilmesi, sınırların ticarete açılması, İsrail

---

¹⁰² Aras, a.g.e., s. 30.

¹⁰³ Armaoğlu, a.g.e, s. 445.

gemilerinin Süveyş kanalından geçişinin teminat altına alınması kararlaştırılmıştır.¹⁰⁴ Ancak İsrail, anlaşmanın Sina Yarımadasından çekilme maddesi dışındaki tüm diğer yükümlüklerinin hiçbirine uymamış ve anlaşmayı ihlal etmiştir. 1967’de işgal ettiği yerlerden çekilmediği gibi, Temmuz 1980’de de Kudüs’ü başkenti ilan etmiştir.

İsrail’e ilk defa bir Arap ülkesi tarafından tanınma imkânı sağlayan Camp David Anlaşmaları, Arap ülkelerinin büyük tepkisini çekmiştir. 27-31 Mart 1979’da toplanan Arap Birliğine üye devletler, Mısır ile diplomatik ilişkileri kesmeyi, Mısır’a ekonomik boykot uygulamayı, Mısır’ı Arap Birliği’nden çıkarmayı ve Kahire’de bulunan Arap Birliği merkezini Tunus’a taşımayı kararlaştırmıştır. Arap ülkelerinin karara tepkileri BM Genel Kurulu’na da yansımış ve Kurul Kasım 1979’da aldığı 39/65 B sayılı kararla hiçbir Filistinli yetkilinin katılmadığı anlaşmayı geçersiz ilan etmiştir. Mısır, Arap dünyasında yalnızlığa itilmesine karşın ABD’den yılda ortalama 2.3 milyar dolar yardım parası almaya başlayarak, İsrail’den sonra ABD’den en çok yardım alan ülke konumuna gelmiştir.¹⁰⁵

2.5. Lübnan’ın İşgali

1970 Kara Eylül’den sonra Filistin direniş hareketinin simgesi olan FKÖ, Ürdün’ü terk etmek zorunda kalarak Lübnan’a yerleşmiş ve İsrail’e karşı saldırılarını buradan gerçekleştirmeye başlamıştır. Bu dönemde İsrail FKÖ’yü Lübnan’dan tasfiye etmek bahanesiyle, Siyonizmin uzun vadeli planlarını gerçekleştirmeye çalışmıştır. Bu gizli emel Menahem Begin tarafından seçilen, aşırı sağ dinsel parti Tehiya üyesi bakan Ne’Emam tarafından şu sözlerle açığa vurulmuştur:¹⁰⁶

‘Lübnan’da yeni bir düzen kurmak için İsrail’in eline bulunmaz bir fırsat geçmiştir... Ordu orada uzun zaman kalmak için kendini hazırlamalıdır. Bu esnada İsrail, tarihi açıdan Eretz İsrail’in bir parçası olan bu bölgede ekonomi ve teknik durumunu düzelterektedir. Hiç kuşkusuz Litani Irmağı’na kadar güney Lübnan’da bir kalkınma programı uygulamak imkânı doğacaktır.’’

Lübnan’daki etnik ve dini gurupların çeşitliğinden yararlanan İsrail, sınırlarını

¹⁰⁴ Jimmy Carter, **Filistin Barışı**, Ankara: Elips Yayınları, 2008, s. 31.

¹⁰⁵ Ekrem Memiş, **Kanayan Kazan: Ortadoğu (Geçmişten Günümüze Ortadoğu Sorunları ve Çözüm Yolları)**, Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları, 2002, s. 112.

¹⁰⁶ Garaudy, a.g.e., s. 151.

genişletme hedefine ülkede çıkardığı kaosla ulaşmaya çalışmıştır. 13 Nisan 1975 günü Beyrut'ta, Filistinli mültecileri taşıyan bir otobüse Hıristiyan milislerin ateş açması sonucu 31 Filistinli ölmüş, bu da iç savaşı başlatmıştır. 14 Mart 1978'de İsrail orduları, Lübnan'daki iç savaştan istifade ederek, Güney Lübnan'ı karadan, denizden ve havadan işgal etmiştir. Fakat BM'nin baskısı ile 3 ay sonra geri çekilmek zorunda kalmıştır. Suriye ise, İsrail'in Beka'ya girme olasılığını gerekçe göstererek buraya asker yığmıştır. Nitekim Lübnan üzerindeki emellerine henüz ulaşmayan İsrail, 5 Haziran 1982 tarihinde başkent Beyrut önlerine kadar gelerek Güney Lübnan'ı işgal etmiştir.¹⁰⁷ İlk olarak Batı Beyrut'u işgal eden İsrail, işgal boyunca şehri yoğun bir bombardıman yağmuruna tutmuştur. Kuşatma boyunca Hıristiyan falanjistlerin kontrolünde olan Doğu Beyrut ile Suriyelilerin kontrolünde olan Batı Beyrut arasında geçiş noktaları oluşturan İsrail, Hıristiyanların kontrolünde olan Doğu Beyrut'u bombalamazken, FKÖ'nün üssü konumundaki Batı Beyrut'ta tam bir yıkım gerçekleştirir. Dönemin savunma bakanı Ariel Şaron 21 Haziran 1982'de Times dergisine verdiği röportajda durumu şöyle açıklamıştır:¹⁰⁸

“Ne derece güçlü vurursak ve FKÖ'nün alt yapısına ne kadar fazla zarar verirsek o kadar fazla Batı Şeria ve Gazze'deki Araplar bizimle müzakereler oturmaya ve yan yana yaşamaya hazır olacaktır”

Ne var ki İsrail'in hedefi kesinlikle sadece FKÖ'ye yönelik olmamış, sivillerin yaşadığı mülteci kampları da İsrail'in bombalarından nasibini almıştır. Çok sayıda sivilin öldüğü bu saldırılarda, canını kurtarmak için Doğu Beyrut'a geçmek isteyen Müslümanların geçiş noktaları İsrail'le işbirliği içindeki falanjistler tarafından engellenmeye çalışılmıştır. İsrail ayrıca şehrin elektrik tesislerine ve su kaynaklarına el koyarak, sivil halkın ihtiyaçlarını karşılamasını dahi engellemiştir.¹⁰⁹

Bölgedeki bu gelişmeler üzerine ABD, Fransa ve İtalyan güçlerinden oluşan bir uluslararası askeri birlik Beyrut'a gelerek, taraflar arasındaki çatışmaları sonlandırmaya çalışmıştır. Sonuç olarak İsrail'in baskısıyla, Arafat ve Filistinli

---

¹⁰⁷ Mustafa Tarakçı, **Askeri ve Siyasi Açından Lübnan İç Savaşı (1975-1990 Yılları Arası)**, (Basım Bilgisi Yok), 2001, s. 5.

¹⁰⁸ Yevgeni Primakov, **Rusların Gözüyle Ortadoğu**, İstanbul: Timaş Yayınları, 2009, s. 250.

¹⁰⁹ İrfan C. Acar, **Lübnan Bunalımı ve Filistin Sorunu**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1989, s. 94.

direnışçiler bölgeyi terk etmiş ve FKÖ genel merkezini Tunus'a taşımıştır. Filistin direniş hareketine büyük zarar veren Beyrut kuşatması ardında 19.000 ölü ve 30.000 yaralı bırakmıştır.¹¹⁰

Gelgelelim FKÖ'nün Lübnan'ı terk etmesi de, İsrail'in mezalimini sonlandırmasını sağlamamıştır. İsrail Savunma Bakanı Ariel Şaron, FKÖ'nün Beyrut'tan ayrılırken geride 2.000 kadar üyesini bıraktığını ve bunların Filistinli mülteci kamplarındaki siviller arasında saklandığını ileri sürmüştür. Bu iddialar atında 16 Eylül gecesi Falanjist militanlar Sabra ve Şatilla adındaki Filistin mülteci kamplarına büyük bir saldırı düzenleyerek kadın, yaşlı ve çocuk ayırt etmeksizin 2400 masum mülteciyi öldürmüştür. Esasında söz konusu veriler Ulusal Kızılhaç Komitesine ait olmakta olup, katliamda kaç kişinin öldürüldüğü hala belirsizliğini korumaktadır. Zira katliamdan sonra çok sayıda toplu mezarda insan kemiklerine rastlanmıştır. Filistin kaynaklarına göre tahmini olarak 3000-3500 masum insan Sabra-Şatilla katliamında öldürüldü.¹¹¹

İsrailli gazeteci Amnon Kapeliouk, Hıristiyan falanjistlerin bu katliamı Şaron'dan aldıkları talimat doğrultusunda gerçekleştirdiklerini yazmıştır. Olay vuku bulmadan önce Şaron'un General Drori aracılığıyla "kamplardaki teröristleri temizlemesi için" falanjistlere talimat verdiğini aktaran gazeteci, General'in "dostlarımız kamplara ilerliyor, kamplara girmelerini sağladık" açıklamasına mukabil olarak Şaron'un "Tebrikler! Dostlarımızın harekâtını onaylıyoruz." diyerek sevincini gösterdiğini yazmaktadır.¹¹² Keza katliam sonrası ortaya çıkan pek çok belge de katliam emrinin dönemin savunma bakanı Şaron tarafından verildiği iddiasını doğrulamaktadır. Bu katliam sonrası artan baskılar dolayısıyla Şaron görevinden istifa ederken, İsrail'in Lübnan'ı işgali Mayıs 2000'e kadar sürmüştür.

2.6. Birinci İntifada

1987'lere gelindiğinde İsrail'in Filistin topraklarını işgalinin üzerinden kırk yıl geçmiş, İsrail'in işgali altında olan Celile'de iki kuşak, Batı Şeria ve Gazze'de bir

---

¹¹⁰ Fatma Tunç Yaşar ve diğerleri, a.g.e., s. 79.

¹¹¹ Tomis Kapitan, "Sabra and Shatilla Massacre", **Encyclopedia of War and Ethics**, Donald A.Wells (der.), Greenwood, 1996, s. 424.

¹¹² Amnon Kapeliouk, **Sabra ve Şatilla Katliamları**, İstanbul: Yalçın Yayınları, 1985, s. 30.

yeni kuşak yetişmişti. Gözlerini İsrail'in işgali altında açan bu yeni kuşaklar, İsrail'in uluslararası hukuka ve insan haklarına aykırı olan dayatmacı politikaları ve baskısı altında yaşamak zorunda bırakılmıştı. Ancak İsrail'in bölgedeki bu tahakkümü, 1980'lerin sonuna doğru özellikle çocukların liderliğini üstlendiği bir direniş hareketi olarak ortaya çıkan ve adını İslami Direniş Hareketi Hamas tarafından 11 Aralık 1987'de dağıtılan bildiriden alan intifada ayaklanması ile darbeye uğramıştır. Ayaklanma baskı altında olmanın yarattığı umutsuzluk ve düş kırıklıkları, ekonomik sömürü, toprakların istimlakı, giderek kötüleşen hayat koşulları, her gün yaşanan taciz eylemleri ve yıllardır süren işgalden kurtulamamanın yarattığı öfkenin sonucu ortaya çıkan evrensel bir patlama olarak belirmiştir.¹¹³ Buna ilaveten İsraililer tarafından gerçekleştirilen keyfi tutuklamaların da ayaklanmanın başlamasında etkisi büyük olmuştur. Filistin Yönetimi'ne bağlı Esirler Bakanlığı'na göre 1967'den 1987'nin başlangıcına kadar olan periyotta İsrail yönetimi yaklaşık 420.000 Filistinliyi tutuklamıştır.¹¹⁴

Filistin sorununu tekrardan dünyanın gündemine taşıyan, Arapça silkelenmek, ayağa kalkmak manasına gelen İntifada ateşinin kıvılcımı 9 Aralık 1987'de Gazze'de bir grup genç tarafından tutuşturulmuştur. Bir İsrail askeri kamyonunun, yolda giden dört Filistinli işçiye çarparak ölümlerine sebep olması üzerine, bir grup genç protesto gösterisinde bulunmuştur. İsrail güçlerinin ateş açmasına taş atarak karşılık verilmesiyle başlayan olaylar, kısa süre sonra uzayan bir zincirin halkalarını oluşturarak Filistinliler için yeni bir tarihi dönemeç başlatmıştır.¹¹⁵ Kısa süre içinde işgal altındaki toprakların tümüne yayılan bu ayaklanma, İsrail'in, hatta Filistinlilerin tahmin edemeyecekleri ölçüde çok büyük yankı uyandırmıştır. İntifada'da, liderliği özellikle çocukların üstlenmesi ve onların İsrail'in tank ve ağır namlulu silahları karşısında korkusuzca sadece taş atarak kendilerini savunması uluslararası medyanın ilk defa karşılaştığı bir durum olmuştur. Ayaklanma boyunca İsrail'in uyguladığı şiddete rağmen, Filistinlilerin silahlı mücadeleden yana değil, pasif direnişten yana durarak eylemlerini taş atma ve yasak olan bayraklarının sergilenmesi şeklinde

---

¹¹³ Pappé, a.g.e., s. 332.

¹¹⁴ "Palestinian Political Prisoners", **Palestinian Academic Society for the Study of International Affairs (PASSIA)**, Jerusalem, Marc 2011, s. 1.

¹¹⁵ Ali Öner, **Dünden Bugüne Filistin**, İstanbul: Ekin Yayınevi, 2006, s. 101.

gerçekleştirmeleri batı dünyasının çok değişik çevrelerinin Filistinlilere sempatiyle bakmasını sağlamıştır.

Bu ayaklanmada yeni olan şey ayaklanmanın boyutları ve karakteri olmuştur. Daha önceden ayaklanmaya katılmayıp da şimdi ayaklanmaya katılan çok sayıda insan, kadınlar, çocuklar, daha önce İsrail’de çalışmış ama şimdi üç aydır grevde olan işçiler, belli başlı kent merkezlerindeki ekonomik sektörlerin yaşam hattını meydana getiren serbest meslek sahipleri ve dükkân sahipleri ayaklanmada ön plana çıkmıştır.¹¹⁶ Zaten yaşamış oldukları acılarla tarihleri konusunda belli bir bilince sahip olan Filistinliler, ayaklanma boyunca yayınlanan çok sayıda bildiri sayesinde de ne yapmaları konusunda bilgilendirilmiştir. O güne kadar İsrail’in en ağır iş kollarında çok düşük maaşlarla çalışan Filistinli işçiler aylarca süren grevlerle intifada hareketinde yer almıştır. 8 Ocak 1988’de Gazze’de dağıtılmış bir bildiride şöyle yazıyordu;

“Genel iş bırakma eylemini desteklemek için kurulan komitelere hala katılmadınız mı? Çevrenizde oluşturulan milli komitelerin içerisinde hala yer almadınız mı? Eğer bulunduğunuz yerde böyle bir komite mevcut değilse, o halde onları kurmak ve çevrenizdeki insanları içerisinde toplamak için girmek için girişimi siz başlatın!..”¹¹⁷

Bu bildirilerde, aynı zamanda İsrail mallarının boykot edilmesi çağrısında da bulunmuş ve buna olumlu karşılık alınmıştır. Filistinlilerin bu dönemde İsrail’e karşı başlattıkları boykot, yılda bir milyar doları aşan değerde malını yakın zamana kadar işgal bölgelerine satan İsrail için küçümsenmeyecek bir kayıp olmuştur.¹¹⁸ Esasında İsrail’e karşı yürütülen boykot, Filistin sınırlarıyla sınırlı kalmamış, dünyanın birçok ülkesinde uluslararası kuruluşlar ve insan hakları savunucuları İsrail’i kınayan bildiriler yayınlamış ve İsrail mallarının boykot edilmesine yönelik eylemler düzenlemiştir. 1 Mart 1988’de Avrupa Topluluğu, İsrail’i ağır eleştirilere maruz bırakan ve İsrail’le yapılacak bir dizi ticaret anlaşmasının iptalini içeren bir karar almıştır. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu ise 6 Ekim 1989 da aldığı 44/2 sayılı

---

¹¹⁶ Salim Tamari, “What The Uprising Means”, Zachary Lockman and Joel Beinin (ed.), **Intifada: The Palestinian Uprising Against Israeli Occupation**, New York: South End Press, 2005, s. 132.

¹¹⁷ Öner, a.g.e. s. 106.

¹¹⁸ Karaman, s. 228.

kararla İsrail ordusunun ve Yahudi yerleşimcilerin Filistinli sivillere uyguladığı şiddeti kınamıştır.¹¹⁹

İntifa'da boyunca sistematik bir dayak politikası yürüten ve bu dayak işini kol, bacak kırmaya kadar götüren İsrail, çocuk ve kadın ayrımı gözetmeksizin sivil halkı doğrudan hedef almıştır. Öyle ki Ağustos 1989'a gelindiğinde İsrail Savunma Güçleri tarafından öldürülen Filistinli sayısı 714'ü buluyordu ve bunların %20'sini 16 yaşın altındaki çocuklar oluşturmaktaydı. Ayrıca İsrail, direnişi bastırmak ve bölgedeki ayaklanmayı kontrol altına almak için, çok sayıda Filistinliyi tutuklayarak İsrail hapishanelerinde işkenceden geçirmiş, çok sayıda Filistinlinin evleri tanklarla yıkarak bölgeyi terk etmeleri için zorlamış ve sivil nüfus üzerinde önemli sosyal ve ekonomik etkileri olan uzun süreli sokağa çıkma yasakları uygulamıştır. 1991'de intifadanın sonlarına doğru İsrail orduları son çare olarak köylere ekonomik bir darbe indirip, tüm Filistin köylerinin elektriğini ve suyunu kesmiş ve hasat döneminde zeytin toplama faaliyetlerini engellemiştir.¹²⁰ İsrail'in Filistinlilere karşı bu acımasız tutumu, kendi içerisindeki barış yanlılarının da tepkisine neden olmuş, intifada süresince İsrail'in bölgede uyguladığı şiddetin ve ırkçı politikaların artık noktalamasını isteyen 75'i aşkın barış grubu kurulmuştur.¹²¹

Yaklaşık 5 yıl süren ve geride 1400 ölü, 89.000 yaralı, 6.500 sakat Filistinli bırakan İntifada¹²², ilerde Filistin içindeki güç dengelerini de değiştirecek önemli bir örgütün adını tüm dünya kamuoyuna duyurmasını sağlamıştır. Mısır'daki Müslüman Kardeşlerin Filistin kanadı olarak Şeyh Ahmet Yasin tarafından kurulan ve açılımı İslami Direniş Hareketi olan Hamas, İntifa'da süresince kitleleri organize eden bir örgüt olarak belirmiştir. İntifada'nın altıncı yılında, adını 1935 yılında İngiliz işgalcileri tarafından öldürülen Şeyh İzzettin el-Kassam'dan alan ve Hamas'ın askeri kanadını oluşturacak olan İzzettin Kassam Tugayları kurulmuştur. Bundan sonra fiili eylemlerini bu kanat yoluyla gerçekleştiren örgüt, çok kısa zamanda Filistin direnişinin sembolü haline gelmiştir.

---

¹¹⁹ Aras, a.g.e., s. 54-55.

¹²⁰ Pappé, a.g.e., s. 336.

¹²¹ Öner, a.g.e., s. 107.

¹²² Bektaş, a.g.m., s. 289.

3. BARIŞ SÜRECİNDEN GÜNÜMÜZE İŞGAL ALTINDAKİ TOPRAKLARDAKİ GELİŞMELER

Yirminci yüzyılın sonlarına doğru ABD'nin Yeni Dünya Düzenini kurma gayesiyle Ortadoğu'da sahneye koyduğu bir takım oyunlar küresel dünyanın düzenini önemli ölçüde etkilemiştir. Soğuk Savaş'ın sonlarına yaklaşırken bölgedeki etkinliğini daha da arttırmak ve konumunu garanti altına almak isteyen ABD, Körfez Krizini bunu gerçekleştirmek için önemli bir fırsat olarak görmüştür. Bu dönemde Irak'ın Kuveyt'i işgali karşısında bir anda demokrasi hamuru kabaran ABD'nin, İsrail'in Filistin'i işgali karşısında sessiz kalması uluslararası arenada ikiyüzlülük olarak yorumlanmıştır. Bu bağlamda ABD, Ortadoğu'ya güvenlik ve istikrar getirme bahanesi ile hem bu tepkileri bertaraf etmek hem de Yeni Dünya Düzenini kurmak için Ortadoğu'da bir barış girişimine öncülük etmiştir. Bunun için öncelikli olarak bölge ülkelerine gönderdiği mektuplarla, onları yakın zamanda yapılması düşünülen barış konferansına davet etmiş ve Filistin tarafı da dâhil, Suriye, Mısır ve Ürdün gibi ülkelerden olumlu cevaplar almıştır.

Kuruluşundan bu yana İsrail işgalini ortadan kaldırmayı şiar edinen FKÖ'nün, barış çağrısına olumlu cevap vermesi özellikle Filistinli bazı çevreler tarafından oldukça şaşırtıcı karşılanmıştır. Fakat Arafat bunun sinyallerini, Ürdün Kralı Hüseyin'in ülkesinin Batı Şeria ile her türlü ilişkisini kestiğini deklare etmesi sonrasında, 15 Kasım 1988'de Cezayir'deki Filistin Ulusal Konseyi toplantısında başkenti Kudüs olan bağımsız bir Filistin devletini kurarken vermiştir. Toplantıda Arafat, İsrail'in tanınması anlamına gelen BM Güvenlik Konseyi'nin 242 sayılı kararını kabul ederek İsrail'le barışa yeşil ışık yakmıştır. İntifada'yla İsrail'in Lübnan'ı işgali sonrasında kaybettiği itibarı tekrardan kazanan FKÖ'nün eksen değişikliğindeki ana neden, henüz uluslararası camiada bir devlet statüsü kazanmamış Filistinlilere gelecekleri konusunda bir yön belirleyerek umut kaynağı olmak istemesinden kaynaklanmıştır. Bununla beraber Körfez Krizi'nde Saddam'a verdiği destekle, Arap ülkelerinden gördüğü itibarı kaybetmesi ve batıdan tepki toplaması FKÖ'yü barış masasına iten bir başka neden olmuştur. Geçen süre zarfında bir realite olarak Filistinlilerin devletlerini ilan etmesinin, artık İsrail'in varlığını

kabul ederek mümkün olacağına inanmaya başlayan Arafat, bu tutumuyla özellikle bir gün doğdukları topraklara tekrardan dönme özlemi içinde yaşayan sürgündeki Filistinlilerin güvenini büyük ölçüde kaybederken, Hamas'ın elini kuvvetlendirmiştir.

Buna karşın İsrail başbakanı Yitzhak Şamir, ilk önce FKÖ temsilcileriyle aynı masaya oturmayacağını bildirerek ABD'nin barış konferansı çağrısına ret cevabı vermiş, ancak daha sonra FKÖ yerine oluşturulacak Filistinli temsilcilerle görüşmeyi kabul etmiştir. Şamir'i barış görüşmelerine ikna eden nedenlere gelince, ABD baskısının yanı sıra, Arap devletleriyle masaya oturmanın İsrail'e meşruluk kazandırmanın en kolay yolu olacağı düşüncesi etkili olmuştur.¹²³ Ayrıca İntifada sonrası İsrail'de sivil toplum kuruluşlarının ve barış yanlılarının yapmış oldukları çeşitli eylemler ve İntifada boyunca hükümetin uyguladığı kötü politikalar sonucu gittikçe kötüye giden siyasî, ekonomik ve askerî bozulmanın barış süreciyle iyileştirilebileceği düşüncesi İsrail'in barış görüşmelerine sıcak bakmasını sağlayan bir başka etken olmuştur.

İsrail-Filistin arasındaki ihtilafı çözmeye yönelik taraflar arasında ilk görüşmeler 1991 Madrid Barış Konferansı ile başlamış, bunu Oslo Barış Süreci (1993-2000) çerçevesinde 1993'te imzalanan İlkeler Deklarasyonu, 1994 Paris Protokolü, 1994 Gazze-Eriha Anlaşması, 1995 Taba Anlaşması, 1997 El-Halil Protokolü, 1998 Wye River Memorandumu, 1999 Şarm el-Şeyh Memorandumu, 2000 Camp David Zirvesi takip etmiştir. Bundan sonra 2002 Ortadoğu Yol Haritası, 2007 Annapolis Zirvesi ve son olarak Eylül 2010'da Obama'nın arabuluculuğuyla yürütülen barış girişimleriyle taraflar arasındaki anlaşmazlığa çözüm arayışları devam etmiştir. Bu süreç zarfında zaman zaman çeşitli Arap ülkelerinden de sorunu çözmeye yönelik çeşitli barış planları ortaya atılmışsa da, en nihayetinde tüm barış teşebbüsleri ve girişimleri başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

Barış görüşmelerinde beklenenin aksine Filistin-İsrail sorunun çözümünde umut verici hiçbir aşama kaydedilmediği gibi, sorun İsrail'in yayılcı ve adaletsiz politikaları nedeniyle bugün daha karmaşık bir hüviyete bürünmüştür. İsrail'in

---

¹²³ Aras, a.g.e, s. 89.

2005’de Gazze’den çekilmesi iki devletli çözüm için bir umut kaynağı olmuşsa da, Hamas’ın Gazze’de kontrolü ele almasından sonra bölgeyi ağır bir amborga altına alması ve bölgeye çok sayıda sivil Filistinlinin yaşamını yitirdiği sayısız saldırı düzenlemesi beklentileri yine boşa çıkarmıştır.

3.1. Madrid Barış Konferansı

30 Ekim 1991’de ABD ile zamanın Sovyetler Birliğinin öncülüğünde Suriye, Lübnan, Avrupa Topluluğu, Mısır, Suudi Arabistan, Kuveyt, Bahreyn, Umman, Cezayir, Moritanya, Fas, Birleşik Arap Emirlikleri, İsrail ve Ürdün-Filistin heyetlerinin katılımıyla Madrid Barış Konferansı açılışı gerçekleşmiştir. Uluslararası kurallar çerçevesinde toprak, barış ve güvenlik konularının müzakere edildiği konferansta taraflar; İsrail ve diğer Arap ülkeleri arasındaki ortak sorunları gidermeye yönelik çok taraflı görüşmelerde ve spesifik sorunları gidermeye yönelik kendi aralarında ikili görüşmelerde bulunmuştur. İkili görüşmeler İsrail-Ürdün, İsrail-Ürdün-Filistin delegasyonu, İsrail-Lübnan ve İsrail-Suriye arasındaki geçmişten gelen temel problemleri çözmeye yönelik olarak Madrid Barış Konferansı’nın açılışının hemen ardından başlatılmıştır. Bu görüşmelerde her ülkenin barışın sağlanması için talep ettiği şeyler farklı olmuştur. Örneğin Filistinliler, İsrail’in işgal ettiği topraklardan çekilmesi talebinde bulunurken, Suriye de İsrail’in işgali altında olan Golan tepelerinden ve Güney Lübnan’dan İsrail’in çekilmesini talep etmiştir. Bu bağlamda Arap ülkelerinin talepleri genelde benzer içeriklere sahip olmuştur. Arap ülkeleri İsrail’in bölgedeki yayılcı politikasını eleştirerek, İsrail’in “barış karşılığı toprak” uyarınca işgal ettiği topraklardan geri çekilmesini ve yerleşim faaliyetlerini durdurmasını istemiş, ancak İsrail’den olumlu bir cevap alamamışlardır.¹²⁴

1992 Ocak’ında Moskova’da gerçekleşen çok taraflı görüşmelerin katılımcıları ise, Filistinliler, İsrail, 11 Arap ülkesi ve bölge dışından Avrupa Devletleri, Kanada, Japonya ve BM’ler olmuştur.¹²⁵ Çok taraflı görüşmelerde katılımcılar bölgenin geleceği açısından önem teşkil eden; mülteciler, su, ekonomik

¹²⁴ Özge Özkoç, “Savaş ve Barış: Doksanlı Yıllarda Filistin-İsrail Sorunu”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt 64, Sayı 3, 2009, s. 178.

¹²⁵ Aras, a.g.e, s. 96.

gelişme, silahlanma ve güvenlik konularını görüşmüşlerdir. Ancak görüşmeler devam ederken 1992 Haziran'ında İsrail'de seçim olması ve seçimi İzak Rabin'in kazanması dikkatleri yeni başbakanının barış süreci karşısındaki tutumunun ne olacağına sorusuna yöneltmiştir. Rabin, barış sürecini devam ettireceğini ve samimiyet göstergesi olarak Batı Şeria'da yapılacak altı bin konutluk Yahudi Yerleşim projesini iptal edeceğini açıklamıştır.¹²⁶ Böylece görüşmeler normal seyrine dönse de İsrail'in, Filistinli heyetin özellikle görüşmeyi talep ettiği mülteciler konusunda müzakereyi reddetmesi barış görüşmelerinin tıkanmasına yol açmıştır. Filistinli heyet, İsrail ile bu şartlarda bir uzlaşmaya varılmayacağına kanaat getirerek, Moskova'daki oturuma iştirak etmemiştir. Keza İsrail de görüşmeyi reddettiği mülteciler sorunun tartışıldığı oturumları ve ekonomik sorunların tartışıldığı komite toplantılarını boykot ederek tepkisini göstermiştir. Rabin'in, Hamas ve İslami Cihad üyesi 415 kişiyi sınır etmesi taraflar arasındaki ABD güdümlü Madrid görüşmelerinin tamamen sonlanmasına yol açmıştır.¹²⁷

3.2. Oslo Barış Süreci (1993-2000)

Madrid Konferansı'nda İsrail'in uzlaşmaz tavrı ve ABD'nin yanlı tutumu dolayısıyla sekteye uğrayan barış görüşmeleri, 1993'te Norveç Dışişleri bakanının arabuluculuğuyla Oslo'da gizli görüşmeler şeklinde tekrardan başlamıştır. Ancak bu sefer Ürdün-Filistin ortak heyetiyle değil, doğrudan daha öncesinde varlığını kabul etmediği FKÖ ile görüşen İsrail'in bu taktik kaymasındaki temel neden Ortadoğu entegrasyonuna uyum sağlamak için FKÖ'yle masaya oturmanın kaçınılmaz olduğunun farkına varması olmuştur. Bir diğer nedense, İsrail Savunma Gücü'nün yapmış olduğu istihbarat çalışmalarının yakında muhtemelen Arafat'ın çöküşünün gerçekleşeceğini açıklaması, dolayısıyla böyle güçsüz bir muhatapla masaya oturmanın İsrail'e önemli avantajlar sağlayacağı düşüncesi etkili olmuştur.¹²⁸ Şimon Peres'in deyimiyile ‘‘Yaser Arafat gücünü öylesine yitiriyordu ki, her an devrilebilir sonucuna vardığımız zaman, bu barış sürecine girmeye karar verdik.’’¹²⁹ Ayrıca

---

¹²⁶ Yunus Sönmez ve Ömer F. Kalaycı. ‘‘1990 Sonrası Döneminde Ortadoğu Barış Süreci’ne Bakış’’, **Filistin Çıkmazından Çözümüne**, İstanbul: Küre Yayınları, 2003, s. 53.

¹²⁷ Aras, a.g.e., s. 99.

¹²⁸ Avi Shalaim, ‘‘The Rise and Fall of the Oslo Peace Process’’, Louise Fawcett (ed.), **International Relations of the Middle East**, Oxford: Oxford University Press, 2005, s. 245.

¹²⁹ Öner, a.g.e., s. 111.

Hamas ve İslami Cihad örgütlerinin işgal altındaki topraklarda her geçen gün artan popülaritesinden endişe duyan ordu komutanları ve iç güvenlik şeflerinin Rabin'e krize bir çözüm bulması yönündeki uyarıları da FKÖ'yle masaya oturulmasında bir diğer etken olmuştur.¹³⁰ Bir başka deyişle İsrail, İntifada'yla birlikte popülaritesi gittikçe artan Hamas'ın gücünü Arafat vasıtasıyla kırmayı amaçlamıştır.

13 Eylül 1993'de İsrail ile FKÖ Beyaz Saray'da bir araya gelerek Oslo İlkeler Bildirgesini imzalamış ve böylece taraflar arasındaki barış görüşmeleri açıktan resmi olarak başlamıştır. Gerçekte geçiş döneminde yapılması öngörülen anlaşmalar için bir çerçeve belirlemeye yönelik bir ön anlaşma niteliği taşıyan DOP (Declaration of Principles), taraflar arasında barışın gerçekleşmesi için beş yıllık bir geçiş dönemini öngörmekteydi. İlk etapta Gazze ve Eriha'da geçici Filistin Özerk Yönetiminin oluşturulmasını öngören anlaşmanın asıl amacı ise, 242 ve 338 sayılı BM kararları doğrultusunda nihai barışı gerçekleştirmek olarak belirlenmiştir.¹³¹

Nisan 1994'te taraflar arasında DOP'un tamamlayıcısı olarak Paris Protokolü imzalanmıştır. Bu protokolle, Filistin Yönetimi uluslararası ticaret ve gümrük tarifeleri konularını düzenleyebilme yetkisine kavuşacak, her iki tarafta kendi bölgesindeki işçi hareketliğini, boyutunu düzenleyebilme hakkına sahip olacak ve İsrail ile Filistin taraflarından her biri şirketlerden alınan vergileri, mülkiyet vergilerini, belediye vergilerini ve gelir vergilerini belirleme hakkını elinde bulundurabilecekti. Ancak anlaşma temelde Filistinlilerin aleyhine işleyen bir güç dengesi üzerine kurulmuştu. Çünkü protokol ayrıca, İsrail'e, Filistin Yönetimi tarafından sunulan her tür gelişim planını veto yetkisi tanıyordu; bu da İsrail'in gelişimine ilişkin mali politikalarının ve İsrail tarafından belirlenecek olan kur oranlarının Filistin ekonomisinde başat bir rol oynayacağı anlamına geliyordu.¹³²

DOP ile öngörülen geçici beş yıllık süreci ilk başlatan ara anlaşmaysa 4 Mayıs 1994'de taraflar arasında Kahire'de imzalanan Gazze-Eriha anlaşması olmuştur. İsrail'in Gazze ve Eriha'dan üç hafta içinde çekilmesini öngören anlaşma ayrıca eğitim, sağlık, sosyal refah, ekonomik işbirliği ve turizm konularına da

---

¹³⁰ Shalaim, a.g.m., s. 245.

¹³¹ Tayyar Arı, **Geçmişten Günümüze Orta Doğu: Siyaset, Savaş ve Diplomasi**, Bursa: Mkm Yayıncılık, 2008, s. 666.

¹³² Pappé, a.g.e., s. 396.

yoğunlaşmıştı. Anlaşma çekilmenin gerçekleşmesinden sonra her ne kadar bölgeyi Filistin Yönetimine bırakıyor idiyse de, Yahudilerin yaşadığı iç kesimlerin güvenliğini sağlamak için İsrail'e bölgedeki sivil ve askeri denetimi sürdürme yetkisi veriyordu. Anlaşma bu yönüyle Filistinlilerin egemenliğini bölerken, İsrail'e Filistin'deki konumunu güçlendirme imkânı sağlamıştır.¹³³

Eylül 1995'te taraflar arasında Oslo'nun ikinci ayağını oluşturan Taba Anlaşması imzalanmıştır. Filistin topraklarını A, B, C olmak üzere üç bölgeye ayıran bu anlaşmayla, Batı Şeria'nın %17.2'lik kısmını içeren ve altı büyük Filistin kentini kapsayan A bölgesinin yönetim ve güvenliği Filistin denetimine bırakılırken, %23.8'lik B bölgesinin sadece yönetimi Filistinlilere, güvenliği ise İsrail'in kontrolüne bırakılmıştır. Batı Şeria'nın %59'lık kısmını meydana getiren ve önemli su akiferlerini içine alan C bölgesininse hem sivil hem de askeri güvenlik denetimi İsrail yönetimine bağlanmıştır. Böylelikle pratik olarak İsrail Batı Şeria'nın %83'lük kısmında kontrolü ele geçirmiş olmuştur.¹³⁴

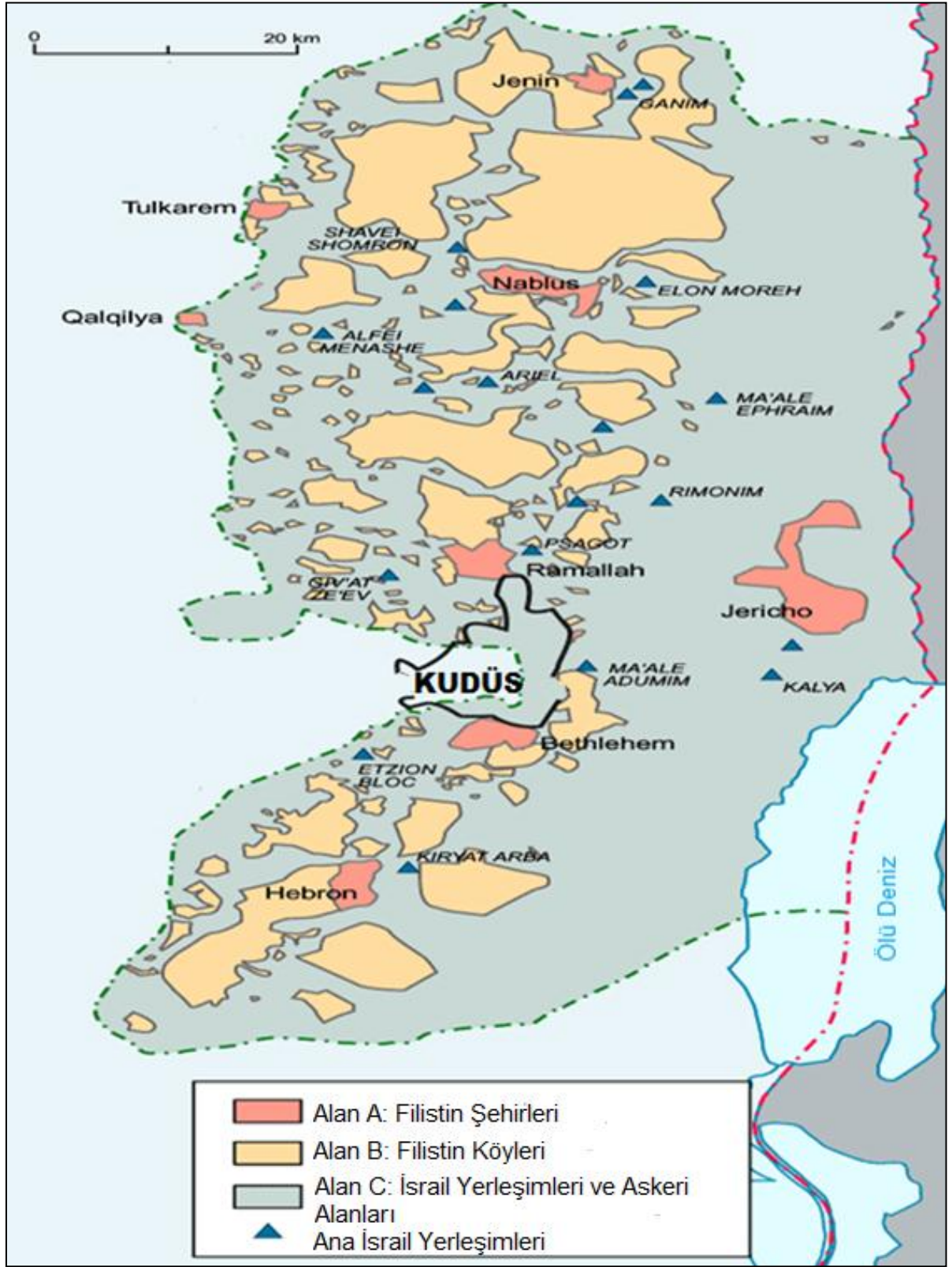
Bütünüyle İsrail'in çıkarlarına hizmet eden bu anlaşma Edward Said'in de ifade ettiği gibi, İsrail işgalinin yeniden ambalajlanarak barış süreci diye ortaya konulmasından başka bir anlam taşımamaktaydı. İsrail'in barış şemsiyesi altında işgalini kalıcılaştırma çabalarının en iyi göstergelerinden biri olan Taba Anlaşması'nın coğrafi haritası her şeyi gözler önüne sermektedir. Şekil 8'de de görüldüğü gibi, turuncu renkle gösterilen ve Filistin'in güvenlik sorumluluğuna bırakılan A bölgesi çeşitli parçalara ayrılarak, bölgedeki Nablus, Ramallah, Eriha, Cenin, Beytüllahim, Tulkarem, Kalkilya şehirlerinin birbirinden ilişkisi İsrail'in denetimindeki kilometrelerce toprak ile kesilmiştir. Yine harita dikkatli bir şekilde incelendiğinde görülüyor ki: "A alanının çeşitli parçalarının birbirinden ayrılmakla kalmayıp önce B bölgeleri, daha da önemlisi C bölgeleri ile çevrili olduğu görülür. Başka bir deyişle kapatma ve çevirmeler, Filistin alanlarını haritada kuşatılmış noktalarla çevirmiştir."¹³⁵

---

¹³³ Özkoç, a.g.m., s. 182.

¹³⁴ Sara Roy, "Why Peace Failed-An Oslo Autopsy", **Current History**, Vol. 100, Number 651, January 8, 2002, s. 17.

¹³⁵ Edward Said, **Yeni Binyılda Filistin Sorunu**, İstanbul: Aram Yayıncılık, 2004, s. 86.

Şekil 8: Oslo II Anlaşması, 1995

(PASSIA)

Teorik olarak anlatılması bile güç olan bu bölge tasnifi, pratikte “ırk ayrımcılığı”nın farklı bir uygulamasıdır. Filistinlilerin yaşadığı izolasyon ve eşitsizliğin daha da artmasına neden olan bu anlaşma, İsrail askerlerinin keyfi uygulamalarını da beraberinde getirmiştir. Örneğin A bölgesi denetimindeki bir şehirden, yine A bölgesindeki başka bir şehre gitmek isteyen bir Filistinli, ulaşım yolu olarak yine İsrail askerlerinin denetimi altında bulunan C bölgesinden geçmek zorunda kalmaktadır. İsraili askerler Filistinlilerin yollarını kesip, sorguya çekebilme, tutuklama, hapsedme yetkisine sahipken, hiçbir Filistinli Güvenlik yetkilisi İsraili bir askere kimlik soramaz ve sorguya çekemez. Ayrıca Filistinliler, İsrail’in denetimi altındaki yollardan geçerken, normal bir İsraili vatandaşın kullandığı güzergahları kullanmasına izin verilmemekte, bunun için özel izin gerekmektedir.¹³⁶ Bu da normal şartlarda bir İsrailinin 15 dakikada ulaştığı yere, bir Filistinlinin 2-3 saatte ancak ulaşabilmesine neden olmaktadır.

Bu arada Oslo Anlaşması ile FKÖ’yü tanıyan ve geçiş döneminden sonra özerk bir Filistin Devletini tanıyacağını açıklayan İsrail Başbakanı İzak Rabin’in, 4 Kasım 1995’te Tel Aviv’de düzenlenen mitingde fanatik bir Yahudi yerleşimci olan Yigal Amir tarafından öldürülmesi barış görüşmelerinin kısa bir dönem için kesintiye uğramasına yol açmıştır. Bazılarına göre Oslo da Rabin ile birlikte ölmüştü, bazılarına göre ise Rabin yaşasaydı da Oslo yaşamayacaktı. 2001 yılında, Rabin’in ölümünün 6. Yılında Yediot Ahronat gazetesi, “Rabin öldürülmeseydi ne olurdu?” sorusunu solcu Meretz Partisi lideri Yossi Sarid ile Yahudi yerleşimcilerin liderlerinden Eliyahu Haetzni’ye sormuştur. Sarid, “Filistinliler ve Suriye ile barış olurdu” cevabını verirken, Haetzni ise, “(Ehud) Barak’ın Camp-David’te vardığı çıkmaza o da varırdı, ancak Barak gibi davranmazdı. Filistin yönetimini lağveder, topraklarını geri alır ve Arafat’ı Tunus’a geri gönderirdi. Bu nedenle Rabin öldürülmekle İsrail’e büyük zarar verdi.” cevabını vermiştir.¹³⁷

Rabin’in öldürülmesinden sonra Şimon Peres başbakan olmuş ancak kısa bir süre sonra 1996 yılında yapılan İsrail genel seçimlerini Likud Partisinin kazanması üzerine koltuğunu Binyamin Netanyahu’ya teslim etmek zorunda

¹³⁶ Mete Çubukçu, **Bizim Filistin Bir Direnişin Tarihçesi**, İstanbul: Metis Yayınları, 2004, s. 91.

¹³⁷ Selin Çağlayan, **İsrail Sözlüğü**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2004, s. 516.

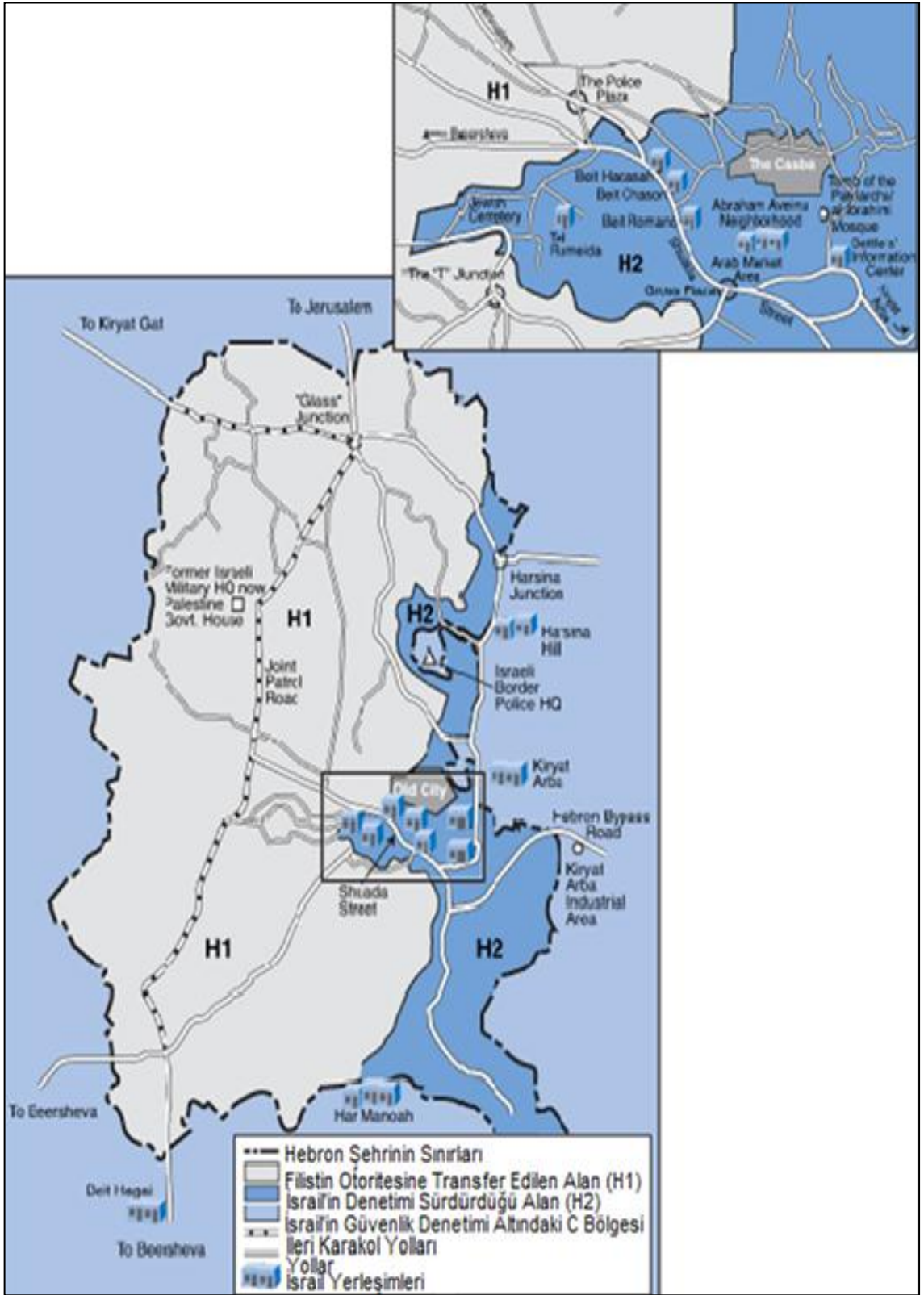
kalmıştır. İzak Rabin'in kabul ettiği "barış için toprak" tezine karşı çıkan, "güvenlik karşılığı barış" tezini savunan Netanyahu, Taba Anlaşması'nın yükümlülüklerini yerine getirmeyi reddetmiştir. Ayrıca Mescid-i Aksa civarında yürütülen kazı çalışmalarını tekrardan başlatarak ve Doğu Kudüs'te Har Homa Tepesine Yahudi yerleşim birimlerinin inşasını onaylayarak, barış görüşmelerine darbe vurmuştur. Fakat Ocak 1997'de, ABD'nin de baskısı ile Netanyahu hükümeti, Batı Şeria'nın A bölgesinde yer alan El-Halil'in %80'inden İsrail'in çekilmesini öngören El-Halil Anlaşmasını (Hebron Protokolü) imzalamıştır. Aslında Taba Anlaşması gereği, İsrail'in A bölgesinde sivil ya da askeri hiçbir denetim sahibi olmaması gerekiyordu. Ancak bu anlaşmayla H-1 ve H-2 diye bölünen El-Halil'in H-1 bölgesi Filistin yönetimine bırakılırken, 400 Yahudi yerleşimcinin ve 40 bin Filistinlinin yaşadığı H-2 bölgesinin iç güvenlik ve kamusal asayiş konusundaki bütün yetki ve sorumluluk İsrail'e bırakılmıştır.¹³⁸

El-Halil Anlaşması sayesinde az sayıdaki Yahudi'yi koruyabilmek adına yüksek sayıda askeri El-Halil'e konuşlandırma ve kentin giriş-çıkışlarını kontrol edebilme imkânı elde eden İsrail, Filistinliler için adeta denizin ortasında "tehlikeli" ve "tehditkâr" bir adayı da garantilemiş olmuştur.¹³⁹ Çünkü İsrail hükümeti tarafından yoğun güvenlik önlemleriyle korunan ve silahlandırılan, El-Halil'deki bu radikal Yahudi yerleşimciler bölgede şiddetin ana unsurlarından biridir. Örneğin 1994 yılında Yahudilerin partisi Kach'a üye olan Baruch Goldstein adlı radikal bir yerleşimci, Filistinlilerin Cuma namazı kıldıkları bir esnada camiye girerek, otomatik tüfeğiyle etrafı yayılım ateşine tutmuştur. 29 Filistinlinin öldüğü ve 125'inin de yaralandığı bu saldırı sonrası Filistin yönetimi herhangi bir soruşturma başlatamazken, İsrail bölgedeki Yahudi yerleşimcilerini korumak için aldığı önlemleri arttırmıştır.

---

¹³⁸ Öner, a.g.e., s. 125.

¹³⁹ Çubukçu, a.g.e., s. 92.

Şekil 9: El-Halil Anlaşması

(Foundation For Middle East Peace)

ABD Başkanı Clinton'un arabuluculuğuyla 23 Ekim 1998'de taraflar arasında nihai statü görüşmeleri için öngörülen beş yıllık sürecin bir nevi Oslo'nun tamamlayıcısı niteliğinde olan Wye River Memorandumunu imzalanarak barış görüşmelerine devam edilmiştir. Bu Memoranduma göre İsrail, tamamen kendi denetiminde olan C bölgesinin %13'ünden çekilirken, bunun %1'i Filistin Özerk Yönetiminin denetiminde olan A bölgesine, %12'si Filistin Özerk Yönetimin sivil denetimine, İsrail'in ise askerî denetimi altında olan B bölgesine dönüştürülecekti. Bu arada %14.2'lik B bölgesinin de A bölgesine dönüşümü gerçekleştirilecekti. Bu durumda, halen Batı Şeria'nın ancak % 3'ünde sivil ve askerî denetimi söz konusu olan Filistin yönetimi sadece %18.2'lik bölümde tam denetime sahip olabilecek; diğer %21.8'lik kısımda ise Filistin yönetiminin sivil denetimi yanında, İsrail'in askerî denetimi söz konusu olacaktı. Böylelikle yeni çekilmeyle Filistin yönetimine %40'luk kısmî bir denetim verilirken, geri kalan %60'luk bölgede İsrail'in sivil ve askerî anlamda tam denetimi sürecekti.¹⁴⁰

Görülüşü üzere anlaşma her ne kadar Filistin topraklarının bir kısmından çekilmeyi öngörse de, işgali sonlandırmaya yönelik hiçbir ifade anlaşmada yer almıyordu. Tam tersi anlaşma işgale karşı direniş gösteren her türlü eyleminin Filistin Yönetimi tarafından tutuklanmasını ve yasadışı silahlara el konulmasını içeren bir madde de içermekteydi. Bu maddeyi İsrail güvenliğini gerekçe göstererek Arafat yönetimine imzalatmayı başaran Netanyahu hükümeti, böylelikle Filistin direnişinin önemli isimlerinden bazılarını tasfiye etmiştir. Wye River Memorandumu'ndan sonra başta Hamas üyeleri olmak üzere birçok muhalif tutuklanmış ve Filistin hapisanelerinde işkenceden geçirilmiştir. O kadar ki Arafat'ın direktifiyle harekete geçen Filistin güvenlik güçlerinin kendi halkına yaptığı işkenceler sonucu 7 kişinin hayatını kaybetmesi üzerine, Uluslararası Af Örgütü, Filistin yönetimini tutuklulara işkence yaptığı gerekçesiyle eleştiren bir rapor yayınlamıştır.¹⁴¹

Ancak Netanyahu hükümeti Filistin Ulusal Yönetimi'nin İsrail'in güvenliği için aldığı bu tedbirleri yetersiz görmüş ve barış anlaşması gereği Arafat'ın üstüne

---

¹⁴⁰ Arı, a.g.e., s. 701-702.

¹⁴¹ Öner, a.g.e., s. 127.

düşen sorumluluğu gerçekleştirmediğini iddia ederek, anlaşmanın İsrail aleyhine olan yükümlüklerinin yerine getirilmesinden ekseriyetle kaçınmıştır. Anlaşmaya göre 12 hafta içinde Batı Şeria'nın %12'sinden İsrail'in çekilmesi gerekirken, 1998 sonuna gelindiğinde güvenlik bahane gösterilerek Filistin topraklarının sadece %2'sinden çekilme gerçekleştirilmiştir. Bu katı tutumuyla zaten can çekişen barış görüşmelerini daha çok tıkayan Netanyahu, 1999 Mayıs'ındaki İsrail genel seçimlerinde yerini eski bir general olan Ehud Barak'a bırakmıştır. Nispeten daha ılımlı bir başbakan olarak tanımlanan Barak ise Temmuz 1999'da Filistin Ulusal Yönetimi ile Mısır'ın Şarm el-Şeyh şehrinde gelerek, bir bakıma uygulanamayan Wye River anlaşmasının devamı olan Şarm el-Şeyh Memorandumu'nu imzalamıştır. Bu anlaşmayla İsrail'in Batı Şeria'dan çekilmesinin hızlandırılması, Filistinli tutukluların salıverilmesi için ortak bir komite oluşturulması, terör ve şiddet olaylarına son verilmesi ve en geç bir yıl içerisinde Kudüs, mülteciler, yerleşimciler, su ve sınırlar konusunu içeren nihai statü konularında bir çözüme varılması kararlaştırılmıştır.¹⁴² Her ne kadar Ehud Barak, Netanyahu hükümetine göre kamuoyuna daha uzlaşmacı bir izlenim vermiş olsa da, gerçekte o da İsrail'in temel politikalarından hiçbir zaman geri adım atmamıştır. Barak, barışın önündeki en büyük engellerden biri olan Yahudi yerleşim birimlerinin inşasına ara vermediği gibi, mevcut şartlarda çekilmenin İsrail'in güvenliğine büyük zarar verebileceğini iddia ederek Filistin topraklarından çekilme taahhüdü de gerçekleştirilmemiştir.

3.3. Camp David Zirvesi

Şarm el-Şeyh Memorandumu'nda barış sürecinin son tarihi olarak 13 Eylül 2000 belirlenmiş olmasına karşın, ABD Başkanı Bill Clinton'un baskılarıyla taraflar son bir kez 11-24 Temmuz 2000 tarihleri arasında Camp David'de nihai barışa ön hazırlık için bir araya gelmiştir. Nihai statü konularının müzakere edildiği zirve, tıpkı barış sürecindeki diğer görüşmeler gibi sürecin tıkanmasıyla sonuçlanmış, hatta zaten ölü doğan Oslo sürecinin sonu olmuştur. Her iki tarafın da bir çözüme varılamamasından diğerini sorumlu tuttuğu Camp David Zirvesi'nde taraflar arasında kırmızı çizgi olarak adlandırabileceğimiz iki başlıkta özellikle çıkmaza girilmiştir. Bu başlıklardan biri olan mülteciler konusunda İsrail'in, sadece birkaç bin

---

¹⁴² Arı, a.g.e., s. 712-713.

Filistinlinin 10 yıl içinde ailelerin birleştirilmesi kapsamında geri dönüşüne izin vermesi ve geri kalan mültecilerin sorumluluğunu üstlenmeyeceğini açıklaması bu konudaki anlaşmazlığın ana nedeni olmuştur. Diğer sert tartışmalara sahne olan anlaşmazlık konusu ise Kudüs meselesinde yaşanmıştır. İsrail'in Harem-i Şerif üzerinde egemenlik iddia etmesi ve Filistinlilerin Kudüs üzerindeki haklarından feragat etmesinin istenmesi karşısında Arafat, "Kudüs'ten vazgeçecek Arap lideri anasının karnından doğmadı" diyerek büyük bir tepki göstermiştir.¹⁴³ Bunun üzerine Amerika her iki taraftan da olur almaya çalıştığı birçok karmaşık çözüm önerileri sunmuştur. Bu çözüm önerilerinin hepsi de Filistinlilerin Harem-i Şerif üzerindeki haklarının muhafaza edilmesi ve artı İsrail egemenliğini içeren bir noktada yoğunlaşmaktaydı. Gerçekte ise bu tekliflerle, Filistinlilerin Kudüs üzerindeki haklarının minimize edilmesi ve İsrail'in 1967 savaşı ile işgal ettiği Filistin toprakları üzerindeki hâkimiyetinin sağlamaştırılması amaçlanmıştır. Çünkü Filistinlere egemenlik teklif edilen Doğu Kudüs toprakları 1967 öncesi sınırlarının dışında kalmakta, Kudüs parçalara ayrılarak kutsal yerler ve önemli lokasyonlar İsrail'in denetimi altına bırakılmaktaydı.¹⁴⁴

Sonuç olarak Camp David Zirvesi'nde Barak'ın ve ABD'nin sözde cömert teklifleri, Filistinlilerin en cüzi taleplerini bile karşılamıyor ve tamamen İsrail çıkarlarına hizmet ediyordu. Arafat'ın müzakerelere katılan heyetine de söylediği gibi "İsrail barış için hazır değildi", onların işgal ettiği topraklardaki mitolojik efsaneleri ve kolonyalist mantalitesi Filistin tarafını barış için bir partner olarak görmelerini engellemekteydi.¹⁴⁵ Elbette bu şartlar altında adil ve kalıcı bir barışın sağlanması iddiasıyla düzenlenen zirvenin hiç de şaşırtıcı olmayan bir şekilde başarısızlıkla sonuçlanması kaçınılmaz olmuştur.

3.4. İkinci İntifada ve Yol Haritası

Filistin Politika ve Araştırma Merkezi (PSR) adlı anket araştırma biriminin yapmış olduğu bir kamuoyu anketine göre Oslo süreciyle barışa ve bağımsızlığa kavuşacaklarına inanan Filistinlilerin %72.1 gibi büyük çoğunluğu başlangıçta barış

¹⁴³ Sönmez ve Kalaycı, a.g.e., s. 60.

¹⁴⁴ Akram Hanieh, "The Camp David Papers", *Journal of Palestine Studies*, XXX, No. 2, Winter 2001, s. 82-84.

¹⁴⁵ Hanieh, a.g.m., s. 81.

sürecini desteklemişti.¹⁴⁶ Zaten Oslo'nun yarattığı en büyük yanılsamalardan biri de bunun barışı sağlamaya yönelik bir süreç olduğuydu. Diplomasinin cafcıflı kisvesi altında düzenlenen geçici düzenlemeler, işgalin devam ettiği gerçeğini Filistinlilerin gözlerinden saklamıştı.¹⁴⁷ Fakat ilerleyen süre zarfında Filistinliler, İsrail'in barış süresince vaat ettiği hiçbir taahhüdü gerçekleştirmediğini, bilakis barış sürecinin İsrail işgalinin sürmesiyle muadil anlama geldiğini anlayarak, barış sürecine olan destek ve inançlarını yitirmişlerdir. Gerçekten de barış süresi boyunca İsrail'in bölgede uyguladığı politikalar barıştan yana değil, işgalden yana olduğunun en açık göstergesi olmuştur. Uluslararası Af Örgütü'nün Aralık 1999'da yayınladığı bir rapora göre Batı Şeria, Oslo sürecinde Filistin Yönetiminin tam veya kısmı denetimi altında olan birbirinden ayrı 227 adacığa bölünmüştür. Gene bu dönemde Gazze Şeridi de üç anklava bölünerek, elektrikli çitlerle çevrilmiştir.¹⁴⁸ İsrail barış sürecinde dehşet verici savaş suçlarıyla içli dışlı olmuş, 500 Filistinliyi öldürmüş, binlerce Filistinliyi tutuklayarak İsrail hapisanelerinde işkenceden geçirmiş, Filistinlilerin yaşadıkları alanları birbirinden ayrı kantonlara bölerek günlük yaşamı çekilmez hale getirmiş, milyonlarca insanın seyahat etmesini engellemiş, ekonomik sistemi kapitalistleştirerek Filistin ekonomisini kendisine bağımlı hale getirmiş, Filistinlilere ait 2.000 evi yıkmış, 50.000 ağacı köklerinden sökerek Filistinlilere ait binlerce hektar araziye istimlak etmiş ve işgal ettiği topraklarda Yahudi yerleşim birimlerinin inşasına devam etmiştir.¹⁴⁹ İsrail hükümeti, Batı Şeria ve Gazze'de yerleşimciler için 1967 ve 1993 yılları arasındaki 26 yıllık zaman zarfında 25 bin bina inşa ederken; Oslo Anlaşma'ları süresince 1993-2000 yılları arasında yerleşimciler için 23 bin bina inşa etmiştir.¹⁵⁰ İşgal Altındaki Topraklarda İsrail Yerleşimcileri (RISOT) adlı resmi bir rapora göre, barış yanlısı diye gösterilen Barak zamanında bile Temmuz 1999'dan itibaren 1.924 yeni Yahudi yerleşim birimine başlanmış; buna ek olarak

---

¹⁴⁶ "Taba Agreement, Elections, Jordanian-Palestinian Relations, Evaluation of PNA October 1995", **Palestinian Center for Policy and Survey Research (PSR)**, <http://www.pcpsr.org/survey/cprspolls/95/poll20a.html> (erişim 15.06.2011).

¹⁴⁷ Ghassan Andoni, "1987 İntifadası ile 2000 İntifada'sının Karşılaştırılmalı Bir İncelemesi", Roana Carey (der.), **Yeni intifada: İsrail'in Apartheid Politikasına Direnmek**, İstanbul: Everest Yayınları, 2002, s. 344.

¹⁴⁸ Roy, a.g.m., s. 13.

¹⁴⁹ Edward Said, **Yeni Binyılda Filistin Sorunu**, s. 152.

¹⁵⁰ Merwan Barguti, "Filistin Bağımsızlığını Kazanmadıkça Ortadoğu'da İstikrar Olmaz", Yücel Demirer-Sibel Özbudun (der.), **İsyanın Adı Filistin İntifada Kazanacak**, Ankara: Ütopya Yayıncılık, 2002, s. 421.

yol inşaatları programı, topraklarının bu amaçla müsadere edilmesi ve tarım için kullanılan Filistin topraklarının hem ordu hem de yerleşimciler tarafından vasıfsızlaştırılmasına devam edilmiştir.¹⁵¹

Oslo sonrası oluşan bu durum Filistinlileri kaçınılmaz bir isyanın eşiğine getirerek İkinci intifada'nın başlamasına uygun bir zemin hazırlamıştır. Bunu sezinleyen işgal altındaki Filistin topraklarında İsrail hükümetinin faaliyet koordinatörü olan Tümgeneral Yaakov Or, "Filistinlilerle görüşmelerde gerçek bir aşama kaydedilmezse, bu intifadaya yol açabilir" diyerek birkaç kere Barak'a ikazda bulunmuştur.¹⁵² Ancak bu uyarıları kulak arkası eden Barak'ın, 28 Eylül günü Filistinlilerin tüm ikazlarına rağmen muhalefetteki Likud'un aşırı sağcı lideri, Kibya, Sabra ve Şatilla katliamlarının sorumlusu kasap lakaplı Ariel Şaron'un beraberinde 1000 kadar silahlı polisle Müslümanların kutsal mekânı Mescid-i Aksa'ya provokatif ziyaretini önlememesi bardağı taşıran son damla olmuştur. Filistinliler, Şaron'un tahrik edici bu ziyaretini protesto etmek için hemen ertesi günü Harem-i Şerif'te gösteriler düzenlemiş ve gösterilerde tepeden tırnağa silahlı İsrail polisleri, silahsız Filistinlilere karşılık vermiştir.¹⁵³ 29 Eylül 2000'de Kudüs'ün Harem-i Şerif bölgesinde Cuma namazından sonra 5 Filistinlinin İsrail polisi tarafından öldürülmesi kısa zaman içinde aralarında İsraili Arapların da yer aldığı, Aksa İntifadası adı ile tarihe geçen İkinci İntifada'yı başlatmıştır. 30 Eylül günü taş atan göstericilere, İsrail askerleri kurşunlarla karşılık vererek 14 Filistinliyi öldürmüştür. Aynı gün İsrail askerleri tarafından bir duvarın kenarında babasıyla birlikte sıkıştırılarak, üzerine açılan ateş sonucu katledilen 12 yaşındaki savunmasız Muhammed Rami Durra o günden sonra İkinci İntifada'nın sembolü haline gelmiş ve İsrail vahşetinin varabileceği boyutları bir kez daha gözler önüne sermiştir.¹⁵⁴

1 Ekim günü İsrail askerî helikopterleri, daha doğrusu İsraili pilotların kullandığı ABD helikopterleri 10 Filistinliyi öldürüp, 35'ini yaralamıştır. 3 Ekim'de İsrail'in en saygın gazetelerinden Haaretz'in savunma muhabiri on yılın en büyük

---

¹⁵¹ Edward Said, **Yeni Binyılda Filistin Sorunu**, s. 77.

¹⁵² Jeremy Pressman, "The Second İntifada: Backgorund and Causes of the Israeli-Palestinian Conflict", **The Journal of Conflict Studies**, Volume 23, İssue 2, Fall 2003, s. 122.

¹⁵³ Pappe, a.g.e., s. 399.

¹⁵⁴ Çubukçu, a.g.e, s. 69.

askerî helikopter alımını -ABD askeri helikopterleri- bildirmiş, 4 Ekim’de de dünyanın en önemli askerî dergisi Jane’s Defence Weekly, Clinton yönetiminin İsrail’e yeni saldırı helikopterlerinin ve Apache helikopterlerinin satışının gerçekleştiğini yazmıştır.¹⁵⁵ İsrail, ABD’den aldığı bu savaş mühimmatlarıyla daha İntifada’nın ilk haftası 50 Filistinliyi öldürmüş, 1000’ini de yaralamıştır. Filistinli doktorlar, yaralıların çoğunluğunun baş, kafa ve karın bölgelerine nişan alındığını, bunun da İsrail askerilerinin öldürmek için ateş açtığının kanıtı olduğunu söylemiştir.¹⁵⁶ Uluslararası Af Örgütü 19 Ekim’de yayınladığı raporda, İsrail ordusunun Filistinliler üzerinde uyguladığı şiddeti ve İsrail’e yeni helikopterler sağladığı için ABD’yi kınayan bir rapor yayınlamıştır.¹⁵⁷

Aksa intifadasında İsrail’in ilk kaybı ise bir Yahudi yerleşimcinin öldürüldüğü 8 Ekim’de gerçekleşmiştir. Bunu Filistin karakoluna saldırı düzenleyen iki İsrail askerinin öldürülmesi takip etmiştir. Buna tepki olarak İsrail hükümeti, Filistinlilere karşı şiddetin dozunu daha da arttırma kararı almıştır. Bir İsraili subayın deyişiyle “her çocuk için bir kurşun” hedefleyen İsrail ordusu, intifada’nın ilk üç haftası içinde bir milyon mermi ateşlemiş ve 149 Filistinliyi öldürmüştür.¹⁵⁸

Bu gelişmeler üzerine BM İnsan Hakları Komisyonu’nu İsrail’in Filistin halkına uyguladığı şiddetle insanlığa karşı suç işlediğini bildiren bir rapor yayınlamıştır. Başbakan Ehud Barak ise, İsrail radyosuna yaptığı açıklamada, şimdiye kadar hiçbir İsrail hükümetinin Filistinlilere karşı roketler ve tankların da yer aldığı bu denli büyük çaplı güç kullanmadığını söyleyerek uyguladığı şiddetle övünmüştür.¹⁵⁹ Ancak şiddet yanlısı Barak görevini, 6 Şubat 2001’de İsrail genel seçimlerinde oyların %62.39’unu alan Ariel Şaron’a bırakmak zorunda kalmıştır. 1973 yılında Sir Winston Churchill’in torunu Winston Churchill’in İsrail’in Filistinlilerle nasıl baş edeceği sorusuna: “Biz onları salamlı sandviç yapacağız. Filistinlilerin arasına Yahudi yerleşimleri sokacağız, sonra Batı Şeria’da Yahudi yerleşimleri kurulacak. Öyle ki 25 yıl sonra ne BM ne de ABD, hiçbir kuvvet artık

---

¹⁵⁵ Noam Chomsky, “Ortadoğu’daki Mevcut Krizler: Ne Yapabiliriz”, Yücel Demirer-Sibel Özbudun (der.), **İsyanın Adı: Filistin İntifada Kazanacak**, 2002, Ankara, s.155-156.

¹⁵⁶ Pressman, a.g.m., s. 131.

¹⁵⁷ Chomsky, a.g.m., s. 157.

¹⁵⁸ Pressman, a.g.m., s. 131.

¹⁵⁹ Arı, a.g.e., s. 730.

bizi oradan söküp atamayacak” diyen Şaron, kabinesini kurar kurmaz bu ırkçı düşüncesini hayata geçirmek için girişimlerine başlamıştır.¹⁶⁰ Öncelikli olarak İsrail’e olan saldırıları gerekçe göstererek başta Ramallah olmak üzere birçok Filistin kentini ablukaya alan Şaron, Filistinlilere aylarca süren sokağa çıkma yasakları koymuş ve kentlerin giriş-çıkış noktalarına çok sayıda tank yığarak Filistinlileri tam bir kuşatma altına almıştır.¹⁶¹

Haziran 2002’de Ariel Şaron, daha önce Ehud Barak hükümeti döneminde güvenlik gerekçesiyle gündeme getirilen Batı Şeria ayırım duvarının inşasını başlatmıştır. 810 km uzunluğunda olması planlanan ve literatüre ‘‘utanç duvarı’’, ‘‘apartheid duvarı’’, ‘‘zindan duvarı’’ gibi adlarla geçen duvarın, 2010 itibariyle %64’ünü oluşturan 520 km’lik kısmı tamamlanmıştır. 8 metre yüksekliğiyle Berlin duvarının iki katı yükseklikte olan duvarın her km maliyeti yaklaşık 2 milyar dolardır. Toplam maliyeti ise, alternatif yollar ve tüneller için harcanan miktar hariç tutulduğunda 2,1 milyarı bulmaktadır. Filistinlileri bantustanlara ayırarak ve askeri bölgeye kapatarak dış dünyadan tecrit edecek şekilde inşa edilen duvarın yapım aşamasında çok sayıda Filistinlinin evi yıkılmış, tarım arazileri tahribata uğratılmış, toprakları gasp edilmiş, sulama ağlarına zarar verilmiş ve su kuyularına el koyulmuştur. İsraili yetkililer her ne kadar Filistin tarafından gelecek saldırıları önlemek için böyle bir duvarın yapıldığını söylese de, duvarın %85’inin Yeşil Hat’tı takip etmemesi amacın Filistin topraklarını işgal etmek olduğunu düşündürmektedir. Batı Şeria topraklarının en verimli sahalarını ile en büyük su akiferi de dâhil en önemli su kaynaklarını ve Batı Şeria’daki Yahudi yerleşimlerinin çok büyük bir kısmını İsrail tarafında bırakacak şekilde bir güzergâhı takip eden duvar tamamlandığında, Batı Şeria topraklarının %46’sı İsrail tarafından de facto olarak ilhak edilmiş olacaktır. Duvarla Yeşil Hat arasında 30 ila 100 metre arasında değişen bir ‘‘tampon bölge’’ oluşturularak, duvarın etrafı elektrikli tel örgüler, hendekler, kameralar, sensörler ve askeri muhafızlarla çevrelenmiştir.¹⁶²

¹⁶⁰ Melek Taylan, ‘‘Bir Duvar Hikayesi’’, **Radikal**, 19.10.2003.

¹⁶¹ Çubukçu, a.g.e., s. 158.

¹⁶² ‘‘The Apartheid Wall Land Theft and Forced Expulsion 2010 Fact Sheet’’, **Stop The Wall**, <http://www.stopthewall.org/downloads/pdf/2010wallfactsheet.pdf> (erişim 07.12.2011).

BM Genel Kurulu'nda 21 Ekim 2003 tarihinde yapılan oylamada duvar inşası uluslararası hukuka aykırı bulunmuş ve İsrail'i duvarı yıkmaya çağıran bir karar, aralarında ABD'nin de bulunduğu 4 ret oya karşı 144 oyla kabul edilmiştir. 9 Temmuz 2004'te Uluslararası Adalet Divanı, duvarın inşasının uluslararası hukuka aykırı olduğunu beyan eden bir karar almıştır. İnsan Hakları Komisyonu Özel Raportörü John Dugard da Filistin topraklarındaki insan haklarına ilişkin raporunda İsrail'in, duvarla Batı Şeria topraklarının önemli bir bölümünü kendi tarafında bırakarak 210 bin Filistinliyi tarlalarından, okullarından, işlerinden, sağlık merkezlerinden kopardığını söylemiş ve raporunu şu şekilde bitirmiştir:¹⁶³

“İsrail duvar inşasının geçici bir güvenlik tedbiri olduğunu ifade etse de bence bu, İsrail'in Filistin topraklarını sessizce ilhakının bir çeşididir. Bu duvarın bir kısmını gördüm; eski Berlin Duvarı bunun yanında çok küçük kalıyor. Bu de facto ilhaktır.”

Ancak İsrail'in, uluslararası hukuku ve insan haklarını ihlal ederek Batı Şeria'da yapımına başladığı duvar, tek duvar değildi. İsraililer, Gazze Şeridi'ni de 1990'lı yılların ortalarında devasa bir duvar, elektrikli tel örgüler ve gözetleme kuleleri ile çevrelemişlerdi ve bu şekilde tecrit edilen Gazze Şeridi, devasa bir hapis haneye dönüştürülmüştü.¹⁶⁴

Şaron'un duvardan başka bir diğer icraatı da, başbakanlığının ikinci ayında İmar Bakanlığına Batı Şeria'da 6 bin kişilik yeni bir Yahudi yerleşim bölgesinin inşası için talimat vermesi olmuştur. Daha önce uygulanan planlar dâhilinde Batı Şeria'da 100-150 bin kişilik bir yerleşim birimi kuran İsrail, buradaki yerleşimcilerin silah taşımaya izin verdiği gibi, olağanüstü durumlarda bu bölgelere yaklaşan Filistinlilere ateş açma izni de vermiştir. 2000 yılında başlayan Aksa İntifadasında yerleşimciler, sadece bu bölgelere yaklaşanlara değil, tarlalarının yakınından ya da bu bölgelerin yan yollarını kullananlara da ateş açmış ve birçok Filistinlinin ölümüne neden olmuştur.¹⁶⁵ 2002 yılına kadar geçen süre zarfında %25'i 18 yaşın altında olmak üzere 900'den fazla Filistinli sivilin öldüğü saldırıların bir kısmı söz konusu

¹⁶³ Tuba Kor, “Güvenlik Duvarı De Facto”, **Kudüs Dergisi**, Kış 2004, s. 81-85.

¹⁶⁴ Pappé, a.g.e., s. 402.

¹⁶⁵ Çubukçu, a.g.e., s. 151-156.

yerleşimciler tarafından gerçekleştirilmişti. İsraililere karşı girişilen 36 intihar saldırısında ise 91 kişi ölmüştü.¹⁶⁶

Öte yandan Aksa İntifadası devam ederken meydana gelen 11 Eylül 2001 saldırıları sonrasında Ariel Şaron, ABD'nin teröre karşı savaş tezini Hamas ve İslami Cihad gibi direniş örgütleri için kullanmaya başlamış ve 29 Mart 2002'de bu örgütlere prim vermekle itham ettiği Arafat'ın Ramallah'taki karargâhını "Savunma Kalkanı Operasyonu" adıyla anılacak bir kuşatma altına almıştır. İsrail bu kuşatma boyunca, haberleşme, gıda, ısınma ve barınma gibi en temel gereksinimlerden Arafat ve beraberindekileri mahrum bırakarak, Arafat'a sürgüne gitmesi için baskı yapmış, ancak Arafat bunu kabul etmemiştir.¹⁶⁷ Kuşatma devam ederken İsrail, Ramallah, Tulkarim, Kalkilya, Beytüllahim, Cenin ve Nablus şehirlerine operasyonlar düzenleyerek çok sayıda Filistinliyi katletmiştir. Bu katliamlardan biri olan ve 1300 Filistinlinin ölümüyle sonuçlanan Cenin katliamında İsrail, günlerce Cenin mülteci kampının dünyayla bağlantısını engellemiş ve uluslararası kuruluşların bölgeye yardım ulaştırmasına mani olmuştur. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonu yıllık oturumunda İsrail'i "toplular katliam işlediği" gerekçesiyle kınamış ve Filistinlilerin yasal direnme hakkı bulunduğuna işaret etmiştir.¹⁶⁸ Fransa'da yayınlanan komünist eğilimli L'Humanite gazetesinin muhabiri Pierre Barbancey, Cenin'in kuzey çıkışında İsrail ordusunun kurduğu barikatta AFP muhabirine izlenimlerini şöyle aktarmıştır:

"Cenin'de 48 saat geçirdim. Filistinli tanıklar, İsrail ordusunun öldürdüğü Filistinlileri kamp meydanında kazılan çukura doldurup üzerine beton attığını anlattılar. Cenin, şu anda 1945 yılında Müttefikler'in bombardımanıyyla harabeye dönen Berlin'i andırıyor. Cenin'de burnumuza ceset kokusu geliyordu. Her yerde salkım saçak çöp bidonları... Üzerlerinde sürekli vızıldayan sinekler... Korkunç bir görüntü... Üstü başı pislik içinde çocuklar,

---

¹⁶⁶ Arı, a.g.e., s. 730.

¹⁶⁷ Arı, a.g.e., s. 751.

¹⁶⁸ "Cenin kampında 'ceset' kavgası", **Radikal**, 16.04.2002.

kucaklarında çocuklarıyla bağışan ağlayan kadınlar... Su yok, süt yok, yiyecek yok...”¹⁶⁹

İsrail, 2 Nisan-10 Mayıs 2002 arasında ise yaklaşık 200’den fazla Filistinlinin sığındığı Nativitas (Doğuş) Kilisesini kuşatma altına almıştır. Yaklaşık 1,5 ay süren kuşatma sonunda 5 Filistinli öldürülürken, 30 Filistin de Avrupa’nın değişik ülkelerine sürülmüştür. 14 Nisan’da da İntifada’nın liderlerinden olan Mervan Barguti’yi Ramallah’ta tutuklayan İsrail, Arafat’a uyguladığı kuşatmayı da 2 Mayıs 2002’de uluslararası toplumun gösterdiği tepkiler nedeniyle Filistin yönetiminden çok sayıda kişinin tutuklanması karşılığında kaldırmıştır. Ancak İsrail katliamlarına ara vermemiş, Hamas’ın önemli liderlerinden Salah Şehade’ye Gazze’de bir suikast gerçekleştirmiştir. Bu suikastle Salah’ın yanı sıra eşi ve kızı da dâhil 15 kişi hayatını kaybederken, 150 kişi de yaralanmıştır. Bu katliama Hamas Tel Aviv’de 5 kişinin yaşamını yitirdiği bir intihar saldırısı düzenleyerek karşılık vermiştir. Bu saldırıyı takriben İsrail askerleri güçleri, saldırganların Arafat’ın Ramallah’taki karargâhında saklandığını iddia etmiş ve karargaha yeniden operasyon düzenleyerek, 10’dan fazla binayı yerle bir etmiştir. İsrail askerleri bu operasyonda binadan çıkan 23 kişiyi tutuklarken, bir kişiyi de öldürmüştür. İsrail ordusu ayrıca Beytullahim ve El Halil hariç tüm Batı Şeria kentlerinde sokağa çıkma yasağı ilan edip, Gazze Şeridi’nde operasyon başlatmıştır. Operasyonda Gazze’de silah üretildiği öne sürülen üç bina havaya uçurulurken, biri balkonda duran 25 yaşındaki bir kadın, diğeri evinin yanında yürüyen 35 yaşındaki zihinsel özürü bir erkek olmak üzere iki Filistinli öldürülmüştür.¹⁷⁰

Aksa İntifada’sı ve İsrail operasyonları sürerken, 2002 yılında Ortadoğu Dörtlüsü (ABD, AB, BM ve Rusya) tarafından Filistin ile İsrail arasında 2005 yılına kadar ‘‘iki devletli’’ kalıcı bir barışı öngören üç aşamalı bir Yol Haritası hazırlanmıştır. Birinci aşamada Filistinlilerin şartsız bir şekilde şiddete ve teröre son vermeleri, güvenli birlikteliği devam ettirmeleri ve yeni politik reformlar yapmaları istenirken; İsraililerin 28 Eylül 2000’den itibaren işgal ettiği yerlerden geri çekilmesi ve bütün yerleşim faaliyetlerini derhal dondurması istenmekteydi.

¹⁶⁹ ‘‘Cenin’de ceset operasyonu’’, <http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/146799.asp> (erişim 07.10.2011).

¹⁷⁰ ‘‘Arafat yine kuşatma altında’’, **Radikal**, 21.Eylül.2002.

İkinci aşamada geçici sınırlara sahip bir Filistin Devleti'nin kurulması öngörülmekteydi. Üçüncü aşamada ise taraflar arasındaki anlaşmazlığı sona erdirecek sürekli kalıcı bir anlaşması hedeflenmekteydi.¹⁷¹

Bu dönemde ABD Başkanı George W. Bush, Yol Haritası'nın hayata geçirilmesinde ön şart olarak Filistin'deki terör hareketlerinin sona ermesi ve bu bağlamda buna prim verdiğine inandığı Arafat'ın yerini başka bir lidere bırakmasını şart koşmuştur. ABD'nin 11 Eylül sonrası terörle mücadele kapsamında Filistin halkının işgale karşı direnişini terör olarak adlandırması, ABD'nin Ortadoğu'daki hegemonyasını güçlendirme isteği ile sözde demokrasi götürdüğü Irak ve Afganistan'da işlediği savaş suçlarını barış yanlısı bir ülke profili çizerek bertaraf etme isteğinden ileri gelmiştir. Fakat ABD'nin barış için öne sürdüğü koşullardan biri olan Filistinlilerin liderlerini değiştirme zorunluluğu, ABD'nin demokrasi anlayışının ne olduğunu gözler önüne serer niteliktedir. Nitekim ABD ve İsrail'in baskılarına daha fazla dayanamayan Arafat, Yol Haritası'na başlanması için 19 Mart 2003'te Mahmud Abbas'ı (Ebu Mazen) başbakan olarak atamıştır.

İsrail'in istekleri gözetilerek hazırlanan Yol Haritası'nın startı verildikten sonra başta ABD ve İsrail olmak üzere Batı tarafından terörün baş aktörü olarak görülen Hamas'a büyük bir ambargo başlatılmıştır. Hamas'ın ve onun sosyal hizmet ağının sürdürebilmesi için gerekli desteği veren kuruluşların mal varlıkları dondurulmuş ve 2003 yılında ABD'nin talimatıyla Arafat tarafından yayımlanan iki bildiriyle Batı Şeria'da 12, Gazze Şeridi'nde 38 hayır kuruluşunun banka hesaplarına el konulmuştur.¹⁷²

Bu süreçte Hamas ve İslami Cihad üç aylık ateşkes kararı almış, ancak İsrail ateşkesi kabul etmeyerek Batı Şeria'nın değişik yerlerine operasyonlar düzenlemiştir. Son operasyonda 4 Filistinlinin ölmesi üzerine Hamas tek taraflı ateşkes kararını bozmuş ve Kudüs'te 20 kişinin ölümüyle sonuçlanan bir intihar saldırısı gerçekleştirmiştir. İsrail, bu saldırıya Hamas'ın üst düzey liderlerine üst üste suikastlar düzenleyerek karşılık vermiştir. Ağustos 2003'te Hamas'ın liderlerinden

---

¹⁷¹ Carol Migdalovitz, "Israeli-Arab Negotiations: Background, Conflicts, and U.S. Policy", **Specialist in Middle Eastern Affairs**, January 29, 2010, s. 50.

¹⁷² Ersin Doyran, **Bir Direniş Hareketi Olarak: Hamas**, Ankara: Elips Kitap, 2008, s. 95.

İsmail Ebu Şeneb ve beraberindeki iki koruması İsrail'in düzenlediği bir suikastle hayatını kaybetti. 1 Eylül 2003'te de Hamas'ın üst düzey yetkililerinden Kader El Husari, İsrail helikopterlerinden altılan bombalarla öldürüldü. Mahmud Abbas'ın istifasını sunduğu bu olaylardan sonra, daha çok İsrail yanlısı bir diplomasi yürüten ABD Dışişleri Bakanı Colin Powell ilk kez İsrail suikastlarını eleştirir nitelikte açıklamalarda bulunmuştur. İsraili yetkilileri suikastların uzun vadeli sonuçlarını göz önünde bulundurmaya çağıran Powell, ‘‘Bir Hamas liderini öldürmek için 9 ya da 10 Filistinli çocuk yaralanıyor. Bu çocuklar daha sonra bir Hamas lideri ya da militanı olabilir’’ diyerek tepki göstermiştir.¹⁷³ Ancak İsrail suikastlarına ara vermemiş 2004 yılında hareketin siyasî kanadını oluşturan en tepedeki iki ismi; Hamas'ın manevi lideri Şeyh Ahmet Yasin'i ve Dr. Abdülaziz Rantisi'yi öldürmüştür. Özellikle İsrail vahşetinin varabileceği sınırları da gösteren, vücudunun yarısı felçli olan ve gözlerini 1987 İntifada'sı sırasında tutuklandığı İsrail hapishanelerinde gördüğü işkence ile kaybeden, tekerlekli sandalyeye mahkûm 67 yaşındaki savunmasız Şeyh Ahmet Yasin'in, sabah namazı çıkışı füze saldırısıyla öldürülmesi dünya kamuoyunun büyük tepkisine yol açmıştır. Arap ülkeleri, bu katliam sonrası İsrail'i kınayan bir kararı BM'e götürmüş ama karar ABD'nin vetosuna takılmıştır.

İsrail suikastlarına tepkiler daha dinmemişken 13 Mayıs'ta İsrail Savunma Kuvvetleri Gazze'deki Rafah mülteci kampını, Filistinli militanları yakalamak ve silah kaçakçılığında kullanılan tünelleri tahrip etmek bahanesiyle kuşatma altına almış ve burada tam altı gün boyunca korkunç bir katliam gerçekleştirmiştir. Gökkuşağı adı verilen bu operasyon sonunda aralarında 17'si çocuk olmak üzere 53 masum Filistinli hayatını kaybetmiş, 120'si de yaralanmıştır. Ayrıca 155 bina yerle bir edilerek, 1960 Filistinli evsiz bırakılmıştır. Katliama İsrail Adalet Bakanı Yosef Lapid bile şu sözlerle tepki göstermiştir:¹⁷⁴

‘‘Televizyonda izlediğim yaşlı Filistinli bir kadın evinin enkazında ilacını arıyordu. Soykırımında evinden sürülen büyükannemi anımsattı. Yaşlı bir kadına böylesine davranılması affedilemez. Filistinlilerin evlerinin yıkımı

¹⁷³ ‘‘Arafat picks PLC Speaker Qureia to replace PM Abbas’’, **Haaretz**, 08.09.2003.

¹⁷⁴ ‘‘Yosef Lapid: Nazilerden farkımız yok’’, **Hürriyet**, 24 Mayıs 2004.

derhal durdurulmalı. İnsanlık dışı ve bağlayıcı bu politikalar Uluslararası Adalet Divanı'nda İsrail aleyhine savaş suçları davalarını getirebilir''

Bu şartlar altında Yol Haritası büyük bir çıkmaza girmiştir. 11 Kasım 2004'te İsrail'in uzunca bir süredir karargâhında tecrit uyguladığı ve seyahat yasağı koyduğu Filistin Devlet Başkanı Yaser Arafat'ın şüpheli bir şekilde ölmesi sonrasında, yerine Ocak 2005'te yapılan başkanlık seçimleriyle Mahmud Abbas geçmiştir. Her ne kadar Filistin'in yeni lideri, tıkanan yol haritasının önünü açmak için 8 Şubat 2005'te Şarm el-Şeyh'de, Ariel Şaron'la bir araya gelerek Aksa İntifadasının bittiğini deklare etmiş ve Yol Haritası'nı tekrardan hayata geçirmeye karar vermişse de bu girişimlerden de hiçbir somut sonuç elde edilememiştir.

3.5. İsrail'in Gazze'den Çekilmesi

Yol Haritasının yükümlüklerini terörün son bulmadığı iddiasıyla yerine getirmeyen Ariel Şaron'un, Aralık 2003'te Dördüncü Herzilya Konferansında Gazze'den tek taraflı çekileceğini açıklaması, başbakanlığını yaptığı Likud partisinde şok etkisi yaratmıştır. İsrail radikallerini bünyesinde barındıran Likud'un büyük çoğunluğu, İsrail'in 1967'de işgal ettiği tek karış topraktan geri çekilmemesi gerektiği görüşündeydi. Ancak Nisan 2004 ABD başkanı Bush'un çekilme kararına olan desteğini açıklaması ve İsrail'in işlediği katliamlara uluslararası tepkilerin her geçen gün artması parti içindeki muhaliflerin bazılarını yumuşatmıştır. Nihayetinde İsrail kabinesinin yaptığı ilk oylamada Gazze'den geri çekilme planına hayır çıkarken, 25 Ekim 2004'te İsrail parlamentosu tarafından yapılan oylamada bu kez karar evet yönünde çıkmıştır. İsrail plan dâhilinde Ağustos 2005'te başladığı Gazze Şeridi'ndeki 21 ve Batı Şeria'nın kuzeyindeki 4 yerleşim biriminden çekilme işlemini Eylül 2005'te tamamlamıştır.

İsrail'in, 38 yıl boyunca işgal altında tuttuğu Gazze topraklarından bir ay içinde çekilmesinin arkasında birçok neden yatsa da, hepsinin ortak amacı İsrail'in Filistin topraklardaki işgalini sağlamlaştırma çabasından ileri gelmiştir. İsrail hükümeti öteden beri 360 km²'lik alanda, 1.5 milyon insanın yaşadığı ve çoğunluğunu Filistinli mültecilerin oluşturduğu Gazze'yi siyasi ve ekonomik bir yük olarak görmüştür. 1988 yılında dönemin İsrail Başbakanı İzak Rabin, Gazze'nin İsrail hükümetine olan yükünü şu sözlerle ifade etmiştir:

‘‘Gazze’nin denizin dibini boylamasını tercih ederim. Boynumuza bağlı bir değirmen taşıdır, aşırı nüfus barındırmaktadır, bir milyon insan ağır koşullar altında yaşamaktadır. Neden biz sorumlu olalım? En iyi toprakları elimizde tutar, Gazze’yi Filistinlilere veririz.’’¹⁷⁵

Rabin’in en iyi topraklardan kastı tabii ki bölgenin en önemli su kaynaklarını elinde bulunduran Batı şeria ve üç semavi din için de kutsal olan Doğu Kudüs topraklarıdır. 1967 sınırlarına dönmeyi kati bir dille reddeden Rabin, İsrail’in güvenliğinin tam olarak sağlanması için özellikle Ürdün vadisinde tam bir kontrolün sağlanması gerekliliği üzerinde durmuştur.¹⁷⁶ Söz konusu çekilme planı çekilme planı da bu düşünce etrafında şekillendiğinden Gazze’nin boşaltılmasından sonra, daha öncesinde Gazze’de ikamet eden 8.000 Yahudi yerleşimci Batı şeria’nın stratejik noktalarına yerleştirilmiştir. Ancak İsrail Yahudi yerleşimcilerini Gazze’den çekerken, sanki yıllar önce bu toprakların yerli halkı olan Filistinlilere şiddet kullanarak ve evlerini yıkarak, Filistinleri kendi ülkelerinde mülteci konumuna düşüren kendisi değilmiş gibi, dünya kamuoyuna karşı mağdur bir ülke imajı yaratmaya çalışmıştır. Princeton niversite’sinde uluslararası ilişkiler bölümü ğretim yesi ve Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyi’nin Filistin zel raportörü olan Richard Falk, İsrail’in bu mağdur ülke rolünü eleştirdiği yazısında şunlara dikkat çekmiştir:

‘‘Medya karmaşası içerisinde gözden kaçırılan şey aslında İsrail’in BM Güvenlik Konseyi’nin ve dünya kamuoyunun kararlarına karşı gelerek 1967 Savaşı’ndan sonra işgal altındaki Filistin topraklarına yerleşim birimleri kurmasıydı. İşgal güçlerinin sivil halk için bu tür yerleşimleri kurması Dördüncü Cenevre Konvansiyonu’nun 49. maddesinde de belirtildiği üzere uluslararası kanunla açıkça yasaklanmıştır. Kanunsuzluğa ilave olarak, zaten dünyanın en yoğun nüfusa sahip bölgelerinden birisi ve hali hazırda da oldukça kalabalık olan Gazze şeridi’nde İsraili sivil halkı yerleştirmek anlaşılması zor bir karardır. 12 kilometre genişliğindeki şerit bugün itibarıyla

¹⁷⁵ Edward Said, **Yeni Binyılda Filistin Sorunu**, s. 60.

¹⁷⁶ Serhat Erkmen, ‘‘İsrail Gazze’den Neden ekiliyor’’, **Stratejik Analiz**, sayı: 65, Eylül 2005, s. 46.

yarısından çoğu, hatta bazı tahminlere göre % 85 kadarı sefil mülteci kamplarında yaşayan 1,3 milyon Filistinli nüfustan oluşmaktadır. İsrail için de Gazze'deki 17 yerleşim biriminin korunması oldukça pahalıya mal oluyordu, pek çok İsrailli yerleşimlerin açılmasına karşı çıkıyordu, İsrail savunma güçleri için de buraları korumak moral bozucu bir görevdi ve Gazze'nin işgali sırasında her gün yaşanan zulmün fotoğraflanması için de çok iyi bir fırsat sunmaktaydı.¹⁷⁷

Tüm bunların yanında İsrail'in Gazze'den çekilmesi fiili durumda pek bir değişiklik oluşturmamıştır. İsrail, Gazze'nin karasularının ve hava sahasının kontrolünü elinde bulundurmaya devam ettiğinden, Filistinliler için Gazze bir açık hapisane olma özelliğini korumuştur. Gazze'de yaşayan Filistinlilerin dış dünya ile doğrudan bağlantısını kesen İsrail yönetimi çekilme sonrasında da defalarca bölgeye girerek sayısız işgal ve tutuklamalarını sürdürmüştür.¹⁷⁸ Buna rağmen İsrail'in ilk kez işgal altında tuttuğu bir Filistin toprağından çekilmesini simgeleyen Gazze'deki yerleşim birimlerinin sökülmesi, Hamas'ın İsrail karşısında aldığı tarihi bir galibiyet olarak yorumlanmış ve tüm Filistin halkı için gelecekte bir Filistin devletinin kurulması adına umut kaynağı olmuştur.

Şekil 10: İsrail'in Gazze'den Çektiği Yahudi Yerleşimleri

(PASSIA, 2003)

¹⁷⁷ Richard Falk, "İsrail Bu Kez Mağdurları Oynuyor, İnanılabirirse!", **Zaman**, 20.08.2005.

¹⁷⁸ Arı, a.g.e., s. 789.

3.6. Hamas'ın İktidara Gelmesi

Ariel Şaron, Gazze'den ani bir kararla çekildikten sonra, başkanlığını yürüttüğü Likud partisindeki muhalif seslerin giderek artması üzerine 32 yıllık partisinden istifa etmek zorunda kalmış ve Kadima partisini kurarak yeni partisinin başına geçmiştir. Ancak Şaron'un seçimlere az bir zaman kala komaya girmesiyle partinin yeni lideri Ehud Olmert olmuş ve Olmert liderliğindeki Kadima partisi 26 Mart 2006'da yapılan İsrail genel seçimlerinde 29 milletvekili çıkararak birinci parti olmayı başarmıştır. İsrail sağının temel taşlarından olan Binyamin Netanyahu'nun liderliğini yaptığı Likud partisi ise, 120 milletvekilli İsrail parlamentosu Knesset'te sadece 12 sandalye kazanarak dördüncü olabilmıştır.¹⁷⁹

İsrail iç siyasetinde bu değişiklikler yaşanırken, Ocak 2006'da yapılan Filistin genel seçimlerinde İslami Direniş Hareketi Hamas oyların %60'ını alarak ikiyüzlü batı cephesinde adeta şok etkisi yaratmıştır. Çünkü Arap ülkelerinde şimdiye kadar yapılmış en demokratik seçim olma özelliğine sahip bu seçimlerde İsrail, ABD ve Avrupa Birliği ülkeleri Hamas'ın kazanmaması için tüm imkânlarını seferber etmişlerdi. Seçimlerin evvelinde Hamas'ın seçimlere girmesini engellemeye ve seçim tarihini Mısır'ı devreye sokarak ertelemeye çalışan ABD, bunda başarılı olmayınca doğrudan müdahale etme kararı almıştır. ABD Hamas'ı yenilgiye uğratmak için el-Fetih lehine yaklaşık 2 milyon dolar para harcamış ve Hamas'ın kazanması halinde Filistin yönetimini tanımayacağını açıklamıştır. Filistin yönetimine güçlü ekonomik destek veren Avrupa Birliği de aynı tutumu sergilemiştir. AB adına açıklama yapan Javier Solana, "Hamas'ın kazanması durumunda Filistin'e yardımları keseceklerini" söylemiştir.¹⁸⁰ Ancak tüm bu seçimleri sabote etme çabası ve Hamas'ı zayıflatma girişimleri, Filistin halkı nazarında pek itibar görmemiş olacak ki, daha önce de ifade ettiğimiz gibi Hamas seçimlerden büyük bir zaferle çıkarak batının hevesini kursağında bırakmıştır.

Yaklaşık on yıldır yönetimde bulunan el-Fetih yönetimi 132 sandalyeli mecliste 43 milletvekili ancak çıkarabilirken, Hamas'ın 76 milletvekili çıkarmasında

---

¹⁷⁹ Arı, a.g.e., s. 790.

¹⁸⁰ İbrahim Karagül, 'Hamas korkusu.. Yeni bir Hizbullah doğuyor..', **Yeni Şafak**, 25 Ocak 2006.

pek çok önemli faktör vardır. Öncelikli olarak el-Fetih'in halkına vaat ettiği bağımsızlığı ve güvenliği sağlayamaması, adının son zamanlarda yolsuzluk ve adam kayırma ile özdeşleşmesi sebebiyle halkın güvenini sarsması, efsanevi lideri Arafat'ın Kasım 2004'te vefatı sonrasında yerine lider ruhlu güçlü bir ismin geçememesi ve İsrail'in Gazze'den çekilmesi sonrasında doğan yönetim zafiyetini önleyememesi Hamas'ın önünü açan gelişmeler olmuştur. Ayrıca 1987 İntifada'sından sonra İsrail işgaline karşı direnişin sembolü haline gelen Hamas'ın, yerel ve mahalli idarelerde halkın eğitim, sağlık, ekonomik ve sosyal ihtiyaçlarını karşılaması da toplumun desteğini kazanmasında etkili olan bir başka faktör olmuştur.¹⁸¹

ABD ve İsrail, Hamas'ın seçimlerden zaferle çıkmasını önleyemeyince, bu kez iktidarlığını düşürmek için iç mihrakları kullanmaya çalışmıştır. 2006 seçimlerinden kısa bir süre sonra ABD, el-Fetih savaşçılarını Hamas'ı indirmek için eğitmeye başlamıştır.¹⁸² El-Fetih mensuplarının Hamas hükümetine karşı başlattığı protestolar, kısa zaman sonra çatışmalara dönüşmüş ve her iki taraftan da önemli kayıplar verilmeye başlanmıştır. Çatışmaların her geçen gün tırmanması Suudi Arabistan Kralı Abdullah'ı taraflar arasında bir uzlaşma arayışına itmiş ve bu çabalar neticesinde Ocak 2007'de taraflar bir ulusal birlik kurma konusunda anlaşmaya varmıştır. Bu anlaşma kapsamında Mart 2007'de İsmail Haniye başkanlığında ulusal birlik kurulmuş, fakat bu taraflar arasındaki çatışmaları sonlandırmamıştır. Anlaşmazlığın giderek büyümesi üzerine Haziran 2007'de Hamas Gazze'de tam kontrolü ele geçirdiğini açıklamıştır. Mahmud Abbas da buna tepki olarak koalisyon hükümetini dağıtmış, teknokrat Selam Feyyad yönetiminde Ramallah'ta yeni bir hükümet kurmuştur. Böylelikle Filistin'de Batı Şeria'da Mahmud Abbas ve onun başbakan olarak atadığı Selam Feyyad ile Hamas'ın denetimi ele geçirdiği Gazze'de İsmail Haniye başbakanlığında olmak üzere iki başlı bir yönetim ortaya çıkmıştır.

Ne var ki demokrasi ile seçilmiş Hamas'ın iktidarlığı, seçimler öncesinde Hamas'ın kazanması halinde onu tanımayacaklarını açıklayan İsrail, ABD ve bazı

---

¹⁸¹ Tuba Kor, "Filistin Hamas Dedi", **Anlayış**, Sayı: 33, Şubat 2006, s. 64-65.

¹⁸² Mads Gilbert ve Erik Fosse, **Gazze'nin Gözyaşları**, İstanbul: Pegasus Yayınları, 2011, s. 60.

Avrupa Birliği ülkeleri tarafından tanınmamıştır. Hamas'ın seçim zaferinden hemen sonra 18 aylık ateşkes kararı almasını da hiçe sayan bu güçler, halkın tercihine saygı duymak yerine Hamas iktidarını "terörist" olarak yaftalamış ve onun tek taraflı ateşkesini hiçe sayarak bir takım yaptırımlar gerçekleştirmişlerdir. ABD üzerindeki hegemonyasını ve ABD yoluyla AB üzerindeki hegemonyasını kullanan İsrail, Filistin ekonomisini adeta felç edecek ekonomik bir abluka oluşturmayı başarmıştır.¹⁸³ ABD, Hamas'ın kurduğu yeni Filistin hükümetine doğrudan yardımları askıya almış, Avrupa Birliği de, yıllık yaklaşık 500 milyon Euro tutarındaki yardımı dondurduğunu açıklamıştır. Hamas üyelerinin, İsrail denetimi altındaki bölgelerde dolaşımı yasaklanırken, aylık 50 milyon doları bulan gümrük vergisi ve fon gelirlerinin Filistinlilere aktarılmasının dondurulması çok sayıda Filistinli işçinin işinden olmasına yol açmış, işine devam edenlerince maaşlarının ödenmesinde ciddi sıkıntıların baş göstermesine neden olmuştur.¹⁸⁴

Bu süreçte İsrail'in, Hamas hükümetine olan baskıları sadece psikolojik savaşla sınırlı kalmamış, doğrudan Filistinli sivilleri hedef alan fiili bir savaş da başlatmıştır. Filistin İnsan Hakları Merkezi'ne göre, 2006 Ocak'ından 30 Mayıs tarihine kadar İsrail ordusu üstü kapalı olarak "yargısız infaz" veya "hedeflenmiş militan cinayetleri" olarak anılan 18 cinayet işledi; 29 Mart ve 30 Mayıs arasında yerleşim merkezlerine, hükümet binalarına, altyapı ve üretim tesislerine 77 hava saldırısı düzenledi; 29 Mart ve 30 Mayıs arasında 4,000 top mermisi ateşledi. 26 Mayıs ve 21 Haziran arasındaysa, aralarında 11 çocuk ve 2 hamile kadının da bulunduğu 30'u sivil toplam 44 Filistinli İsrail güçleri tarafından öldürüldü.¹⁸⁵ Bu saldırıların hepsinin Hamas'ın ateşkes kararı aldığı bir dönemde gerçekleşmesi oldukça manidardır. İsrail bu saldırılarla Hamas'ı ajite ederek karşılık vermeye zorlamak istemiş ve böylece siyasete atıldıktan sonra ateşkes kararı alan Hamas'ın siyasi kimliğini zedelemek istemiştir. Nitekim bu şartlar altında Hamas yaklaşık 16 aydır tek taraflı sürdürdüğu ateşkes kararını bozmuş ve 25 Haziran'da üç Filistin direniş grubu bir araya gelerek İsraili iki askeri öldürmüş, birini kaçırmıştır. Filistinli

---

¹⁸³ James Petras ve Robin Eastman Abaya, **İsrail Siyonizm ve Ortadoğu**, İstanbul: Kalkedon Yayınları, 2007, s. 115.

¹⁸⁴ Arı, a.g.e., s. 791.

¹⁸⁵ Petras ve Abaya, a.g.e., s. 112.

yetkililer bu eylemin İsrail hapishanelerinde tutuklu bulunan 10.000'i aşkın Filistinli mahkûmdan 1400'ünün serbest bırakılması için gerçekleştirildiğini söylemiş ve tutuklular serbest bırakılmadıkça esir alınan Gilat Şalit adlı askerın bırakılmayacağını duyurmuştur. Buna tepki olarak Gazze'ye elektrik santrallerinin, köprülerin, tarım alanlarının, devlet binalarının ve sivil halkın da hedef alındığı saldırılar düzenleyen İsrail orduları, bu operasyonlarda çok sayıda Hamas milletvekili ve bakanını da tutuklamıştır. Haziran 2007'de Hamas'ın Gazze'de yönetimi ele geçirmesi ile bu kez düşman bölge ilan ettiği Gazze'yi acımasız bir abluka altına almaya başlayan İsrail, bölgeye art arda havadan ve karadan saldırılar gerçekleştirmiştir. Gazze'nin temel alt yapı sisteminin onarılması güç hasarlar gördüğü bu saldırılarda, çok sayıda masum Filistinli sivil öldürülmüştür. İsrail insan hakları örgütü B'Tselem'in Aralık 2007 tarihli raporuna göre, 2006 yılında 657 Filistinli, 3 İsraili öldürülmüştür ve öldürülen Filistinlilerin %54'ü sivilidir. Aynı rapora göre, sadece 2007 yılında İsrail tarafından öldürülen Filistinli sayısı 373 olup, bunların 131'i İsrail'e yönelik tehdit içeren hiçbir eyleme katılmamıştır.¹⁸⁶

3.7. Annapolis Barış Zirvesi

27 Kasım 2007'de George W. Bush'un görev süresinin bitimine az bir süre kala yaptığı çağrıyla ABD'nin Annapolis şehrinde, 50'den fazla ülke ve uluslararası kuruluş Ortadoğu'da ve Filistin-İsrail cephesinde barışın sağlanmasının hedeflendiği zirvede bir araya gelmiştir. Taraflar 2008 sonuna kadar bir sonuca varılmasının kararlaştırıldığı zirvede Kudüs, mülteciler, yerleşimciler, su, güvenlik ve sınır konularında bir uzlaşmaya varmayı amaçlamıştır.

Filistin seçmenin büyük çoğunluğunun desteğini alarak iktidar olmayı başaran Hamas'ın muhatap alınmadığı Annapolis Zirvesi, tıpkı İsrail'in hamisi ABD güdümlü daha önceki barış görüşmelerinde olduğu gibi bir nihayete vardırılamadan sonlanmıştır. Her zamanki gibi anlaşmanın yükümlerini yerine getirmeyen İsrail, barış görüşmeleri boyunca bir barış tarafı olmaktan çok uzak davranışlar sergilemiştir. Zirve devam ederken Harem-i Şerif avlusundaki kazı çalışmalarını yeniden başlatan İsrail, Yahudi yerleşim birimleri inşasını da durdurmamıştır. İsrail

---

¹⁸⁶ "İsrail bu yıl 373 Filistinli öldürdü", **Yeni şafak**, 31.12.2007.

hükümeti resmi verilerine göre, sadece Batı Şeria’da Annapolis’ten bir yıl sonra 3229 konut aktif yapım aşamasındaydı ve bunlardan 1482’si hükümet destekli (%46) iken, 1.747’si (%54) özel sektör tarafından yürütülmekteydi. Bu değerler Annapolis startının verildiği tarihte yapım aşamasında olan 2780 konuttan %16 fazladır. Ayrıca İsrail’in Filistinlilere karşı uyguladığı şiddet de Annapolis’in başarısızlığa uğradığının bir başka göstergesi olmuştur. Bu dönemde İsrail, Hamas ile altı aylık ateşkes kararı almış olmalarına rağmen karara uymamıştır. İsrail askeri güçleri tarafından öldürülen ve yaralanan Filistinlilerin sayısı Kasım 2007’den sonra sırasıyla %97’lik ve %123’ük bir artış göstermiştir; Annapolis Zirvesi’nin ilk 18 ayı içinde İsrail güçlerinin saldırıları sonucunda en az 1756 Filistinli hayatını kaybederken, 8099’u da yaralanmıştır.¹⁸⁷

3.8. Dökme Kurşun Operasyonu

27 Aralık 2008 tarihinde İsrail, Gazze sınırından topraklarına fırlatılan füzeleri gerekçe göstererek, Gazze’de Dökme Kurşun Operasyonu adını verdiği büyük bir katliam gerçekleştirmiştir. Başlangıçta havadan ve denizden Gazze’ye binlerce ton bomba yağdıran İsrail işgal güçleri, daha sonra saldırılarına kara harekâtını da dâhil etmiştir. Uluslararası tepkiler sonucu 22 gün sonra geri çekilmek zorunda kalan İsrail, operasyon boyunca Gazze sivil halkını doğrudan hedef almıştır.

Filistin İnsan Hakları Merkezi (PCHR) operasyondan sonra yayınladığı raporda, saldırılar boyunca %82.2’sini sivillerin oluşturduğu ve aralarında 316 çocukla, 111 kadının da bulunduğu 1.449 Filistinlinin İsrail işgal güçleri tarafından öldürüldüğünü açıklamıştır. Gene aynı raporda 5.500 Filistinlinin bu operasyonda yaralandığı ve bunların da yaklaşık 1.600’ünün çocuk, 860’ının kadın olduğu belirtilmiştir.¹⁸⁸ Sivil ile asker ayrımı gözetilmeksizin gerçekleştirilen bu saldırılarda, sivil nüfusun mülkiyeti de doğrudan hedef alınmıştır. Birleşmiş Milletler İnsan İşleri Koordinasyonu (OCHA) tarafından yayınlanan bir rapora göre, Gazze Şeridi’ndeki 4.247 ev İsrail’in saldırıları sonucu tamamen yıkılırken, 41.740 ev de hasar gördü.

---

¹⁸⁷ ‘‘Israeli Road Map Violations Since Annapolis’’, **PLO Negotiations Affairs Department**, 28 November 2007-27 May 2009, s. 2-6.

¹⁸⁸ ‘‘23 Days of War, 928 Days of Closure: Life Year after Israel’s Latest Offensive on the Gaza Strip 27 December 2008-18 January 2009’’, **Palestinian Centre for Human Rights (PCHR)**, December 2009, s. 6.

211 sanayi tesisi ve 1.549.766 hektar ekilebilir tarım arazi büyük bir tahribata uğratıldı, bu da bu sektörlerden geçimini sağlayan pek çok kişinin işlerini kaybetmesine yol açtı. Dünya Sağlık Örgütü tarafından yayınlanan rapora göre, saldırılar boyuca aralarında 15 hastane ve 45 sağlık ocağının da bulunduğu Gazze'deki sağlık tesislerinin %48'i ya tahrip edildi ya da tamamen yıkıldı.¹⁸⁹

Söz konusu saldırılarda İsrail'in uluslararası insancıl hukukun sivil halk üzerinde kullanımını yasakladığı konvansiyonel olmayan silahlar da kullandığı tespit edilmiştir. İlk kez 2006 Lübnan savaşında denendiği tahmin edilen test aşamasındaki yoğun ağırlaştırılmış metal patlayıcı (DIME), seyreltilmiş uranyum, beyaz fosfor ve misket bombalarından oluşan mühimmatlar, kurbanlarının vücut dokularını parçalara ayırarak amputasyona maruz kalmalarına yol açmakta ve çok derin yanıklara neden olarak ileride kansere yakalanma risklerini arttırmaktadır.

4 Mart 2011'de Al-Dameer İnsan Hakları Derneği'nden Zekra Ajour, Press TV'ye verdiği röportajda Dökme Kurşun Operasyonu'ndan sonra bölgede kanser vakalarında %30 oranında bir artış gözlemlendiğini ve malformasyonlu doğumlarda önemli bir artış yaşandığını söylemiştir. Ancak İsrail, Filistin halkı üzerinde kimyasal silah kullandığı konusundaki ithamları ısrarlı bir şekilde reddetmektedir. Buna karşın Yeni Silahlar Araştırma Grubu (NWRG), operasyondan sonra Gazze Şifa Hastanesi'ndeki yaralılarından aldığı biyopsi örneklerinde kimyasal silahlar kullanıldığını kanıtlayan metallere rastlamıştır. Gazze'nin yoğun bombalandığı alanlarda ikamet eden 95 çocuk'tan alınan saç örneklerini de inceleyen NWRG, krom, kadmiyum, kobalt, uranyum, tungsten gibi toksik ve kanserojen maddeler tespit etmiştir.¹⁹⁰ Gelgelelim İsrail'in Filistinliler üzerinde değişik kimyasal maddeler kullandığını kanıtlayan bulgular yeni değildir. Daha önce de 2006 yılında İtalya Parma Üniversitesi, Gazze Şeridi'ndeki saldırılar sonucu yaralanan insanların vücutlarından çıkan parçaları laboratuvar ortamında incelemiş ve bakır, alüminyum,

---

¹⁸⁹ FAQ: Israel's Military Assault on Gaza, **PLO Negotiations Affairs Department**, February 2009, s. 1

¹⁹⁰ Richard Lightbown, "Consequences of Israeli Chemical Weapons", 14 March 2011, <http://occupiedpalestine.wordpress.com/2011/03/14/consequences-of-israeli-chemical-weapons/>, (erişim 15.07.2011).

tungsten gibi çok değişik malzemelere ve yoğun karbon konsantrasyonuna rastlamıştı.¹⁹¹

Hemen hemen tüm dünya kamuoyunun ve uluslararası insan hakları örgütlerinin büyük tepkisine neden olan operasyon sonrası İsrail kendisini meşru müdafaa retoriği ile savunmaya çalışmıştır. Hamas'ın ateşkes kararını ihlal ettiğini ve kısa menzilli Kassam füzeleriyle İsraililerin psikolojisini bozduğunu iddia eden İsraili yetkililer, böylece işlediği insan hakları suçlarının üstünü örterek Gazze katliamını meşru göstermeye çalışmıştır. Fakat taraflar arasında 19 Haziran'da imzalanan ve 4 Kasım'a kadar süren ateşkes kararını (hudna) ihlal eden tarafın Hamas değil İsrail olması, İsrail'in saldırı gerekçesini çürütmektedir. Ateşkes kararı alındıktan sonra Batı Şeria'da operasyonlarını arttıran ve Gazze Şeridi'ne saldırılar düzenleyen İsrail, söz konusu saldırılarda çok sayıda Filistinliyi yaralamış ve bir tanesini de öldürmüştü. 4 Kasım'a gelene kadar yine Hamas'ı kışkırtıcı birçok eylemde bulunan İsrail'in, o gün Gazze'yi havadan ve karadan işgal etmesi ve altı Filistinliyi öldürmesi, Hamas'ı uzun süredir tek başına sürdürdüğü ateşkes kararını sonlandırmaya itmiştir. Bu süre zarfında Hamas, Aralık'ta süresi dolacak olan ateşkesin yinelenmesi için birçok kereler İsraili yetkililere teklif götürmüştü, ancak İsraili yetkililer bu teklifi de reddederek Gazze halkını topluca cezalandırmayı tercih etmiştir.¹⁹² Dolayısıyla İsrail hükümetinin, Gazze'de işlediği savaş suçunu temize çıkarmak için Hamas'ın ateşkes kararını ihlal etmesini öne sürmesi gerçekte bağdaşmamaktadır. Nitekim İsrail'in en köklü gazetelerinden olan Haaretz'de yayınlanan belgelerde, Gazze'ye saldırı kararının daha operasyon gerçekleşmeden altı ay önce alındığı ortaya çıkmıştır. Hamas ile ateşkes masasına oturmadan bir gün önce operasyon talimatı veren İsrail Savunma Bakanı Ehud Barak, aradaki süreyi askeri hazırlık, kapsamlı bir istihbarat toplama ve kamuoyunu görsel aldatma taktiğiyle oyalamak için kullanmıştır.¹⁹³ Bir anlamda Filistin halkına açık bir tehdit olan bu operasyonda, halka eğer Hamas'ı seçerseniz bu şiddet ve gözyaşından

---

¹⁹¹ Meron Rapoport, "Italian TV: Israel used new weapon prototype in Gaza Strip", **Haaretz**, 11.10.06.

¹⁹² Jeremy R. Hammond, "Top Ten Myths about the Israeli-Palestinian", June 17, 2010, <http://www.foreignpolicyjournal.com/2010/06/17/top-ten-myths-about-the-israeli-palestinian-conflict/>, (erişim 24.08.2011).

¹⁹³ "IAF strike followed months of planning", **Haaretz**, 28.12.2008.

kurtulamayacaksınız mesajı verilmek istenmiştir. Böylelikle Hamas'ın Filistin halkı nezdindeki itibarının zedelenmesi sağlanarak, Hamas tasfiye edilmeye çalışılmıştır.

Gazze saldırısının İsrail'de yaklaşan seçimlerin arifesinde gerçekleştirilmesi, aynı zamanda saldırının iç siyasi hesaplaşmalar dolayısıyla da gerçekleştirildiğini göstermektedir. Filistinlilere saldırının her zaman itibar gördüğü İsrail'de, Tzipi Livni liderliğindeki Kadima, 2006 Lübnan savaşında kaybettiği kanı Gazze'de kan akıtarak kazanmak istemiştir. Zira İsrail'de her daim Filistinlilere düzenlenen saldırılar iktidardaki partinin oyunu arttırmasını sağlamıştır. Gerçekten de Gazze saldırısından önce yapılan tüm anket sonuçları ve kamuoyu yoklamalarında halkın iktidardaki Kadima partisine desteklerinin büyük ölçüde azaldığı ve seçimlerden Likud partisinin açık ara farkla birinci parti çıkacağı yönündeyken, Dökme Kurşun Operasyonu sonrasında halkın Kadima'ya olan desteğinin tekrardan arttığı görülmektedir. Seçimdeki bu değişimin sinyalleri daha Ocak 2009'da Haaretz tarafından telefonla gerçekleştirilen ve halkın %70'inin operasyonu desteklediğini ortaya koyan kamuoyu yoklamasında verilmiştir.¹⁹⁴ Sonuçta Kadima partisi, seçim propagandası olarak kullandığı Gazze saldırısı sayesinde, Şubat 2009 İsrail seçimlerinde büyük bir hezimete uğramaktan kurtulmuştur. Kadima, sadece bir oy farkla da olsa seçimlerden birinci parti olarak çıkmayı başarmış, ancak İsrail Cumhurbaşkanı Şimon Peres hükümeti kurma yetkisini Likud yönetimindeki Netanyahu'ya vermiştir. Netanyahu Dışişleri Bakanlığına seçimlerde 15 milletvekili çıkararak İsrail'in bir diğer aşırı sağcı partisi Israel Beytanu (İsrail Evimiz) Partisinin Lideri Avigdor Liberman'ı getirmiştir.

Bu arada Gazze saldırısının ABD'de yaşanan iki başkanlı bir geçiş döneminde gerçekleşmesi bazı siyaset bilimi uzmanları tarafından değişik şekillerde yorumlanmıştır. Bazılarına göre, görevde olduğu süre boyunca İsrail'in bölgedeki çıkarlarının korunmasına kendini adayarak Bush'un görevini, Kasım 2008'de yapılan ABD genel seçimlerinde Demokratik Parti'den ABD'nin 44. Başkanı seçilen Obama'ya devretmeye hazırlanması, İsrail hükümeti için bir son hamle şansı olarak görülmüştür. Bir bakıma İsrail hükümeti, Obama göreve geldiğinde Filistin sorununa

---

¹⁹⁴ Tayyar Arı, "Gazze Sonrası İsrail'de İç Dinamikler ve Barış Süreci", **Ortadoğu Etütleri**, Temmuz 2009, Cilt 1, s. 85.

nasıl bir tepki vereceğini kestiremediğinden, Bush hazır görevdeyken Filistinlilere ne kadar darbe indirirsek o kadar iyi diye düşünmüştü. Bazılarına göre ise İsrail, Obama'nın da her ABD başkanı gibi kendilerine açık destek vereceğini biliyordu, fakat yeni başkanı daha görevini ilk günlerinde zor durumda bırakmak istemediğinden saldırıyı bir an önce gerçekleştirdi.¹⁹⁵

2 Nisan 2009'da İsrail'in Dökme Kurşun Operasyonunda savaş suçu işleyip işlemediğinin tespiti için Yahudi asıllı Güney Afrika Anayasa Mahkemesi eski Başkanı Richard Goldstone görevlendirilmiştir. Goldstone, heyetiyle birlikte olay yerinde yaptığı uzun araştırmalar sonucu oluşturduğu raporu 15 Eylül'de kamuoyuyla paylaşmıştır. İsrail'in, Gazze'de sivil halk üzerinde orantısız güç kullanarak savaş suçu işlediği üzerinde duran rapor, her iki tarafın da kendi iç soruşturmalarını gerçekleştirmesi çağrısında bulunmuştur. İsrail hükümetinin tarihi bir maskaralık olarak nitelendirdiği Goldstone Raporu, 15 Ekim'de 47 üyeli BM İnsan Hakları Komisyonu tarafından oylamaya sunulmuş ve 11 çekimser oyla birlikte, 25 ülkenin rapor lehine, İsrail ve ABD'nin de aralarında bulunduğu 6 ülkenin rapor aleyhine oy kullanmasıyla onaylanmıştır. 4 Kasım 2009'da da Arap ülkelerinin İsrail'in savaş suçu işlediğini ortaya koyan Goldstone Raporunu destekleyen tasarısı 192 üyeli Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda görüşülmüş ve tasarısı 114 ülkenin evet, 18 ülkenin hayır, 44 ülkenin de çekimser oyu ile kabul edilmiştir.

3.9. Gazze Ablukası

Uluslararası kamuoyunda Gazze ablukasının, 2007'de Hamas'ın Gazze'de kontrolü ele geçirmesinden sonra başlatıldığı yönünde bir izlenim hâkimdir. Gerçekte Gazze 2000'lerden beri İsrail'in ablukası altında bulunmaktaydı ve yiyecek, yakıt, tıbbî malzemeler gibi en temel ihtiyaçların bölgeye girişleri Erez, Kerem Shalom, Karni, Nahal Oz, Sufa sınır kapılarında İsrail'in denetimine tabi tutulmaktaydı. Bununla birlikte İsrail, Gazze'de ekonomik kalkınmanın önüne geçmek için ihracat'ı da büyük ölçüde yasaklamıştı. 2007'de Hamas'ın Gazze'de kontrolü ele geçirmesinden sonraysa ambargoyu ağırlaştırılarak, Gazze'nin dünyayla

---

¹⁹⁵ Selin M. Bölme, "Gazze'de Katliam: Türkiye Ortadoğu ve Filistin Sorunu", **Seta Analiz**, Sayı: 3, Ocak 2009, s. 7.

bağlantısını sağlayan tüm kapılar kapatılmış ve bölge dünyanın en büyük açık hava hapishanesine dönüştürülmüştür. Bu tarihten itibaren karadan, denizden ve havadan kuşatma altına alınan Gazze halkının ve temel ihtiyaçlarının bölge topraklarından giriş ve çıkışı İsrail iznine tabi tutulmaya başlanarak, adeta Gazze’de İsrail’in izni olmadan sinek uçurtulmamaya başlanmıştır. İsraili yetkililerin, bunun silah sevkiyatını önlemek ve güvenliği sağlamak için anılmış bir önlem olduğu yönündeki açıklamaları yeterli miktarda girişine izin verilmeyen ya da girişinin tamamen yasakladığı malların listesine bakıldığında hiç gerçekçi gelmemektedir. İsrail, Gazzelilerin temel besin maddeleri, ilaç, elektrik üretimi için ihtiyaç duyulan yakıt ve su kaynaklarına erişimini engellediği gibi, oyuncak, ayakkabı, tebeşir, cam, sandalye, masa, battaniye, çarşaf, kâğıt, pastel boya, şampuan ve hatta çocuk bezi gibi malların girişine de ekseriyetle keyfi ambargo uygulamaktadır. Uluslararası Af Örgütü’nün raporuna göre bölgeye ablukadan önce 4 bin çeşit ürün ithal edilebilirken, ablukadan sonra bu rakam 35’e düşmüştür.¹⁹⁶ İsrail çoğunluk tıpkı tehlike unsuru olarak gördüğü malların Gazze’ye girişine ve çıkışına izin vermediği gibi, Filistinlilerin de giriş-çıkış izin taleplerini çoğu kez reddetmektedir. Batı Şeria ile Gazze arasındaki geçişlere bile izin vermeyen İsrail’in bu seyahat yasağının mağdurları arasında, pek çok öğrenci, akademisyen, iş adamı ve ağır hasta bulunmaktadır. Sadece İsrail’in geçiş izni vermediği için sınır kapılarında hayatını kaybeden hastaların görüntüleri zaman zaman dünya bültenlerine yansımaktadır.

Mısır’ın Refah sınır kapısından geçişleri engellemesiyle, bir nevi Mısır ablukasının da mağduru olan Filistinliler, Mısır ile Gazze sınırına kazdıkları tünellerle hayata tutunmaya çalışıyor. Bu tünellerden temel besin maddelerinin yanı sıra, ev eşyalarından, inşaat malzemelerine, otomobil parçalarından, canlı hayvanlara kadar pek çok şey geçirilebiliyor. Fakat İsrail’le el ele vererek Filistinlilere nefes almaları için başka bir imkân bırakmayan Mısır hükümeti, son dönemde tünellerden kaçak ticareti engellemek için, Mısır ile Gazze sınırına ABD’den tahsis edilen çelik duvarlar örmeye başlamıştır. Duvar tamamlandığında Gazzelilerin hayatta kalmalarını sağlayan tek can damarı olan bu tünellerin artık kullanılamayacağı söylenmektedir. Bunun yanında söz konusu tüneller, İsrail’in sık sık tünelleri

¹⁹⁶ “Çöken Gazze: Dökme Kurşun Operasyonu’nun Bir Yıl Sorası”, **Uluslararası Af Örgütü**, s. 6.

bombalamasından ötürü çökmektedir. Sadece 2009 Şubat-Kasım arasında İsrail'in saldırıları sonucunda tünellerde çalışan 7 kişi hayatını kaybetmiştir. Yine bu aralıkta tünelin çökmesi ya da elektrik ve gaz kaçağı gibi nedenlerden ötürü tünellerde çalışan 64 kişi hayatını kaybetmiştir. Üstelik bunların ezici bir çoğunluğunu -46'sını-daracak tünellerde küçük yapılarıyla daha kolay çalışabildikleri için tercih edilen 15 ila 24 yaş arasındaki çocuklar oluşturmaktadır.¹⁹⁷

Ekonomik, sosyal ve kültürel hayatı derinden etkileyen abluka, Gazze'yi bir insanı krizin eşiğine getirmiştir. 2009 rakamlarına göre İsrail ablukasının bir sonucu olarak Gazze'deki sanayi tesislerinin %98'i kapanmıştır ve bu sektörde çalışan çok sayıda insan işini kaybetmiştir. Tarım sektöründe çalışan 40.000 çiftçi ve diğer sektörlerde çalışan 70.000 işçi de yine ablukadan ötürü işini kaybetmiştir.¹⁹⁸ BM 2009 istatistiklerine göre %80'i yoksulluk sınırının altında yaşayan Gazzelilerin %70'i günde 1 doların altında yaşıyor, %75'i yaşamını sürdürmek için gıda yardımlarına muhtaç ve %60'ının günlük suya erişimi yok.¹⁹⁹

Gerçekte İsrail'in 2008 Haziran'da Hamas'la aldığı ateşkes kararına göre ablukayı hafifletmesi gerekirken, İsrail ablukayı hafifletici hiçbir önlem almadığı gibi, Gazze'ye Dökme Kurşun Operasyonu ile ikinci bir darbe vurmuştur. Gazze'nin sivil altyapısı üzerinde muazzam etkileri olan operasyon sonrası, Gazze'nin yeniden yapılanması için gerekli olan inşaat malzemelerinin ve dış yardımların girişine izin verilmemiştir. Yıkılan evlerin yeniden inşası için çimento, cam gibi binlerce kamyon dolusu inşaat malzemesi gerekirken, operasyondan sonraki bir sene boyunca geçişine izin verilen yapı malzemesi dolu kamyon sayısı sadece 41 olmuştur.²⁰⁰ Bu süreçte BM ve Avrupa Birliği ambargoyu bir toplu ceza olarak tanımlayıp, İsrail'e ambargoyu kaldırması için çağrıda bulunmuşsalar da bunu yaptırım konusunda başarılı olamamışlardır. Bu noktada Türkiye ayağını İHH İnsani Yardım Vakfı'nın üstlendiği, The Free Gaza Movement, The Greek Ship to Gaza Campaign, The

¹⁹⁷ "23 Days of War, 928 Days of Closure: Life Year after Israel's Latest Offensive on the Gaza Strip", **PCHR**, 27 December 2008-18 January 2009, s. 18.

¹⁹⁸ "Gaza Occupation by Siege", **PLO Negotiations Affairs Department**, <http://www.nad-plo.org/etemplate.php?id=114> (erişim 06.09.20011).

¹⁹⁹ "The Blockade in Gaza – De-development and Humanitarian Dimensions", 8 October 2009, **Applied Research Institute-Jerusalem (ARIJ)**, http://www.poica.org/editor/case_studies/view.php?recordID=2144 (erişim 07.09.2011).

²⁰⁰ "Çöken Gazze: Dökme Kurşun Operasyonu'nun Bir Yıl Sorası", **Uluslararası Af Örgütü**, s. 5.

Swedish Ship to Gaza, The Free Gaza Movement, The International Committee to End the Siege on Gaza, The European Campaign to End the Siege on Gaza gibi sivil toplum kuruluşları ve çok sayıda yardım gönüllüsü, ambargonun kaldırılması için bir takım organizasyonlar düzenlemiştir. Daha öncesinde karadan ablukayı delmeye yönelik organizasyonlara da imza atan sivil toplum kuruluşları 30 Mayıs 2010 tarihinde, 36 farklı ülkeden 700'den fazla kişinin katıldığı 6 gemiden oluşan bir insanı yardım filosu oluşturarak, Güney Kıbrıs açıklarında bir araya gelerek, ablukayı denizden delmeye çalışmış ve önemli bir kısmı inşaat malzemelerinden oluşan 10 bin tonluk insanı yardım malzemesini Gazze'ye ulaştırarak Gazzelilerin yaralarını bir nebze de olsun sarmayı amaçlamıştır. Ne yazık ki insani amaçlar doğrultusunda yola çıkan gemiler 31 Mayıs sabaha karşı uluslararası sularda seyir halindeyken İsrail'in düzenlediği bir saldırıda Gazze'ye ulaşmadan alıkonulmuştur. Zodyaklar, savaş gemileri, denizaltıları ve askeri helikopterlerle gemilere saldırı düzenleyen İsrail askerleri, Mavi Marmara gemisindeki 9 Türk aktivisti öldürmüş ve 50'ye yakın yardım gönüllüsünü de yaralamıştır. Küresel vicdanın sesi olan yardım gönüllülerine uluslararası sularda düzenlenen gayrihukuki saldırı tüm dünyayı ayağa kaldırmış ve dünyanın pek çok yerinden İsrail'i kınayan açıklamalar yapılmıştır. Bu olaydan sonra İsrail, Gazze ablukasını hafifletmek zorunda kalırken, Mısır da Refah sınır kapısından kısmî geçişlere izin vermeye başlamıştır. Ancak Filistin ekonomisine ve sosyal hayatına muazzam etkileri olan ambargo Gazzelilere nefes alıracak düzeyde hafifletilmiş değildir. Sivil halkı topyekûn cezalandırma amacı güden abluka, Dördüncü Cenevre Sözleşmesi'nin 33. maddesine aykırıdır. BM almış olduğu 1850 (2008) ve 1860 (2009) sayılı kararlarda ablukayı sürdürülemez olarak nitelendirirken, İsrail hala Gazze'ye karadan, denizden ve havadan abluka uygulamaya devam etmektedir.

4. FİLİSTİN-İSRAİL İHTİLAFINDA TEMEL SORUN ALANLARI

4.1. Kudüs Sorunu

Dünyanın bilinen en eski yerleşim merkezlerinden biri olma özelliğine sahip, denizden oldukça içerde üç tepe üzerinde inşa edilmiş olan ve kuruluşundan günümüze pek çok isimle anılan şehir, genel olarak Yahudiler tarafından Yerushalim, Araplar tarafından el-Kuds, Avrupalılar tarafından Jerusalem ve Türkler tarafından Kudüs veya Kudüs-i Şerif olarak tesmiye edilmiştir.²⁰¹ Kudüs şehrinin aldığı isimlerin etimolojik kökenlerine baktığımızda buraya hâkim olan toplumlardan hangisinin dili ile ifade edilirse edilsin, her zaman barış ve kutsallık anlamında kullanıldığı göze çarpmaktadır. Maalesef ki bu isimler çoğu kez bölgeye hâkim olan güçlerin ihtiraslarına feda edilmiş ve Kudüs, İslam hâkimiyeti ve Osmanlı idaresi hariç tutulursa, tarih boyunca gözyaşı, zulüm ve büyük istilaların yaşandığı bir şehir olmuştur.²⁰² Özellikle kutsal olması²⁰³ ve taşıdığı kültürel zenginlik dolayısıyla geçmişten günümüze Yahudilerin, Hıristiyanların ve Müslümanların yönetimi altına giren şehir; Yahudi yönetiminde 600 yılı geçmeyen bir zaman diliminde kalırken, Hıristiyan yönetiminde, iki Bizans dönemi (323-614 ve 628-637), Kudüs Latin Krallığı (1100-1187), İkinci Frederick'in işgali (1229-1239) ve İngiliz Mandası (1922-1948) olmak üzere toplamda 423 yıl kalmıştır. Buna karşın Müslümanlar (Araplar ve Türkler) Kudüs'e 1,300 yıl kadar egemen olmuşlardır.²⁰⁴ İslamiyet'in kabulünden önceki Müslüman olmayan Arapların şehre hâkim olduğu dönemleri de

²⁰¹ Süleyman Beşli, "Kudüs'ün Statü Sorunu", M. İbrahim Turhan (der.), **Filistin Çıkmazından Çözümü**, İstanbul: Küre Yayınları, 2003, s. 277.

²⁰² Muammer Gül, "Kudüs ve Tarih İçinde Aldığı İsimler", **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 11, Sayı: 2, 2001, s. 310.

²⁰³ Müslümanlar, Yahudiler ve Hıristiyanlar tarafından "Kutsal Kent" olarak anılan Kudüs'ün üç inanç için de oldukça önemli bir yeri vardır. Müslümanlar için önemi; Müslümanların ilk kiblesi ve harem mescidlerinin üçüncüsü olan Mescid-i Aksa'nın bu topraklarda yer alması, Hz. İbrahim'in oğlu İsmail'i kurban etmeye hazırladığı Kubbet-üs Sahra'nın burada bulunuyor olması ve Hz. Muhammed'in Miraç yolculuğunun bu noktadan başlamış olmasıdır. Yine Hz. Musa'nın kiblesi, Hz. Ermiya'nın vahiy aldığı yer, Hz. Yahya'nın şehid edildiği yer ve Hz. Zekeriya ile Meryem'in ibadete çekildiği yerin Kudüs'te yer alıyor olması bu toprakları İslam tarihinde her zaman önemli kılmıştır. Yahudiler için bu toprakları önemli kılan faktörlere gelince; Tapınak Tepesi'ndeki (Moriah Dağı) Hz. Süleyman Mabedi'nin batı duvarının kalıntıları olduklarına inandıkları Ağlama Duvarı'nın (Müslümanlar tarafından Burak Duvarı olarak adlandırılır) burada yer alıyor olması ve Hz. İbrahim'in, oğlu İshak'ı burada kurban etmekle imtihan olmasıdır. Hıristiyan inancına göre ise Hz. İsa'nın çarmıha gerildiği ve mezarının bulunduğu yer buradadır ve burası dünyanın temelindeki köşe taşıdır.

²⁰⁴ Türkkiye Ataöv, **Kudüs ve Devletler Hukuku**, Ankara: Yonca Matbaası, 1981, s. 9.

eklediğimizde bu egemenlik süresi en az 3,500 yıla çıkacaktır.²⁰⁵ Bununla beraber İsrail işgaline kadar olan bütün bir tarihi dönem boyunca şehir hangi yönetimin egemenliği altına girerse girsün, Arap nüfusun en az %90'lık bir pay ile genel nüfus içerisinde her zaman çoğunluğu oluşturduğu göze çarpmaktadır. Buna karşın İsrail bugün dini temellere dayandığı tarihi bağlarını öne sürerek Kudüs'ü işgal ve ilhak altında tutmaktadır. Ancak şehrin bilinen ilk sakinlerinin Arap ırkına mensup kavimler olduğu ve şehrin en uzun süre Arapların hâkimiyeti altında kaldığı da tarihi bir gerçektir. Bu hususta 'İkterabe'va'dü'l-hakk yâ İsrail'' adlı kitabın yazarı Abdülmuizz Abdüssettar'ın yorumu şöyledir:

''Yahudilerin, Filistin'de işgalci ve bozguncu olarak geçirdikleri yılların toplamı alınsa bile hiçbir zaman İngilizlerin, Hindistan'a ve Hollandalıların Endonezya'da kaldıkları süreyi bulmaz. Eğer böylesine bir süreyle tarihi bir hak talep ediliyorsa, o zaman İngilizlerin de Hollandalıların da işgal ettikleri topraklarda hak talebinde bulunmaları gerekirdi.'' ²⁰⁶

Diğer taraftan İsrail'in Kudüs şehrini işgal ve ilhaki, Kudüs meselesi ile bağlantılı iki temel sorunu da gündeme getirmektedir. Söz konusu sorunlar Kudüs'ün statüsü ve sınırlarıyla ilgilidir.²⁰⁷ Bu konuda Birleşmiş Milletler Genel Kurul'unun almış olduğu çok sayıda karar olmasına karşın, İsrail bugün bu kararları hiçe saymakta ve Kudüs sorunu gibi önemli bir sorunun baş müsebbibi olarak belirlemektedir. İsrail'in doğrudan Kudüs'ün statüsünü ve sınırlarını değiştirmeye yönelik girişimleri, taraflar arasındaki barış görüşmelerinin en çetrefilli konusunu oluşturmaktadır. İsrail, Oslo sürecinden bu yana, tüm barış görüşmelerinde Kudüs'ü masaya yatırmayı reddetmekte ve Kudüs'ün İsrail'in bölünmez ve daimi başkenti olduğunu iddia etmektedir. Ancak İsrail'in Kudüs'ün statüsü ve sınırlarını değiştirmeye yönelik tüm politika ve girişimleri uluslararası toplum tarafından eleştirilmekle birlikte, İsrail'in münhasıran Doğu Kudüs üzerindeki hak iddiası da tanınmamaktadır. BM'nin 1967 savaşı sonrasında aldığı 242 sayılı karar ve bu karara

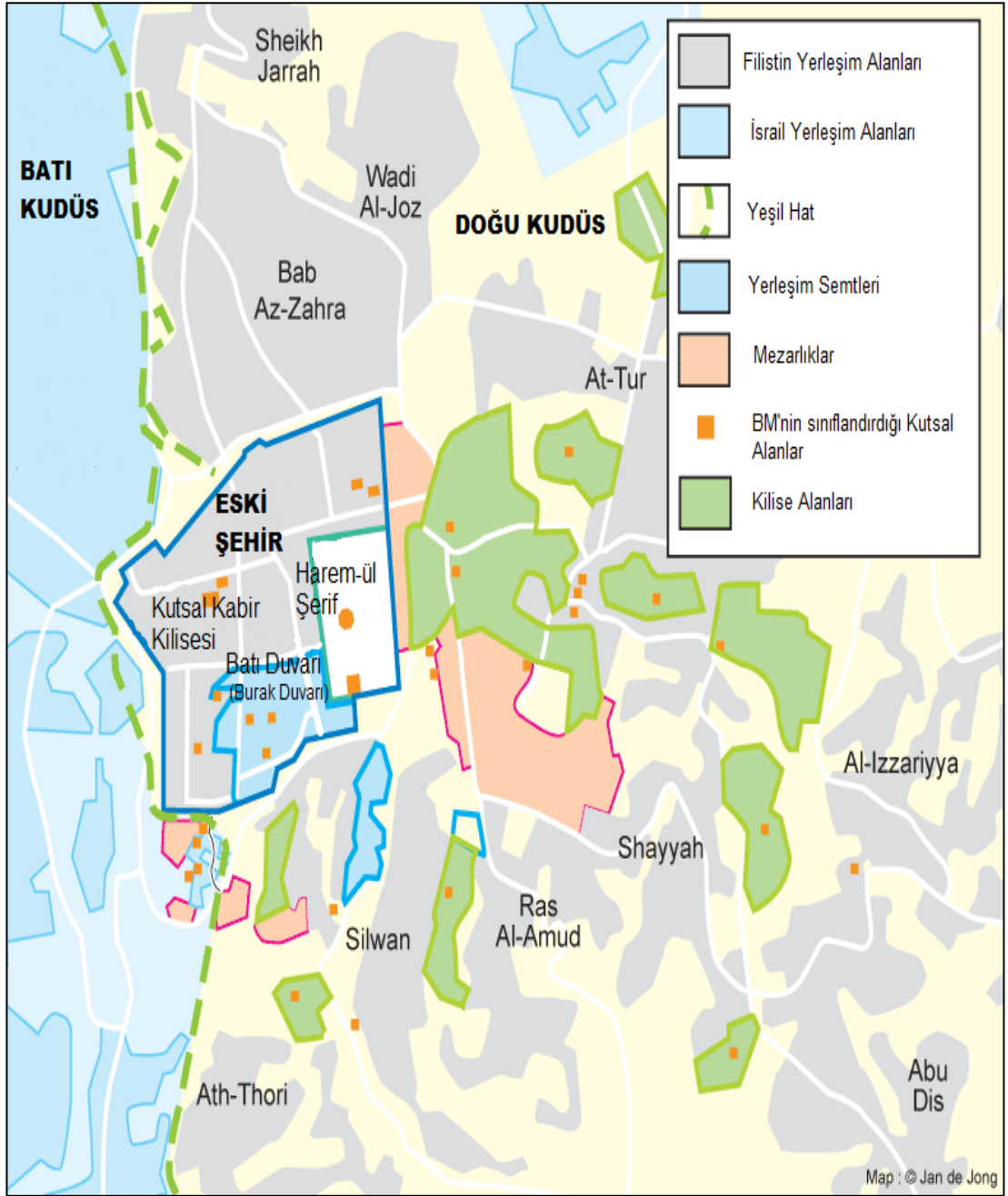
---

²⁰⁵ Arı, a.g.m., s . 91.

²⁰⁶ Yusuf El-Karadavi, **Her Müslüman'ın Ortak Davası Kudüs**, İstanbul: Nida Yayıncılık, 2010, s. 57.

²⁰⁷ Ahmet Davutoğlu, ''Küresel ve Bölgesel Dengeler, Ortadoğu Barış Süreci'', M. İbrahim Turhan (der.), **Filistin Çıkmazdan Çözüme**, , İstanbul: Küre Yayınları, 2003, s. 17.

müteakiben alınan diğer tüm kararlar Doğu Kudüs'ün kurulacak Filistin devletinin coğrafi sınırları içerisinde yer alması gerektiğine işaret etmektedir. Nitekim Filistin tarafı da, kurulacak Filistin devletinin başkenti yapmayı düşündükleri Doğu Kudüs üzerindeki hiçbir şekilde devredilemez haklarından feragat etmemekte ve Doğu Kudüs'süz bir Filistin devleti düşünmemektedirler.

Şekil 11: Eski Şehir ve Kutsal Yerler/ Tarihi Havza Alanı

(The Council for European Palestinian Relations)

Foto 1: Mescid-i Aksa

Foto 2: Ağlama Duvarı

4.1.1. Tarihî Sürec

Günümüzde Kudüs sorununun başlangıcı her ne kadar İsrail'in bölge topraklarını işgal ve ilhakıyla eş zamanlı olarak değerlendirilse de, sorunun temeli İngilizlerin bölge topraklarını işgaline kadar götürülebilir. Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılmasından sonra bölge topraklarını işgal eden İngiltere, 1922'de Birleşmiş Milletler Cemiyeti anlaşmasını onaylayarak Filistin'e mandater devlet olmuştur. Anlaşmanın 22. maddesinde genel bir mefhum olarak manda, kendi bağımsızlığını kazanmış ama mevcut koşullarda bunu hayata geçiremeyecek halkların tam bir egemenlik sağlayınca kadar, manda devleti tarafından geçici olarak idare edilmesi ve ihtiyaçlarının karşılanması olarak tanımlanmışsa da İngiltere'nin Filistin toprakları üzerindeki geçici hâkimiyeti Filistin halkının bağımsızlığıyla değil, İsrail'in işgaliyle sonuçlanmıştır.²⁰⁸ Daha öncesinden Balfour Deklarasyonu ile Filistin'de Yahudilerin bir devlet kurma düşüncesine desteklerini açıklayan İngiliz hükümeti, manda devleti olduktan sonra bu düşüncenin hayata geçirilmesi için çalışmıştır. Mandater devleti İngiltere'nin Filistin'deki ilk icrası Filistinlilere ait 117.000 dönüm araziye Yahudi temsilciliğine bağışlaması olmuştur. Bu araziler, Kudüs eyaletine bağlı hazine (miri) arazilerini, yani şehrin yaklaşık %7'sini de içine almaktaydı.²⁰⁹ Filistin arazilerini Yahudilere bilâbedel bağışlayarak, Yahudi nüfusunun bölge topraklarına göçünü teşvik eden İngiltere'nin bu tutumu, Araplar ve Yahudiler arasında zaman zaman gerginliklere sebebiyet vermiştir.

Manda anlaşmasının 13. maddesi gereğince mevcut hakları ve Müslümanlar için kutsal olan ve dokunulmazlıkları garanti altına alınmış bulunan anıtları korumakla mükellef olan İngiltere, Yahudi nüfusunun kutsal mekânlara saldırıları karşısında da oldukça pasif kalmıştır.²¹⁰ Ağustos 1929'da Yahudilerin, Müslümanların Kudüs'teki en kutsal mekânı olan Harem-i Şerif'teki Batı Duvarına saldırması ise taraflar arasındaki gerginliğin had safhaya ulaşmasına yol açarak,

---

²⁰⁸ Henry Cattan, "The Status of Jerusalem Under International Law and United Nations Resolutions", *Journal of Palestine Studies*, 39, 1981, s. 5.

²⁰⁹ Kemal eş-Şerafi, "Kudüs Şehrinde İsrail'in İhlal Ettiği İnsan Hakları; Kudüs, İşgal Tehdidi Altında", Ümmühan Atak (ed.), *İsrail Kazdıkça Kanayan Yara: Mescid-i Aksa Sempozyumu*, İHH Araştırma Yayınları Birimi, 2009, s. 143.

²¹⁰ Ataöv, a.g.e., s. 11.

çatışmalara neden olmuştur. 1930 yılında Milletler Cemiyeti bölgedeki bu karışıklıkları araştırması için Uluslararası Araştırma Komisyonu'nu bölgeye göndermiş ve komisyon taraflar arasında çok sayıda şahidi dinleyerek şu sonuca varmıştır:²¹¹

‘‘Bir vakıf mülkü olan ve Harem’i Şerif’in bir parçası olan Batı Duvarı üzerindeki mutlak sahiplik mülkiyeti hakkı Müslüman halkına aittir.

Duvarın önündeki kaldırım ve Magrib Mahallesi olarak isimlendirilen, duvarın karşısındaki bitişik bölge de dâhil olmak üzere Müslümanların Şer’i Hukukuna göre ulvî amaçlara adanan bir vakıf mülkiyeti tesis edilmiştir.

Yahudiler Batı Duvarı önünde ibadet etmek maksadıyla her zaman giriş-çıkış yapmak üzere serbest bırakılmışlardır.’’

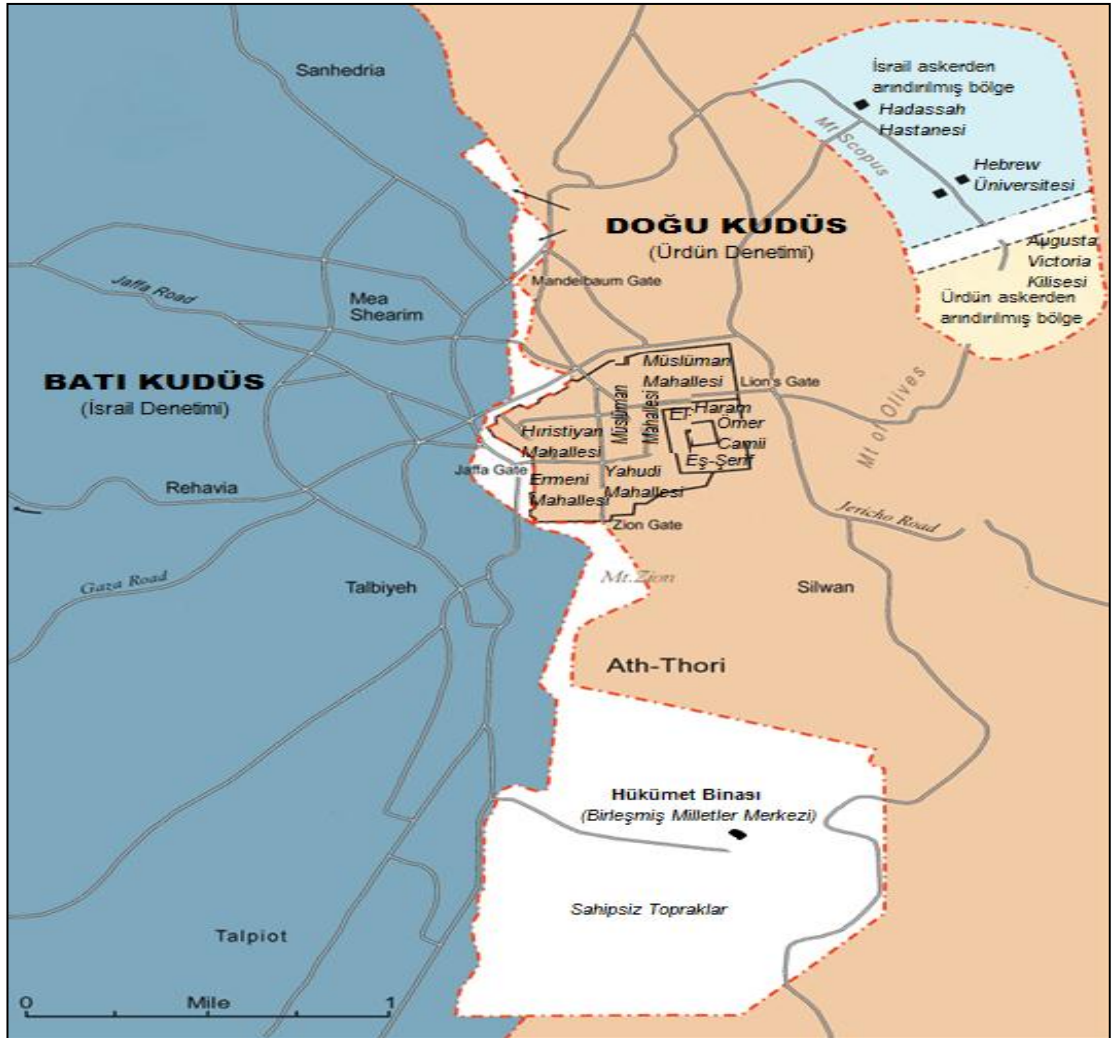
Kudüs şehrinin statüsünü belirleyen ilk uluslararası komisyon olma özelliğine sahip Uluslararası Araştırma Komisyonu'nun ortaya koyduğu bu karar 8 Haziran 1931’de yasalaştırılmış ve Birleşmiş Milletlerin 181 sayılı kararı aldığı 29 Kasım 1947 yılına kadar yürürlükte kalmıştır. Filistin’de bir Yahudi ve Arap devleti kurulması yönünde tavsiye niteliği taşıyan 181 sayılı kararda, Kudüs’ün uluslararası bir rejim tarafından, corpus separatum statüsünde olması ve BM adına Vesayet Meclisi tarafından yönetilmesi öngörülmüştür. Bu karar Araplar tarafından kesin bir dille reddedilmiş ve Yahudileri de tam manasıyla tatmin etmemiş olmasına karşın, 14 Mayıs 1948’de İsrail’in kuruluşunu ilan etmesi ile sonuçlanmıştır. İsrail’in kuruluşuysa zaten daha öncesindeki gelişmelerle fitili ateşlenmiş olan Arap-İsrail savaşını başlatmıştır. Yaklaşık 1 yıl süren savaşın ara döneminde BM Genel Kurul’u taraflar arasındaki soruna çözüm bulması için Kont Folk Bernadotte’yi görevlendirmiştir. Bernadotte, 8 Temmuz 1948’de Güvenlik Konseyi’ne sunduğu raporda, Kudüs’ün Arap kesimine bağlanması ve kutsal yerler için özel bir yönetmenlik teklifinde bulunmuştur. Ancak bu rapor Kont’un Siyonistler tarafından öldürülmesiyle sonuçlanmış, taraflar arasındaki savaşı sonlandıramamıştır.²¹²

²¹¹ Bešli, a.g.m., s. 281.

²¹² İslam Konferansı Teşkilatı Kudüs Komitesi, **Kudüs (Tarihi Belge)**, Terc: Acar Tanlak, Ankara:, 1988, s. 51.

Savaşın sona ermesi ancak BM'nin daha sonraki girişimleri neticesinde, İsrail'in her Arap ülkesi ile ayrı ateşkes anlaşmaları imzalaması ile mümkün olmuştur. Savaşın sonunda %56'lık toprağını %78'e çıkartan İsrail, Ürdün ile yaptığı anlaşmayla Kudüs'ü de facto olarak bölerek, şehrin batısını işgal etmiştir. 23 Aralık 1950'de Kudüs'ü başkenti ilan eden bir karar çıkaran İsrail, şehrin sınırlarını genişletmek için şehrin batı ve güney batı kısımlarına Yahudi yerleşim birimleri inşa etmeye başlamıştır. Böylelikle Batı Kudüs'ün yüzölçümü, BM'nin Kudüs'ün tamamı için kabul ettiği 38 km²'ye ulaşmıştır.²¹³

Şekil 12: Bölünmüş Kudüs, 1948-1967

(PASSIA, 1979)

²¹³ 'Kudüs', <http://www.mirasimiz.org.tr/page.php?p=17> (07.08.2011).

İsrail'in Doğu Kudüs'ü işgali ise altı gün süren 1967 Arap-İsrail savaşı sonrasında olmuştur. Savaşın başlamasından sadece bir gün sonra Kudüs'ün tamamını ele geçirme programının bir parçası olarak Filistinlilerin evlerini, ibadethanelerini yıkmış ve 650 Filistinliyi Eski Şehir'den sürmüştür.²¹⁴ İşgal topraklarındaki hâkimiyetini kolaylaştırmak için Kudüs'ü doğu-batı diye ayıran duvarı yıkıp, iki tarafın yönetimini tek elde toplayan İsrail, Tel Aviv'deki bakanlıkları buraya taşıyarak şehri ilhak etmiştir. Ayrıca şehirdeki bütün mahkemeleri kapatarak, Müslüman ve Hıristiyan nüfusunun bütün davalarda İsrail kanunlarını esas almalarını ve İsrail mahkemelerine başvurmalarını şart koşturmuştur.²¹⁵ İsrail, sadece birkaç hafta sonra şehrin belediye sınırlarını Büyük Kudüs Projesi kapsamında 5.5. km²'den 71 km²'ye çıkarmıştır.²¹⁶ Şehrin sınırlarını tek taraflı genişletmeyi amaçlayan projenin çalışmalarına bundan sonra da devam eden İsrail hükümeti, 1980'lerin ortalarına gelindiğinde şehrin belediye sınırlarını 108.5 km²'ye, 1993'lere gelindiğinde 126.6 km²'ye kadar genişletmiş bulunuyordu.

Tablo 1: Kudüs Belediye Sınırlarındaki Değişim, 1952-1993

(Tufakji, 2009)

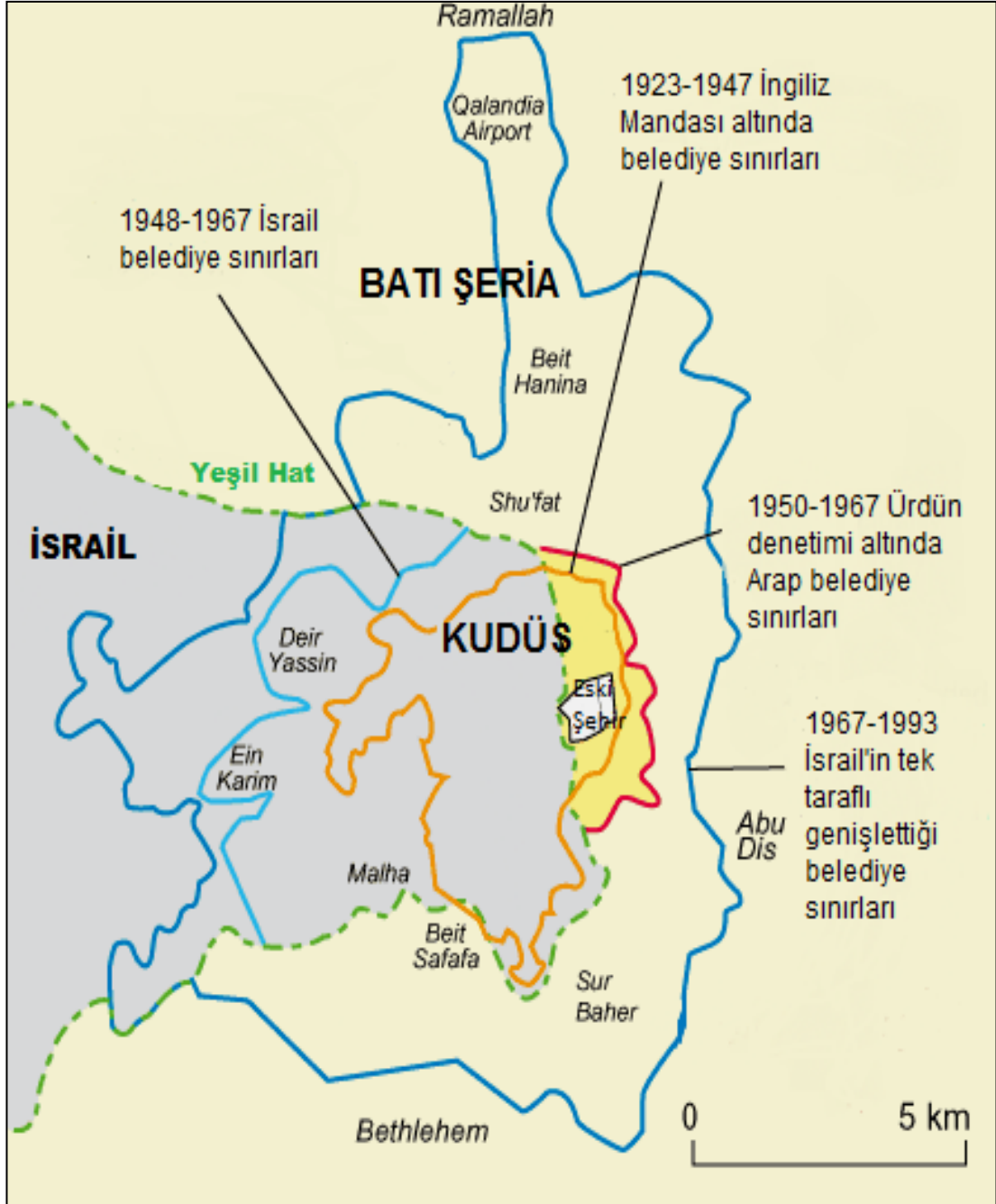
Yıllar	1000 m ² alan içinde
1952	33.5
1963	36.1
1964	38.1
1967	108
1985	108.5
1993	126.6

²¹⁴ Noam Chomsky, **Dünya Düzeni: Eskisi Yenisi**, İstanbul: Metis Yayınları, 2000, s. 421.

²¹⁵ Armaoğlu, a.g.e., s. 269.

²¹⁶ "Urban Planning in Jerusalem", **CCPRJ (The Civic Coalition for Palestinian Rights in Jerusalem)**, <http://www.civiccoalition-jerusalem.org/human-rights-resources/publications/factsheets/urban-planning-jerusalem>, (15.03.2012).

İsrail, 30 Temmuz 1980'te çıkardığı bir yasa ile tek taraflı sınırlarını genişlettiği Kudüs'ü edebi ve bölünmez başkenti ilan ederek uluslararası toplumun tepkisini çekmiştir.²¹⁷

Şekil 13: Kudüs'ün Belediye Sınırları, 1947-2000

(PASSIA, 2000)

²¹⁷ Cattan a.g.m., s. 7.

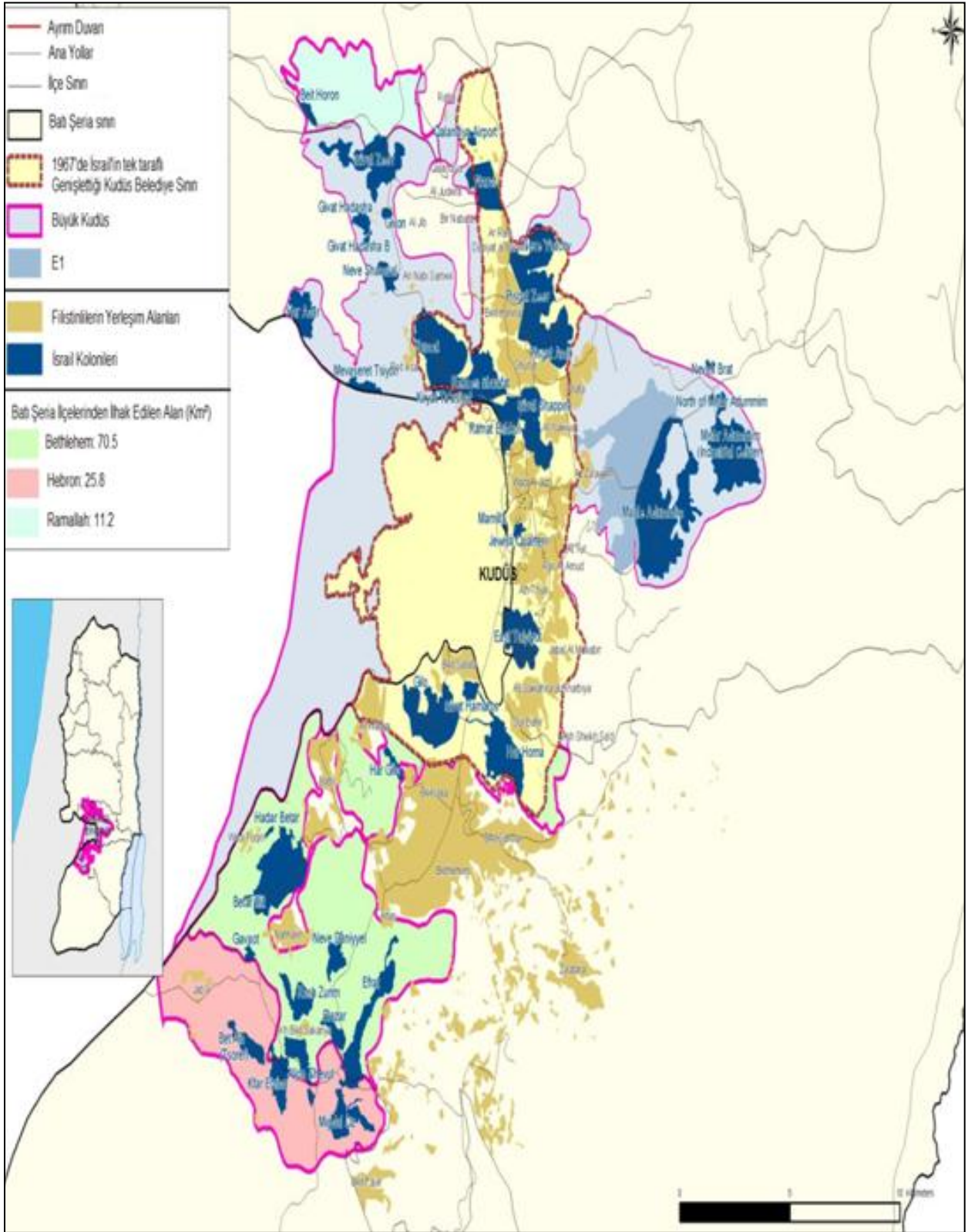
4.1.2. İsrail'in Kudüs'teki Politika ve Uygulamaları

İsrail, 1948'de Batı Kudüs'ü, 1967'de Doğu Kudüs'ü de facto olarak işgal ettikten sonra Kudüs'ün Yahudi Devleti'nin bölünmez ve ebedi başkenti olduğunu açıklamış ve şehri bütünüyle bir Yahudi şehrine dönüştürmeyi amaçladığı "Büyük Kudüs Projesi" kapsamında bir takım plan ve uygulamaları hayata geçirmiştir. Bunları Kudüs'ün Arap nüfusundan arındırılması için cebir kullanılarak Arapların göçe zorlanması; Filistinlilerin şehirle olan her türlü ilişkisini ortadan kaldırmak için, onların kimlik ile ikametgâh haklarının gasp edilmesi ve aile birleşim taleplerinin reddedilmesi; Kudüs işgalini kalıcılaştırmak ve şehirde demografik açıdan Yahudi üstünlüğü sağlamak amacıyla yerleşim birimlerinin inşa edilmesi ve bu yerleşim birimlerine dünyanın dört bir tarafından getirilen Yahudilerin yerleştirilmesi; Şehrin Müslüman ve Hıristiyan kimliğini ortadan kaldırmak için Kutsal Mekânların tahribata uğratılması ve Kudüs'ün Batı Şeria'yla olan ayrılmaz coğrafi bağlarını sunî olarak koparmak için Ayrım duvarının inşa edilmesi olarak sıralayabiliriz.

Günümüzde hala devam etmekte olan Büyük Kudüs projesinin sınırları çok geniş bir alana yayılmaktadır. Kuzeyde Ramallah'tan başlayarak Kiryat Sefer boyunca uzanmakta, oradan güneydoğuya yönelerek Ürdün Nehri'ni içine alacak şekilde Maale Adumim'e kadar uzandıktan sonra güneybatıda Beit Sahour, Bethlehem, Efrat ve Etzion bloklarını da içine alarak batıda Beit Shemesh'e kadar ulaşmaktadır. Bu saha BM tarafından 38 km² olarak çizilen Kudüs şehrinin sınırlarının çok ötesine uzanarak, yaklaşık 191.4 km²'lik bir alanı içine almaktadır.²¹⁸ Batı Şeria'da bulunan Yahudi yerleşimlerinin %75'ini İsrail'in çizdiği bu illegal sınır içerisinde bırakacak şekilde tasarlanmış olan Büyük Kudüs Projesi tamamlandığında, Batı Şeria topraklarının %10'una tekabül eden 440 kilometrekarelik bir alan İsrail tarafından gasp edilmiş olacaktır.²¹⁹

²¹⁸ Khalil Tufakji, "Land Confiscation and Settlement Construction In Occupied East Jerusalem", **The Civic Coalition for Defending Palestinians' Rights in Jerusalem**, December 2009, s. 63.

²¹⁹ Jeff Halper, "The Key to Peace: Dismantling the Matrix of Control", http://www.icaahd.org/?page_id=79 (erişim 11.10.2011).

Şekil 4: İsrail'in Büyük Kudüs Projesi

(ARIJ, 2003)

4.1.2.1. Arapların Göçe Zorlanması

İsrail'in, ayrılmaz ve bölünmez başkenti olarak ilan ettiği Kudüs'te giriştiği ilk eylemlerin başında şehrin Arap nüfusundan arındırılması çabaları gelmektedir. Böylelikle şehirde Araplar lehine var olan demografik yapının Yahudiler lehine bozulmasını amaçlayan İsrail, çok geçmeden bunun için tasarladığı projeleri uygulamaya koymuştur. Kudüs'teki Arap nüfusunu göç etmeye zorlamak için İsrail'in öncelikli projesi terörizm olmuştur. 5 Ocak 1948'de 26 kişinin ölümüyle sonuçlanan Semiramis Oteli katliamı, 9 Nisan 1948'de 254 kişinin ölümüyle sonuçlanan Deir Yasin katliamı, 29 Ekim 1956'da 49 kişinin ölümüyle sonuçlanan Kufr katliamı ve 5-7 Haziran 1967'de 300 kişinin ölümüyle sonuçlanan Kudüs katliamı Siyonist terör örgütlerinin gerçekleştirdiği sayısız katliamlara örnek gösterilebilir.²²⁰

Şehri Arap nüfusundan arındırmak için girişilen bir diğer eylemse, şehir duvarlarının içinde ve dışında Arapların oturdukları konutları yıkmak ve şehri dinamitlemek olmuştur. Daha işgalin ilk günlerinde İsrail, El-Megara mahallesinde 130 Arap evini ve 2 camiyi, Al-Haram mahallesinde ise 200 evi ve bir depoyu tamamen yıkarak, ortadan kaldırmıştır. Yine Latron bölgesinde, Beyt Nuba, Amvas ve Yalu kasabalarında evler tamamen ortadan kaldırılmıştır.²²¹

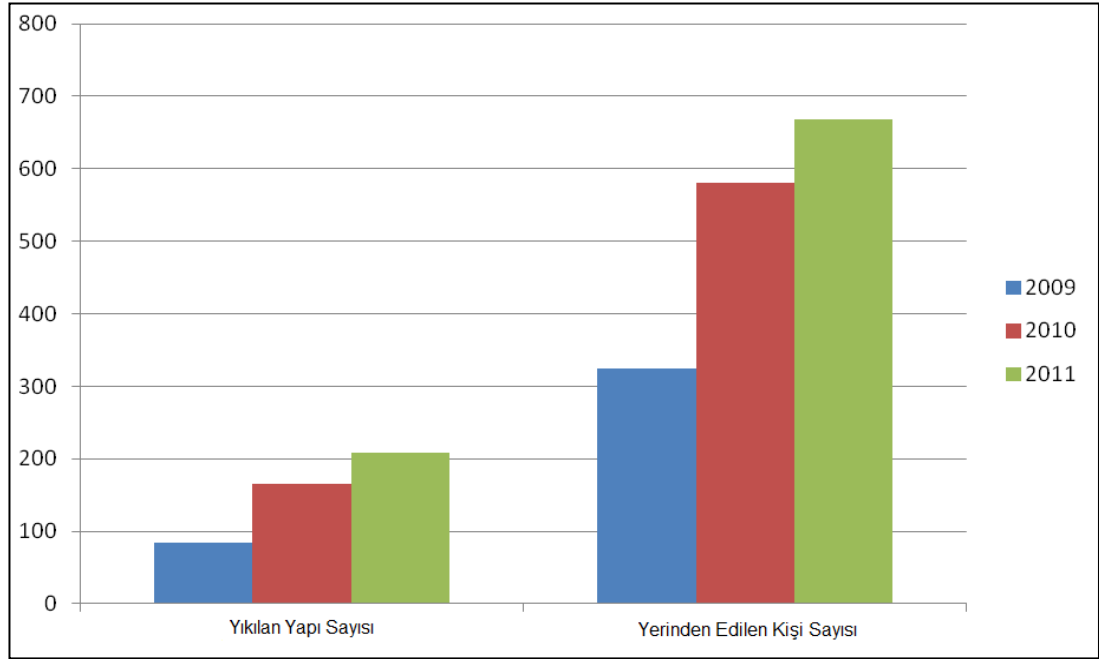
Ev Yıkımlarına Karşı İsrail Komitesi'ne (The Israeli Committee Against House Demolitions) göre 771'i 2000-2011 yılları arasında olmak üzere, İsrail 1967'den bu yana Doğu Kudüs'te Filistinlilere ait 2000'den fazla evi yıkmıştır.²²² Filistin Merkezi İstatistik Bürosu'na (Palestinian Central Bureau of Statistics) göreyse, Kudüs'ün Eski Şehri'nde tarihî Mağribi Mahallesi'nin yıkımı gibi birçok tarihî ve dinî yapılar da dâhil olmak üzere 1967'den bu yana Doğu Kudüs'te Filistinlilere ait yıkılan ev sayısı 3.200'den fazladır.²²³

²²⁰ M. Ahmet Varol, **Kudüs Davamız**, İstanbul: Vahdet Yayınları, 1998, s. 47-48.

²²¹ Kudüs (Tarihi Belge), a.g.e. s. 65.

²²² "No Home, No Homeland: East Jerusalem Ethnic Displacement", **ICAHD**, October 31, 2011, <http://www.icahd.org/?p=7845> (erişim 02.11.2011).

²²³ "Land Day 2012-Special Focus: Jerusalem", **PLO Negotiations Affairs Department**, March 2012, s. 3.

Şekil 12: Doğu Kudüs'te Yıkılan Ev ve Yerinden Edilen Kişi Sayısı (2009-2011)

(Palestine Liberation Organization Negotiations Affairs Department, 2012)

Kudüs'ün tamamında ise 1967-2008 yılları arası dönemde Filistinlilere ait toplamda yaklaşık 9000 ev yıkılmış ve evsiz kalan çok sayıda Filistinli yerinden edilmiştir.²²⁴ Burada altı çizilmesi gereken önemli bir husus bu veriye, işgal güçlerinin emriyle bizzat sahipleri tarafından yıkılmış evlerin dâhil edilmemiş olmasıdır ki, bunların sayısının da İsrail kurumlarının yıkılmış olduğu evlerin sayısına eşit olduğundan bahsedilmektedir. Bu şekilde yıkılan evleri de hesaba kattığımızda Kudüs'te Filistinlilere ait 20.000 civarında binanın yıkılmış olduğu tahmin edilmektedir.²²⁵

Arap nüfusunun şehri terk etmesi için uygulanan indirekt yöntemlerden biri de, ekonomik baskı yöntemidir. Arap ekonomisini batırmak, onu İsrail ekonomisi içinde eritebilmek, Kudüs ekonomisini diğer komşu şehir ve kasabalardan izole

²²⁴ Yaqoub Odeh, "Legalizing Demolition...Illegalizing Construction: The Israeli Occupation's Campaign Against Palestinian Lands and Construction in Jerusalem", **The Civic Coalition for Defending Palestinians' Rights in Jerusalem (CCPRC)**, 42 Years of Occupation: The Jerusalem File, December 2009, s. 98.

²²⁵ Fadıl Vişahi, "Kudüs: Sıkıntı ve acı, emeller ve eylem", Ümmühan Atak (ed.), **İsrail Kazdıkça Kanayan Yara: Mescid-i Aksa Sempozyumu**, İHH Araştırma Yayınları Birimi, 2009, s. 161.

etmek gayesi ile Ürdün parası yerine İsrail parası geçerli kılınmış, şehre her türlü zirai ve sınaî maddenin girişi ve çıkışı yasaklanarak, sadece İsrail mallarının satışına izin verilmiştir.²²⁶ Tamamen İsrail ekonomisine bağımlı bir Arap nüfus oluşturmayı amaçlayan İsrail hükümetinin bu girişimini, Arap halkına bağlanan 20'den fazla ağır vergi takip etmiştir.²²⁷

Kudüs vergilerini hala ödemek zorunda kalan Arap halkının istihdam olanaklarının İsrail tarafından engellenmeye çalışılması, zaten kötü olan Arapların iktisadi koşullarının daha da kötüleşmesine yol açmıştır. 2000 yılından 2007 yılına kadar geçen sürede bölgede Araplara ait toplam 43 otelden 17'si kapanmıştır. İş gücü kaybı %90'a ulaşmış; çalışan iş gücü ise %12,5'e gerilemiştir. Kudüs şirketleri, toplu taşımada kullandıkları otobüslerinin %70'ini banka hacizleri yüzünden açık arttırma ile çok ucuza satmış ve bu satışlardan sonra toplu taşımaya ayrılan otobüs sayısı sadece 60 tane kalmıştır.²²⁸ Kudüs'teki ekonomik sefaletin yol açtığı bu yıkımı, Doğu Kudüs'te yayınlanan günlük gazetelerden olan Kudüs gazetesinin başyazarı Mervan Ebu Zelf şöyle anlatmaktadır:

“Kudüs'teki ekonomik durum artık dayanılmaz hâle geldi. Direniş hareketi başladığından bu yana İsrail Doğu Kudüs'ü Filistin ekonomisinden ayırdı ve ekonomik düşüş yaşandı. Örnek olarak Selahaddin Caddesi'ni gösterebiliriz. Geçmişte ziyaretçilerin sesleriyle uğuldayan bu parlak caddede bugünün İsrail siyaseti nedeniyle hiçbir müşteri bulunmuyor ve cadde can çekişiyor.”

Kudüs Siyasi Araştırmalar Merkezi'nin 2006 yılı verilerine göre Kudüs'te yoksulluk oranı Araplarda %63,5 iken Yahudilerde %36'dır. Kudüs İstatistik Biriminin 2007 istatistiklerine göre de sadece Doğu Kudüs'te bu oran Araplarda %67, Yahudilerde %21'dir. Batı Kudüs'te ise yoksulluk sınırının altında yaşayan Arapların oranı 2009 itibarıyla %68,4'e ulaşmış olup, Yahudilerde ise bu oran %22 civarındadır.²²⁹

---

²²⁶ Eş-Şerafi, a.g.m., s. 148.

²²⁷ Kudüs (Tarihi Belge), a.g.e., s. 65.

²²⁸ Hasan Sanallah, “Kudüs'te Yoksulluk”, Ümmühan Atak (ed.), **İsrail Kazdıkça Kanayan Yara: Mescid-i Aksa Sempozyumu**, İHH Araştırma Yayınları Birimi, 2009, s. 198.

²²⁹ Sanallah, a.g.m., s. 197.

Tablo 2: Doğu Kudüs'te Yoksulluk Sınırının Altında Yaşayan Arap Nüfus Miktarı

	Oranı	Sayısı	Tarihi
Doğu Kudüs'teki Arap Nüfus	%34	256.820	2007
Yoksulluk sınırının altında yaşayan Arap aileler	%67		2006
Yoksulluk sınırının altındaki çocukların sayısı	%77,2		2006
Doğu Kudüs'teki çocuk sayısı	%47	120.705	2006
Sürekli yoksulluk içinde yaşayan çocukların sayısı	%75,4	91.000	2006

4.1.2.2. Yahudi Yerleşim Birimlerinin İnşası

Kudüs'teki Yahudi yerleşimcilik faaliyetlerinin ana hedefi, 1967'den itibaren şehrin doğu yakasında yerleşmiş bulunan Yahudilerin sayısını, mevcut Filistinlilerin nüfusunun üstüne çıkarmak ve coğrafi açıdan bir büyümeyi gerçekleştirmektir.²³⁰ Bu amaçla İsrail ilk Yahudi yerleşimini Ocak 1968'de, Şeyh Cerrah mahallesinde yer alan yaklaşık 1.000 hektarlık alanda gerçekleştirmiştir.²³¹ Bu Yahudi yerleşim birimini, Kudüs'ün her kesimine yayılmış ve şehri adeta bir kemer gibi çevreleyen ve Arap halkının oturduğu kesimin dışarıya açılan yollarını kesen diğer Yahudi yerleşim birimlerinin inşası takip etmiştir. Şehirdeki konumunu daha da sağlamlaştırmak isteyen İsrail, daha sonrasında Kudüs'ün sınırlarını aşan tepe noktalarında yeni yerleşim birimleri kurarak, Filistinli nüfusu adeta Yahudi denizinin ortasında kalmış bir ada haline getirerek kuşatmış ve nüfusun yayılmasını engellemiştir.²³² Hâlihazırda İsrail, 44.000 yerleşim biriminde yaşayan 303,000 Filistinlinin Doğu Kudüs'ün sadece %13'üne yayılmasına izin verirken, 55.000 yerleşim biriminde yaşayan yaklaşık 200,000 Yahudi yerleşimci için Doğu Kudüs'ün %74'üne el koymuş durumdadır.²³³

²³⁰ Eş-Şerafi, a.g.m., s. 146.

²³¹ Beşli, a.g.m., s. 289.

²³² Kudüs (Tarihi belge), a.g.e., s. 61.

²³³ 'Land Day 2012-Special Focus: Jerusalem', PLO Negotiations Affairs Department, s. 3.

Foto 3: Doğu Kudüs Har Homa'da Yahudi Yerleşim İnşası
(Mart 1997-Ocak 2003)

Tablo 3: Yıllara Göre Doğu Kudüs'teki Yahudi Yerleşimci Sayısı, 1972-2008
(Tufakji, 2009)

Yıllar	Yerleşimci Sayısı
1972	6900
1977	33000
1981	59000
1986	103.900
1991	137.400
1995	157.300
1999	170.400
2002	175.617
2006	182.000
2008	193.000

4.1.2.3. Kutsal Mekânların Tahrip Edilmesi ve İbadetin Engellenmesi

İsrail'in, Kudüs'te uyguladığı politikalarından bir diğeri ise şehrin Müslüman dokusunu ve kimliğini simgeleyen tarihi mirası yok etmeye yönelik saldırılardır. Doğrudan Müslümanların kutsal mekânlarını hedef alan İsrail saldırıları çok fazla olup en barizleri gasp, kapatma ve yıkımdır.²³⁴ 1967 işgalinden sonra bilhassa Mescid-i Aksa radikal Siyonistlerin birçok defalar saldırılarına ve kundaklama eylemlerine maruz kalmıştır. Bunların ilki 21 Ağustos 1969'da Denis Ruhan adlı fanatik bir Yahudi'nin gerçekleştirdiği kundaklama teşebbüsüdür.²³⁵ Mescid-i Aksaya yönelik 8 Ekim 1990'da gerçekleştirilen bir başka saldırıda da 30 Filistinli hayatını kaybederken, 800'ü de yaralanmıştır.

Foto 4: 1969 Mescid-i Aksa'yı Kundaklama Girişimi

²³⁴ Zeki Muhammed Tevfik Ağrabiye, "Müslümanların himayesi ile Yahudileştirme arasında kalan Kudüs mukaddesatı", Ümmühan Atak (ed.), **İsrail Kazdıkça Kanayan Yara: Mescid-i Aksa Sempozyumu**, İHH Yayınları, 2009, s. 119.

²³⁵ Varol, a.g.e., s. 97.

Bu tarihten sonra da pek çok kereler Siyonistlerin saldırılarına hedef olan Müslümanların ilk kiblesi Mescid-i Aksa, İsrail Arkeoloji Dairesi himayesinde gerçekleştirilen kazı çalışmalarının tehdidiyle de karşı karşıyadır. İsraili yetkililer, kazı çalışmalarına meşru bir zemin kazandırmak için bu çalışmaların arkeolojik amaçlı olduğu iddiasını ortaya atmıştır. Kazı çalışmaları sonucunda Hz. Süleyman tarafından M.Ö. 957’de ilk kez inşa ettirilen, M.Ö. 515’te yenilenen ikinci mabedin yerinin tespit edilerek buraya mabedin yeniden inşa edilmesi amaçlanmaktadır. İlk etabı 15 Temmuz 1968’de başlatılan kazı çalışmaları sırasında çok sayıda camii, mezarlık, medrese ve mahalle ortadan kaldırılmış, tarihi dokuya büyük zarar verilmiştir. Bu yıkımlara örnek teşkil etmesi bakımından Me’menullah Mezarlığı’ndaki ve Babu’r-Rahme Mezarlığı’ndaki yıkımlar ile Harem-i Şerif’in Mağribliler Mahallesi’ndeki ve Mağribliler Kapısına ulaşan rampadaki yıkımlar örnek gösterilebilir.

Foto 5: Kazı Çalışmalarında Yıkılan Babür Rahme Mezarlığı

İsrail hükümeti, 2007 yılında Müslüman âlimlerin ve Filistinlilerin büyük tepkileri sonrasında hafriyat çalışmalarını kısa süreli dondurduğunu açıklamışsa da, gerçekte kazı çalışmalarına hiçbir zaman ara vermemiştir. Günümüzde hala devam etmekte olan UNESCO tarafından koruma altına alınmış Mescid-i Aksa çevresindeki kazı çalışmalarının bu seyrinde devam etmesi halinde, 2020 yılına gelindiğinde bir dünya mirasının ortadan kalkmış olacağından endişe duyulmaktadır.²³⁶

Foto 6: Mescid-i Aksa Civarındaki Kazı Çalışmaları

Kudüs'teki kutsal mekânlara yönelik İsrail'in yıkım çalışmaları sadece Müslüman eserlerine yönelik olmamıştır. İsrail'in kutsal mekânlara yönelik saldırılarından, Hıristiyan eserleri de zarar görmüştür. İsraililer, 1967'de Yeniden Diriliş Kilisesi'ne, 1970'de Kıpti kilisesine, 1973'te Zeytin Dağı'nda bulunan Uluslararası Kitabı Mukaddes Merkezi'ne saldırı düzenlemişlerdir. 11 Şubat 1974'te Kudüs'te Hıristiyanlara ait dört önemli merkezi yakan İsrail, Hıristiyanlara ait birçok vâkıfa ve dini kuruma da el koyarak, Hıristiyan dünyasının da tepkisini çekmiştir.²³⁷

²³⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz: "Kudüs'te Harem-i Şerif Civarında Yapılan Kazı Çalışmalarına Dair Teknik Heyet Raporu", **Türk Teknik Heyeti**, Haziran 2007, s. 29-82.

²³⁷ Varol, a.g.e., s. 93.

İsrail kutsal mekânlara saldırmakla kalmayıp, bu mekânlara erişimi de engellemeye çalışmaktadır. 1994 yılından bu yana üzerinde Kudüs kimliği bulunmayan Filistinlilerin dini vecibelerini yerine getirmek için Mescid-i Aksa'ya girişleri çıkarılan kanunlarla yasaklanmıştır. Aynı durum, Batı Yakası ve Gazze Şeridi'nde yaşayan Hıristiyanlar için de geçerlidir. İsrail'in ırkçı uygulamaları, onların da Kudüs'teki ibadethanelere ulaşmasını engellemektedir.²³⁸

4.1.2.4. İkametgâh Haklarının Gaspı ve Aile Birleştirme Taleplerinin Reddi

İsrail 1967'de Doğu Kudüs'ü işgal ettikten sonra Filistinlilerin Ürdün pasaportlarına el koymuş, bunun yerine onlara İsraili kimliği vermiştir. Ancak Filistinlilerin bu kimliği almaları için İsrail devletine bağlılık yemini etme şartı koşulmuş, başka bir deyişle toprakları gasp edilen Filistinlilerin işgali kabul etmesi istenmiştir. Bugünde devam eden İsrail'in bu uygulaması sonucunda Filistinliler bir vatandaş değil, orada geçici olarak ikamet eden kimseler durumuna düşürülerek ebedi ikamet hakları ellerinden alınmıştır.²³⁹ Doğu Kudüs'te yaşayan Filistinli ailelerin %20'sini doğrudan etkileyen bu uygulama sonucu, 1967-2008 dönemleri arasında en az 13.000 Filistinlinin Kudüs'te ikamet hakkı gasp edilmiştir.²⁴⁰ İsrail insan hakları örgütlerinden B'Tselem'in 2011 yılında yayınladığı bir rapora göre, sadece 2003-2010 yılları arasında Doğu Kudüs'te ikamet hakkı gasp edilen Filistinlilerin sayısını 7647'dir.²⁴¹

Bu illegal uygulamalara ek olarak İsrail, Batı Şeria kimliği taşıyanların aile birleşim talepleri için bile İsrail hükümetinden izin almadan Doğu Kudüs'e girmelerini ve ikamet etmelerini yasaklamıştır. Fakat İsrail şimdiye değin bu taleplerin çok azını olumlu karşılamış, birçoğunu reddetmiştir. Temmuz 2003'te Knesset'te çıkardığı bir yasa ile de işgal altındaki topraklarda yaşayan Filistinli yerleşimciler ile evlenen İsraililerin ve sürekli yerleşimcilerin İsrail de eşleri ile beraber yaşamalarını yasaklamıştır. Dahası Batı Şeria ve Doğu Kudüs yerleşimli bir

²³⁸ Eş-Şerafi, a.g.m., s. 146.

²³⁹ Eş-Şerafi, a.g.m., s. 146.

²⁴⁰ "Land Day 2012-Special Focus: Jerusalem", **PLO Negotiations Affairs Department**, s. 4.

²⁴¹ "Statistics on Revocation of Residency in East Jerusalem", **B'Tselem**, http://www.btselem.org/jerusalem/revocation_statistics, (05. 01. 2012).

çiftin doğan çocuklarının İsrail ve Doğu Kudüs'te yaşama haklarını da yok saymıştır.²⁴²

Tablo 4: Doğu Kudüs'te İkamet Hakkı İptal Edilen Filistinli Sayısı, 2003-2010

(B'Tselem, 2011)

Yıl	İkamet Hakkı İptal Edilen Filistinli Sayısı
2010	191
2009	717
2008	4,577
2007	289
2006	1,363
2005	222
2004	16
2003	272

4.1.2.5. Ayrım Duvarının İnşa Edilmesi

2002 yılında yapımına başlanan ve günümüzde büyük kısmı tamamlanmış bulunan ayrım duvarı, Kudüs'ü Batı Şeria topraklarından ayırarak, Büyük Kudüs projesi kapsamında tek taraflı olarak Kudüs şehir sınırlarını değiştirmeyi, Yahudi yerleşim birimlerini Kudüs'e aktararak şehirde demografik açıdan önemli bir üstünlük sağlamayı ve Filistinlilerin Kudüs ile olan bağlarını ortadan kaldırmayı amaçlamaktadır. Tamamlandığında topraklarının %90'ını duvarın batı yakasında kalacağı için kaybedecek olan Kudüs'te, duvarın uzunluğu 168 kilometre olup bunun sadece %3'ü yeşil hattı takip etmektedir. Duvar tamamlandığında 12 yerleşim alanında yaşayan 176.000'den fazla Yahudi yerleşimci illegal Kudüs belediye sınırlarına aktarılmış olacaktır.²⁴³

²⁴² "The Jerusalem Trap: The Looming Threat Posed by Israel's Annexationist Policies in Occupied East Jerusalem", **Al-Haq**, October 2010, s. 15-16.

²⁴³ Odeh, a.g.m., s. 106.

İsrail, duvarla Batı Şeria'daki Yahudi yerleşim birimlerini ve Kudüs'teki Filistinlilere ait arazileri kendi topraklarına katarken, Kudüslü Filistinlileri de kendisinin gayrihukuki çizdiği yeni Kudüs sınırının dışına itmiştir. Ayrım Duvarı ile Kudüs'teki 260.000 Filistinli kuzeyde Ramallah, güneyde Beyt Lahm bölgesiyle olan demografik bağlarından koparılmıştır.²⁴⁴ Bu da Kudüs'ün Filistinli sakinlerinin ailevi, sosyal ve kültürel yaşamları üzerinde çok büyük olumsuz etkilere neden olmuştur. Üstelik mağdur duruma düşürülen bu Filistinli Kudüs sakinleri, İsrail'in belediye hizmetleri, çöp toplama, yol bakım ve onarım gibi zaten çok nadir karşılanan hizmetlerinden duvar ile mahrum bırakılmalarına karşın, İsrail tarafından toplanan Kudüs belediyesi vergisini hala ödemek zorunda bırakılmaktadırlar.²⁴⁵

Foto 7: Kudüs'te Ayrım Duvarı

(B'Tselem)

²⁴⁴ Vişahi, a.g.m., s. 162.

²⁴⁵ , "The Jerusalem Trap: The Looming Threat Posed by Israel's Annexationist Policies in Occupied East Jerusalem", **Al-Haq**, s. 18-27.

4.1.3. Uluslararası Hukuk Boyutu

İsrail'in, Kudüs'ü dünya Yahudilerinin başkenti haline getirmek amacıyla şehrin statüsünü ve sınırlarını değiştirmeye yönelik gerçekleştirdiği tüm çabalar uluslararası hukuka ve BM kararlarına aykırıdır. Şimdiye değin birçok uluslararası örgüt ve kuruluş Kudüs'teki faaliyetleri dolayısıyla İsrail'i birçok kereler kınamış ve ikaz etmiştir. İsrail'in Kudüs'teki söz konusu faaliyetlerini eleştiren uluslararası örgütlerin başında 24 Ekim 1945'te dünya barışını, güvenliğini korumak ve uluslararası ekonomik, toplumsal ve kültürel işbirliği sağlamak amacıyla kurulmuş BM gelmektedir. BM'ler Genel Kurulu'nun Kudüs ile ilgili ilk kararı Kudüs şehrinin sınırları ve statüsünü belirleyen 29 Kasım 1947 tarihli 181 (II) sayılı karardır. Kudüs şehrinin corpus separatum statüsünde özel bir rejim tarafından yönetilmesini öngören kararda, Kudüs'ün şehrinin sınırları belediye alanı ile çevresindeki köy ve kasabaları içine alacak şekilde çizilmiştir. 11 Aralık 1948 tarihli 194 sayılı karar ve 9 Aralık 1949 tarihli 303 sayılı karar da 181 sayılı karara atıf yaparak, aynı ilkeleri teyit etmiştir. BM Genel Kurul'u 303 sayılı kararda Kudüs şehrinin statüsünü ve sınırlarını şöyle belirlemiştir:²⁴⁶

“Kudüs şehri corpus separatum özel uluslararası rejim altında kurulacak ve Birleşmiş Milletler tarafından yönetilecektir.

Kudüs şehri doğuda Abu Dis, en güneyde Beytlehem, en batıda Ein Karim (Motsa inşa alanı da dahil olmak üzere) ve kuzeyde Shufat'a kadar uzanacaktır”

BM Genel Kurul'u, 1967'de İsrail'in Doğu Kudüs'ü işgal ederek, burada belediye teşkilatlanmasına gitmesi üzerine bu kez 2253 (4 Temmuz 1967) ve 2254 (14 Temmuz 1967) sayılı kararları almıştır. Söz konusu kararlarda, İsrail'in Kudüs şehrinin statüsünü değiştirmeye yönelik teşebbüslerinden ciddi biçimde endişe duyulduğu ifade edildikten sonra, bu teşebbüslerin geçersiz hükmünde olduğu açıklanmıştır.²⁴⁷

---

²⁴⁶ Halloum., a.g.e, s. 281.

²⁴⁷ Halloum, a.g.e., s. 286.

Kudüs'e yönelik BM Genel Kurul'unun almış olduğu yukarıdaki kararların yanı sıra, Güvenlik Konseyi'nin takriben almış olduğu 22 Kasım 1967 tarihli 242 ve 23 Ekim 1973 tarihli 338 sayılı kararlarda, İsrail'in 1967 savaşında işgal ettiği topraklardan geri çekilmesi istenmiştir. Güvenlik Konseyi'nin doğrudan Kudüs'e yönelik ilk kararı ise, 21 Mayıs 1968 tarihli 252 sayılı karardır. Kararda "İsrail'in Kudüs'ün yasal statüsünü değiştirmeye yönelik olarak, oradaki arazilerin ve malların istimlâk edilmesi de dâhil olmak üzere, aldığı tüm kanunî ve idarî tedbirler ile yaptığı tüm eylemlerin geçersiz olduğu ve statüyü değiştirmeyeceği" teyit edildikten sonra, "İsrail'e şimdiye kadar aldığı tüm tedbirleri yürürlükten kaldırması ve bundan sonra Kudüs'ün statüsünü değiştirmeye yönelik her hangi bir eylemde bulunmaktan derhal vazgeçmesi" için acil çağrıda bulunulmuştur. Güvenlik Konseyi 3 Temmuz 1969 tarihli 267 sayılı ve 25 Eylül 1971 tarihli 298 sayılı kararlarıyla da daha sert bir dille aynı ilkeleri tekrar etmiştir.²⁴⁸

30 Temmuz 1980'de İsrail'in Kudüs'ü başkenti ilan ettiğini açıklayan bir kanunu Knesset'ten geçirmesi üzerine bu kez BM Güvenlik Konseyi, 30 Haziran 1980 tarihli 476 sayılı karar ile 20 Ağustos 1980 tarihli 478 sayılı kararı almıştır. İsrail'in işgalci güç olarak tanımlandığı bu kararlarda, şehrin statüsünü değiştirmeye yönelik meclisten geçirilen temel kanunun ve diğer tüm eylemlerin geçersiz olduğu hükme bağlanarak, üye devletlere Kudüs'teki diplomatik temsilcilerini geri çekmeleri çağrısında bulunulmuştur.²⁴⁹

BM Genel Kurul'u her yıl yaptığı oturumlarda 29 Kasım 1947 tarihli 181 (II) sayılı kararı ve Güvenlik Konseyi'nin 20 Ağustos 1980 tarihli 478 kararını hatırlatarak, İsrail'in Kudüs'ün statüsünü ve karakterini değiştirmeye yönelik aldığı tüm kararların geçersiz olduğunu yinelemeye devam etmektedir. Genel Kurul'un 10 Aralık 1981 tarihinde almış olduğu 36/120 E ve 3 Aralık 2001 tarihinde almış olduğu 56/31 sayılı kararlar da söz konusu kararlara atıfta bulunan, Kudüs'e ilişkin temel belgelerden sayılmaktadır.

---

²⁴⁸ Davutoğlu, a.g.m., s. 15-18.

²⁴⁹ Cattan, a.g.m., s. 13.

4.2. Mülteciler Sorunu

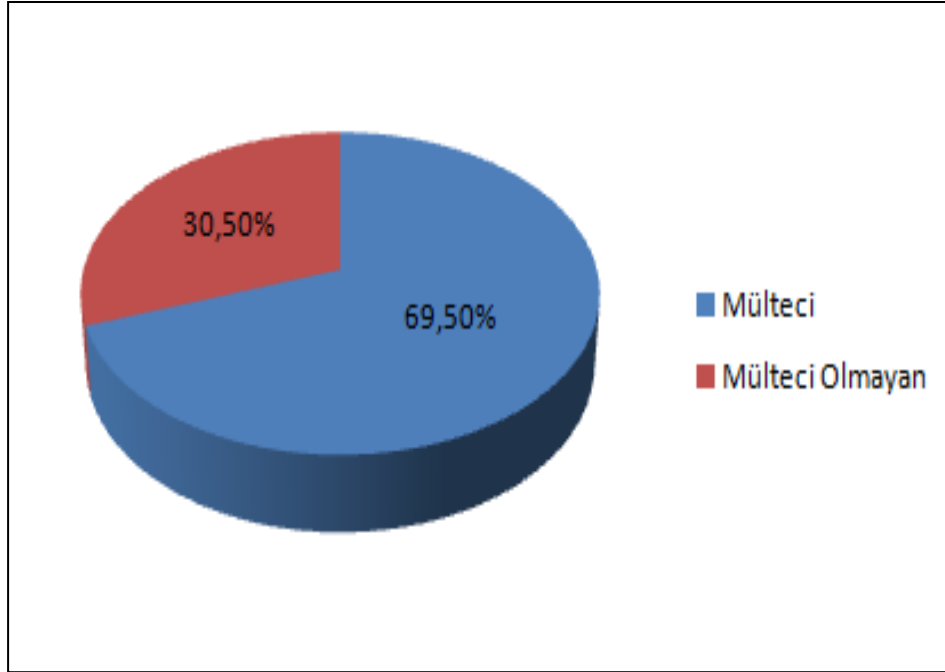
Uluslararası mülteci rejiminde önemli bir husus olan mültecilerin yürürlükteki tanımları, soğuk savaştan ve üçüncü dünya ülkelerinden gelişmiş ülkelere doğru gerçekleşen göçlerden etkilenmiştir. Bilhassa II. Dünya savaşı sonrasında çok sayıda insanın yaşadığı yerden göç etmesi mültecilerin yasal statüsüne dair hukuki çerçevenin temelini oluşturmuştur. Bu bağlamda BM 1951 Sözleşmesinde ‘ırkı, dini, milliyeti, belli bir sosyal ya da siyasi gruba mensubiyeti yüzünden, yaşadığı ülkede zulme uğramaktan korkarak başka ülkelere sığınan kişiler’ mülteci olarak tanımlanmıştır. 1951 Sözleşmesi’ndeki mülteci tanımı ilk başlarda sadece Avrupa menşeli mültecileri kapsamaktaydı ve aynı nedenlerden dolayı diğer coğrafi bölgelerde gerçekleşen göç olaylarını mülteci tanımı dışında değerlendirmekteydi. Ancak 1967 BM Mülteci Protokolü ile bu coğrafi sınırlama ülkelerin kendi inisiyatifine bırakılmış ve Monako, Kongo ve Türkiye dışında sözleşmeye üye diğer tüm ülkeler coğrafi sınırlama uygulamasını ortadan kaldırmıştır. Birleşmiş Milletlerin mülteci tanımı dışında bölgesel örgütler ve organizasyonlar tarafından da çeşitli mülteci tanımları yapılmıştır. 1969’da imzalanan Afrika Birliği Örgütü Sözleşmesi’nin 1. fıkra 2. paragrafında ‘menşei ülkesinin veya vatandaşlığında bulunduğu ülkenin bir kısmında veya tamamında dış şiddet, işgal, yabancıların istilası veya kamu düzenini ciddi biçimde bozan olaylar sebebiyle ülkelerinden ayrılarak başka ülkelere sığınmak zorunda kalan kişiler’ mülteci statüsünde değerlendirilmiştir. Avrupa Mülteci Statüsünü Tanımlama Sözleşmesi’nde ise ‘çeşitli sebeplerden dolayı menşei ülkesine dönmeye güç yetiremeyen veya buna isteksiz kişiler’ mülteci olarak tanımlanırken, Amerikan Devletleri Örgütü ve 1985 Cartagena Sözleşmesi de mültecileri benzer terimlerle tanımlamıştır.²⁵⁰

Mülteci kimliğini tanımlamak ve mülteci sorununa çözüm bulmak için ortaya atılan tüm bu mülteci tanımları, 1948’de İsrail’in kurulmasıyla ortaya çıkan dünyadaki en uzun süreli mülteci sorunu olma özelliğine sahip Filistinli mülteciler sorununun karakteristik yapısı nedeniyle, söz konusu soruna çözüm bulmada adeta

---

²⁵⁰ Elia Zureik, ‘‘Palestinian Refugees and Peace’’, *Journal of Palestine Studies*, XXIV, No.1, Autumn 1994, s. 8.

çıkmaza girmiştir. Filistinli Mültecilere Yardım ve Çalışma Kuruluşu UNRWA, 1948’de yaşadıkları topraklardan göç etmek zorunda kalan Filistinlileri mülteci kabul ederken, 1967’dekilerin bir kısmı hariç sonraki Filistinli mağdurları ‘‘yerinden edilmiş kişiler’’ olarak tanımlamaktadır.²⁵¹ Filistin İkamet ve Mülteci Hakları Merkezi Badıl’ın 2008 sonu verilerine göre, sayıları dünyada 10.6 milyonu bulan Filistinli nüfusun 7.1 milyonu mülteci konumundadır. Bu da dünyadaki toplam Filistinli nüfusun %67’sine tekabül etmektedir.²⁵² Filistin Merkezi İstatistik Bürosunun tahminlerine göre 2009 sonu itibariyle dünyadaki Filistinli sayısı 10.9 milyona ulaşmıştır ve bunların yaklaşık %70’i mültecidir. Bu mültecilerin %36.7’si Batı Şeria ve Gazze’de, %11.5’i İsrail’de, %29.8’i Ürdün’de, %16.3’ü çevre Arap ülkelerinde ve geri kalan %5.7’si de diğer yabancı ülkelerde yaşamaktadır. Yine 2009 sonu rakamlarına göre Filistinli mültecilerin sadece 4.7 milyonu, UNRWA’ya bağlı 59 mülteci kampında oldukça zor yaşam koşulları altında yaşamaktadır.²⁵³

Şekil 13: Dünyadaki Filistinli Nüfusun Mülteci Olma Durumu

²⁵¹ ‘‘Who are Palestine refugees’’, UNRWA, <http://www.unrwa.org/etemplate.php?id=86> (erişim 06.11.2011).

²⁵² ‘‘ What you need to know about Palestinian Refugees and Internally Displaced Persons’’, BADIL, May 2011, s. 8.

²⁵³ ‘‘PCBS: 10.9 Million Palestinians in the World’’, <http://www.palestine-pmc.com/details.asp?cat=3&id=1746> (erişim 01.12.2011).

Tablo 5: 2009 Sonu Verilerine Göre Dünyadaki Filistinli Mültecilerin Dağılımı

(Al-Zaytouna Centre For Studies & Consultations, 2009)

İkametgâh Yeri	Tahmini Nüfus Miktarı	Filistin Nüfusunun Yüzdelik Oranı (%)
Batı Şeria ve Gazze Şeridi	3,992	36.7
İsrail	1,247	11.5
Ürdün	3,240	29.8
Diğer Arap Ülkeleri	1,776	16.3
Diğer Ülkeler	618	5.7
Toplam	10,873 milyon	100

Hiç kuşkusuz altmış üç yıldır çözülemeyen Filistin sorunun en komplike derslerinden biri olan Filistinli mülteciler sorunun ortaya çıkmasında etkili olan faktörlerin başında İsrail'in kuruluş aşamasında Yahudi çetelerce gerçekleştiren terör eylemlerinin büyük etkisi olmuştur. Günümüzde Filistinlileri mülteci konumuna düşüren diğer önemli faktörse İsrail'in yıkımları ve Ortadoğu'nun ortasında yükselmekte olan utanç duvarıdır. İsrail'in güvenlik duvarı olarak nitelendirdiği bu duvar, özellikle ayrı bir mağduriyet ve mülteci trajedisini de beraberinde getirmiştir. Duvar inşa edilmeye başlandığı 2002'den 2009'a kadar geçen süre zarfında 200.000 yeni mağdur üretmiştir. Ayrım duvarıyla toprakları ellerinden alınan Filistinliler başkalarına muhtaç duruma düşürülürken, evsiz kalan ailelerin sayısı 4000'e ulaşmış ve bu da beraberinde 20.000 yeni kişinin yerinden edilmesi sonucunu doğurmuştur.²⁵⁴ Bu gerçeklere rağmen İsrail, bugün Filistinlilerin mülteci konumuna düşmesinde hiçbir sorumluluğu olmadığını iddia etmekte ve barış görüşmelerinin tıkanmasına yol açmaktadır. İlk kez Madrid Barış Konferansı'nda taraflar arasında müzakere edilen Filistinli mülteciler sorunu, daha sonraki barış görüşmelerinde de nihai statü görüşmelerinin temel başlıklarından biri olmuşsa da, İsrail'in sorumsuz tavrı nedeniyle şu ana dek hiçbir somut sonuç alınmış değildir. Fakat İsrail'in Filistinlileri zorla yerinden ettiği tarihi bir gerçektir ve bu da mülteciler meselesini

²⁵⁴ Ahmet Emin Dağ, "Ortadoğu'da Göç Hareketleri", Ümmühan Atak (ed.), **Mültecilik: Sorunlar, Tanıklar ve Çözüm Yolları**, İstanbul: İHH Araştırma Yayınlar Birimi, 2009, s. 104.

yaratan taraf olarak İsrail'i sorumlu kılmaktadır. Zira Filistinliler kendi istekleriyle topraklarını terk etmemiştir. Filistinlilerin %89'u doğrudan İsrail saldırıları, %10'u psikolojik savaş nedeniyle topraklarından göç ederken, sadece %1'i kendi istekleriyle topraklarını terk etmiştir.²⁵⁵

4.2.1. Tarihî Süreç

Uluslararası arenada her ne kadar Filistinli Mülteciler Sorununun, 1948'de Arap-İsrail savaşı sonrasında ortaya çıktığı gibi bir izlenim yaratılsa da Filistin'i yerli nüfusundan arındırmak, Siyonizm'in köklü ilkelerinden olagelmıştır.²⁵⁶ Siyonist liderlerin hiç yoksa 1930'ların ortalarından itibaren Filistinlileri topraklarından sürmek için bir takım planlar üzerinde çalıştıkları bilinmektedir. Ekim 1937'de dönemin Dünya Siyonist Örgütü lideri olan Ben Gurion, oğlu Amos'a gönderdiği mektupta "Arapları atıp yerlerini ellerinden almalıyız... Negev ve Ürdün ırmağının öte yakasındaki Araplara hâkim olmak için değil, ama o bölgelerde kendi haklarımızı korumak için kuvvete başvurmak zorunda kalırsak, o takdirde emrimize amade kuvvetler olacaktır" diye yazmıştır.²⁵⁷ Haziran 1938'teki Yahudi Ajansı Yürütme toplantısında da "Ben Filistin'den Arap nüfusunun zorla transferinden yanayım. Bunda ahlaksız hiçbir şey görmüyorum" diyerek Filistinlileri topraklarından toptan kovma anlamı taşıyan nakil programına dair görüşlerini açıkça ifade etmekten çekinmemiştir.²⁵⁸ Diğer bir Siyonist üst düzey yetkilisi olan Transfer Komitesi'nin başkanı ve toprak müsaderesi operasyonlarının başı Yosef Weitz 1940'da açıkladığı etnik temizlik planında şöyle demiştir:

"Bu ülkede iki halka yer olmadığını açıkça bilmemiz gerekir. Eğer Araplar terk eder giderlerse, burası bize yeter (...). Onların yerini değiştirmekten başka çare yoktur; bunun için tek bir köyün, tek bir kabilenin bırakılmaması lazımdır... Roosevelt'e ve bütün dost devlet başbakanlarına izah etmek gerekir ki, bütün Araplar çekip giderse ve sınırlar Litani ırmağı boyunca

²⁵⁵ Alkan, a.g.m, s. 321-322.

²⁵⁶ Salman Ebu Sitta, "Geriye Dönüş Hakkının Tanınması", Roana Carey (der.), **Yeni İntifada İsrail'in Apartheid Politikasına Direnmek**, İstanbul: Everest Yayıncılık, 2010, s. 480.

²⁵⁷ Robert I. Friedman, "Filistinli Mülteciler I", **Birikim**, Ağustos 1990, s. 43.

²⁵⁸ Abdulkhalek Alzamli, "Palestine Refugees and their Nakba in Israeli Official Documents", August 2011, <http://prn.mcgill.ca/research/papers/alzamli.pdf> (erişim 10.11.2011).

kuzeye doğru ve doğuya, Golan tepelerine doğru biraz ileri itilirse, İsrail toprağı küçük sayılmaz.’’²⁵⁹

İngiltere Exeter Üniversitesi’nde görev yapan İsraili tarihçi Ilan Pappé, Filistin’de katıksız bir Yahudi devleti yaratmak için Siyonist örgütlerin nasıl sistematik bir çalışma yürüttüğünden ayrıntılarıyla bahsetmektedir. Hedefe giden yolda plana çok önem veren Siyonist Örgütler, bizatihi örgütün çalışmalarında yer almış Moşe Pasterak’ın deyimiyle ‘en iyi saldırı nasıl yapılır diye’ çok kapsamlı çalışmalarda bulunmuşlardır. 1940’a gelindiğinde Yahudi Ajansları yoğun istihbarat çalışmaları neticesinde, Filistin’in her bir köyünün coğrafi konumuna, topoğrafik özelliklerine, diğer köylerle bağlantısına, hava fotoğraflarına, ulaşım ağlarına, ana gelir kaynaklarına, toprak özelliklerine, su kaynaklarına, ekim plantasyonlarına, camilerine, sosyo-politik kompozisyonuna, kişilerin dinsel aidiyetlerine, siyasi görüşlerine, zanaatkârlarına ve becerilerine, aile başına düşen araba sayısına, 1936-1939 olaylarına karışan şahısların isimlerine, zengin köylülerin, muhtarların ve memurların isimlerine, erkek sayısına hatta ağaç sayısına varıncaya kadar Filistinlilere ait sayısız veriyi temin etmiş bulunmaktaydılar. Bu veriler ışığında etnik temizleme planından en iyi sonucu almak için çalışmalarını sürdüren Siyonistler, 1948 yılına kadar çeşitli planlar üzerinde durmuş ve sonunda Plan Dalet diye de bilinen Plan D ile saldırılarını gerçekleştirme kararı almıştır.²⁶⁰ Sonuç olarak BM Uzlaştırma Komisyonu (UNCCP) verilerine göre 1948 Savaşı’nda Haganah, Irgun ve Stern gibi Yahudi terör gruplarının saldırıları sonucunda Filistinli Arap nüfusunun %75’ini oluşturan 726,000 kişi mülteci konumuna düşürülmüştür. 1967 Savaşında da ikinci kez mülteci konumuna düşürülen UNRWA’ya kayıtlı 175.000 mülteci de dâhil olmak üzere toplamda 300.000 Filistinli yerinden edilmiştir.²⁶¹

4.2.1.1. 1948 Mültecileri

14 Mayıs 1948’de Filistin toprakları üzerinde İsrail devletinin kuruluşunu ilan etmesinin hemen ardından patlak veren Arap-İsrail savaşı, İsrail’in etnik temizlik

---

²⁵⁹ Garaudy, a.g.e., s. 108.

²⁶⁰ Ilan Pappé, ‘‘The 1948 Ethnic Cleansing of Palestine’’, **Journal of Palestine Studies**, Vol: XXXVI, No. 1, Autumn 2006, , s. 6-20.

²⁶¹ ‘‘Refugess’’, **PASSIA**, http://www.passia.org/palestine_facts/pdf/pdf2009/Refugees.pdf, (07.10.2011).

planını hızla devreye koymasını sağlamıştır. Fakat İsrail, zaten savaş başlamadan önce de Plan Dalet doğrultusunda BM'nin taksim kararını takriben yaptığı operasyonlarla Filistinli nüfusun yarısından fazlasını bölgeden sürmüş bulunuyordu. İsrail ordularınca yapılan, çok sayıda sivilin ölümüyle sonuçlanan 15 katliam, daha tek bir Arap askeri Filistin'e ayak basmadan gerçekleşmişti.²⁶² Yahudi bir yazar devletleşme yolunda bu tür operasyonların amacını şöyle açıklamıştır:

‘‘Taksim kararının askıya alınması yahut feshi ihtimali hiç şüphesiz Ben Gurion ve Menahem Begin’i gayrı resmi ele vermeğe, gizli terör güçleri ile düzenli Haganah ordusunu birleştirmeğe... itti. Plan artık açıktı: 15 Mayıs 1948’den önce mümkün olduğu kadar fazla Arap’tan kurtulmak ve... fazla yer elde etmek amacıyla genişletmek ve toprak işgal etmek için Araplarla savaşı hızlandırmak ve şiddetlendirmek...’’²⁶³

1948 yılı boyunca İsrail orduları Filistin’de en az 34 katliam gerçekleştirerek, işgal ettiği topraklardaki 585 köyden 478’ini yok etmiş ve 531 köyü de tamamen boşaltmıştır.²⁶⁴ Filistinlileri topraklarından sürerek hem demografik açıdan üstünlük sağlamak hem de sınırlarını genişletmek isteyen işgal güçleri, bu doğrultuda ilk büyük katliamını Nisan 1948’de Deyr Yasin köyünde yapmış ve bunu arkasından gelen 16 katliam takip etmiştir. İsrail orduları, İzak Rabin’in açık emriyle 9-18 Temmuz arasındaki 10 gün içerisinde de 60.000 kişinin evinden atıldığı Lydda katliamını gerçekleştirmiştir. Bunu, et-Tira, Tantura ile Hayfa katliamları ve yine Yo’av Operasyonu sırasında güneyde ve Hiram’ın kuzeyinde gerçekleştirilen 13 başka katliam takip etmiştir. İsrail, el-Halil’deki Devayima köyüne gerçekleştirdiği katliamda ise kadınlar ve çocuklar dâhil 80-100 arasında Arabı öldürmüştür. Diğer taraftan Hayfa, Yafa, Lydda ve Kudüs gibi şehirlerde yağma ve yıkım olayları başlatan İsrail orduları, Araplara ait 50 bin evi yağmalamış, tarlalarına el koymuş ve kadınların ziynet eşyaları için uzuvlarını keserek, onlara tecavüz etmiştir.²⁶⁵

---

²⁶² Sitta, a.g.m., s. 482.

²⁶³ Karaman, s. 54.

²⁶⁴ Mariam Itani & Mo’in Manna, **The Suffering of The Palestinian Refugee**, Mohsen Moh’d Saleh&Rana Sa’dah (ed.), Beirut: Al Zaytouna Centre For Studies and Colsultations, 2010, s. 22.

²⁶⁵ Sevinç Alkan Özcan, ‘‘Filistinli Mülteciler’’, M. İbrahim Turhan (der.), **Filistin Çıkmazından Çözümü**, İstanbul: Küre Yayınları, 2003, s. 310-311.

Foto 8: Deyr Yasin Katliamından Bir Görüntü

Foto 9: Doğu Kudüs'teki Bir Filistin Köyünden Yıkım Görüntüleri

Bölgedeki bu karışıklıklar üzerine Birleşmiş Milletler, Kont Folke Bernadotte adlı bir arabulucuyu görevlendirmiştir. Yaklaşık 726.000 Filistinlinin yurtlarından sürülmesine tanık olan BM arabulucusu Bernadotte, 16 Eylül 1948 tarihli raporunda mülteci sorununa ilişkin Genel Kurula şunları rapor etmiştir:

‘‘Anlaşmazlığın bu suçsuz kurbanlarının, ülkelerine geri dönmelerini önlemek, onları bir kere daha mahkûm etmek olur. Hâlbuki Filistin’e dolan Yahudi muhacirler derhal gidenlerin yerlerini alıyorlar... Yüzyıllardan beri bu topraklarda kökleşmiş olan Arapları söküp atıyorlar... Siyonistler her yanı yağma ediyorlar, hiçbir askeri gerekçe bulunmadığı halde köyleri yakıp yıkıyorlar...’’²⁶⁶

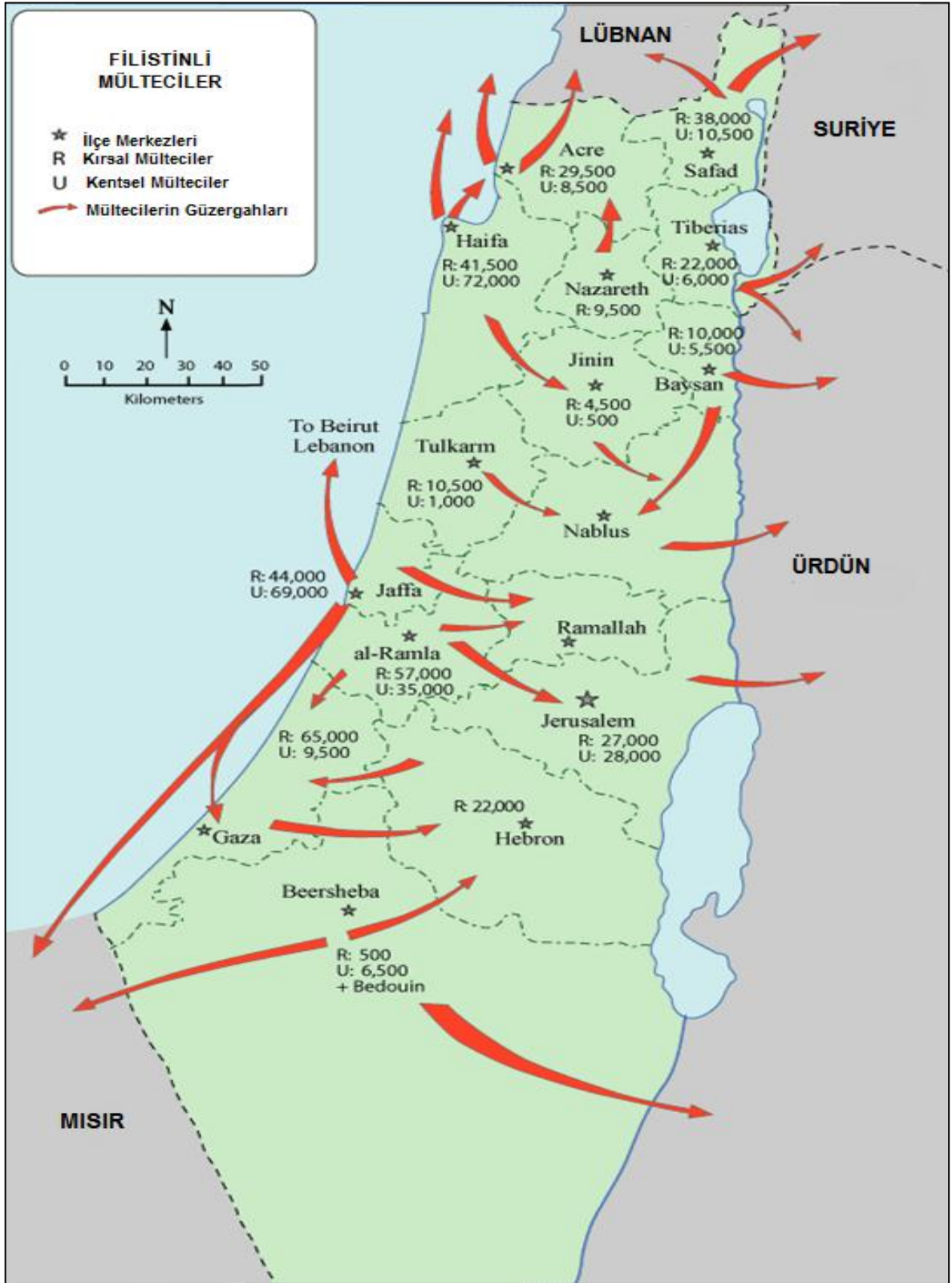
Ayrıca Bernadotte hazırladığı raporda, BM Genel Kurulu’na acele tedbir almasını, mültecilere yardım etmesini ve mültecilerin yurtlarına dönmelerinin sağlanmasını istemiştir. Bunun üzerine Kasım 1948’de toplanan Genel Kurul 212 (III) sayılı kararla Filistinli mültecilere yardım yapılmasını öngörmüştür. Bu karar akabinde BM Genel Sekreteri, mültecilere yapılacak yardımları yönetmek üzere Birleşmiş Milletler Yardım Teşkilatı UNRPR’yi kurmuştur. Daha sonra bu ad Irak ve Lübnan’ın isteği üzerine, United Nations Relief and Works for Palestine Refugees (UNRWA) olarak değiştirilmiştir.²⁶⁷

Foto 10: 1948 Filistinli Mültecileri

²⁶⁶ Garaudy, a.g.e., s. 61.

²⁶⁷ Armaoğlu, a.g.e., s. 106.

Şekil 14: 1948 Filistinli Mültecilerin Göç Yolları

(www.palestineremembered.com)

1948 mültecileri, Filistinli Arapların göç etmesine yol açan nedenlerle ilgili tarihsel bir tartışmayı da beraberinde getirmiştir. Arapların geleneksel açıklaması, Yahudi ordularınca gerçekleştirilen katliamlar neticesinde göç olaylarının gerçekleştiği yönündeyken, Yahudilerin geleneksel açıklaması, Arap ordularının ilerleyişini kolaylaştırmak ve Yahudi devleti varlığını sıkıntıya sokmak için Arap liderler tarafından Filistinlilerin bölge topraklarından bilinçli bir şekilde tahliye edildiği yönündedir. Filistin mülteci sorunu üzerine çalışmalarıyla ön plana çıkan, Jerusalem Post'un eski diplomatik muhabiri, İsraili tarihçi Benny Morris'in İsrail arşivlerinden çıkardığı belgeler Yahudi tarafının iddialarını çürütür niteliktedir. 30 Haziran 1948 tarihli İsrail Savunma İstihbarat Teşkilatı'nın hazırladığı "Filistinli Arapların Göçü" adlı dokuz sayfalık bir metin ile on beş sayfalık ekten oluşan arşiv belgesinde "gürültülü patlama sesleri çıkaran ani ve uzun süren ağır silahlı yaylım ateşleri, korku yaratmak için Arap hoparlörleri kullanılarak yapılan propaganda konuşmaları (özellikle Hayfa'da olduğu gibi) göçün gerçekleşmesinde büyük tesir göstermiştir" denilmektedir. Belgede ayrıca genel yorumlar başlığı altında "yeri gelmişken Arap noktalarını bombalayan uçak savarların kanatlarına dehşet verici ses çıkaran sirenler takılması için hiçbir çabada bulunulmamıştı. Oysa bu yöntem kullanılmış olsaydı etkileri harika olabilirdi." denilerek Filistinli sivillerin göçünü hızlandıracak tavsiyelerde de bulunulmuştur. Nihai olarak göçü hızlandıran etkenler önem sırasına göre belge raporda şu şekilde sıralanmıştır: Toplam göçün en az %55'i saldırılarımız (Haganah/İsrail Savunma Gücü) ve bunların etkilerinden, %15'i diğer Yahudi örgütlerinin gerçekleştirdiği saldırılardan (Lehi, Irgun), %2'si tarafımızdan verilen kesin çıkartma talimatları ve ultimatolardan, %1'i psikolojik nedenlerden kaynaklanmıştır.²⁶⁸ Bu da Filistinli Arap göçünün en az %73'ünün doğrudan İsrail ordularının müdahaleleri ve eylemleri neticesinde gerçekleştiğini göstermektedir.

4.2.1.2. 1967 Mültecileri

1967 Savaşının arifesinde Filistinli nüfus şöyle bir dökümü gözler önüne sermekteydi; yaklaşık 2.350 binlik bir toplam içerisinde 1.345 bin mülteci; Ürdün ve Gazze dışında yaşayıp mülteci olarak kaydedilmiş bulunmayan 100 bin kişilik bir

---

²⁶⁸ Benny Morris, "The Causes and Character of the Arab Exodus from Palestine: The Israeli defense forces intelligence service analysis of June 1948", Ilan Pappé (ed.), **The Israel/Palestine Question**, London and New York: Routledge, 1999, s. 194-201.

kesim ve Mayıs 1948 tarihinden beri İsrail içinde azınlık olarak kalan 300 bin kişilik bir Arap nüfus. Savaş öncesi mülteci durumu böyle bir görünüm arz ederken, savaş akabinde ikinci bir mülteci akını gerçekleştiği için tablo büyük bir değişiklik göstermiş, BM'nin resmi kayıtlarına göre 30 Haziran 1968 günü itibariyle toplam mülteci sayısı 1.364.298 bine ulaşmıştır. Buna kayıtlara geçmemiş yüzde 20 ila 30 mülteciyi de eklediğimizde bu sayı 1.800 binin üzerine çıkmaktadır.²⁶⁹ 1967 Savaşının önemli sonuçlarından biri olan mülteci sayısındaki bu değişim Ürdün'ü en fazla Filistinli mülteci barındıran ülke konumuna getirmiştir.

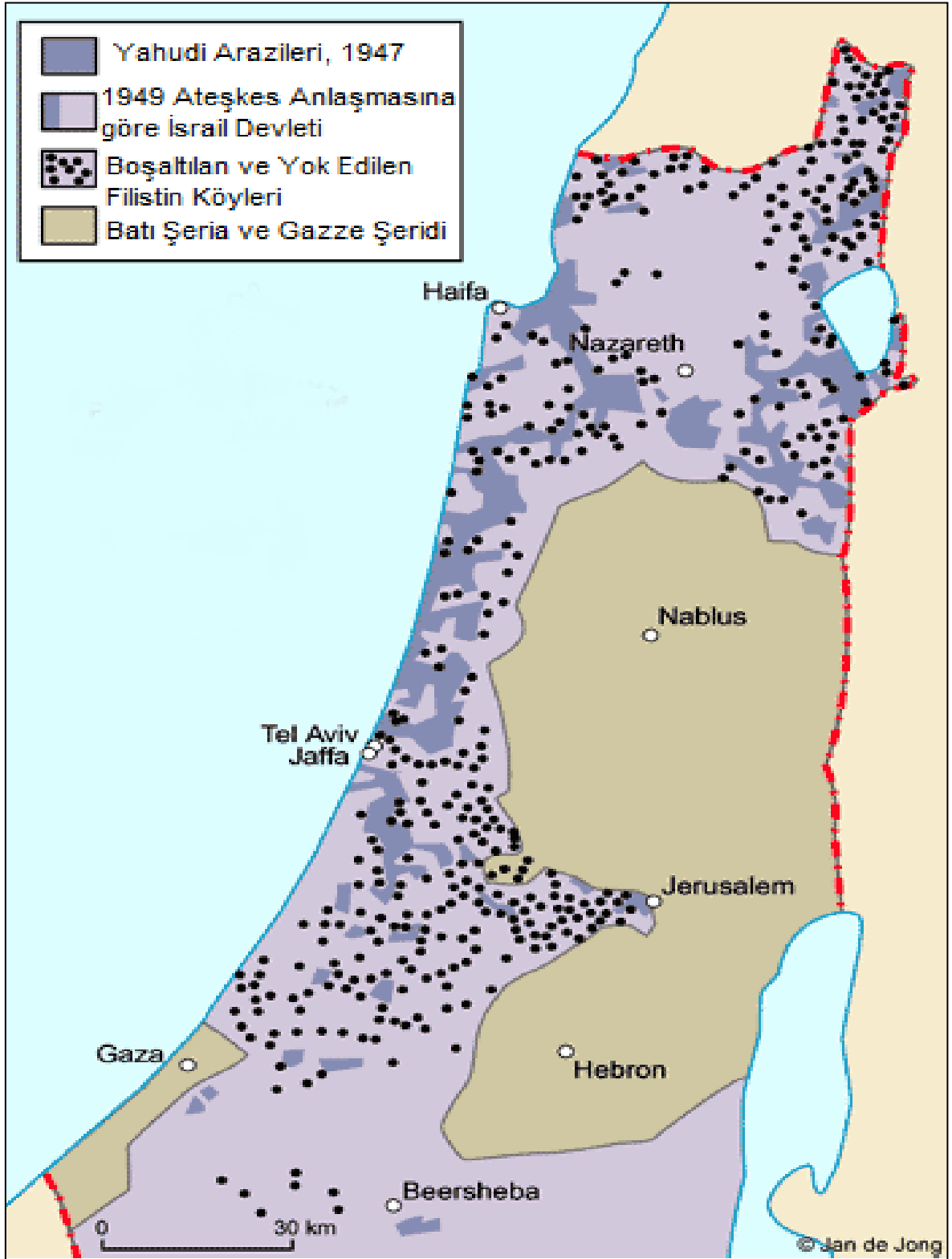

Foto 11: Ürdün'deki El-Bak'a Mülteci Kampından Bir Görüntü

(UNRWA, 1968)

---

²⁶⁹ Karaman, a.g.e., s. 93.

Şekil 15: 1948 ve 1967 Yılında İsrail Tarafından Boşaltılan ve Yok Edilen Filistin Köyleri

(Palestinian Liberation Organization Negotiations Affairs Department)

Filistinli mültecilerin geri dönüş ihtimalini ortadan kaldırmak isteyen İsrail ordusu, savaş sırasında ve akabinde Filistinlilerin evlerini yıkmış ve mallarını gasp etmiştir. 11 Haziran 1967 ve 25 Haziran 1969 arasında İsrail ordusu tarafından Filistinlilere ait toplamda 6835 ev yıkılmıştır. İsrail hükümeti, 1950’de yürürlüğe koyduğu ve Arap topraklarını ele geçirmeye hizmet etmiş olan Sahipsiz Mülkler Kanunu (Absentee Property Law) sayesinde Nisan 1968’de kutsal şehir Kudüs’te, üzerinde 1043 ev ve 438 dükkân bulunan 12 hektar Arap toprağına el koymuştur.²⁷⁰ Sadece işgalin ilk üç yılında İsrail’in Filistin topraklarından gasp ettiği arazi 18270 dönümü (18.27 kilometrekare) bulmaktadır.²⁷¹

1967 Filistinli Mültecileri, tıpkı 1948 mültecilerinde olduğu gibi büyük göç dalgasının nedenleri hakkında tarihsel bir tartışmayı da beraberinde getirmiştir. Beyrut’taki Amerikan üniversitesinden bir sosyologlar grubu deneysel bir araştırmada, 1967 Filistinli mültecilerini göçe neyin zorlamış olabileceğini incelemiştir. Araştırmacılar, mültecilerin %80’inin kendi vatanlarında evleri ve mülkleri olduğunu, %94’ünün köylerinde en azından 21 yıldan beri yaşadığını ve kendi bölgeleriyle bütünleşmiş olduğunu saptamış ve onları kaçırmaya ne yoksulluğun ne de bir başka şeyin teşvik ettiğini, onları kaçırmaya sadece İsrail’in açık baskının ve şiddetinin neden olduğu sonucuna varmıştır. Ayrıca araştırma neticesinde, mültecilerin hiç birinin sürekli olarak yurtlarından uzakta kalmak istemedikleri, hepsinin er geç köylerine geri dönmek istediğı tespit edilmiştir.²⁷²

4.2.2. Geri Dönüş Hakkı ve İsrail’in Tutumu

Filistinli mültecilerin geri dönüş hakkı uluslararası hukuk tarafından garanti altına alınmış ve birçok kereler teyit edilmiş olmasına karşın, İsrail bugün var oluşuna karşı bir tehdit olarak gördüğü Filistinli mültecilerin yurtlarına geri dönmesine karşı çıkmaktadır. İsrail’in resmî tutumuna göre, geri dönüş hakkı yalnızca döndükleri ülkenin vatandaşı olan mültecilere aittir ve Filistinliler ise İsrail vatandaşı olmadığı için dönüşleri söz konusu olmamalıdır. İsrail’in bu tezle yaptığı

---

²⁷⁰ Hollstein, a.g.e, s. 290.

²⁷¹ ‘East Jerusalem’, **Palestine Monitor**, ‘16 December 2008, <http://www.palestinemonitor.org/spip/spip.php?article5> (erişim 10.11.2011).

²⁷² Hollstein, a.g.e., s. 277.

aslında önce insanları kendi topraklarından zorla çıkarmak ve daha sonra da onları vatandaşlıktan ve geri dönüş hakkından mahrum bırakmaktır.²⁷³ Buna karşın İsrail, dünyanın neresinde ikamet ederse etsin, vatandaşı olsun veya olmasın tüm Yahudilerin Filistin topraklarına dönmesi gerektiğine inanmakta ve Yahudilerin tümünün geri dönüşünü sağlamak için girişimlerini sürdürmektedir. Zaten İsrail'in geri dönüş karşısında takındığı bu sert tutumun arkasında yatan neden de, geri dönüşlerin Yahudi devletinin demografik karakterini bozacağı korkusudur. Bir başka deyişle dini ve etnik temellere dayalı bir devlet sisteminden yana olduğundan, Filistinlilerin de Yahudi olmaması, Arap olmasından ötürü onların geri dönüşlerine karşı çıkmaktadır.²⁷⁴ Ancak İsrail'in geri dönüşlere karşı çıkmasındaki tek nedeni sahip olduğu ırkçı görüşe dayandırmak büyük bir eksiklik olacaktır. Gerçekte İsrail'in geri dönüş hakkı karşısında almış olduğu bu tutumun altında yatan en önemli nedenlerinden biri de Filistin topraklarını kolonileştirme siyasetinden ileri gelmektedir.

İsrail, mültecilerin geri dönüşü konusunda çok katı bir tutum benimsemiş olmakla birlikte, 1995 yılında Oslo Anlaşmasının mimarlarından olan İsrail Adalet Bakanı Yossi Beilin ve Arafat'ın yardımcısı Mahmud Abbas tarafından sunulan doküman, meselenin çözümü için uluslararası sorumluluğu öngörmesiyle, Filistinli mülteciler sorunun çözümüne yönelik önemli bir açılım olarak kabul edilmiştir. Bu dokümana göre mültecilerin bir kısmı kurulacak Filistin Devleti'ne dönecek, az sayıda mülteci "ailelerin yeniden birleştirilmesi" programı çerçevesinde İsrail'e dönecek ve geri kalanı ise Batılı ülkelere gidecekti. İsrail bu belgeye göre yeniden yerleştirme konusunda cüzi malî yardımda bulunacaktı. Beilin'in temel argümanı BM'nin 194 sayılı kararında hiçbir şekilde "İsrail" isminin geçmemesi nedeniyle mülteci sorunun yaratılmasında İsrail'in suçlanamayacağına dayanıyordu. 2000'de yapılan Camp David Görüşmeleri'nde de tartışılan bu doküman, İsrail Başbakanı Ehud Barak tarafından reddedilmiştir ve İsrail'in mülteciler konusunda "hukukî veya ahlakî" hiçbir sorumluluğunun olmadığı iddiasını yinelenmiştir.²⁷⁵ Bu tutum 2002

---

²⁷³ Özcan, a.g.m., s. 319.

²⁷⁴ Micheal Dumper, "Mülteci Geri Dönüş Programlarının Karşılaştırılması ve Filistin Meselesi", Micheal Dumper (der.), **Mülteci**, Fundan Canlı (çev.), Ankara: Sitare Yayınları, 2010, s. 22.

²⁷⁵ Özcan, a.g.m., s. 320-321.

yılında Suudi Arabistan Prensi Abdullah bin Abdülaziz'in "BM Genel Kurulunun 194 sayılı kararı uyarınca Filistinli mülteciler sorununa adil bir çözüm" bulma iddiasıyla ortaya attığı barış planında da değişmemiştir. 2008 yılına gelindiğinde İsrail başbakanı Ehud Olmert, Jerusalem Post'a verdiği röportajda mültecilerin geri dönüşünü kesinlikle kabul etmeyeceklerini ve bu konuda hiçbir İsrailinin de sorumluluk üstlenmeyeceğini bir kez daha yinelemiştir. 2009 yılında İsrail Dışişleri Bakanı Avigdor Lieberman aynı gazeteye verdiği mülakatta, geri dönüş hakkını tartışmaya açılmayacak şekilde yok saydıklarını açıklamıştır.²⁷⁶

Filistinli mülteciler konusundaki son gelişme, 2011 Ocak'ta El-Cezire ve The Guardian tarafından yayınlanan belgelerle gündeme gelmiştir. Söz konusu belgelerdeki iddianın dayanağını, Filistinli müzakereci Saib Erakat'ın Amerika'nın Ortadoğu Özel Temsilcisi George Mitchell ile yaptığı görüşmeler oluşturmaktadır. 2008 yılında gerçekleşen bu görüşmelerde, dönemin İsrail Başbakanı Ehud Olmert'in bugün sayıları 7.1 milyonu bulan Filistinli mültecilerin ancak 10 bininin dönüşünü kabul ettiğini, Filistin lideri Mahmud Abbas'ın ise, "İsrail'in beş milyon mülteciyi ya da bir milyonu bile kabul etmesini istemek mantıksız olur. Bu İsrail'in sonu anlamına gelecektir." diyerek, İsrail'in mültecilerin geri dönüş hakkına yönelik tutumunu desteklediği iddia edilmektedir. Yine söz konusu belgelerde dönemin ABD Dışişleri Bakanı Condoleezza Rice'ın, Filistinli mülteciler sorununa çözüm için Şili ve Arjantin gibi Latin Amerika ülkelerini adres gösterdiği ileri sürülmektedir.²⁷⁷ Mahmud Abbas'ın, Filistinli mültecilere ihaneti olarak yorumlanan bu belgeler, Filistinliler tarafından oldukça sert tepki ile karşılanmıştır. İsrail hükümeti ise yaptığı yazılı açıklamada Filistin yönetimine geçmişte böyle bir teklif götürmediği gibi, gelecekte de mültecilerin geri dönüşünü kabul eden herhangi bir anlaşmayı asla kabul etmeyeceklerini açıklamıştır.²⁷⁸ Exeter Üniversite'ne bağlı Avrupa Filistin Çalışmaları Merkezinin eş-yönetici ve İngiltere'nin The Guardian gazetesi yazarı Ghada Karmi'nin de ifade ettiği gibi, zaten her hâlükarda seçimle iş başına gelmemiş ve mültecileri temsil niteliğine sahip olamayan şu anki Filistinli müzakerecilerin yasal olarak Filistinli mülteciler adına söz söyleme yetkisi yoktur. Söyleseler ve bu

²⁷⁶ "Palestinian Refugee", **PLO Negotiations Affairs Department**, May 2011, s. 8.

²⁷⁷ "Condoleezza Rice: send Palestinian refugees to South America", **The Guardian**, 24 January 2011

²⁷⁸ "İsrail, Filistinli Mülteciler Haberini Yalanladı", **Star Gazetesi**, 24 Mayıs 2011.

kabul edilse dahi, yalnızca 1948’de işlenen adaletsizlik katlanacak ve on yıllardır süregelen Filistin-İsrail ihtilafı ebedileşecektir.²⁷⁹ Diğer taraftan İsrail yönetimi de ne kadar sorumluluk almaktan kaçınırsa kaçınısın, Filistinli mülteciler bugün vatanlarına geri dönme konusundaki ısrarlarını hala korumaktadırlar ve bu haklarından hiçbir zaman feragat etmeyi düşünmemektedirler. El-cezire televizyonunun 2000 yılında yaptığı iki anketin sonuçları, mültecilerin geri dönüş hakkına olan bağlılıklarını ezici bir katılımla gözler önüne sermiştir. Birinci anket sonuçları katılımcıların %88.3’ünün 1967 sınırları içerisinde bir Filistin devletinin kurulması halinde, kovuldukları topraklara geri dönme hakkından vazgeçme taraftarı olmadıklarını gösterirken, ikinci anketin sonuçları katılımcılardan %85.6’sının kendilerine vatandaşlık hakkı verilse ve finansal tazminat sağlansa bile geri dönüş hakkını tercih edeceklerini göstermiştir.²⁸⁰

4.2.3. Uluslararası Hukuk Boyutu

Doğrudan Filistinli mülteciler sorununa ilişkin ilk uluslararası belge olma özelliğine sahip BM Genel Kurulu’nun 11 Aralık 1948’de almış olduğu 194 sayılı kararın 11. maddesinde şu ifadeler yer verilmiştir:²⁸¹

’’Komşularıyla barış içinde yaşamak üzere evlerine dönmek isteyen mültecilere bu hak mümkün olan en kısa zamanda sağlanmalı ve uluslararası hukuk ve eşitlik ilkelerine riayet edilerek, sorumlu hükümetler veya yetkili makamlar tarafından; gerek dönmeyi tercih edenlere mülklerine karşılık olarak, gerekse mülkleri kaybolan ya da zarar görenlere zayıyat bedeli olarak tazminat ödenmelidir.’’

Karar alındıktan yaklaşık beş ay sonra İsviçre’nin Lozan kentinde karar üzerindeki belirsizlikleri ortadan kaldırmak ve kararın sağlıklı bir şekilde uygulanmasını sağlamak için uluslararası toplumun katılımıyla bir konferans gerçekleştirilmiştir. Katılımcılar konferansın sonunda 194 sayılı kararı teyit ederek,

---

²⁷⁹ Ghada Karmi, “Only Palestinian refugees can give up their right of return”, **The Guardian**, 24 January 2011.

²⁸⁰ Itani ve Manna, a.g.e., s. 109.

²⁸¹ Itani ve Manna, a.g.e., s. 96.

mümkün olan en kısa sürede kararın uygulanması için çalışacaklarına dair Lozan Protokolü'nü imzalamışlardır. İsrail de o gün bu protokolü imzalayan ülkeler arasında yer almasına rağmen, bugün sorunun çözümü için hiçbir çaba sarf etmediği gibi kararı da kesin bir dille reddetmektedir. Bu durum her ne kadar İsrail'in kararının zaman içinde değiştiği izlenimi verse de, gerçekte İsrail'in söz konusu karara yönelik fikri hiçbir zaman değişmemiştir. En başından beri geri dönüş fikrine karşı olan İsrail, Lozan Protokolü'nü sadece BM üyeliğine kabul edilmesinde kendisine ön şart olarak sunulduğu için imzalamıştır.²⁸²

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun almış olduğu 194 sayılı karar, 1948-2000 yılları arasında uluslararası topluluk tarafından 135 kere onaylanmıştır.²⁸³ Müteakip alınan tüm kararlar, 194 sayılı kararın 11. maddesine atıfta bulunarak, mültecilerin geri dönüş hakkının ilgili hükümetin sorumluluğunda olduğuna değinerek, bunun sağlanması gerektiği ve dönmek istemeyenlerin ve de döneceklerin kayıplarına ve zararlarına karşılık ilgili hükümetin tazminat ödemesi gerekliliğini yinelemiştir. BM Genel Kurulu'nun 194 sayılı kararına atıfta bulunarak Filistinli mültecilerin geri dönüş hakkını teyit ettiği kararlardan bazıları şunlardır: Aralık 1948 tarihli 2452 sayılı karar, 10 Aralık 1969 tarihli 2535 sayılı karar, 13 Aralık 1972 tarihli 2963 sayılı karar, 7 Aralık 1973 tarihli 3089 sayılı karar, Kasım 1974 tarihli 3236 sayılı karar, 10 Kasım 1975 tarihli 3376 sayılı karar, 7 Aralık 1978 tarihli 33/28 sayılı karar ve 11 Aralık 1990 tarihli 45/73 sayılı karar.

Filistinli mülteciler geri dönüş haklarını yalnızca BM'nin 194 sayılı kararı ve bu karara atıfta bulunan diğer kararlardan almamaktadır. 10 Aralık 1948'de kabul edilen İnsan Hakları Evresel Beyanname'sinin 13. maddesinde; (1) Herkesin bir devletin sınırları içerisinde serbestçe dolaşma ve oturma hakkı vardır, (2) Herkes kendi ülkesi de dâhil olmak üzere, herhangi bir ülkeden ayrılma ve ülkesine geri dönme hakkına sahiptir, denilmektedir. İsrail'in de imzaladığı 16 Aralık 1966'da kabul edilen Medeni ve Siyasî Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme'nin 12. maddesinde de; "(2) Herkes kendi ülkesi de dâhil olmak üzere, bir ülkeden ayrılma hakkında özgürdür... (3) Hiç kimse kendi ülkesine girme hakkından keyfi olarak

---

²⁸² Itani ve Manna, a.g.e, s. 96-97.

²⁸³ Sitta, a.g.m., s. 487.

mahrum bırakılmaz.” denilerek benzer haklara vurgu yapılmıştır.²⁸⁴ 1949 Cenevre Sözleşmesi'nin 49. maddesi de işgalci devletin, işgal ettiği topraklarda cebir kullanarak ferdi ya da topluluk halinde tehcir uygulaması yasaklanmıştır.

4.3. Yahudi Yerleşimleri Sorunu

Genel olarak Siyonist ideolojinin ayrılmaz bir parçası olan Yahudi yerleşimleri, işgal altındaki Filistin topraklarında uluslararası hukuka aykırı olarak inşa edilen ve içine Yahudilerin yerleştirildiği yerleşim birimleri olarak tanımlanmaktadır. 2008 istatistiklerine göre, işgal altındaki Filistin topraklarında 132 yasadışı yerleşkede ve 102 ileri karakolda, 462.000 Yahudi yerleşimci yaşamaktadır.²⁸⁵ Ancak Yahudi yerleşimlerini sadece inşa edilen binalar ve bunlara yerleştirilen nüfus olarak düşünmek konunun vahametini tam anlamıyla kavrayabilmemizi engelleyebilir. Zira İsrail'in yerleşim faaliyeti adı altında ilhak ettiği Filistin toprakları sadece yerleşilen binaların kapladığı alanla sınırlı değildir. Söz konusu yerleşim faaliyetleri Yahudilerin yerleşmesi için inşa edilen binalara ek olarak, müştemilat alanlarını, belediye binalarını, sanayi tesislerini ve askeri yapıları da içermektedir. Ayrıca Filistinlilerin Doğu Kudüs'le ve Yahudi yerleşimcilerle bağlantısını kesen ve Filistinlileri gettolara hapsedecek şekilde inşa edilen, sadece Yahudi yerleşimcilerin kullanımına izin verilen by-pass yolları, Filistinlilere gündelik yaşamı zindan eden güvenlik gerekçesiyle inşa edilmiş barikatlar ve kontrol noktaları, su arkları ve enerji santralleri de dikkate alındığında İsrail'in yerleşim faaliyetleri adı altında Filistin topraklarının çok büyük kısmını ilhak ettiği kolaylıkla anlaşılmaktadır.²⁸⁶ İsrail insan hakları örgütlerinden B'Tselem'in 2010 yılında yayınladığı rapora göre, yerleşim birimlerini koruyan karakollar ve kontrol noktaları da hesaba katıldığında Batı Şeria'nın %42'si İsrail'in işgali altındadır.²⁸⁷ İsrail her ne kadar özellikle son dönemde bunu doğal büyümenin bir sonucu olarak uluslararası arenaya lanse etmeye çalışsa da, gerçekte İsrail'in toprak açılığının bir sonucu olduğu aşikârdır. İsrail bu toprak açılığını karşılamak için, Filistinlilerin evlerini yıkmakta ve

²⁸⁴ Elia Zureik, "Palestinian Refugees and Peace", s. 9.

²⁸⁵ "Israeli Settlement", **Palestine Monitor**, 26 May 2011, <http://www.palestinemonitor.org/?p=201> (11.08.2011).

²⁸⁶ Gamze Çoşkun, "İşgalin Bir Diğer Adı: Yahudi Yerleşimleri", **USAK Ortadoğu ve Afrika Araştırmalar Merkezi**, Ağustos 2010, s. 3.

²⁸⁷ "Israel's Settlement Policy in West Bank", **B'Tselem**, July 2010, s. 77.

özel mülkiyetlerine el koymaktadır. Filistin Merkezi İstatistik Bürosu'nun (PCBS) 2010 tarihli raporuna göre, 1967-2008 yılları arasında Batı Şeria, Gazze Şeridi ve Kudüs'te 23 bin 100 konut İsrail'in yıkım faaliyetlerine maruz kalmış, özellikle 2009'dan sonra ev yıkımlarında önemli bir sıçrama görülmeye başlanmıştır. Raporda 2000 yılından 2010 yılına kadar sadece Doğu Kudüs'te Filistinlilere ait 1010 evin yıkıldığı belirtilmiştir.²⁸⁸

Foto 12: Yahudi Yerleşimleri Gölgesinde Evi Yıkılan Bir Filistinli

Yukarıdaki veriler Yahudi yerleşimlerinin, Filistin toprakları üzerinde İsrail işgaline nasıl bir hizmette bulunduğunu göstermesi açısından önemlidir. Bunun yanında Yahudi yerleşimleri sorunu, İsrail'in 1967 savaşı sonrası işgal ettiği Batı Şeria, Gazze Şeridi (2005'de buradaki yerleşimlerini çekmiştir) ve corpus separatum statüsündeki Doğu Kudüs'te yerleşim birimlerinin inşası, Filistinli mültecilerin geri dönüş imkânını zora sokacak şekilde toprakların gaspı, güvenliğin gerekçe gösterilerek yerleşim birimlerinin doğal kaynaklar bakımından stratejik noktalara

²⁸⁸ "Israeli Settlement", **Palestine Monitor**, 26 May 2011, <http://www.palestinemonitor.org/?p=201> (11.08.2011).

(toprak, su, enerji vb.) inşa edilmesi ve kurulacak Filistin devletinin coğrafi sınırlarına etki etmesi bakımından taraflar arasındaki diğer tüm sorunlarla mütealliktir. Bu yönüyle de oldukça önem arz eden Yahudi yerleşimleri, taraflar arasında gerçekleşebilecek olası bir barışta kilit fonksiyonu görebilecekken her zaman İsrail tarafından sistematik bir şekilde barış görüşmelerinin dışına itilmeye çalışılmaktadır. Ancak barış görüşmelerinin hedeflerinden biri de Filistin Devleti'nin kuruluşunu ilan etmesi olduğuna ve hâlihazırda İsrail de yerleşim birimlerini barış görüşmeleri sonunda kurulması düşünülen Filistin'in coğrafi sınırları içerisinde de facto olarak inşa ettiğine göre, Yahudi yerleşimlerinin müzakere edilmediği bir barışı tahayyül etmek hiç de gerçekçi olmayacaktır.

4.3.1. Tarihî Süreç

Filistin toprakları üzerinde Yahudi yerleşim birimlerinin inşası 1948 yılında başlamışsa da, 1967 savaşıdan sonra İsrail'in Golan Tepeleri, Sina Yarımadası, Batı Şeria, Gazze Şeridi ve Doğu Kudüs'ü işgali ile daha sistemli ve planlı bir hal almıştır. 1967 işgalinden çok kısa bir süre sonra Batı Şeria'da Beytüllahim kenti yakınlarındaki Kfar Etzion'da büyük bir Yahudi yerleşim birimi kuran İsrail, işgalini kalıcılaştırmak ve kurulsallaştırmak için bundan sonraki tüm yerleşim faaliyetlerini belli bir plan çerçevesinde yürütmüştür. Bu planlardan ilki 1967 işgalinin hemen sonrasında başbakan yardımcısı General Yigal Allon tarafından "Allon Planı" adıyla ortaya atılan plan olmuştur. Söz konusu plan Batı Şeria'nın Ürdün Nehri ve Ölü Deniz boyunca uzanan %30'luk kısmının hemen ilhakını, ayrıca Batı Şeria'nın kuzey-güney eksenini boyunca uzanan ve Ürdün vadisine bakan yüksek bölgelere ve bu hattın doğu kısmına Yahudi yerleşkelerinin inşa edilmesini öngörmekteydi. Bunun dışında Kudüs'ü çevreleyecek 110,000 Filistinlinin bir şekilde kuşatılarak Batı Şeria'ya doğru genişlemelerinin önlenmesi de planlanmaktaydı.²⁸⁹ Ancak 1973 Yom Kippur Savaşı sonrasında daha çok askeri karakteri ağır basan Allon Planı yerini, Gush Emunim hareketinin Likud yönetiminde söz sahibi olmasıyla tüm Filistin topraklarını ele geçirmeyi hedefleyen daha radikal karakterdeki planlara

---

²⁸⁹ Arı, a.g.e., s. 779-780.

bırakmıştır.²⁹⁰ Böylelikle yeni hazırlanan Şaron ve Begin planları doğrultusunda Likud hükümeti dönemi, öncesinde görülmemiş derecede yerleşim inşasına sahne olmuştur. Gelecekte hiçbir İsrail hükümetine bölgeyi terk etme olasılığı bırakmamayı amaçlayan Likud yönetimi, 1977-1981 yılları arasında işgal altındaki bölgelerdeki yerleşimcilerin sayısını 5.000'den 18.500'e çıkarmıştır.²⁹¹ 1987'ye gelindiğinde işgal altındaki bölgelerde Yahudi yerleşimcilerin sayısının 67.000'e, yerleşim bölgelerinin sayısının da 143'e yükselmesi Filistinliler için gündelik hayat koşullarını büyük ölçüde zorlaştırmış ve bu da Filistin intifadası olarak bilinen süreci başlatmıştır.²⁹²

1993 yılında başlatılan Oslo Anlaşmalarınının 31. maddesinin 3. fıkrası gereğince, tarafların nihai statü konuları görüşülünceye kadar Batı Şeria ve Gazze'nin statüsünü değiştirecek herhangi bir girişimde bulunmaması kararlaştırılmıştır.²⁹³ Buna rağmen İsrail yerleşimciler sorunun nihai statü konularından olmasını gerekçe göstererek, yerleşimlerin inşasının maddenin ihlali anlamına gelmeyeceğini ileri sürmüş ve işgal altındaki topraklara yerleşim birimlerinin inşasına devam etmiştir. İsrail Peace Now (Şimdi Barış) örgütüne göre, İsrail hükümeti Oslo süreci boyunca 17,190 yeni konut inşa etmiş ve sürecin başında Gazze Şeridi ve Batı Şeria'da 115,700 olan Yahudi nüfusu 1999 sonuna gelindiğinde %52.96 artış göstererek 176.973'e yükselmiştir.²⁹⁴ Bu rakam yedi yıllık Oslo sürecinin sonunda 200.000'e yükselirken, Doğu Kudüs'teki yerleşimcilerin sayısı da 170 bine çıkmıştır.

28 Eylül 2000'de Ariel Şaron'un Harem-ül Şerif'i provokatif ziyareti sonrası patlak veren, Oslo'nun ölümü olarak nitelendirilen Aksa İntifada'sının arkasında yatan nedenlerden biri de İsrail'in yayılmacı politikası olmuştur. Bölgedeki şiddet olaylarını araştırması için görevlendirilen ABD Senatörü George Mitchell ve beraberindeki heyetin 2001 yılında sunduğu bir rapora göre Filistinliler, Yahudi

---

²⁹⁰ Emre Yüksek, "Filistin'de İsrail Yerleşimleri", **Ortadoğu Analiz**, Kasım 2010, Cilt:2, Sayı:23, s. 77.

²⁹¹ Ali Balcı, "Yahudi Yerleşimciler ve Filistin Sorunu", **Ortadoğu Analiz**, Şubat 2010, sayı: 14, s. 53.

²⁹² Balcı, a.g.m., s.53.

²⁹³ Ilan Pappé, "Bi-National Realities Versus National Mythologies: The Death of The Two-State Solution", **Policy Paper**, No.71, 2001, s. 338.

²⁹⁴ Dean Andromidas, "Israeli 'Peace Now' Reveals, Settlements Grew Since Oslo", **Executive Intelligence Review**, December 15, 2000, Vol.27, No.49, s. 52.

yerleşimlerini Oslo'nun ihlali olarak görmekte ve İsrail'in her gün Filistin topraklarında kendilerine karşı küçük düşürücü uygulamalar dayatmasından ötürü kızgınlık duymaktaydı. İsrail-Filistin arasındaki şiddet olayları ile Yahudi yerleşimleri arasında bağlantı kuran Mitchell raporu, güven arttırıcı bir önlem olarak İsrail'i tüm yeni yerleşim faaliyetlerini durdurmaya çağırıştır. İsrail kabinesi, durdurma çağrısına olumlu cevap vermediği gibi, yerleşim inşası için ayrılan bütçeye ekstradan 400 milyon dolar aktararak yerleşim faaliyeti çalışmalarını hızlandırmıştır.²⁹⁵

Mitchell Raporu'nun yayınlanmasından sadece 10 ay sonra yapımına başlanan utanç duvarı da İsrail'in yerleşme politikasının bir ayağını oluşturmuştur. Barışın önüne ördüğü duvarla İsrail, Batı Şeria'daki Yahudi yerleşim birimlerinin %85'ini²⁹⁶ ve önemli su kaynaklarını kendi tarafında bırakmayı ve Filistinlilerin Doğu Kudüs'le bağlantısını kesmeyi amaçlamıştır. Daha sonraki süreçte Şaron'un Ortadoğu Yol Haritası'nın açıklandığı bir dönemde Gazze'den çekileceğini açıklaması barış için bir umut olarak görülmüşse de, hükümetin buradan çektiği 8.000 Yahudi yerleşimciyi Batı Şeria'ya yerleştirmesi ve bir benzerine geçmişte Afrika'nın apartheid rejiminde rastlayabileceğimiz şekilde Gazze'yi abluka altına alması gerçekte İsrail'in küçük çaplı bir plan değişikli dışında kolonyalist politikasında hiçbir değişimin olmadığını göstermiştir.

2007 Aralıkta taraflar arasında barış sürecini tekrardan başlatan Annapolis Zirvesi'nde Yahudi yerleşim birimlerinin inşasının durdurulması kararlaştırılmış olmasına karşın İsrail yerleşim inşasına devam etmiştir. Annapolis öncesindeki bir yıl boyunca İsrail hükümetinin planladığı yerleşimlerin sayısı 137 iken, Annapolis zirvesinden itibaren geçen bir yıl boyunca bu rakam 2.300'e çıkmış ve 2008 yılı boyunca Batı Şeria'ya 15.000 yeni Yahudi yerleşimci taşınmıştır.²⁹⁷

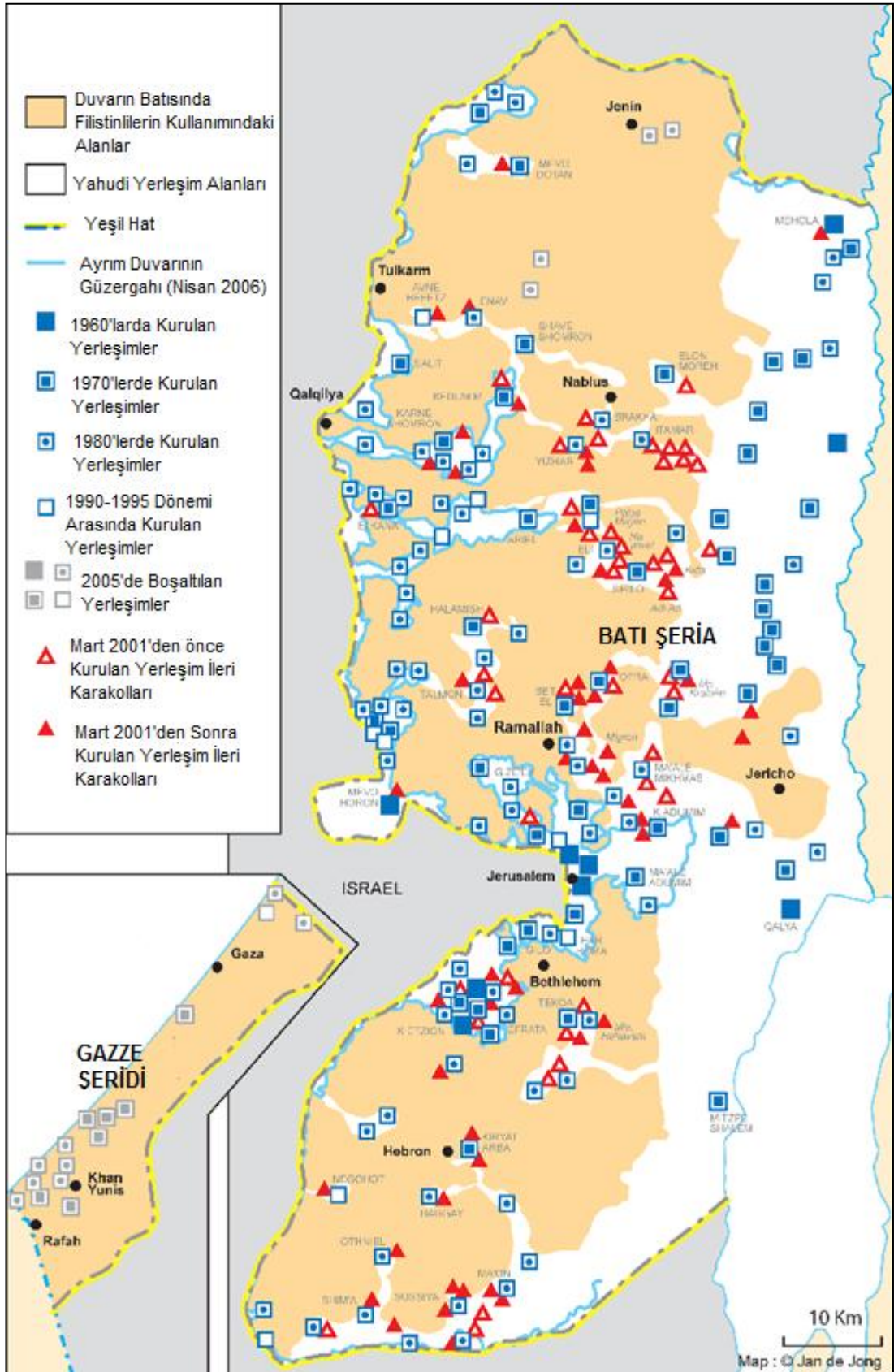
---

²⁹⁵ Marwan Bishara, "West Bank Settlement Obstruct Peace: Israel's Empire State Building", **Logos**, 1.4-Fall 2002, s.81.

²⁹⁶ Gamze Değirmenci, "Batı Şeria Duvarı ve Uluslararası Hukuk", **Bilge Strateji**, Cilt 2, Sayı 4, Bahar 2011, s. 208.

²⁹⁷ Barış Çalışkan ve Kağan Erdoğan, "Ortadoğu'da Vaadedilmiş adalet Uluslar arası Hukuk Bağlamında; İsrail'in Var Olma Hakkı Yahudi Yerleşimciler Filistinli Mülteciler", **Uluslararası Strateji Enstitüsü**, 2010, s. 9

Şekil 16: Kurulmuş ve Tahliye Edilmiş Yahudi Yerleşimleri, 1967-2008

(Aranson, 2008)

Bundan sonraki süreç de İsrail'in yoğun yerleşim inşasına sahne olmayı sürdürmüştür. 2009 Mart'ında El-Halil'in güneyinde 440 yeni konutun inşasını onaylayan hükümet, Mayıs ayı içerisinde de Batı Şeria'nın Maaleh Adumim bölgesinde 6.000 yeni konutun inşasını onaylamıştır. Bu kararları Givat Habreeha ileri karakolunda 300 yeni konut, Batı Şeria'daki Gilo Tepesi, Maaleh Adumim, Givan Zeev'in de dâhil olduğu altı büyük yerleşkedeki 500 yeni konut ile Doğu Kudüs'te Pisgat Ze'ev yerleşkesindeki 500 yeni konut onayı takip etmiştir.²⁹⁸ Bu süreçte Filistin Yönetimi'nin müzakerelerin tekrardan başlamasına önkoşul olarak yerleşim faaliyetlerinin durdurulmasını şart koşması nedeniyle, ABD başkanı Barack Obama İsrail'e yerleşim faaliyetlerini durdurması için baskı yapmıştır. Bu dönemde İsrail kendisini, yerleşim birimlerinin doğal büyümenin ve artan nüfusun doğal bir sonucu olduğunu söyleyerek savunmuş ve yerleşim inşasına devam etmiştir. Her ne kadar uluslararası kuruluşların ve ABD'nin tepkisinin giderek artmasından dolayı Netanyahu hükümeti 25 Kasım'da 10 ay süreyle yerleşim faaliyetlerini dondurduğunu öngören bir planı uygulamaya koyduğunu açıklasa da gerçekte yerleşim faaliyetlerine hiç ara vermemiştir. Zaten burada dikkati çeken İsrail'in yerleşim faaliyetlerini durdurduğunu değil, dondurduğunu açıklamasıdır. Böylece küçük taktiksel kelime oyunları ile uluslararası arenada kendisinin barış için çaba sarf ettiği imajını oluşturmaya çalışmıştır. İsrail hükümeti, yerleşim inşasını dondurduğunu açıkladıktan sadece bir gün sonra 26 Kasım'da 28 kamu ve eğitim binasının inşasını onaylamış ve sonrasında 30 Kasım'da Doğu Kudüs'te 25, 12 Aralık'ta Batı Şeria'da 84, 26 Aralık'ta Doğu Kudüs'te 692 yeni konutun daha inşasını onaylamıştır. Sadece 2009 yılı süresince İsrail'in Batı Şeria ve Doğu Kudüs'te yapımını tamamladığı konut sayısı 1.900'ü bulmuştur. 26 Eylül 2010'da süresi dolan 10 aylık moratoryum süresince dondurma planını ihlal eden İsrail, moratoryum biter bitmez de Yahudi yerleşim birimlerinin inşasını hızlandırmıştır. Barış Şimdi (Peace Now) örgütüne göre İsrail 2010'da Doğu Kudüs hariç Batı

---

²⁹⁸ Ali Balci, "2010 Yılında Yahudi Yerleşimleri: İsrail'in İşgal Stratejilerini Çözümlemek", **Ortadoğu Analiz**, Nisan 2011, Cilt:3, Sayı: 28, s. 82-83.

Şeria'da 1.550 yeni yerleşim biriminin inşasına başlarken, 2011 yılında inşasına başlanan yerleşim birimlerinin sayısı %20 artış.²⁹⁹

Şubat 2011'de BM Güvenlik Konseyi, İsrail'in işgal altındaki Doğu Kudüs ve Batı Şeria'daki yerleşim faaliyetlerini kınayan ve müeyyide getiren bir karar tasarısını oylamaya sunmuştur. Ancak karar BM üye 137 ülkeden, bir tek ABD'nin hayır oyu kullanmasından ötürü veto edilmiştir. Eğer karar kabul edilseydi, Güvenlik Konseyi tarafından alınan kararların bağlayıcı olması nedeniyle Yahudi Yerleşimler sorununun çözümü için oldukça önemli olabilirdi.

4.3.2. Uluslararası Hukuk Boyutu

Yahudi yerleşimleri BM, Uluslararası Adalet Divanı, Uluslararası İnsan Hakları ve uluslararası toplumun tamamı tarafından illegal kabul edilmektedir. BM Güvenlik Konseyi, daha sonraları birçok kereler teyit ettiği 22 Mart 1979 tarihli 446 sayılı kararında "İsrail'in Filistin'de ve 1967'den beri işgal altında tuttuğu diğer Arap topraklarında yerleşim kurma politika ve uygulamalarının yasal hükmü olmadığı ve Ortadoğu'da kapsamlı, adil ve kalıcı barışın önünde yerleşmelerin ciddi engel olduğunu" açıklanmıştır. Uluslararası Adalet Divanı'nın 9 Temmuz 2004 tarihli bildirisinde de benzer cümlelerle; "Doğu Kudüs'te dâhil işgal altındaki Filistin topraklarında, uluslararası hukuka aykırı olarak inşa edilen İsrail yerleşimleri, barış, ekonomik ve sosyal gelişimin önünde bir engel" olarak görülmüştür.³⁰⁰

Dördüncü Cenevre Sözleşmesi ve Lahey Düzenlemeleri de, İsrail'in yerleşimciler konusunda hukuki açıdan yalnız olduğunu göstermektedir. Cenevre Sözleşmesi işgalci gücü, geçici olan varlığını kalıcılaştırmaya yönelik eylemlerde bulunmaktan men ederken, işgal ettiği bölgedeki sivillere ait mülkün kitlesel olarak gaspını ve topraklarına kendi sivillerini yerleştirmesini de kesinlikle yasaklamıştır. Sözleşme, benzeri bir biçimde, işgalcinin egemenlik iddiasını devretmesini ya da meşrulaştırmasını sağlayan; ya da işgal altındaki nüfusun topraklarıyla ilgili haklarını

²⁹⁹ "Torpedoing the Two State Solution: Summary of 2011 in the Settlements", January 2012, **Peace Now**, <http://peacenow.org.il/eng/content/settlements> (01.02.2012).

³⁰⁰ "Israeli Settlements", 15 March 2010, **Palestine Monitor**, <http://www.palestinemonitor.org/spip/spip.php?article7> (13.02.2012).

kısıtlayan ya da yok sayan herhangi bir ‘‘barış’’ anlaşmasına da kesinlikle izin vermez.³⁰¹ Lahey Düzenlemeleri’nin 55. maddesi ise işgalci devleti, devlet mülkiyetinin karakter ve doğasını değiştirecek girişimlerde bulunmaktan men etmiştir. Ayrıca Uluslararası Ceza Mahkemesi Roma Statüsü’nün 8. maddesinin (b) viii fıkrasında ‘‘İşgalci Gücün, kendi nüfusunun bir bölümünü işgal bölgesine doğrudan ya da dolaylı olarak transfer etmesi’’ bir savaş suçu olarak tanımlanmıştır.³⁰²

4.4. Su sorunu

Canlı hayatı için vazgeçilmez bir unsur olan su kaynaklarının yeryüzündeki dağılımına baktığımızda dünyamızın 3/4’ünün sularla kaplı olduğunu görmekteyiz. Ancak dünyamızı kaplayan bu suların %97’si tuzlu su olduğu için insanların içme ve kullanma suyu ihtiyaçlarını karşılamada kullanılmamaktadır. Yeryüzündeki su kaynaklarının sadece %3’ü tatlı su olup, bu tatlı suların %79’unu kutuplarda buz olarak tutulan sular, %20’sini çok derinlerde bulunan yer altı suları oluşturmaktadır. Bu da demek oluyor ki yeryüzünün çok büyük bir kısmı sularla kaplı olmasına karşın, suların sadece %1’ini erişilebilir su kaynakları oluşturmaktadır. İnsanlar, çeşitli nedenlerden dolayı bu erişilebilir %1’lik su kaynağının da ancak az bir miktarını kullanabilmektedir. Bununla birlikte günümüzde dünya nüfusunun üçte birinin su sıkıntısı çeken bölgelerde yaşadığı bilinmektedir. Dünya Bankasının verilerine göre 2025 yılına gelindiğinde bu su sıkıntısı tehdidi küresel ısınmanın da etkisiyle dünya nüfusunun üçte ikisi için geçerli olacaktır. Geçtiğimiz yüzyılda dünya nüfusu üç kat artarken, su tüketiminin altı kat artması ve tüketim alışkanlıkları, endüstri ve tarım sektörü ihtiyaçları sebebiyle bu artışın devam etmesi, su kaynaklarının giderek azalmasına neden olmuştur.³⁰³ Bu da günümüzde suyu diğer mevcut tüm kaynaklardan daha değerli kılmakta ve dünya üzerinde suya dayalı çatışmalara zemin hazırlamaktadır. Bu durum özellikle Ortadoğu gibi kurak bir coğrafyaya sahip ülkeler için daha belirgin bir şekilde gözlemlenmektedir. Oregon

³⁰¹ Allegro Pacheco, ‘‘Çiğnenen Ahit Oslo Anlaşmaları’’, Roana Carey (der.), **Yeni İntifada: İsrail’in Apartheid Politikasına Direnmek**, İstanbul: Everest Yayınları, 2002, s. 299.

³⁰² ‘‘Settlements’’, **PLO Negotiations Affairs Department**, <http://www.nad-plo.org/etemplate.php?id=11&more=1#3> (erişim 12.03.2012).

³⁰³ Elif Kutsal, ‘‘İsrail-Filistin İhtilafı Özelinde Politik Bir Araç Olarak Su’’, **Bilge Strateji**, Cilt, Sayı 1, Güz 2009, s. 89.

Eyalet Üniversitesi'nin yapmış olduğu bir araştırmaya göre 1950 yılından bu yana meydana gelen 37 askeri çatışmanın 32'si Ortadoğu merkezli olmakla birlikte, bunların 30'u İsrail ile Arap komşuları arasında patlak vermiştir. Araştırmanın dikkat çekici bir başka yönü de bu çatışmaların neredeyse hepsinin, milyonlarca insanın içme, yıkanma ve tarım için kullandığı suyu karşılayan ve Ortadoğu'nun en önemli su kaynaklarından biri olan Ürdün nehri ve kolları yüzünden meydana gelmiş olmasıdır.³⁰⁴

Ortadoğu'da yaşanan su sorununu ve bunun doğurduğu çatışmaları doğal koşullardan ötürü yaşanan su sıkıntısına, hızlı kentleşmeye ve artan nüfusa bağlamak mümkündür.³⁰⁵ Fakat şüphesiz bunda etkili olan en önemli faktörlerden biri de İsrail'in bölgedeki önemli su kaynaklarının tümünü, sanki bölgede yaşayan tek ülke kendisiymiş gibi güvenlik gerekçesiyle denetimi altında tutmak istemesi ve uluslararası su hukuku kapsamında kullanım hakları garanti altına alınmış komşu ülkelerin bu sulardan yararlanmasını engellemeye çalışmasıdır. İsrail'in komşularıyla arasında soruna neden olan su kaynaklarını, Ürdün Nehri havzasındaki kaynaklar, Batı Şeria'da bulunan su kaynakları, Güney Lübnan'da bulunan Litani Nehri ve Ürdün Nehri'ni besleyen Golan tepelerinde bulunan su kaynakları olarak sayabiliriz. İsrail bu mevcut kaynakların kullanımını konusunda geçmişten bugüne Ürdün, Suriye, Lübnan ve Filistin devletleriyle birçok kez sorun yaşamıştır. Bununla birlikte Filistin-İsrail su sorunu, egemenlik sorunuyla doğrudan ilişkili olduğu için diğer ülkelerin İsrail'le yaşadığı su sorunlarından ayrılmaktadır. İsrail'in bugün işgal altında tuttuğu Filistin toprakları üzerinde bir Filistin Devleti'nin kurulmasını istemeyişinin altında yatan nedenlerden biri de, 1967 Arap-İsrail savaşından sonra işgal ettiği Batı Şeria'daki su kaynaklarının kurulacak Filistin Devleti'nin sınırları içerisinde kalacak olmasıdır. Bu ihtimale karşı İsrail, Filistin'in hayat damarı olan en önemli su kaynaklarını fiilî olarak kendi sınırları içerisinde bırakmak için 2002'den beri Batı Şeria'da Ayrım Duvarı inşa etmektedir.

---

³⁰⁴ Don Belt, "Bölünen Sular" **National Geographic**, Su Bolluğu da Yokluğu da Korkutuyor, Nisan 2010, s. 161.

³⁰⁵ Kutsal, a.g.m., s. 90.

4.4.1. Tarihî Sürec

İsrail'in su kaynakları üzerindeki adaletsiz politikaları, Yahudilerin Filistin'de bir devlet kurma düşüncesine kadar götürülebilir. En başından beri kurulması düşünülen İsrail devletinin coğrafi sınırlarının su kaynaklarına yakınlığına önem veren Yahudiler, bunu daha Birinci Dünya Siyonist Kongresi'nde dile getirmişlerdir. Yahudilerin Filistin'de devlet kurma düşüncesinin ilk kez dile getirildiği 1987'deki Birinci Dünya Siyonist Kongresinde, modern Siyonizmin babası kabul edilen Theodor Herzl, Kudüs'te karşılaştığı Alman imparatoru Kayzer Willhem'e, Filistin'deki çok sıcak iklimi vurgulayarak, "Filistin'in suya ihtiyacı var hem de çok fazla suya ihtiyacı var..." demiştir.³⁰⁶ 1902 yılında ise Herzl, İngiliz Koloni Sekreteri Joseph Chamberlain'e getirdiği öneride kurulması düşünülen Yahudi Devletinin coğrafi sınırlarının, Sina yarımadasının kuzeyi ve el-Ariş civarındaki geniş sulama alanlarının yakınında olmasını önermiştir.³⁰⁷

1919 yılı başlarında, yine Yahudilerin ulusal bir vatana sahip olmaları için mücadele eden Chaim Weizmann, Britanya Başbakanı Lyod George'a yazdığı mektupta, Yahudilerin Filistin'de ulusal bir vatana sahip olmaları için zorunlu asgari taleplerini dile getirirken şöyle demektedir: "... Filistin'in ekonomik geleceği, tamamen sulama ve elektrik enerjisi için gerekli olan su kaynaklarına bağlıdır. Su ihtiyacı, Hermon Dağı eteklerinden, Ürdün'ün baş sularından ve Litani Nehri'nden sağlanmalıdır... Biz, Filistin'in ulusal sınırlarının, yaklaşık 25 mil uzaklıktaki kıvrımı içine alan Litani Ovası ve Hermon Dağı'nın batı ve güney yamaçlarını kapsayacak şekilde olmasını zorunlu görüyoruz."³⁰⁸

1917'de Balfour Deklarasyonu ile Filistin'de Yahudiler için bir anayurt kurulması kararlaştırılmış, ancak Balfour Deklarasyonu'ndaki coğrafi tanımların yetersizliği dolayısıyla çeşitli sorunlar ortaya çıkmıştır. İngilizler Ürdün Nehri ile ikiye bölünen Filistin'in Akdeniz ile Ürdün nehri arasındaki bölgenin Yahudiler için

---

³⁰⁶ Özden Bilen, **Ortadoğu Su Sorunları ve Türkiye**, Ankara: Toplumsal, Ekonomik, Siyasal Araştırmalar Vakfı, 2009, s. 9.

³⁰⁷ Abdullah Kıran, **Ortadoğu'da Su Bir Çatışma ya da Uzlaşma Alanı**, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2005, s. 126.

³⁰⁸ Kıran, a.g.e., s. 127.

yurt olarak kabul edilmesi gerektiğini açıklarken, Weizmann başbakanlığında Paris Barış Görüşmeleri'ne katılan Siyonist heyet Necef Çölü'nden Bekaa Vadisi çıkışına kadar olan Ürdün Havzası'nın tamamını teklif etmiştir.³⁰⁹ Ancak talepleri İngilizler tarafından reddedilen Yahudiler, kendileri için yurt olarak sınır teşkil edilmesini istedikleri su kaynaklarının çok önemli bir kısmına, Birleşmiş Milletlerin 181 sayılı taksim kararıyla İsrail Devleti'nin resmen kurulduğu 1948 yılı ve sonrasında gelen işgallerle ulaşmışlardır.

Hitlerin 1933'te Almanya'da gücü ele geçirmesinden sonra hızlanan Yahudi göçleri sonucu bölgede nüfusun oldukça hızlı bir şekilde artış göstermesi Filistin'de su kıtlığını akut haline getirmiştir. 1948'de İsrail'in kuruluşunu ilan etmesiyle, Filistinliler için durum daha da kötüleşmeye başlamıştır. İsrail, çıkardığı yasalarla su kaynaklarının çok büyük bir bölümünü Yahudi nüfusa tahsis etmiştir. Ayrıca bölgeye gelen Yahudi göçmenleri toprağa yerleştirerek tarıma teşvik etmiş, toprak ile göçmen arasında hem maddi hem de manevi bir bağ oluşturmaya çalışmıştır. İsrail, daha öncesinde 1944'de su kıtlığı problemini çözmek için uluslararası anlaşmaları ihlal eden bir proje hazırlamıştı. 1944'de ortaya atılan Lowdermilk Planı, Ürdün nehrinin sularının yönünün tek taraflı olarak değiştirilip havza dışına çıkarılmasını, Yahudi yerleşimcilere su sağlanmasını ve Necef Çölü'nün sulanarak tarıma uygun hale getirilmesini öngörüyordu. 1953'te yapımına başlanan, İsrail ve Arap komşuları arasında çatışmalara sebebiyet veren, günümüzde halen çalışmakta olan İsrail Ulusal Su Taşıyıcısı Lowdermilk'in ışığı doğrultusunda yapılandırılmıştır. İsrail, dev boru hatları, açık kanallar, yer altı tünelleri ve pompalama istasyonlarından oluşan bu 130 kilometrelik Taşıyıcı ile ülkenin kuzeyindeki su kaynaklarını güneydeki tarım arazileriyle buluşturmuştur.³¹⁰

Diğer taraftan Arap ülkeleri, Ürdün Nehri'nin sularının paylaşımı konusunda kendi projelerini geliştirmeye başlamıştır. Bu projeler kapsamında Ürdün Nehri'nin Hasbani ve Baniyas kolları ile Yermük Nehri üzerinde çeşitli kanallar kurarak su temin etmeyi hedeflemişlerdir. Fakat Arap ülkelerinin kurduğu kanalların İsrail

---

³⁰⁹ Selami Çalışkan, "Filistin-İsrail Su Kaynakları ve Bölgesel Su Kaynaklarının Ortadoğu Sorununa Etkisi", M. İbrahim Turhan (der.), **Filistin Çıkmazdan Çözüme**, İstanbul: Küre Yayınları, 2003, s. 360.

³¹⁰ Kutsal, a.g.m., s. 91.

tarafından vurulmaya başlanması ve sınır ihlalleri 1967 Savaşı'nı kaçınılmaz kılmıştır. Bu savaş sonucunda İsrail hidrostratejik öneme haiz Golan, Batı Şeria, Sina Yarımadası ile Doğu Kudüs'ü işgal ederek Ürdün Nehri'nin ana koluna kıyıdaş olmuş, Batı Şeria'nın yer altı sularına el koymuştur. İşgal ettiği bölgelerde askerî kanunları uygulayan İsrail, tüm su kaynaklarını devletin malı ilan etmiş, bu tarihten itibaren Filistin kanal sistemlerini kendisine bağlamıştır. Filistinlilerin kendi su kaynaklarından yararlanmaları ise askerî yönetimden izin almalarına bağlanmıştır.³¹¹ Ayrıca bu tarihten sonra Filistinliler için suyun tarımsal amaçlı kullanımı yasaklanmış, sadece içme suyu amaçlı kullanımına izin verilmiştir.³¹² Bunun yanında İsrail, Filistinlilerin içme suyu ihtiyaçlarını karşılamalarını bile engellemeye çalışmıştır. Filistin Su Yönetimi'nin 2005 tarihli raporuna göre Batı Şeria'da 1967 işgali öncesi Filistinlilerin içme suyu ihtiyaçlarını karşıladığı 774 kuyu bulunurken, işgal sonrası İsrail'in bu kuyuların çoğuna el koymasından ötürü sadece 328'i işler durumdadır.³¹³

İsrail'in, 1967 savaşı sonrası Filistinliler üzerinde uygulamaya başladığı ağır su politikaları, 1991'de başlatılan Madrid Barış Konferansı ile gündeme gelmiş ve taraflar arasındaki su sorununu çözmek için, Su Çalışma Grubu kurulmuştur. Bu dönemde birçok gözlemci, İsrail-Filistin müzakerelerinde iki taraf arasında barışı sağlayacak temel unsurun su olacağını söylemiştir. İsrail-Filistin arasındaki su sorununun çözümüne yönelik çalışmalarda resmi görev yapmış olan ABD'li Chuck Lawson, "Sağduyuya aykırı görünse de, su önem sırasında savaşı geride bırakır. Siyasi durum ne olursa olsun insanların suya ihtiyacı vardır, bu da sorunları çözme yolunda çok ciddi teşvik edici bir unsurdur." demiştir.³¹⁴ Özellikle Oslo sürecinde, iki taraf arasında imzalanan anlaşmalar barış süreci için önemli gelişmeler olarak görülmüştür. Bu dönemde iki taraf arasında oybirliği ilkesine dayanarak karar alması kararlaştırılan Ortak Su Komitesi kurulmuştur. Bu komite, İsrail'in bölgedeki su kıtlığına yönelik sadece pragmatik çözüm arayışlarını kabul ederek, Filistin'den

---

³¹¹ Çalışkan, a.g.m.,s. 363-365.

³¹² Mehmet Şahin, "İsrail'in Su Sorunu ve Çözüm Arayışları", Türel Yılmaz-Mehmet Şahin- Mesut Taştekin (der.), **Ortadoğu Siyasetinde İsrail**, İstanbul: Platin Yayınları, s. 77.

³¹³ "West Bank and Gaza Assessment of Restrictions Water Sector Development", **The Word Bank**, April 2009, s. 12.

³¹⁴ Belt, a.g.m., s. 162.

gelen su projesi tekliflerini çoğunlukla reddetmesi nedeniyle başarılı olamamıştır. Bunun yanında, fon yetersizliği, İntifada olayları ve İsrail’de aşırı milliyetçi Likud Partisi’nin başa gelmesi başlangıçta su sorunu için ümit vaat eden Ortak Su Komitesi’ni başarısız kılan diğer faktörler olmuştur.³¹⁵

4.4.2. Filistin-İsrail Su Kaynaklarına Toplu Bakış

İsrail ve Filistin arasında paylaşılan bölge, üç temel su kaynağı üzerinde bulunmaktadır: Galile Gölü’nü kapsayan Ürdün nehri havzası; dağlardan uzanarak Batı Şeria’yı örüp İsrail ve Ürdün Ovası’na kadar gelen ve batı, doğu, kuzeydoğu olmak üzere üç küçük akifer sistemden oluşan Dağ akiferi; İsrail ve Gazze Şeridi’ni kapsayan Sahil akiferi. İsrail’in önemli oranda sahip olduğu üç ana akiferden sadece bir tanesi, sahil akiferi İsrail’in 1967 öncesi sınırları içerisinde bulunmakta, diğer ikisi işgal altındaki topraklarda yer almaktadır.³¹⁶

Ürdün Nehri, Lübnan ve Suriye’de uzanan Hermon Dağı’nın yamaçlarında doğmakta ve deniz seviyesinden 395 metre aşağıda yer alarak, dünyanın en alçak noktasını teşkil eden Ölü Deniz’e (Lut Gölü) dökülmektedir. Hermon Dağı, Banyas, Hasbani ve Dan nehirlerini besleyerek Ürdün Nehri’nin oluşmasını sağlamakta ve Yukarı Ürdün diye adlandırılan bu su 40.000 km³’lük bir rezervuar olan Galile Gölü’ne (Taberiye Gölü) dökülmektedir.³¹⁷ Bölgenin en büyük tatlı su kaynağı olan Galile Gölü’nün 10 km güneyinde Aşağı Ürdün Nehri, 70 milyon m³ su hacmine sahip Yarmuk Nehri ile karışmaktadır. Su tutma havzası büyük oranda Golan Tepeleri, Suriye’nin Horan Ovası ve Ürdün’ün kuzeyi olan Yarmuk Nehri’nin, Taberiye’nin birkaç kilometre güneyinde Ürdün’e karışması gereken sularının yaklaşık 500 milyon m³’ü tahmini olarak İsrail Ulusal Su Taşıyıcısı ile İsrail’e çevrilerek Taberiye Gölü’ne akıtılmaktadır. Aslında İsrail’in su ile ilgili tüm istatiki verileri devlet sırrı gibi saklamasından mütevellit, bu su taşıyıcının kapasitesi hiçbir zaman tam olarak bilinmemiştir.³¹⁸

---

³¹⁵ Kutsal a.g.m., s. 93.

³¹⁶ Kıran, a.g.e., s. 142.

³¹⁷ Çalışkan, a.g.m., s. 367.

³¹⁸ Kıran, a.g.e., s. 143.

Bölgenin en önemli yüzeysel su kaynağı olan Ürdün nehir sistemi, toplamda 17.600-19.800km²'lik bir havzadan oluşmaktadır ve yaklaşık 1.500 milyon m³ su hacmine sahiptir. Gerek havza gerekse akış açısından nehre en önemli katkıyı yapan ülke Suriye'dir. Suriye'yi sırası ile Ürdün, Lübnan, Batı Şeria ve İsrail takip etmektedir.³¹⁹

Yüzeysel suları kısıtlı olan Filistin ve İsrail'deki en önemli su kaynaklarını yeraltı suları oluşturmaktadır. Bu yer altı su kaynaklarından başlıcasını batı, doğu ve kuzeydoğu olmak üzere üç küçük akifer sisteminde toplanan dağ akiferi meydana getirmektedir. Dağ akiferi 1967'den beri İsrail'in işgali altında bulunan Batı Şeria'nın tamamını kapsamaktadır. Bunlardan batı akiferi, yılda güvenli biçimde 350 ila 400 milyon m³ su sağlamaktadır. Bu akifer aynı zamanda Filistin ve İsrail'in en şiddetli asimetrik su sondajı oranlarının bulunduğu akiferdir. İsrail'in havzadaki su pompalama üstünlüğü 1967 işgalinden beri Filistinliler üzerinde uyguladığı sondaj kısıtlamalarından ileri gelmektedir. Batı akiferinin İsrail tarafından aşırı kullanımı - bu oran %94 gibi büyük bir orandır- buradaki su gerilimin ana kaynağıdır.³²⁰ Doğu akiferi ise Ürdün Nehrine doğru akmakta ve Batı Şeria'da şarj olmaktadır. Bu akifer yılda toplam olarak 125 milyon m³ kadar su verir; bu suların da üçte ikisi Filistin, üçte biri İsrail tarafından kullanılır. Kuzeydoğu Akiferi ise yine Batı Şeria'da şarj olmasına rağmen yıllık 140 milyon m³ kapasitesinin 120 m³'ü İsraililerce, sadece 20 m³'ü Filistinlilerce tüketilmektedir.³²¹

Filistin toprakları üzerindeki ikinci önemli yeraltı su kaynağı Gazze ve İsrail'in Akdeniz kıyısında bulunan Sahil akiferidir. Literatürde genellikle Gazze'de kalan kısmına Gazze akiferi, İsrail'de kalan kısmına ise Sahil akiferi denilmektedir. Hem İsrail hem de Gazze tarafından kullanılmaktadır. Şarj bölgesi yaklaşık olarak 1.800 km²'dir.³²²

---

³¹⁹ Çalışkan, a.g.m., s. 368.

³²⁰ Mark Zeitoun, Clemens Messerschmid ve Shaddad Attali, "Asymmetric Abstraction and Allocation: The Israeli-Palestinian Water Pumping Record", **Ground Water**, Vol. 47, No. 1, January-February 2009, s. 149.

³²¹ Özhan Uluatam, **Damlaya Damlaya (Ortadoğu'nun Su Sorunu)**, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1998, s. 125.

³²² Çalışkan, a.g.m., s. 367.

Tablo 6: İsrail ve Filistin Su Kaynaklarına Toplu Bakış

(Kıran, 2005)

Ürdün Havzası	Milyon m³/yıl
Hasbani	125
Banyas	125
Dan	250
Galile Gölü Civarı	
Galile Gölü yukarısındaki lokal yüzey akışı	140
Galile civari yüzey akışı	200
Yarmuk Nehri	70
Galile Gölündeki buharlaşma	-270
Aşağı Ürdün Nehri'ne tuzlu boşalma	-40
Ara toplam	100
Akiferler	
1-Dağ Akiferleri	
Batı akiferi	340
Kuzeydoğu Akiferi	140
Doğu Akiferi	120
Ara toplam	600
2-Sahil Akiferi	
İsrail	280
Gazze	60
Ara toplam	340
Diğer	
Küçük Akiferler, seller, yüzey akışı	200
Yenilenen atık sular	220
Ara toplam	420
Toplam	1,96

4.4.3. Su Kullanımındaki Eşitsizlikler

İsrail'in, Filistin su kaynaklarının tümünü denetimi altında tutmaya çalışması ve bu kaynaklardan Filistinlilerin yeterli ve güvenli su tedarik etmesini engellemeye çalışması bugün iki devlet arasında önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Bugün Filistin halkının asgari su ihtiyaçlarını bile büyük ölçüde göz ardı eden ve fiilen kullanmakta olduğu su miktarını Filistinlilerin aleyhine her aşamada bir şekilde arttıran ve bunu suyu daha etkin kullanmakla açıklayan İsrail'in (özellikle kendi vatandaşlarına hasrettiği su miktarı göz önüne alındığında) insani duyarlılıktan epey uzak olduğu aşikârdır.³²³ Her koşulda İsrail, Batı Şeria'daki yerleşimcilerine su götürmekte, havuzlarını doldurmakta, çimlerini sulamakta ve denetimi altındaki sayısız tarla ve serayı sulamaya yetecek kadar suyu temin edebilmektedir. Buna karşın Filistinliler büyük su sıkıntısı çekmekte, İsrail ulusal su şirketi Mekorot'un Batı Şeria topraklarından pompalarla gasp ettiği suyu metreküpü 1,5 liraya satın almak zorunda kalmaktadır.³²⁴

Uluslararası Af Örgütü'nün 2009 Ekim tarihli raporuna göre Filistinlilerin kişi başına günlük su tüketim miktarı 70 litreyi ancak bulurken, İsrail'de günlük kişi başına su tüketim miktarı bu oranın yaklaşık dört katıdır. Batı Şeria'nın bazı köylerinde ise bir Filistinlinin tükettiği günlük su miktarı 20 litreye kadar düşerken, İsraili bir yerleşimci bu miktarın 20 kat fazlasını tüketmektedir. Bu da Filistinlilerin tükettiği su miktarının, Dünya Sağlık Örgütü (WHO) tarafından kişi başına minimum günlük tüketim miktarı olarak tavsiye edilen 100 litrenin oldukça altında olduğunu göstermektedir.

Filistin'de su tüketim miktarlarının bu kadar düşük olmasındaki temel neden daha önce de belirttiğimiz gibi suya erişimin İsrail tarafından sürekli olarak engellenmeye çalışılmasıdır. Sadece %69'unun su şebekesine bağlı olduğu Filistin'de, İsrail sık sık suları kesmekte, bazen aylarca suları açmayıp insan hayatı için en temel gereksinim olan sudan Filistinlileri mahrum bırakmaktadır. Batı Şeria'nın kırsal kesimlerinde su şebekesine bağlı olmayan 180.000-200.000 kadar

³²³ Erdem Denk, "Ortadoğu'da Jeo-İnsani Bir Kaynak: Su", **Birikim**, Eylül 2009, s. 54.

³²⁴ Belt, a.g.m., s. 167.

Filistinli su ihtiyacını, su tankerlerinin taşıdığı suları satın alarak karşılamaya çalışmaktadır. Ancak İsrail ordusunun sıkı kontrolü altında olan yollar, su tankerlerinin uzun yolları tercih etmesine neden olmakta, bu da su fiyatlarında önemli bir maliyet artışına neden olmaktadır. Bu durum özellikle Humsa, Hadidiya'da, Ras al-Ahmar'da ve Jordan Vadisi'nde yaşayan Filistinliler için daha vahimdir. Çünkü İsrail burada yaşayan Filistinli köylülerin bölgeyi terk etmelerini sağlamak için, suya erişimlerini neredeyse imkânsız hale getirmiştir. Köylerin etrafındaki su alanlarına Filistinlilerin geçişini engellemek için hendekler kazan İsrail ordusu, köylülerin evlerini yıkmakta ve su tankerlerine el koymaktadır.³²⁵

Gazze Şeridi'nde, İsrail'in uyguladığı ambargo nedeniyle su kaynaklarının kullanımındaki eşitsizlik daha kritik bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. İsrail tarafından 2007 yılının ortalarında başlatılan petrol, enerji ve klor ambargosu nedeniyle 140 içme suyu kuyusundan 52'sinde pompaj durdurulmak zorunda kalmıştır.³²⁶ Özellikle İsrail'in Aralık 2008-Ocak 2009 tarihinde gerçekleştirdiği 22 günlük Dökme Kurşun Operasyonu sonrası Gazze'deki su ve sanitasyon altyapısı büyük zarar görmüş, Filistinlilerin sağlıklı suya erişimi bile neredeyse imkansız hale gelmiştir. Bugün Gazze Şeridi'ndeki suyun sadece %7'si Dünya Sağlık Örgütü'nün standartlarına uymaktadır. İsrail'in işgal altında tuttuğu Filistin topraklarını bir atık deşarj alanı olarak kullanması, Filistin su kaynaklarının kirlenmesine yol açmakta ve çok sayıda Filistinlinin böbrek yetmezliği, kanser, veba, kolera, hepatit gibi hastalıklara yakalanmasına neden olmaktadır.³²⁷ Bu İsrail çevre bakanı yardımcısı Issac Ben Davis tarafından da doğrulanmıştır. Davis, ülkenin en üst düzey askeri yetkililerinden biri olan Gadi Şamni'ye yazdığı mektupta, Batı Şeria'daki beş İsrail askeri üssünün bölgedeki su kaynaklarını "geri dönülemez" şekilde kirlendiğini itiraf etmiştir.³²⁸

---

³²⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz: Amnesty International, Israel rations Palestinians to trickle of water, 27October 2009, <http://www.amnesty.org/en/news-and-updates/report/israel-rations-palestinians-trickle-water-20091027>, (erişim 23.07.2011).

³²⁶ Dursun Yıldız, "Barışa ve Temiz Suya Hasret Bir Bölge: Filistin Gazze Şeridi", Mart 2009 http://www.usiad.net/phocadownload/makaleler/Gazgede_Su_Kitligi.pdf (erişim 10.08.2011).

³²⁷ Palestine Monitor, "Water", 18 December 2008, <http://www.palestinemonitor.org/spip/spip.php?article14>, (erişim 10.08.2011).

³²⁸ "İsrail, Filistin'in Sularını Kirlendiğini İtiraf Etti", 26 Mayıs 2009, <http://www.dunyabulteni.net/index.php?aTyp> (erişim 11.08.2011).

Foto 13: Gazze'de Dökme Kurşun Operasyonu'nda Zarar Gören Su Altyapısı

(B'Tselem, 2009)

4.4.4. Uluslararası Hukuk Boyutu

Uluslararası hukukta suya direkt atıf yapan anlaşmalar yeni yeni oluşmaya başlamıştır. Yeni oluşmaya başlayan uluslararası su hukuku; önceki kullanım, mutlak hidrolojik egemenlik, mutlak hidrolojik bütünlük, sınırlı hidrolojik egemenlik olmak üzere dört temel doktrin üzerine kurulmuştur. Bunun yanı sıra uluslararası su hukukunda su kullanımına dair, su kaynaklarının tabii şartları, alternatif kaynaklar ve göreceli maliyetleri, önceki ve mevcut kullanım, sosyal ve ekonomik ihtiyaçlar ve zarar vermeme ilkesi öne çıkmaktadır. Bu bağlamda uluslararası su hukukunun genellikle bağlayıcı ve yaptırım mekanizmalarının zayıf olduğu iddia edilse de, İsrail'in su konusunda da uluslararası hukuku ihlal ettiğini ortaya koyan birçok

anlaşma ve sözleşme vardır.³²⁹ İsrail'in işgal altındaki Filistin topraklarında uyguladığı su politikaları Birleşmiş Milletler Antlaşması ve BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Maddeleri, BM Doğal Kaynaklar Üzerinde Sürekli Egemenlik Bildirisi, Cenevre Sözleşmesi ve Lahey Düzenlemeleri gibi birçok uluslararası anlaşma ve sözleşmeye aykırıdır. Bu anlaşma ve sözleşmeler işgalci gücün işgal altında tuttuğu topraklardaki doğal kaynakları koruması gerektiğine vurgu yaparken, işgalci gücün bu kaynaklara el koyma hakkının bulunmadığını söylemektedir. Bu anlaşma ve sözleşmelerde suya direkt atıf yapılmamışsa da, işgalci gücün kaynaklar üzerindeki konumunu belirlemesi açısından önemlidir. Keza Filistinliler de su konusundaki haklarını bu anlaşma ve sözleşmelere dayandırmaktadır.

Filistinlilerin su hakları konusunda hukuk çerçevesinde dayanak olarak sunduğu sözleşmelerin başında 1907 Lahey Düzenlemeleri ve 1949 Cenevre Sözleşmesi gelmektedir. Bu iki sözleşmeye göre, işgalci gücün işgal ettiği ülkede intifa hakkı çerçevesi, barış anlaşmasının imzalandığı zamana kadardır. Lahey Düzenlemeleri'nin 55. maddesi işgalci ülkeye, işgal ettiği ülkedeki doğal kaynaklar ile diğer kaynakları koruma ve yararlanma hakkı tanırken, bu kaynakları sahiplenme, imha etme veya kendi ülkesine transfer etme hakkını tanımaz. Üstelik Lahey Düzenlemeleri'nin 52. maddesi, işgalci gücün kaynaklardan yararlanmasını işgalden önceki kullanım oranıyla sınırlamaktadır. Dolayısıyla işgalci güç doğal kaynakların kullanımında sınırları aşmamalıdır.³³⁰ Buna karşın Cenevre Sözleşmesi, işgalci gücün, işgal ettiği topraklardaki su veya başka kaynaklar üzerinde hiçbir hakkı olmadığını belirterek, bu kaynakları işgalci gücün kendi sivilleri yararına kullanması ve topraklarının dışına çıkarmasını kesinlikle yasaklamıştır.³³¹

Filistinlilerin dayanak olarak sunduğu bir diğer hukukî karar, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 1967 tarihli 242 sayılı kararı ve BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Hakları Komitesi'nin Suya Erişim Hakkından bahseden 15. maddesidir. Bu maddeye göre, barınma veya toprak durumu nedeniyle hiçbir ev suya erişim hakkından mahrum bırakılamaz. BM Güvenlik Konseyinin aldığı 242 sayılı

---

³²⁹ Çalışkan, a.g.m., s. 376.

³³⁰ Kıran, a.g.e., s. 150.

³³¹ Pacheco, a.g.m., s. 329.

karar ise, savaş sırasında elde edilmiş toprakların sahiplenilemeyeceğinden bahsetmektedir. Bu nedenle su, toprağın ayrılmaz bir parçası olduğundan, suyun kullanımından İsrail'in Filistinlileri mahrum etmesi kararın ihlali anlamına gelmektedir.

Son olarak BM Genel Kurul'unun 14 Aralık 1962 tarihli ve 1803 (XVII) sayılı Doğal Kaynaklar Üzerinde Sürekli Egemenlik Bildirisi'nde doğal kaynaklar self-determinasyon ilkesinin bir parçası olarak kabul edilmiştir. Buna göre bu egemenlik ilgili devletin halkının yararına kullanılmalıdır ve yabancı yatırımlar ile işgal güçleri ilgili devletin doğal kaynakları üzerindeki egemenlik hakkını kısıtlamamalıdır.³³²

4.5. Sınır Sorunu

Filistin-İsrail sorununun neşet ettiği tarihten bugüne 64 yıl geçmiş olmasına karşın, Siyasi Siyonizmin temel yayılcı politikası bugün iki devlet arasında tam bir sınır çizilmesini engellemiştir. Günümüzde Birleşmiş Milletlerde sınırları belli olmayan tek ülke olma özelliğine sahip İsrail, tahrif edilmiş Tevrat'a dayandırdığı "vaat edilmiş topraklar" efsanesi ile her fırsatta sınırlarını genişletmiş ve hala daha da genişletmenin çabası içerisinde. Bu efsaneyle Filistin topraklarını işgalini, Tanrı tarafından kendisine verilmiş meşru bir hak olarak göstermeye çalışan İsrail'in Tevrat'taki Eretz İsrail sınırları Nil'den Fırat'a kadar uzanan geniş bir alana yayılmaktadır. Sözde Kutsal Kitap'ça belirlenmiş sınırların hangi bölgeleri kapsayacağı konusunda çeşitli ihtilaflar söz konusu olmakla birlikte, bunlar arasında en geniş sınırları içeren önde gelen Siyonistlerce de genel kabul görmektedir. Söz konusu sınırlar şöyle uzanmaktadır: Güneyde, tüm Sina Yarımadası ile Kahire'nin kuzeyinden itibaren tüm Kuzey Mısır; doğuda tüm Ürdün ile Suudi Arabistan'ın büyük bir bölümü, tüm Kuveyt ve Güney Fırat Havzası ile birlikte Irak'ın bir bölümü; kuzeyde tüm Lübnan ve Suriye ile Van Gölü'ne kadar ki Türkiye topraklarının güney bölümü; batıda ise Kıbrıs.³³³

³³² Abdullah Uz, "Teori ve Uygulamada Self-Determinasyon Hakkı", **Uluslararası Hukuk ve Politika**, Cilt: 3, No: 9, 2007, s. 67.

³³³ Israel Shahak, **Yahudi Tarihi Yahudi Dini**, İstanbul: Ağaç Kitabevi Yayınları, 2010, s. 31.

Filistin Merkezi İstatistik Bürosu'nun (PCBS) 2010 yılında yayınladığı bir rapora göre tarihî Filistin topraklarının %85'inden daha fazlası bugün İsrail'in sıkı kontrolü ve denetimi altındadır.³³⁴ Bu yüzde, BM Genel Kurulu'nun 1947 tarihli 181 sayılı taksim kararında Filistinlilerin büyük çoğunluğu oluşturmanlarına karşın self-determinasyon hakkını göz ardı ederek tarihi Filistin topraklarının %56.42'sinin Yahudilere verilmesini tavsiye ettiği karardan yaklaşık %29 daha fazladır. Filistin topraklarındaki bu kolonizasyon ve kontrol, Güney Afrika'daki apartheid rejimiyle oldukça benzerlik göstermektedir. Tarihî süreç içerisinde Güney Afrika'da toprağın yüzde seksen yedisinin kontrolü beyazların eline geçmişti ve siyah çoğunluk ise kalan yüzde on üçlük bir alana hapsedilmişti.³³⁵ Fakat Güney Afrika'nın, Güney Batı Afrika'yı 24 yıllık işgali 1990'da Namibiya'nın bağımsızlığıyla son bulurken, İsrail'in daha zalimane olan işgali hala sürmekte olup, bunun güvenliği sağlamaya yönelik bir zorunluluk olduğu miti batı kamuoyunda uzun süre işlenmiştir.

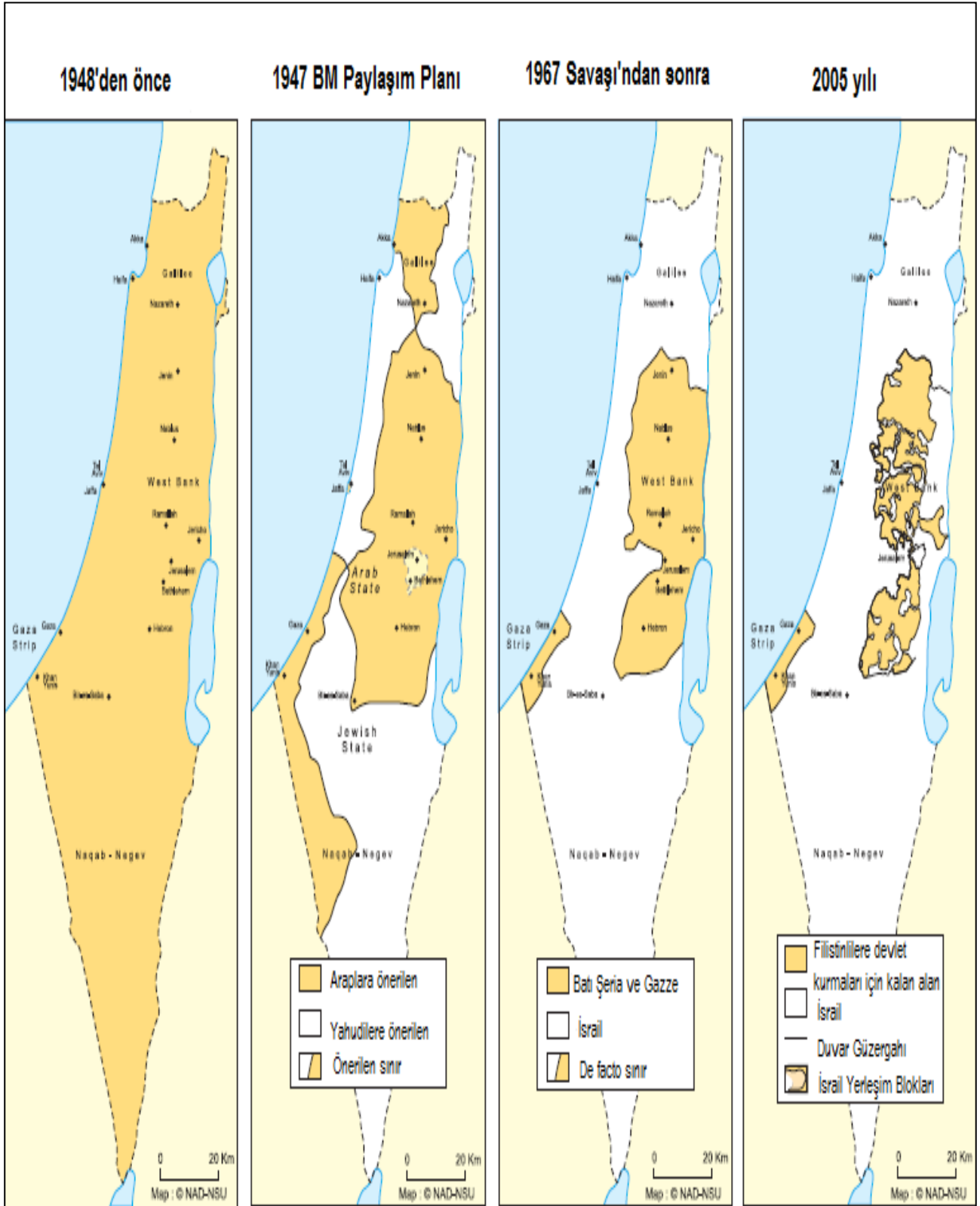
Bugüne gelindiğinde birçok batı ülkesi İsrail'in 1967 öncesi sınırlarına dönmesi konusunda hem fikir olmasına rağmen, İsrail'in vatandaşlarına "hayat sahası" açma hakkının olduğu görüşü hala geçerliliğini korumaktadır. Bu sınır işgalinin bir devletin vatandaşlarının güvenliği sağlamaya yönelik çabasından ileri gelmediği, Eretz İsrail sınırları içerisinde bir Yahudi Devleti kurmak olduğu ise İsraili liderlerinin bile zaman zaman itiraf ettiği bir hakikatken, batının bu tehdidi önlemeye yönelik hiçbir tedbir almaması çifte standart olarak yorumlanmakta ve tüm Ortadoğu barışını tehdit etmektedir. Esasında Eretz İsrail'in sınırlarını da göz önünde bulundurduğumuzda İsrail devletinin yayılmacı politikasının tüm dünya barışını tehdit ettiği söylemek mübalağa olmayacaktır. İsrail'in dogmatik ve sömürgeci düşüncelerini önleyici önlemler alınmadığı takdirde Filistin sorununun bir yüz küsür yıl sonra Türkiye'yi de içine alan büyük bir sorun haline dönüşmesi kaçınılmazdır.³³⁶

---

³³⁴ "Number of Housing Units Built in the Israeli Settlements Increased Four Times in 2010 Compared with 2009", March 31 2011, <http://www.thejerusalemfund.org/ht/display/ContentDetails/i/28382/pid/895> (erişim 21.12.2011)

³³⁵ Doyran, a.g.e., s. 19.

³³⁶ Bu açıdan değerlendirdiğimizde, çalışmamızın da başlığını oluşturan "Filistin Sorunu" tesmiyesinin çok da yerinde bir kullanım olmadığı anlaşılmaktadır. Esas itibarıyla İsrail'in vaat edilmiş topraklar efsanesinin Filistin sınırları dışında kalan ülkeleri de tehdit etmesi, sorunun "İsrail Sorunu" olarak adlandırılmasının daha doğru bir kullanım olacağını göstermektedir.

Şekil 17: Filistin Topraklarındaki İsrail Kolonizasyonu ve Yayılması
(PLO Negotiations Affairs Department, July 2005)

4.5.1. Tarihî Sürec

İsrail'in coğrafi ve stratejik konumunu tanımlarken her zaman dört tarafının Arap düşmanlarıyla çevrili olduğu vurgusu yapılmakta ve bu tanımlama dünya kamuoyu tarafından genel bir kanı olarak kabul görmektedir. Buna ispat olarak Arap-İsrail savaşları örnek gösterilerek, bu savaşlarla Arapların düşmanları gördükleri Yahudi devletini ortadan kaldırmayı amaçladıkları söylenmektedir. Ancak Arap devletlerinin İsrail işgaline karşı hasmâne tavırlar sergilediği bir yere kadar gerçeği yansıtmakla birlikte, İsrail'i ortadan kaldırmayı hedefledikleri yönündeki beyanlar gerçeğe bağdaşmamaktadır. Bu bizatihi İsrail'in askeri cephesinde General olarak görev almış Ezer Weizmann tarafından, "Hiçbir zaman ve hiçbir şekilde yok olma tehlikesi olmadı" denilerek dile getirilmiştir. Eski bir İsrail bakanı olan Mordekia Bantov da bu gerçeği şu sözlerle açığa vurmuştur.³³⁷

"Yok olma tehlikesi üzerine uydurulmuş bütün bu hikaye, yeni Arap toprakları elde etme işlemini doğurmak amacı ile baştan sona uydurulmuş ve şişirilmiştir."

Siyasi Siyonizmin kurucusu olarak kabul edilen Theodor Herzl, Yahudi devleti için hangi bölgenin yurt seçileceğine henüz karar verilmediği bir zamanda, 11 Ocak 1902 günü İngiliz sömürge kumpanyalarının başında bulunmuş siyasetçi Cecil Rhodes'e yazdığı mektupta siyonizmin sömürüye dayalı bir ideoloji olduğunu söylemekten çekinmemiştir.³³⁸

"Sizden rica ediyorum, bana bir metin gönderiniz ve programımı okuyarak beğendiğinizi belirtiniz. Size neden başvurduğumu bana sorabilirsiniz sayın bay Rhodes. Başvuruyorum zira benim programım sömürgeci (Colonial) bir programdır."

Siyonizmin militarizme dayalı genişleme politikası 1938 yılında, Peel Komisyonu'nun Filistin'in Araplar ve Yahudiler arasında bölünmesini önerdiğinde

---

³³⁷ Garaudy, a.g.e., s. 146.

³³⁸ Garaudy, a.g.e., s. 68

Dünya Siyonist Örgütü'nün başında bulunan Ben Gurion tarafından da açığa vurulmuştur:

“Devleti kurduktan ve güçlendirdikten sonra, bölme kararını bozacak ve Filistin'in tümüne yayılacağız... Devlet, Siyonizmin gerçekleştirilmesi yolunda sadece bir basamak olacaktır. Devletin görevi, bir Yahudi-Arap anlaşması ile Filistin'in tümüne yayılmamız için zemini hazırlamak olacaktır... Devlet, sadece ahlaki vaazlarla değil, gerekirse makineli tüfeklerle düzeni korumak durumunda olacaktır... Ben... büyük İsrail hayalini, bu nihai hedefi yüzüstü bırakmak niyetinde değilim.”³³⁹

Ben Gurion'la birlikte Siyonist hareketin büyük çoğunluğu, 1947 yılındaki BM Genel Kurul'unun ayırma önerisine de benzer pragmatik bir tutumla karşılık verirken, Manahem Begin 1948'de İsrail kuruluşunu ilan ettikten sonra şu açıklamayı yapmıştır:

“Anayurdun bölünmesi yasal değildir. Asla kabul edilemez. Bölme anlaşmasının altındaki birey ve örgütlerin imzaları geçerli değildir. Yahudi halkını bağlamaz. Kudüs bizim başkentimizdi, öyle kalacak. Eretz Israel yeniden İsrail halkının olacak. Tümüyle ve sonsuza kadar.”³⁴⁰

Bu görüş ayrılığı daha sonradan Ben Gurion'un da ifade ettiği gibi Eretz İsrail'in bölünmezliği görüşünden kaynaklanmamıştır. Bölünmezlik konusunda her iki taraf da aynı fikirde olmasına karşın, ortak Büyük İsrail ideolojisinin hangi koşullarda daha kolay ve daha hızlı hayata geçirileceğine ilişkin bir ayrılık olmuştur. Nitekim şu sözler 1948 Arap-İsrail savaşında ülkenin liderliğini üstlenen ve İsrail'in ilk devlet başbakanı seçilen Ben Gurion'a aittir:³⁴¹

“Statüko'yu korumak bahis konusu değildir. Biz genişlemeye yönelik dinamik bir devlet yaratmak zorundayız.”

---

³³⁹ Noam Chomsky, **ABD, İsrail ve Filistinliler: Kader Üçgeni**, İstanbul: İletişim Yayıncılık, 1993, s. 208.

³⁴⁰ Chomsky, **ABD, İsrail ve Filistinliler: Kader Üçgeni**, s. 208.

³⁴¹ Garaudy, a.g.e., s. 143.

Dolayısıyla Yahudi devletinin sınırlarını genişletme konusunda ortak noktada birleşen Siyonistler 1948 Arap-İsrail Savaşı'nda pratikteki bu kısmi görüş ayrılıklarına rağmen birlikte hareket etmiş ve savaşın sonunda BM'nin kendisine önerdiği %55'lik toprağı %78'e çıkararak Filistin topraklarının çoğunluğunu işgal etmiştir. Yine 1956 yılında Süveyş Savaşına da Ben Gurion'un deyimiyle "Dâvûd ve Süleyman'ın krallıklarını yeniden kurmak"³⁴² için giren İsrail, bu savaşta istediğini alamasa da aynı mantaliteyle girdiği 1967 Arap-İsrail Savaşı'nda Suriye'nin Golan tepeleri ve Mısır'ın Sina Yarımadası ile birlikte, Filistin topraklarının geri kalan %22'lik kısmı olan Batı Şeria, Gazze ve Doğu Kudüs topraklarını da işgal ederek topraklarını 4 katına çıkarmayı başarmıştır. Temmuz 1968'de Moshe Dayan Siyonist ideolojinin işgal ettiği topraklarla yetinmeyeceğinin sinyallerini şu sözlerle veriyordu.³⁴³

"Halkımız son yüzyıl sadece bu ülkeyi ve bu ulusu kurmayı hayal etti. Yayılmayı her gün daha çok Yahudiyi buraya getirmeyi, sınırlarını genişletmek için daha fazla yerleşme bölgeleri meydana getirmeyi amaç edindi. Hiçbir Yahudinin, yolun sonuna geldiğimizi söylemesine izin veremeyiz."

1967 Savaşı'ndan sonra BM Genel Konseyi 242 sayılı kararla İsrail'i son savaşta işgal ettiği topraklardan geri çekilmeye çağırılmış, ancak İsraili yetkililer kararda "bütün" sözcüğünün ve "topraklar" sözcüğünden önceki belirtme edatı "the"nin eksik olduğu gerekçesiyle kararın bütün toprakları kapsamadığını iddia ederek, sadece Sina yarımadasından çekilmeyi kabul etmiştir.³⁴⁴ Gene İsrail kararda yer alan güvenli sınırlar içinde var olma hakkını da kendi lehine yorumlayarak, son savaşta işgal ettiği toprakların güvenlik tehdidini gidermeye yönelik bir tedbir olduğunu öne sürmüştür. İsrail'in dördüncü başbakanı ve devletin kurucularından olan Golda Meir 1972'de bir muhabirin kendisine yönelttiği "Güvenliğiniz için

---

³⁴² Shahak, a.g.e., s. 30.

³⁴³ Garaudy, a.g.e., s. 147.

³⁴⁴ Robert Fisk, "Robert Fisk's World: One missing word sowed the seeds of catastrophe", **The Independent**, 20 December 2008.

hangi sınırların uygun olduğunu düşünüyorsunuz” sorusuna şöyle bir karşılık vermişti:³⁴⁵

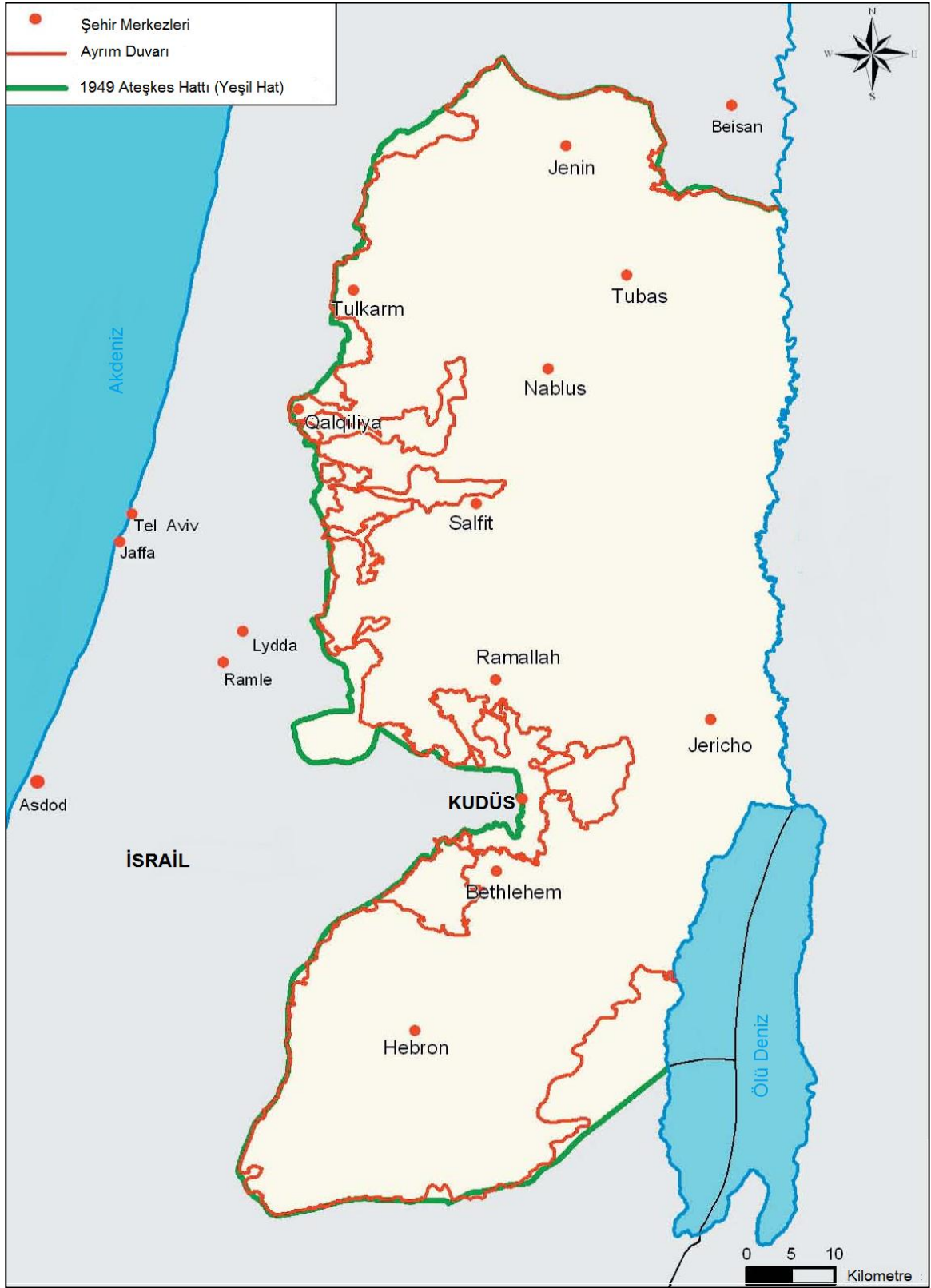
“Bir çizgi çizmemiz gerektiğini söylemek istiyorsanız, bunu yapmadık. Ne zaman gerekli olursa o zaman yapacağız. Ancak İsrail politikasının temel noktalarından biri, 4 Haziran 1967 sınırlarının barış antlaşmaları ile sağlama bağlanamayacağı prensibidir. Sınırdaki değişiklik yapılması gereklidir. Biz sınırlarımızda değişiklik istiyoruz. Bütün sınırlarımızda değişiklik istiyoruz. Bunu güvenliğimiz için istiyoruz.”

İsrail, 1993 yılında FKÖ ile “barış karşılığı toprak” ilkesi referans alınarak başlatılan Oslo Barış Sürecini, bütünüyle “güvenlik için toprak” mitine dönüştürerek süreci işgalini meşrulaştırma aracı olarak kullanmıştır. Oslo Barış Anlaşmaları ile bağımsız bir Filistin devletine kavuşacaklarına inanan Filistinliler için süreç hüsrarla sonuçlanmıştır. Barış sürecinde İsrail, gelecekte kurulması düşünülen Filistin Devleti’nin sınırlarını, Filistin topraklarını birbirinden izole edilmiş coğrafi parçalara hapsederek belirsizleştirmiş ve çekilmesi gerektiği Filistin topraklarının tamamından çekilmeyerek işgalini sürdürmüştür.

2002 yılında İsraili yetkililerin Filistin tarafından gelen saldırıları gerekçe göstererek yapımına başladığı Batı Şeria Ayrım Duvarı da İsrail’in güvenlik miti kisvesi altında tek taraflı sınırlarını genişletme gayesi ile hayata geçirilmiştir. Bunun en önemli göstergesi duvarın çizdiği güzergahın %85’inin yeşil hattı takip etmeyerek, işgal altındaki Filistin topraklarının içlerine doğru uzanması ve tamamlandığında Batı Şeria’nın topraklarının %46’sının İsrail tarafından kapılmış olacak olmasıdır.

---

³⁴⁵ Garaudy, a.g.e., s. 147.

Şekil 18: Batı Şeria Ayrım Duvarı Güzergâhı

(Al-Quds University, 2008)

4.5.2. Uluslararası Hukuk Boyutu

BM Güvenlik Konseyi'nin 22 Kasım 1967 tarihli 242 sayılı kararı ve 22 Ekim 1973 tarihli 338 sayılı kararına göre Batı Şeria, Gazze ve Doğu Kudüs işgal altındaki Filistin topraklarıdır. BM Şartı'nın 2. maddesinde "Tüm üyeler uluslararası ilişkilerinde gerek herhangi bir başka devletin toprak bütünlüğüne ya da siyasi bağımsızlığına karşı, gerek Birleşmiş Milletlerin Amaçları ile bağdaşmayacak herhangi bir biçimde, kuvvet kullanma tehdidinde ya da kuvvet kullanımına başvurmadan kaçınmalıdır" denilerek üye devletlerin başka bir devletin toprak bütünlüğünü bozacak girişimlerde bulunması yasaklanmıştır.³⁴⁶

BM Güvenlik Kurul'u 8 Aralık 1970'de aldığı 2672 sayılı kararda Filistinlilerin self-determinasyon hakkına vurgu yaparak, Ortadoğu'da adil ve kalıcı bir barışın kurulması için Filistin halkının vazgeçilmez haklarına bütünüyle saygı gösterilmesini istemiştir. 13 Aralık 1972 tarihli 2963 sayılı Genel Kurul kararı ile 7 Aralık 1973 tarihli 3089 D sayılı karar da Filistin halkının vazgeçilemez ulusal haklarına, özellikle de kendi geleceğini belirleme hakkına atıfta bulunarak bu genel ilkeyi pekiştirmiştir.³⁴⁷

BM Genel Kurulu, 22 Kasım 1974 tarihli 3236 sayılı kararında bu kendi geleceğini belirleme kavramını açıklığa kavuşturmuştur. Bu kararın bağlayıcı birinci paragrafı Genel Kurul " (a) dışarıdan müdahale olmaksızın kendi geleceğini belirleme hakkı, (b) ulusal bağımsızlık ve egemenlik hakkı da dâhil olmak üzere Filistin'deki Filistin halkının vazgeçilemez haklarını tekrar teyit ettiğini" ifade etmiştir.³⁴⁸

Uluslararası Adalet Divanı'nın, İsrail'in Batı Şeria'da ve Doğu Kudüs'te inşa ettiği Duvar hakkında 9 Temmuz 2004'te yayınladığı kararda da Filistinlilerin self-determinasyon hakkına atıfta bulunularak, bu hakkın erga omnes karakteri yani bu

---

³⁴⁶ "Bordes", PLO Negotiations Affairs Department, <http://www.nad-plo.org/etemplate.php?id=10> (21.02.2012).

³⁴⁷ Davutoğlu, a.g.m., s. 33.

³⁴⁸ Davutoğlu, a.g.m., s. 33.

hakka herkesin saygı göstermesi gerekliliği vurgulanmıştır.³⁴⁹

Filistin halkının self-determinasyon hakkının açıkça ifade edildiği bu kararlara karşın, bu hakkın uygulanacağı bölgenin sınırları konusunda muhtelif görüşler söz konusudur. Kimileri bu kararın tüm Filistin topraklarına intibak ettirilebileceği görüşünü savunurken, kimilerine göre ise self-determinasyon hakkı Batı Şeria, Gazze Şeridi ve Doğu Kudüs toprakları için uygulanabilir. Genel görüş, BM Genel Konseyi'nin 242 sayılı kararda İsrail'i son savaşta işgal ettiği topraklardan çekilmeye çağırması, dolaylı olarak Yahudi Devleti için 1967 öncesi sınırlarının de jure olarak kabul edildiği yönündedir. Bu durumda Filistinlilere self-determinasyon hakkını kullanmaları için kalan toprak parçası Filistin topraklarının sadece %22'sidir. Ancak 1922'de Filistin'in manda yönetimi altına alınması Filistinlilerin ulusal kimliğinin tanındığı anlamına gelmektedir. Bu durumda terra nullius karaktere sahip olmayan Filistin toprakları üzerinde yaşayan halkın, en başından beri kendi kaderlerini tayin etme hakkı uluslararası hukuk bağlamında değerlendirdiğimizde devredilemez, bölünemez ve zaman aşımına uğratılamaz.

---

³⁴⁹ Erdem Denk, "Uluslararası Adalet Divanı'nın İsrail'in İşgal Altındaki Filistin Topraklarında İnşa Etmekte Olduğu Duvar Konusundaki Kararı", **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, Cilt 1, Sayı 3, Güz 2004, s. 161.

SONUÇ

Filistin sorunu, siyasî siyonizmin dinamizm kazanması ve değişen güç dengeleri sonucunda uluslararası siyasal sistemde aktif rol almaya başlayan hâkim güçlerin İsrail'e devlet olmanın kapısını aralaması ile temayüz etmiştir. Sorunun kendine münhasır karakteristik yapısı nedeniyle, tüm Ortadoğu ülkeleri ve uluslararası siyasal güçler süreç içerisinde meselenin doğrudan ya da dolaylı aktörleri konumunda olmuştur. Bölgenin kalbine ve küresel barışa bir hançer gibi saplanan sorunun çözümüne yönelik körfez savaşını müteakip başlatılan ve her inkıtaa uğradığında yeniden startı verilen barış süreci, mevcut yaraya merhem olmaktan çok uzak olması ile bir türlü dikiş tutmamıştır.

Başlangıçta Arap ülkeleri, Filistin'i bir iç politika sorunu olarak görmüş ve bölgenin demografik dokusuna ve iç dinamiklerine yabancı olan İsrail'in bölgede bir devlet olarak varlığına karşı durmuşlardır. Siyonist ideoloji ile beslenen İsrail ise, BM'nin kendisine üzerinde devlet kurması için önerdiği Filistin'in %56.42'sine denk düşen topraklarla yetinmeyerek kolonyalist bir politika izlemiştir. 1948'de kuruluşunu ilan ettikten sonra Arap devletleri ile sonuncusu 1973 yılında olmak üzere toplamda dört kere savaşa giren İsrail, girdiği her savaşta sınırlarını fiilî olarak genişletmiştir. Bu savaşlarla Mısır'ın Sina Yarımadası ve Suriye'nin Golan Tepeleri ile birlikte Kudüs de dâhil tüm Filistin toprakları İsrail'in işgali altına girmiştir. İsrail, 1978 yılında Mısır ile yaptığı anlaşma sonucu Sina Yarımadasından geri çekilirken, diğer toprakları güvenlik gerekçesiyle denetimi altında tutmaya devam etmiştir.

Yirminci yüzyılın son çeyreğine kadar Filistin sorunu daha çok Arap ülkeleri ve İsrail arasındaki anlaşmazlık boyutundan değerlendirilmeye tâbi tutulurken, bölgeye sonradan eklenen İsrail'in Filistinlilerin sosyal, ekonomik ve demografik hayatları üzerindeki sarsıcı etkisi uzun süre ikinci planda bırakılmıştır. Uluslararası karar alıcılarının ve Arap devletlerinin İsrail işgalini sonlandırmaya ve Filistinlilerin koşullarını iyileştirmeye yönelik hiçbir somut adım atmaması Filistinliler içerisinde muhtelif direniş gruplarının doğmasını sağlamıştır. Bunlar arasında liderliğini Arafat'ın üstlendiği FKÖ, uzun süre Filistin halkının en önemli temsilcisi olmuştur.

1987 yılında İsrail'in müstemleke politikasına bir başkaldırı olarak başlatılan İntifada, hem gelişim süreci hem de sonuçları itibariyle Filistin sorununda önemli değişikliklere yol açarak tarihî bir dönemeç olmuştur. Filistinlilerin işgale karşı ayaklanması ve soğuk savaşın sonlarına doğru girilen yeni siyasal sistem uluslararası güçleri harekete geçirmiş ve sorunu çözmeye yönelik bu bağlamda bir barış süreci başlatılmıştır.

Ne var ki büyük ümitlerle başlatılan barış süreci, Filistin-İsrail sorununun daha karmaşık bir hüviyete bürünmesine neden olmuş ve aslında böylelikle taraflar arasındaki anlaşmazlığın ne kadar derin olduğu da anlaşılmıştır. 1993 yılında FKÖ ile İsrail arasında imzalanan DOP ile başlatılan Oslo Barış Süreci (1993-2000), İsrail'in Filistin topraklarından kademeli olarak çekilmesini ve BM'nin 242 sayılı kararı çerçevesinde iki devletli çözümü öngörmesine karşın, süreç İsrail'in işgalini kalıcılaştırma politikalarına sahne olmuştur. Süreç içinde İsrail geri çekilmesi gerektiği işgal altındaki toprakların tamamından çekilmediği gibi, iki devletli çözüm ihtimalini zora düşürecek şekilde Batı Şeria ve Gazze coğrafyasını da adeta yeni baştan dizayn etmiştir. Barış görüşmelerinde İsrail tarafı, kendi sömürü stratejilerinin en iyi formda hayata geçirilebilmesine imkân sağlayan iyi planlanmış haritalarla Filistinlileri kendi coğrafyalarında adeta kapana sıkıştırmıştır. Bu süreçte bir barış partneri olmaktan çok uzak bir profil çizen İsrail, Batı Şeria topraklarını üç alt bölgeye, Gazze Şeridini de 227 adacığa bölmüştür. Birbirinden koparılan Filistin topraklarının arasına çok sayıda Yahudi yerleşim birimleri inşa ederek ilerde kurulması muhtemel Filistin devletinin topraksal bütünlüğünü bozmuştur. Taba Anlaşması'yla Batı Şeria'nın iç merkezini çevreleyen ve yaklaşık %60'ını oluşturan C bölgesinde askeri ve sivil denetimi üzerine alan İsrail, böylece Filistinlileri tam bir kuşatma altına almıştır.

Filistin-İsrail sorununa çözüm arayışları -gerek Oslo Anlaşmaları, gerekse akabinde gerçekleştirilen barış müzakereleri- göstermiştir ki taraflar arasında muhtemel barış için aşılması gereken bir dizi anlaşmazlık alanı mevcuttur ve bunların çözümünün göstermelik müzakerelerle aşılması mümkün değildir. Bu anlaşmazlık alanlarının başlıcalarını Kudüs, mülteciler, yerleşimciler, su ve sınır

sorunları olarak sayabileceğimiz problem alanları oluşturmaktadır ve esasında hepsinin ortak paydası İsrail işgaliyle doğrudan ilişkili olmalarıdır. Çalışmamız neticesinde elde ettiğimiz bulguların en dikkat çeken yönlerinden biri de tüm bu temel sorun alanlarında İsrail uluslararası hukuka aykırı davranmaktadır ve sorunu çıkarıcı taraf olarak yükümlülüklerini vaat edilmiş toprak efsanesi, güvenlik miti gibi gerekçelerle yerine getirmekten kaçınmaktadır.

Sözde kutsal kitapça tanrı tarafından Yahudilere verilmiş Filistin toprakları üzerinde bir Yahudi yurdu kurmayı amaç edinen Siyonist ideoloji bugünkü İsrail devletinin omurgasını oluşturmaktadır. İsrail, bu ülkü doğrultusunda katıksız bir Yahudi devleti meydana getirmek için 1948 ve 1967’de yaptığı katliam ve baskılarla Filistinlilerin yarısından fazlasını topraklarından sürmüş ve mallarını gasp etmiştir. Bugün dünyanın dört bir tarafına dağılmış bulunan ve dünyadaki Filistinli nüfusun yaklaşık olarak %70’ini oluşturan bu mültecilerin bir kısmı UNRWA’ya kayıtlıdır ve çoğu oldukça zor yaşam koşulları altında yaşamaktadır. Mültecilerin neredeyse tümü vatanlarına geri dönme arzusu içindeyken, aradan oldukça uzun bir zaman geçmiş olmasına karşın Filistinlilerin hiçbiri şu ana dek yurtlarına geri dönebilmiş değildir. Mülteciler sorununun çözümü için yapılması gereken bellidir; Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nun almış olduğu 194 sayılı karar çerçevesinde, Filistinli mültecilerden evlerine dönmek isteyenlere bu hak en kısa zamanda sağlanmalı ve sorunu oluşturan taraf olarak İsrail dönmeyi istemeyenlerin mülklerine karşılık olarak veya mülkleri kaybolan ya da zarar görenlere zayıf bedeli olarak tazminat ödemelidir.

Barış sürecinin belki de en kırılgan kısmını oluşturan Kudüs sorunu, her iki taraf için de kırmızı çizgi olarak görülmektedir. Bölgenin, üç inancın mensuplarınınca da kutsal addedilmesi nedeniyle uluslararası bir mesele olma özelliği taşıyan Kudüs sorunu, İsrail’in yürüttüğü Büyük Kudüs Projesi nedeniyle daha içinden çıkılmaz bir hal almaya doğru gitmektedir. Şehrin sınırlarının 38 km²’den 191.4 km²’ye genişletilmesinin amaçlandığı ve neredeyse bu rakama çok yaklaşıldığı proje ile şehrin çehresi, tarihî ve kültürel dokunun büyük tahribata uğratılması ile muazzam bir değişim geçirmiştir. İsrail’in, şehirde Müslüman ve Hıristiyan kimliğini ortadan

kaldırmak için bu iki dine ait eserleri tahribata uğratması, hafriyat çalışmaları bahanesiyle çok önemli tarihî ve kültürel bir miras olan Mescid-i Aksa'yı çökme tehlikesi ile karşı karşıya bırakması, demografik açıdan Yahudi üstünlüğü sağlamak için bölge halkını göçe zorlanması veya göç etmelerine mecbur edecek şekilde zor yaşam koşullarına mahkûm etmesi, diğer dine mensup bireylerin ibadetlerini ifa etmelerini engellemesi, Yahudi yerleşim birimleri inşa ederek şehrin sınırlarını tek taraflı genişletmeye çalışması vb. uygulamaları ve Kudüs'ün statüsü üzerinde hak iddiası uluslararası hukuka aykırıdır. Buna rağmen İsrail, BM Genel Kurul'u tarafından özel bir statü verilen şehrin ebedi ve bölünmez başkenti olduğunu iddiasını sürdürmekte ve şehrin sınırlarını tek taraflı genişletmeye devam etmektedir. Bugün gelinen noktada uluslararası toplumun çoğunluğu İsrail'in başkent iddiasını tanımazken, Batı Kudüs'ü İsrail'in bir parçası, Doğu Kudüs'ü de kurulacak Filistin Devleti'nin bir parçası kabul etme eğilimindedir. Ancak coğrafi açıdan düşündüğümüzde Batı Kudüs ve Doğu Kudüs ayrılmaz bir bütün olarak Batı Şeria'nın bir parçasını meydana getirmektedir. Bu açıdan değerlendirdiğimizde ve İsrail'in Kudüs'teki uygulama ve politikalarına dair öteki faktörleri de göz önünde bulundurduğumuzda şehrin geleceği için, Kudüs'te yaşayan diğer sakinlerin haklarının da muhafaza edilmesi koşuluyla, Kudüs'ün tamamının kurulacak Filistin devletinin başkenti olmasının daha uygun olduğu gözlemlenmektedir.

Filistin topraklarını gaspın örtülü şekli olan Yahudi yerleşimleri taraflar arasında barışın tahsisini zora düşüren en önemli sorunlardan biridir. İsrail'in barış sürecinde bile yerleşim birimleri inşasına devam etmekteki ısrarı, Yahudi yerleşimlerini barış görüşmelerinin çıkmaz sokağı kılmaktadır. Sorunun hayatiyeti gerek diğer sorunlarla ilişkili olması gerekse kurulacak Filistin devletinin sınırlarının sürekliliği, kaynakları, ekonomik kalkınması ve egemenliği üzerinde önemli etkiye yol açmasından kaynaklıdır. İşgal altındaki Filistin toprakları üzerinde inşa edilen Yahudi yerleşimleri çok sayıda uluslararası anlaşmaya ve BM kararlarına aykırı olmasına karşın, İsrail yerleşim inşası faaliyetlerini ara vermeden sürdürmektedir. Yahudi yerleşimleri ile işgal ettiği Filistin toprakları arasında bağ kurmaya çalışan İsrail, böylece uluslararası toplumu bu topraklardan çekilmenin imkânsızlığına inandırmaya ve onları, yerleşimler vasıtası ile çizdiği de jure olmayan coğrafi sınırlar

içerisinde İsrail'i tanımalarına ikna etmeye çalışmaktadır.

İşgal altındaki Filistin topraklarında Yahudi yerleşim inşası mevcut hızla ve anlayışla devam ederse, ilerde kurulması düşünülen Filistin devleti sadece bir düşünce olarak kalmaya mahkûm olacaktır. Bu yüzden barış görüşmelerine aracılık eden aktörlerin ve uluslararası toplumun bir an önce harekete geçip, İsrail'i yerleşimleri süresiz olarak durdurmaya ikna etmeleri gerekmektedir. Son yıllarda bu konudaki baskılar önemli bir artış gösterse de yeterli değildir. Her zaman İsrail'in hukuk tanımazlığına arka çıkmış olan ABD dahi son yıllarda İsrail'e yerleşimler konusunda baskı yapmaktadır. Ancak ABD'nin, BM Genel Konseyi'nin Şubat 2011'de oyladığı Batı Şeria ve Doğu Kudüs'te devam eden Yahudi yerleşim inşasını kınayan, ayrıca İsrail'e yaptırım getiren yasayı veto etmesi ve yerleşimler için İsrail hükümetine finansman sağlamaya devam etmesi bu baskının göstermelik olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

Bu arada şunu da belirtmekte fayda var ki, Yahudi yerleşimlerinin durdurulması barışın tesisi için sadece bir ön adım olabilir. Bu adımdan sonra çok geçmeden işgal altındaki Filistin topraklarında yer alan Yahudi yerleşimlerinin sökülerek, nüfusun başka yere taşınması için uğraşılmalıdır. Çünkü İsrail'in bantustanlaştırma politikası doğrultusunda, Yahudi yerleşimleri aracılığıyla Filistin toprakları birbirinden izole edilmiş parçalara bölünerek Filistin Devleti'nin topraksal sürekliliği kesintiye uğratılmakta ve egemenliği minimize edilmektedir. Bununla beraber işgal altındaki Filistin topraklarında garnizon işlevi gören Yahudi yerleşimcilerinin, İsrail'in en radikal kesiminden olması ve sürekli bir şiddet unsuru oluşturmaları da sorun olmaktadır. Bu yerleşimcilere Filistin topraklarından temellük edilmiş araziler üzerinde inşa edilmiş özel yollar ve ayrıcalıklı yaşam koşulları sağlamak adına Filistinlilere gündelik yaşamı zindan eden İsrail hükümeti, bu aşırı sağcı yerleşimcilerin Filistinlilere saldırıları karşısında hiçbir önlem almamaktadır. AB'nin 2012 yılında hazırladığı bir rapora göre Yahudi yerleşimcilerin 2009 yılında Filistinlere yönelik saldırı sayısı 132 iken 2011 yılında bu rakam üç kat artış göstererek 411'e ulaşmıştır. Gene aynı raporda yerleşimcilerin uyguladıkları saldırılara yönelik Filistinlilerin yaptığı şikâyetlerin yaklaşık %90'ından fazlasını

İsraili yetkililerin hiçbir yaptırım uygulamaksızın örtbas ettiği açıklanmıştır. BM'nin 2009 yılında hazırladığı bir başka rapora göre ise yaklaşık 250.000 Filistinli, şiddet yanlısı Yahudi yerleşimcilerin tehdidi altındadır. Bu rakamlar da gösteriyor ki, Filistin'de iç huzurun ve asayişin sağlanması için Yahudi yerleşimlerinin nakledilmesi gereklidir.

Ortadoğu'da İsrail ile komşuları arasında soruna neden olan su kaynakları, Filistin ile de soruna neden olmaktadır. Genel olarak bölgenin kurak coğrafyası ile yaşanan su sıkıntısı, İsrail'in su kaynakları üzerinde hâkimiyet kurma çabaları ve Filistinlilerin su kaynaklarından intifa hakkını engellemeye çalışmasıyla başka bir boyut kazanmıştır. Filistin ile İsrail arasında soruna neden olan su kaynaklarını Ürdün Nehri, üç akifer sistemden oluşan Dağ akiferi ve Sahil akiferi meydana getirmektedir. Adı geçen su kaynaklarının başlıcaları Filistin Otoritesi altındaki Batı Şeria sınırları içerisinde kalmasına rağmen Filistinlilerin suya erişimi İsrail engeline takılmaktadır. İsrail, ilk önce Batı Şeria'nın ve Gazze'nin suyunu gasp etmekte ve daha sonra bu suları Filistinlilere yüksek maliyette satmaktadır. Uluslararası Af Örgütü'ne göre İsraililerin günlük tükettiği su miktarının dörtte birini (bu fark bazı Filistin semtlerinde 20 kata kadar çıkmaktadır) ancak tüketen Filistinliler, Dünya Sağlık Örgütü tarafından günlük tavsiye edilen su miktarının epey altında su tüketmektedir. Bu durum zaten bilinçli bir şekilde İsrail tarafından su kaynakları hedef alınan ve her fırsatta kirletilen Filistinlilerin sağlık koşullarını iyice kötüleştirmektedir. Birçok uluslararası anlaşma ve sözleşme işgalci gücün, işgal altında tuttuğu topraklardaki doğal kaynakları gasp etmesini ve bu kaynaklardan yerli halkın yararlanmasını önlemeye çalışmasını yasaklamıştır. İsrail gerçekten barış istiyorsa ve komşularıyla huzur içinde yaşamak istiyorsa bölge kaynakları üzerindeki ihtiraslarından vazgeçmeli ve bu kaynakları komşularıyla insan hakları ile uluslararası hukukun da öngördüğü gibi adil bir şekilde paylaşmalıdır.

Taraflar arasında anlaşmazlık alanlarından bir diğeri de sınır sorunudur. Sınırları oldukça geniş alana, Nil'den Fırat'a kadar yayılan vaat edilmiş topraklar efsanesiyle kuruluşundan bugüne topraklarını her fırsatta genişleten İsrail'in bu tutumu dünya barışını da tehdit etmektedir. 1948'de BM'nin paylaşım planında

kendisine verdiği coğrafi sınırlar içerisinde kuruluşunu ilan eden İsrail, kuruluşunu ilan ettikten sonra bu sınırlara sadık kalmamış, genişleme siyaseti izleyerek Filistin topraklarının tamamını işgal etmiştir. Oslo sürecinde imzalanan anlaşmalar çerçevesinde bu toprakların bir kısmından çekilse de, Aksa İntifada'sı sonrası güvenlik gerekçesi ile bazı alanları tekrardan işgal etmiştir.

2005'te Gazze'deki Yahudi Yerleşimlerini boşaltan İsrail, bölgeyi karadan, denizden ve havadan kontrol etmeye devam ederek işgalini sürdürmüştür. Gazze'den çekilme, İsrail'in stratejik ve kaynaklar bakımından önemli bir mevkide bulunan Batı Şeria'daki kontrolünü daha sağlama alma projesinin bir ürünü olarak hayata geçirilmiştir. Buradan çektiği yerleşimcileri Batı Şeria'ya yerleştirerek buradaki konumunu sağlamlaştırdığı gibi, aynı zamanda kamuoyunda çekildiği izlenimi vererek, barış için çaba sarf ettiği görüntüsü oluşturduğu Gazze üzerinde güvenlik miti ile daha fazla hâkimiyet kurma imkânı elde etmiştir.

İsrail devleti, İsrail'i ortadan kaldırmayı amaçladığı ve Gazze Şeridi'nden fırlattığı füzelerle vatandaşlarının yaşamlarını tehdit ettiği gerekçesiyle, Hamas'ı tanımadığını açıklamış ve onu seçtikleri için Filistinlileri cezalandırarak 2007 yılında düşman bölge ilan ettiği Gazze'ye insafsız bir abluka uygulamaya başlamıştır. Ancak Hamas'ın 1967 Savaşı öncesi sınırları içerisinde iki devletli çözümü kabul ettiğini açıklayarak, İsrail'i ortadan kaldırmak yahut haritan silmek gibi bir niyeti olmadığı anlaşılmaktadır. Bu durumun İsrail tarafından sınırlarını genişletmek için gayet organize bir şekilde yok sayıldığı görülmektedir. Eğer İsrail tarihî Filistin topraklarını kapsayan alan içerisinde gerçekten iki devletli çözüm istiyorsa, 1948 paylaşım planında BM'nin kendisine, Filistinlilerin kendi kaderlerini tayin hakkını görmezden gelerek verdiği %56'lık alandan oldukça fazlaya, %78'e denk düşen 1949 ateşkes hattı (yeşil hat) sınırları dâhilinde bir İsrail devletinin kuruluşu için bu fırsatı kaçırmazdı. Çünkü böylesi bir anlaşma, hem İsrail'e işgal politikası ile genişlettiği sınırlarına uluslararası arenada bir meşruluk kazandıracak hem de barış temin edilerek sürekli gündeme getirdiği vatandaşlarının yaşam sahası garanti altına alınmış olacaktı.

Güvenlik gerekçesi ile Şaron hükümeti döneminde 2002’de yapımına başlanan 810 km uzunluğundaki ayırım duvarı, Batı Şeria’da yükselmeye devam etmektedir. Duvarın %85’inde güzergah yeşil hattı takip etmemekte, bu hattın doğusuna doğru bir girinti yapmaktadır. Batı Şeria’daki Yahudi Yerleşimlerinin %85’ini, ana su kaynaklarını ve Kudüs’ün neredeyse tamamını duvarın batı yakasında, İsrail tarafında bırakacak olan duvar tamamlandığında Batı Şeria topraklarının %46’sını kaybetmiş olacaktır. Bu durum, duvarın güvenlik kaygılarından dolayı değil, yeni formda sömürgecilik faaliyetleri ile Filistin topraklarının ilhak edilmesi amacıyla inşa edildiğini düşündürmektedir. 2012 yılı itibariyle önemli bir kısmı tamamlanmış bulunan duvar, Filistinlilerin sosyal yaşamları üzerinde olumsuz etkilere neden olmuştur. Duvar ile çok sayıda Filistinli yerlerinden edilmiş, evleri yıkılmış, tarım arazileri tahribata uğratılmış, toprakları istimlâk edilmiş ve duvar ile çepeçevre kuşatılarak dış dünyadan tecrit edilmiştir. Filistin Otoritesi’nin egemenliğini zayıflatan duvar inşası uluslararası hukuka aykırıdır ve kabul edilemez. Dünyanın küresel bir köy haline geldiği 21. yüzyılda, Filistinlilerin dışarı ile bağlantısını koparan duvar inşasının derhal durdurulması ve yıkılması gerek Filistin devletinin geleceği gerekse modern dünyanın büyük bir utançtan kurtulması açısından önemlidir.

Bir diğer utanç tablosu da BM’nin sürdürülemez olarak nitelendirmesine ve aradan beş buçuk yıl geçmiş olmasına karşın Gazze’de devam eden ambargodur. Filistinlilerin ekonomik, sosyal, kültürel yaşamlarını derinden etkileyen ablukanın, İsrail’in iddia ettiği gibi Hamas’ın silah sevkiyatını önlemek için uygulanmadığı girişine izin verilmeyen ithalat mallarının yanı sıra ihracat mallarının da çıkışına izin verilmemesi ile anlaşılabilir. Filistinlilerin elektrik, su, sağlık, eğitim gibi en temel ihtiyaçlarına erişiminin ve dış yardımların bölgeye girişinin dahi büyük ölçüde ambargo engeline takıldığı Gazze’de yaşam koşulları gittikçe kötüye gitmektedir. Cenevre Sözleşmelerine ve uluslararası hukuk teamüllerine aykırı olan ambargonun ön koşulsuz kaldırılması ve bölgenin kalkınması için gerekli yatırımların yapılması vicdani bir yükümlülüktür. Her ne olursa olsun hiçbir gerekçe bir halkın topyekûn cezalandırılmasını meşru gösteremez.

2011 yılında Filistin sorunu, medyanın Arap Baharı olarak adlandırdığı gelişmelerin gölgesinde kalmış olsa da 23 Eylül 2011’de Filistin Devlet Başkanı Mahmud Abbas’ın BM’ye tam üyelik başvurusu dikkatleri tekrardan İsrail-Filistin anlaşmazlığına çekmiştir. Söz konusu başvuru sonrasında Obama liderliğindeki ABD yönetimi, Filistin Özerk Yönetimi’ne yaptığı yardımlarda önemli bir miktar kesintiye giderken, kararın BM Güvenlik Konseyi’nden geçmesi halinde veto hakkını kullanacağını açıklamıştır. Neticede Filistin Otoritesi’nin 1967 sınırları içerisinde başkenti Doğu Kudüs olan bir Filistin Devleti’nin BM nezdinde tanınması talebi, Yahudi lobisinin yönetimde söz sahibi olduğu ABD’nin baskısının da etkisiyle Güvenlik Konseyi’nde bir konsensüse varılamadığı gerekçesiyle bir karşılık bulmamıştır.

Filistin Otoritesi, güçlü Konsey üyelerine rağmen BM’e üyelik hedeflerinden vazgeçmeyeceklerini, üyelik için yeni yaratıcı fikirlerle ortaya çıkacaklarını açıklarken, ABD ile İsrail üyelik başvurusuna karşı çıkmaya devam etmekte ve sadece doğrudan müzakerelerle barışın mümkün olacağını iddia etmektedir. Ancak taraflar arasındaki asimetric güç dengesini gözetmeyen ve İsrail’in Filistinliler üzerindeki tahakkümünü arttırmasına olanak sağlayan temeller üzerine oturtulmuş barış girişimlerinin bölge halkına barış getirmeyeceği artık anlaşılmalıdır. Evvela taraflardan birisinin tanınmış devlet statüsünde olması diğerinin özerk bir yönetim şeklinde olması Filistin tarafı için müzakerelerde bir dezavantaj olarak ortaya çıkmaktadır. İsrail’in kurulacak Filistin Devleti için öngördüğü şartlar da adil bir barışın habercisi olmaktan bir hayli uzaktır. İsrail’e göre kurulacak Filistin devletinin ordusu olmamalı, su kaynakları üzerinde denetimi olmamalı, İsrail’den izin almaksızın diğer devletlerle ticaret anlaşması ya da herhangi bir ittifak anlaşması imzalamamalı, hiçbir limana çıkışı olmamalı ve Filistin devletinin iç coğrafi bütünlüğünü zedeleyen Yahudi yerleşimleri üzerindeki İsrail egemenliği devam etmelidir. Filistin Devleti’nin topraksal bütünlüğüne ve bağımsızlığına gölge düşürecek şekilde tasarlanmış olan bu vasal devlet modeli, iki devletli adil ve kalıcı çözüm ihtimalini de ortadan kaldırmaktadır. Ayrıca İsrail’in özellikle 2007 Annapolis Zirvesi’nden beri Filistinlilere iki devletli çözüm için ön koşul olarak dayattığı İsrail’i bir Yahudi devleti olarak tanımları şartı da kapsamlı bir barışın

önünde engeldir. Bu talebin gerçekleşmesi halinde bölgede yaşayan Müslüman, Hıristiyan ve diğer etnik gruplar yurtlarından ve vatandaşlık haklarından mahrum kalma itimaliyle karşı karşıya kalacaktır.

Bu bağlamda İsrail'in iç-dış politikasına hâkim olan dışlayıcı/yayılmacı politikasında revizyona gitmesi ve uluslararası kuruluşların/kurumların/aktörlerin nesnellik bakış açısı altında taraflar arasında kalıcı bir barışın tesisi için daha fazla inisiyatif alarak eşit haklara dayalı yeni bir barış çerçevesi belirlemesi gereklidir. BM'nin İnsan Hakları Temsilcisi Navi Pillay'ın da dediği gibi, İsrail'in işlediği suçların cezasız kalması neredeyse bir gelenek haline gelmiştir. Barış görüşmelerinin başlıca arabulucusu konumundaki ABD, İsrail'in hukuk dışı uygulamalarına arka çıkmayı bırakmalı ve her iki tarafın da güvenlik kaygılarını ve endişelerini göz önünde bulundurmalıdır. İsrail'in vatandaşlarını koruma hakkı olduğu kadar, Filistinlilerin de vatandaşlarını koruma, işgal ve ayrımcılığa karşı direnme hakkı olduğu unutulmamalıdır.

Bölgedeki en önemli askerî gücü elinde bulunduran İsrail, gücünü yasadışı şekilde Filistinli masum siviller üzerinde kullanmaya, yeni kimyasal ve biyolojik silahları onların üzerinde denemeye devam etmektedir. Özellikle 2009'da son dönemlerin gördüğü en büyük askerî saldırılardan birinin hedefi olan Gazze, adeta İsrail'in konvansiyonel olmayan silahları test ettiği bir deney sahası haline gelmiş durumdadır. İsrail'in, Hamas'ın ateşkes çağrılarını görmezden gelerek şiddet yolunu seçmesi yalnızca taraflar arasında yıllardır süregelen husumetin ve güvensizliğin katlanmasına neden olmaktadır.

İsrail'in, Filistinliler üzerindeki orantısız güç kullanımı ve işgal politikaları uluslararası arenada kendisini gün geçtikçe yalnızlığa doğru itmektedir. Global dünya değişimini ve dönüşümünü sürdürürken, küresel güçler ve onların etrafında kümelenen sistemin diğer üyeleri İsrail'in yaptıklarını savunmakta artık güçlük çekmektedir. Dünya toplumlarının ve halklarının ekseriyeti, yöneticilerinin soruna yaklaşımı aksi yönde bile olsa İsrail'in adaletsiz politikalarına karşı çıkmakta ve bunu dünyanın çeşitli ülkelerinde düzenlenen protestolarla açığa vurmaktadırlar. Hatta İsrail içinde veya dışında yaşayıp, siyonizm ideolojini eleştiren Yahudilerin

sayısı da yadsınmayacak miktardadır. Mavi Marmara ve Arap Baharı sonrası bölgedeki en yakın iki müttefiki olan Türkiye ve Mısır'ı da kaybetme noktasına gelen İsrail'in işgal politikalarından vazgeçmesi ve Filistinlilerin egemenlik hakkı başta olmak üzere tüm meşru haklarını tanıması kendi çıkarına da olacaktır. Filistin ve İsrail arasında barışın sağlanması ve bölgenin istikrara kavuşması için eşit haklara dayalı çözümden başka alternatif bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- Aras, Bülent: **Filistin-İsrail Barış Süreci ve Türkiye**, İstanbul: Bağlam Yayınları, 1997.
- Arı, Tayyar: **Geçmişten Günümüze Orta Doğu: Siyaset, Savaş ve Diplomasi**, Bursa: Mkm Yayıncılık, 2008.
- Armaoğlu, Fahir: **Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988)**, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1991.
- Ataöv, Türkkaya: **Kudüs ve Devletler Hukuku**, Ankara: Yonca Matbası, 1981.
- Bilen, Özden.: **Ortadoğu Su Sorunları ve Türkiye**, Ankara: Toplumsal Ekonomik Siyasal Araştırmaları Vakfı, 2009.
- Carter, Jimmy: **Filistin Barışı**, İstanbul: Elips Yayınları, 2008.
- Chomsky, Noam: **ABD, İsrail ve Filistinliler: Kader Üçgeni**, İstanbul: İletişim Yayıncılık, 1993.
- Chomsky, Noam: **Dünya Düzeni: Eskisi Yenisi**, İstanbul: Metis Yayınları, 2000.
- Çağlayan, Selin: **İsrail Sözlüğü**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2004.
- Çandar, Cengiz: **Direnen Filistin**, İstanbul: May Yayınları, 1976.
- Çubukçu, Mete.: **Bizim Filistin Bir Direnişin Tarihçesi**, İstanbul: Metis Yayınları, 2004.
- Dağ, Ahmet E.: **Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi Sözlüğü**, İstanbul: Anka Yayınları, 2005.
- Davutoğlu, Ahmet: **Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu**, İstanbul: Küre Yayınları, 2009.
- Doyran, Ersin: **Bir Direniş Hareketi Olarak Hamas**, Ankara: Elips Kitap, 2008.
- El Gannuşi, Raşid: **Filistin Sorunu ve FKÖ**, İstanbul: Bir Yayıncılık,

- 1988.
- El-Karadavi, Yusuf: **Her Müslüman'ın Ortak Davası Kudüs**, İstanbul: Nida Yayıncılık, 2010.
- Gilbert, Mads ve Fosse, Erik: **Gazze'nin Gözyaşları**, İstanbul: Pegasus Yayınları, 2011.
- Göney, Süha: **Siyasî Coğrafya Cilt II**, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Basımevi ve Film Merkezi, 1993.
- Gözenç, Selami: **Güneybatı Asya 'Ortadoğu' Ülkeler Coğrafyası**, İstanbul: Çantay Kitabevi, 1990.
- Günaltay, Şemseddin: **Yakın Şark III Suriye ve Filistin**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1987.
- Halloum, Ribhi: **Belgelerle Filistin**, İstanbul: Alan Yayıncılık, 1989.
- Holstein, Walter: **Filistin Sorunu: Filistin Çatışmasının Sosyal Tarihi**, İstanbul: Yücel Yayınları, 1975.
- Itani, Mariam ve Manna, Mo'in: **The Suffering of The Palestinian Refugee**, Beirut: Al-Zatouna Centre For Studies and Consultations, 2010.
- Kapeliouk, Amnon: **Sabra ve Şatilla Katliamları**, İstanbul: Yalçın Yayınları, 1985.
- Karaman, M. Lütfullah: **Uluslar arası İlişkiler Çıkmazında Filistin Sorunu**, İstanbul: İz Yayıncılık, 1991.
- Karasapan, Celal T.: **Filistin ve Şark-ül Ürdün Cilt I**, İstanbul: Ahmed İhsan Matbası, 1942.
- Kıran, Abdullah: **Ortadoğu'da Su Bir Çatışma ya da Uzlaşma Alanı**, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2005.
- Memiş, Ekrem: **Kanayan Kazan: Ortadoğu (Geçmişten Günümüze Ortadoğu Sorunları ve Çözüm Yolları)**, Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları, 2002.
- Öke, Mim Ö.: **Siyonizmden Uygurhıklar Çatışmasına Filistin Sorunu**, İzmir: Ufuk Yayınları, 2002.
- Öner, Ali: **Dünden Bugüne Filistin**, İstanbul: Ekin Yayınevi,

- 2006.
- Özey, Ramazan: **Dünya Denkleminde Ortadoğu Coğrafyası**, İstanbul: Akif Yayınevi, 2009.
- Özgüç, Nazmiye ve Tümertekin, Erol: **Coğrafya: Geçmiş Kavramları-Coğrafyacılar**, İstanbul: Çantay Kitabevi, 2000.
- Pappe, Ilan: **Modern Filistin Tarihi**, Ankara: Phonix Yayınları, 2007.
- Petras, James ve Abaya, Robin E.: **İsrail Siyonizm ve Ortadoğu**, İstanbul: Kalkedon Yayınları, 2007.
- Primakov, Yevgeni: **Rusların Gözüyle Ortadoğu**, İstanbul: Timaş Yayınları, 2009.
- Said, Edward: **Filistin Sorunu**, İstanbul: Pınar Yayınları, 1985.
- Said, Edward: **Yeni Binyılda Filistin Sorunu**, İstanbul: Aram Yayıncılık, 2004.
- Sander, Oral: **Siyasi Tariğ: Birinci Dünya Savaşının Sorununda 1980'e kadar**, Ankara: İmge Kitabevi, 1989.
- Shahak, Israel: **Yahudi Tarihi Yahudi Dini**, İstanbul: Ağaç Kitabevi Yayınları, 2010.
- Taylor, Alan R.: **İsrail'in Doğuşu**, İstanbul: Pınar Yayınları, 2001.
- Turan, Ömer: **Medeniyetlerin Çatıştığı Nokta Ortadoğu**, İstanbul: Acar Matbacılık, 2003.
- Uluatam, Özhan: **Damlaya Damlaya (Ortadoğu'nun Su Sorunu)**, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1998.
- Varol, Ahmet: **Kudüs Davamız**, İstanbul: Vahdet Yayınları, 1998.
- Yaşar, Fatma Y.; Özcan, Sevinç A. ve Kor, Zahide T.: **Siyonizm Düşünden İşgal Gerçeğine Filistin**, İstanbul: İHH Yayınları, 2009.

Makaleler

- Ağrabiye, Zeki M.: “Müslümanların himayesi ile Yahudileştirme arasında kalan Kudüs mukaddesatı”, Ümmühan Atak (ed.), **İsrail Kazdıkça Kanayan Yara: Mescid-i Aksa Sempozyumu**, İstanbul: İHH Yayınları, 2009.
- Andoni, Ghassan: “1987 İntifadası ile 2000 İntifada’sının Karşılaştırılmalı Bir İncelemesi”, Roana Carey (der.), **Yeni intifada: İsrail’in Apartheid Politikasına Direnmek**, İstanbul: Everest Yayınları, 2002.
- Andromidas, Dean: “Israeli ‘Peace Now’ Reveals Settlement Grew Since Oslo”, **Executive Intelligence Review**, Vol. 27, No. 49, December 15, 2000.
- Aronson, Geoffrey: “A Guide for the Perplexed: Negotiations after Annapolis”, **Journal of Palestine Studies**, Vol. XXXVII, No. 3, Spring 2008.
- Balcı, Ali: “2010 Yılında Yahudi Yerleşimleri: İsrail’in İşgal Stratejilerini Çözümlmek”, **Ortadoğu Analiz**, Cilt 3, Sayı 28, Nisan 2011.
- Balcı, Ali: “Yahudi Yerleşimler ve Filistin Sorunu”, **Ortadoğu Analiz**, Cilt 2, Sayı 14, Şubat 2010.
- Barguti, Merwan: “Filistin Bağımsızlığını Kazanmadıkça Ortadoğu’da İstikrar Olmaz”, Yücel Demirer-Sibel Özbudun (der.), **İsyanın Adı Filistin İntifada Kazanacak**, Ankara: Ütopya Yayıncılık, 2002.
- Bertaş, Arsev: “Ortadoğu’da Barışın Ayak Sesleri ve Filistin Sorununa Tarihsel Bir Bakış”, Sabahattin Şen (der.), **Su Sorunu ve Ortadoğu**, İstanbul: Bağlam Yayınları, 1993.

- Belt, Don: ‘‘Bölünen Sular’’, Su Bolluğu da Yokluğu da Korkutuyor, **National Geographic**, , Nisan 2010.
- Beşli, Süleyman: ‘‘Kudüs’ün Statü Sorunu’’, M. İbrahim Turhan (der.), **Filistin Çıkmazdan Çözümüne**, İstanbul: Küre Yayınları, 2003.
- Bishara, Marwan: ‘‘West Bank Settlement Obstruct Peace: Israel’s Empire State Building’’, **Logos**, Fall 2002.
- Bölme, Selin M.: ‘‘Gazze’de Katliam: Türkiye Ortadoğu ve Filistin Sorunu’’, **Seta Analiz**, Sayı 3, Ocak 2009.
- Cattan, Henry: ‘‘The International Law and Status of Jerusalem Under International Law and United Nations Resolutions’’, **Journal of Palestine Studies**, 39, 1981.
- Chomsky, Noam: ‘‘Ortadoğu’da Mevcut Krizler: Ne Yapabiliriz’’, Yücel Demirer-Sibel Özbudun (der.), **İsyanın Adı İntifada Kazanacak**, Ankara: Ütopya Yayınevi, 2002.
- Çalışkan, Selami: ‘‘Filistin-İsrail Su Kaynakları ve Bölgesel Su Kaynaklarının Ortadoğu Sorununa Etkisi’’, M. İbrahim Turhan (der.), **Filistin Çıkmazdan Çözümüne**, İstanbul: Küre Yayınları, 2003.
- Çalışkan, Barış ve Erdoğan, Kaan: ‘‘Ortadoğu’da Vaadedilmiş Adalet Uluslararası Hukuk Bağlamında; İsrail’in Var Olmaz Hakkı-Yahudi Yerleşimciler-Filistinli Mülteciler’’, **Uluslararası Strateji Enstitüsü**, Sayı 5, 2010.
- Çoşkun, Gamze: ‘‘İşgalin Bir Diğer Adı: Yahudi Yerleşimleri’’, **USAK Ortadoğu ve Afrika Araştırma Merkezi**, Ağustos 2010.
- Dağ, Ahmet E.: ‘‘İşgalin Görünmeyen Mağduru Filistin Ekonomisi’’, **Çerçeve**, Ekim 2008.
- Dağ, Ahmet E.: ‘‘Ortadoğu’da Göç Hareketler’’, Ümmühan Atak

- (ed.), **Mülteciler: Tanıklar ve Çözüm Yolları**, İstanbul: İHH Araştırma Yayınları, 2009.
- Davutoğlu, Ahmet: “Küresel ve Bölgesel Dengeler, Ortadoğu’da Barış Süreci”, M. İbrahim Turhan (der.), **Filistin Çıkmazdan Çözüme**, İstanbul: Küre Yayınları, 2003.
- Değirmenci, Gamze: “Batı Şeria Duvarı ve Uluslararası Hukuk”, **Bilge Strateji**, Cilt 2, Sayı 4, Bahar 2011.
- Denk, Erdem: “Ortadoğu’da Jeo-İnsani Bir Kaynak: Su”, **Birikim**, Sayı 2009, Eylül 2009.
- Dumper, Micheal: “Mülteci Geri Dönüş Programlarının Karşılaştırılması ve Filistin Meselesi”, Funda Canlı (çev.), **Mülteci**, Ankara: Sitare Yayınları, 2010.
- Erkmen, Serhat: “İsrail Gazze’den Neden Çekiliyor”, **Stratejik Analiz**, Sayı 65, Eylül 2005.
- Eş-Şerafi, Kemal: “Kudüs Şehrinde İsrail’in İhlal Ettiği İnsan Hakları; Kudüs İşgal Altında”, Ümmühan Atak (ed.), **İsrail Kazdıkça Kanayan Yara Mescid-i Aksa Sempozyumu**, İstanbul: İHH Yayınları, 2009.
- Friedman, Robert: “Filistinli Mülteciler I”, **Birikim**, Sayı 16, Ağustos 1990.
- Gül, Muammer: “Kudüs ve Tarih İçinde Aldığı İsimler”, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 11, Sayı 2, 2001.
- Gündüz, Tayanç: “Filistin-İsrail Meselesinin Ekonomik Arka planı Üzerine Bir Değerlendirme”, M. İbrahim Turhan (der.), **Filistin Çıkmazdan Çözüme**, İstanbul: Küre Yayınları, 2003.
- Hanieh, Akram: “The Camp David Papers” **Journal of Palestine Studies**, Vol. 30, No. 2, Winter 2001.

- Kapitan, Tomis: ‘‘Sabra and Shatilla Massacre’’, Donald A. Wells (der.), **Encyclopedia of War and Ethics**, Greenwood, 1996.
- Kor, Tuba: ‘‘Filistin Hamas Dedi’’, **Anlayış**, Sayı 33, Şubat 2006.
- Kor, Tuba: ‘‘Güvenlik Duvarı De Facto’’, **Kudüs Dergisi**, Kış 2004.
- Kutsal, Elif: ‘‘İsrail-Filistin İhtilafı Özelinde Politik Bir Araç Olarak Su’’, **Bilge Strateji**, Cilt 1, Sayı 1, Güz 2009.
- Migdalovits, Carol: ‘‘Israeli-Arab Negotiations Background Conflicts and U.S. Policy’’, **Middle Eastern Affairs**, January 29 2010.
- Morris, Benny: ‘‘The Causes and Character of the Arab Eodus from Palestine: The Israeli defense forces Intelligence service analysis of June 1948’’, Ilan Pape (ed.), **The Israel/Palestine Question**, London and New York: Routledge, 1999.
- Odeh, Yaqoub: ‘‘Legalizing Demolition...Illegalizing Construction: The Israeli Occupation's Campaign Against Palestinian Lands and Construction in Jerusalem’’, **The Civic Coalition for Defending Palestinians' Rights in Jerusalem (CCPREC)**, 42 Years of Occupation: The Jerusalem File, December 2009.
- Özcan, Sevinç A.: ‘‘Filistinli Mülteciler’’, M. İbrahim Turhan (der.), **Filistin Çıkmazdan Çözümüne**, İstanbul: Küre Yayınları, 2003.
- Özkoç, Özge: ‘‘Savaş ve Barış: Doksanlı Yıllarda Filistin-İsrail Sorunu’’, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt 64, Sayı 3, 2009.
- Pacheco, Allegro: ‘‘Çiğnenen Ahit Oslo Anlaşmaları’’, Roane Carey

- (der.), **Yeni İntifada: İsrail'in Apartheid Politikasına Direnmek**, İstanbul: Everest Yayınları, 2001.
- Pappe, Ilan: "Bı-National Realities Versus National Mythologies: The Death of The Two-State Solution", **Policy Paper**, No.71, 2001.
- Pappe, Ilan: "The 1948 Ethnic Cleansing of Palestine", **Journal of Palestine Studies**, Vol: XXXVI, No. 1, Autumn 2006.
- Pressman, Jeremy: "The Second İntifada: Backgorund and Causes of the Israeli-Palestinian Conflict", **The Journal of Conflict Studies**, Volume 23, İssue 2, Fall 2003.
- Roy, Sara: "Why Peace Failed-An Oslo Autopsy," **Current History**, Vol. 100, Number 651, January 8, 2002.
- Sakin, Serdar ve Deveci, Can: "Ortadoğu Kavramı ve Sınırları Üzerine Bir Değerlendirme", **History Studies ABD ve Büyük Ortadoğu İlişkileri Özel Sayısı/ Relationships of the USA and The Great Middele East Special Issue** 2011.
- Sanallah, Hasan: "Kudüs'te Yoksulluk", Ümmühan Atak (ed.), **İsrail Kazdıkça Kanayan Yara: Mescid-i Aksa Sempozyumu**, İstanbul: İHH Yayınları, 2009.
- Shlaim, Avi: "The Rise and Fall of the Oslo Peace Process", Louise Fawcett (ed.), **International Relations of the Middle East**, Oxford: Oxford University Press, 2005.
- Sitta, Salman E.: "Geri Dönüş Hakkının Tanınması", Roane Carey (der.), **Yeni İntifada: İsrail'in Apartheid Politikasına Direnmek**, İstanbul: Everest Yayınları, 2010.
- Sönmez, Yusuf ve Kalaycı "1990 Sonrası Döneminde Ortadoğu Barış

- Ömer F.: Sürecine Bakış'', M. İbrahim Turhan, **Filistin Çıkmazdan Çözüme**, İstanbul: Küre Yayınları, 2003.
- Şahin, Mehmet: ''İsrail'in Su Sorunu ve Çözüm Arayışları'', Türel Yılmaz-Mehmet Şahin-Mesut Taştekin (der.), **Ortadoğu Siyasetinde İsrail**, İstanbul: Platin Yayınları, 1993.
- Şamir, Israel: ''Nisan Ayların En Acımasızıdır'', Garbis Altınoğlu (der.), **Filistin-İsrail Dosyası**, İstanbul: Pozitif Yayıncılık, 2005.
- Tamari, Salim: ''What The Uprising Means'', Zachary Lockman and Joel Beinin (ed.), **Intifada: The Palestinian Uprising Against Israeli Occupation**, New York: South End Press, 2005.
- Tufakji, Khalil: ''Land Confiscation and Settlement Construction In Occupied East Jerusalem'', **The Civic Coalition for Defending Palestinians' Rights in Jerusalem**, 42 Years of Occupation; Jerusalem File, December 2009.
- Umar, Ömer O.: ''Osmanlı Döneminde Yahudilerin Yerleşme Faaliyetleri'', **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 12, Sayı 2, Elazığ 2002.
- Uz, Abdullah: ''Teori ve Uygulamada Self-Determinasyon Hakkı'', **Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi**, Cilt 3, No 9, 2007.
- Yüksek, Emre: ''Filistin'de İsrail Yerleşimleri'', **Ortadoğu Analiz**, Cilt 2, Sayı 23, Kasım 2010.
- Zeitoun, Mark; Atilli, Shaddad ve Messerchmid, Clemens: ''Asymmetric Abstraction and Allocation: The Israeli-Palestinian Water Pumping Record'', **Ground Water**, Vol. 47, No. 1, January-February 2009.

Zureik, Elia: ‘‘Palestinian Refugees and Peace’’, **Journal of Palestine Studies**, XXIV, No.1, Autumn 1994.

Gazeteler

‘‘Arafat picks PLC Speaker Qureia to replace PM Abbas’’, **Haaretz**, 8 Eylül 2003.

‘‘Arafat yine kuşatma altında’’, **Radikal**, 21 Eylül 2002.

‘‘Bir Duvar Hikâyesi’’, **Radikal**, 19 Ekim 2003.

‘‘BM: İsrail'e yönelik Filistin eylemleri, işgalin sonucu’’, **Zaman**, 27 Şubat 2008.

‘‘Cenin kampında ‘ceset kavgası’’, **Radikal**, 16 Nisan 2002.

‘‘Condolezza Rice: send Palestinian refugees to South America’’, **The Guardian**, 24 Ocak 2011.

‘‘Dünyanın En Uzun İşgali’’, **Radikal**, 1 Ekim 2011.

‘‘IAF Strike followed months of planning’’, **Haaretz**, 28 Aralık 2008.

‘‘Italian TV: Israel used new weapon prototype in Gaza Strip’’, **Haaretz**, 11 Ekim 2006.

‘‘İsrail Bu Kez Mağdurları Oynuyor, İnandırabilirse!’’, **Zaman**, 20 Ağustos 2005.

‘‘İsrail bu yıl 373 Filistinli öldürdü’’, **Yeni Şafak**, 31 Aralık 2007.

‘‘İsrail, Filistinli Mülteciler Haberini Yalanladı’’, **Star**, 24 Mayıs 2011.

‘‘Only Palestinian refugees can give up their right of return’’, **The Guardian**, 24 Ocak 2011.

‘‘Robert Fisk’s World: One missing word sowed the seeds catastrophe’’, **The Independent**, 28 Aralık 2008.

‘‘Yosef Lapid: Nazilerden farkımız yok’’, **Hürriyet**, 21 Mayıs 2004.

Ansiklopediler

‘‘Filistin’’, **Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi**, cilt 13, 1998.

‘‘Filistin’’, **TDV İslam Ansiklopedisi**, cilt 13, 1996.

Dökümanlar

‘‘Çöken Gazze: Dökme Kurşun Operasyonu’nun Bir Yıl Sorası’’, **Uluslararası Af Örgütü**, 31 Mayıs 2010.

‘‘Inequality Report: The Palestinian Arab Minority in Israel’’, **The Legal Center for Arab Minority Rights in Israel**, February 2011.

‘‘Israel’s Settlement Policy in West Bank’’, **The Israeli Information Center for Human Rights in the Occupied Territories**, July 2010.

‘‘Israeli Road Map Violations Since Annapolis’’, **Palestine Liberation Organization Negotiations Affairs Department**, 28 November 2007-27 May 2009.

‘‘Land Day 2012-Special Focus: Jerusalem’’, **Palestine Liberation Organization Negotiations Affairs Department**, March 2012.

‘‘On the 62nd anniversary of the Palestinian Nakba’’, **Palestinian Central Bureau of Statistics**, May 2010.

‘‘On the Eve of International Population Day11/7/2009’’, **Palestinian Central Bureau of Statistics**, 2009.

‘‘Palestinian Political Prisoners’’, **Palestinian Academic Society for the Study of International Affairs**, Jerusalem, March 2011.

‘‘Palestinian Refugee’’, **Palestine Liberation Organization Negotiations Affairs Department**, May 2011.

‘‘Report on UNCTAD assistance to the Palestinian people: Developments in the economy of the occupied Palestinian territory’’, **United Nations Conference on Trade and Development**, Genveva, 12–23 September 2011.

“The Jerusalem Trap: The Looming Threat Posed by Israel’s Annexationist Policies in Occupied East Jerusalem”, **Defending Human Rights In Palestine Since 1979**, October 2010.

“The Populatin of Israel 1990-2009 Demographic characteristics”, **The Central Bureau of Statistics Israel**, 20.10.2010.

“West Bank and Gaza Assessment of Restrictions Water Sector Development”, **The World Bank**, April 2009.

“What you need to konow about Palestinian Refugees and Internally Displaced Persons”, **Resource Center for Palestinian Residency & Refuge**, May 2011.

“23 Days of War, 928 Days of Closure: Life Year after Israel’s Latest Offensive on the Gaza Strip”, **Palestinian Center for Human Rights**, 27 December 2008-18 January 2009.

İnternet Kaynakları

Abdulkhalek Alzamli, “Palestine Refugees and their Nakba in Israeli Official Documents”, August 2011, <http://prn.mcgill.ca/research/papers/alzamli.pdf>

Amnesty International, Israel rations Palestinians to trickle of water, 27October 2009, <http://www.amnesty.org/en/news-and-updates/report/israel-rations-palestinians-trickle-water-20091027>

Applied Researc İnstitute-Jerusalem (ARIJ), “The Blockade in Gaza – De-development and Humanitarian Dimensions”, 8 October 2009, http://www.poica.org/editor/case_studies/view.php?recordID=2144

CCPRJ (The Civic Coalition for Palestinian Rights in Jerusalem), “Urban Planning in Jerusalem”, <http://www.civiccoalition-jerusalem.org/human-rightsresources/publications/fact-sheets/urban-planning-jerusalem>

“Cenin’de ceset operasyonu”, <http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/146799.asp>

Dursun Yıldız, “Barışa ve Temiz Suyu Hasret Bir Bölge: Filistin Gazze Şeridi”, Mart 2009,

http://www.usiad.net/phocadownload/makaleler/Gaztede_Su_Kitligi.pdf

‘İsrail, Filistin’in Sularını Kirlettiğini İtiraf Etti’, 26 Mayıs 2009,

<http://www.dunyabulteni.net/index.php?aTyp>

Jeff Halper, ‘The Key to Peace: Dismantling the Matrix of Control’,

http://www.icahd.org/?page_id=79

Jeremy R. Hammond, ‘Top Ten Myths about the Israeli-Palestinian’, June 17, 2010, <http://www.foreignpolicyjournal.com/2010/06/17/top-ten-myths-about-the-israeli-palestinian-conflict/>

‘Number of Housing Units Built in the Israeli Settlements Increased Four Times in 2010 Compared with 2009’, March 31 2011,

<http://www.thejerusalemfund.org/ht/display>

Palestinian Academic Society for the Study of International Affairs (PASSIA), ‘Refugees’,

http://www.passia.org/palestine_facts/pdf/pdf2009/Refugees.pdf

Palestinian Center for Policy and Survey Research (PSR), ‘Taba Agreement, Elections, Jordanian-Palestinian Relations, Evaluation of PNA October 1995’

<http://www.pcpsr.org/survey/cprspolls/95/poll20a.html>

Palestine Monitor, ‘East Jerusalem’, 16 December 2008,

<http://www.palestinemonitor.org/spip/spip.php?article5>

Palestine Monitor, ‘Israeli Settlement’, 26 May 2011,

<http://www.palestinemonitor.org/?p=201>

Palestine Monitor, ‘Water’, 18 December 2008,

<http://www.palestinemonitor.org/spip/spip.php?article14>

‘PCBS: 10.9 Million Palestinians in the World’, <http://www.palestine-pmc.com/details.asp?cat=3&id=1746>

Peace Now, ‘Torpedoing the Two State Solution: Summary of 2011 in the Settlements’, January 2012, <http://peacenow.org.il/eng/content/settlements>

PLO Negotiations Affairs Department, ‘Bordes’, <http://www.nad-plo.org/etemplate.php?id=10>

PLO Negotiations Affairs Department, ‘Settlements’, <http://www.nad-plo.org/etemplate.php?id=11&more=1#3>

“Richard Lightbown, “Consequences of Israeli Chemical Weapons”, 14 March 2011, <http://occupiedpalestine.wordpress.com/2011/03/14/consequences-of-israeli-chemical-weapons/>

Samih K. Farsoun & Christina Zacharia, “1920-1947: The British Mandate Period”, <http://www.thejerusalemfund.org/ht/d/ContentDetails/i/2963>

Stop The Wall, “The Apartheid Wall Land Theft and Forced Expulsion 2010 Fact Sheet”, <http://www.stophthewall.org/downloads/pdf/2010wallfactsheet.pdf>

UNRWA, “Who are Palestine refugees”,

<http://www.unrwa.org/etemplate.php?id=86>